

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK. THAILAND

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 3 :
พ.ศ. 2325 – 2394)

ปริญญาานิพนธ์

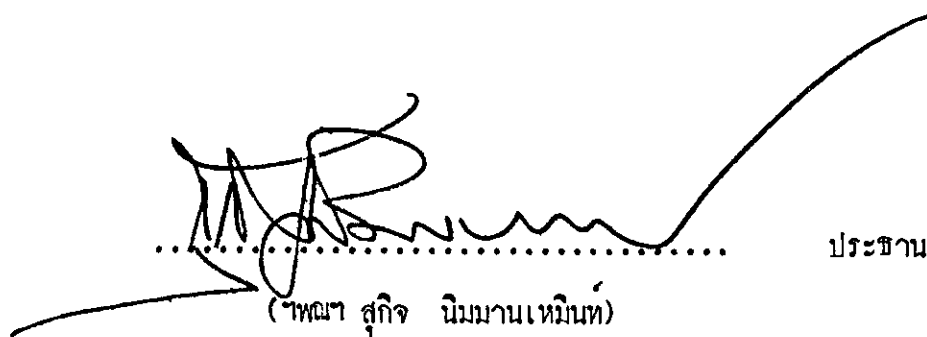
ของ

ธาดิชาลัย พณานานนท์

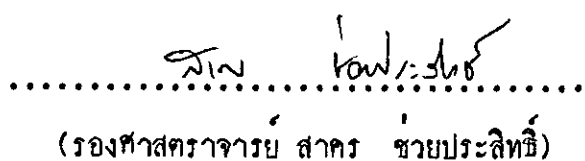
เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

8 สิงหาคม 2517

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว เห็นสมควรรับเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

.....
(าพณา สุกิจ นิมมานเหมินท์)

ประธาน

.....
(รองศาสตราจารย์ สาคร ช่วยประสิทธิ์)

กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

พณฯ สุกิจ นิมมานเหมินท์ และรองศาสตราจารย์ สาคร ช่วยประสิทธิ์ ได้กรุณารับเป็นกรรมการที่ปรึกษาในการทำปฏิญานพนธ์ฉบับนี้ และท่านทั้งสองก็ได้ให้ความช่วยเหลือแนะนำแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี นอกจากนั้น พณฯ สุกิจ นิมมานเหมินท์ ยังได้กรุณาให้ผู้เขียนใช้หนังสือส่วนตัวของท่านอีกด้วย ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณท่านทั้งสองเป็นอย่างสูง

นอกจากท่านทั้งสองดังที่ได้กล่าวนามมาข้างต้นแล้ว ผู้เขียนก็ขอขอบพระคุณ อาจารย์ คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นอย่างสูงที่ท่านได้กรุณาให้คำแนะนำที่มีประโยชน์แก่ผู้เขียน และยังมีบุคคลที่ควรแก่การกล่าวนามเพื่อแสดงความขอบคุณอีกสองท่าน คือ คุณสุบรรณ เสวตมาลย์ อดีตอธิบดีกรมพิธีการทูต ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำบางประการ และคุณ Benjamin A. Batson ซึ่งได้ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์หลายประการกับทั้งได้ช่วยส่งและส่งเอกสารบางชิ้นจากสหรัฐอเมริกามาให้แก่ผู้เขียน.

ชาติชาย พณานนท์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	1
บทที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์	8
บทที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษก่อนทำสนธิสัญญาฉบับแรกกับไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์	17
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษก่อนทูตอังกฤษคณะแรก มาไทย	18
สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้อังกฤษส่งทูตมาไทย	20
อังกฤษส่งทูตคณะแรกมาไทย	22
จุดประสงค์ของอังกฤษในการส่งทูตมาไทย	23
การเจรจาของคณะทูตและผลการเจรจา	28
อุปสรรคของการเจรจาสถาบันสนธิสัญญาระหว่างครอเฟิกกับไทย	36
ผลทั้งสองฝ่ายได้รับ	39
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและการทำสนธิสัญญาฉบับแรก	43
สาเหตุที่ทำให้อังกฤษส่งทูตคณะที่สองมาไทย	43
จุดมุ่งหมายของคณะทูตอังกฤษชุดที่สอง	46
อังกฤษกับเจ้าพระยามานวราชเสวี	48
คณะทูตเดินทางมากรุงเทพฯ และเข้าเฝ้าถวายสาส์น	50
การเจรจาระหว่างเบอร์นีย์กับไทย	54

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับแรกและข้อสังเกต	
เกี่ยวกับสนธิสัญญา	66
อุปสรรคบางประการที่มีต่อการเจรจาของเบอร์นีย์	71
ปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนความสำเร็จของเบอร์นีย์	72
ทัศนะของรัฐบาลอังกฤษที่ป็นังและรัฐบาลใหญ่อื่นเกี่ยวข้อง	
ต่อสนธิสัญญา	75
ผลของสนธิสัญญา	77
กบฏอนุวงศ์ - เหตุสืบเนื่องจากการเข้ามาของคณะทูต	78
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกากับการทำสนธิสัญญา	
ฉบับแรก	81
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาก่อนทูตอเมริกัน	
คณะแรกมาไทย	81
อเมริกันเริ่มคิดที่จะทำสัญญากับไทย	84
สาเหตุและจุดมุ่งหมายในการส่งคณะทูตอเมริกันชุดแรกมาไทย ..	86
ทูตอเมริกันชุดแรกเดินทางมาเยือนไทย	87
การเจรจาและผล	91
สนธิสัญญาทวงไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกระหว่างไทย	
กับอเมริกันและข้อสังเกตเกี่ยวกับสนธิสัญญา	98
ผลที่ทั้งสองฝ่ายได้รับ	101

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 5	ความพยายามของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญาฉบับแรกกับไทย	103
	สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้การค้าของพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันในไทยไร้ผล	103
	ทูตอเมริกันเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยครั้งแรก	109
	การปรึกษาหารือและผลของการเจรจาระหว่างบาเลสเคียร์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย	111
	สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้บาเลสเคียร์ประสบกับความล้มเหลว	118
	สาเหตุที่เกิดจากฝ่ายไทย	118
	สาเหตุที่เกิดจากฝ่ายอเมริกัน	120
	ผลต่อเนื่องจากการมาเยือนไทยของคณะทูตอเมริกันชุดที่สอง	122
	ทูตอังกฤษเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยครั้งแรก	123
	การเจรจาและผลของการเจรจาระหว่างเซอร์ เจมส์ บรุคกับไทย	129
	สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เซอร์ เจมส์ บรุค ประสบกับความล้มเหลว	140
	ผลต่อเนื่องจากการเข้ามาเยือนไทยของคณะทูตอังกฤษชุดที่สาม	143
	อังกฤษและสหรัฐอเมริกาขอแก้ไขสัญญากับไทยครั้งที่สอง	149
บทที่ 6	บทสรุป	157

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	162
ภาคผนวก ก. ความเกี่ยวข้องระหว่างไทยกับไทรบุรี	173
ภาคผนวก ข. คำสั่งของข้าหลวงเบงกอลที่ให้กับครอเพิก	175
ภาคผนวก ค. สำนัจากมาร์ควิส แฮสติงส์	186
ภาคผนวก ง. Preliminary Treaty	189
ภาคผนวก จ. สำนั ลอร์ด อัมเฮิร์สต์	193
ภาคผนวก ฉ. ร่างสนธิสัญญาของ เบอร์นีย์กับตรัง	196
ภาคผนวก ช. ร่างสนธิสัญญาไทยเสนอแก่เบอร์นีย์	203
ภาคผนวก ซ. Declaration	210
ภาคผนวก ฅ. สนธิสัญญาเบอร์นีย์	212
ภาคผนวก ฉ. American draft	221
ภาคผนวก ฎ. First Siamese draft	225
ภาคผนวก ฏ. สนธิสัญญาที่ไทยทำกับโรเบิร์ตส์	231
ภาคผนวก ฐ. ร่างสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรูก เสนอแก่ไทย	242
ภาคผนวก ท. อธิบายเรื่องมิชชันนารีอเมริกันโดยสังเขป	247

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศทางตะวันตก เริ่มขึ้นเมื่อโปรตุเกสส่งทูตมายังกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2054¹ (ค.ศ. 1511) อีก 87 ปีต่อมา คือใน พ.ศ. 2141² (ค.ศ. 1598) สเปนซึ่งตั้งสถานการค้าอยู่ที่มินลาโก้ก็ส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเข้ามามีติดต่อกับไทยเป็นชาติที่สามในปี พ.ศ. 2147³ (ค.ศ. 1604) ส่วนอังกฤษนั้นได้เข้ามาติดต่อกับไทยเป็นชาติที่สี่ เมื่อ พ.ศ. 2155⁴ (ค.ศ. 1612) นอกจากนั้นก็ยังมิชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ อีกที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยอยุธยา โดยที่ชาวตะวันตกเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญส่วนใหญ่อยู่ที่การค้าและการเผยแผ่ศาสนา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับชาวตะวันตกเหล่านี้มาชงักลงเมื่อไทยเกิดสงครามและเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767) ซึ่งในระหว่างนี้บ้านเมืองไทยอยู่ในสภาพระส่ำระสาย แม้จนกระทั่งในสมัยกรุงธนบุรีบ้านเมืองก็ยังไม่สงบเรียบร้อยก็ ชาวตะวันตกจึงไม่ได้เข้ามาติดต่อกับไทยไประยะหนึ่ง บ้านเมืองไทยมาสงบเรียบร้อยเป็นปกติก็ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวตะวันตกจึงได้เริ่มมาติดต่อกับไทยอีกครั้ง ซึ่งการเริ่มความสัมพันธ์ครั้งใหม่กับชาวตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ มีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างไปจากลักษณะของความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะกับอังกฤษ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยอยุธยานั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้า แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ

¹ สมจิต อนุมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. หน้า 5.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ประวัติการทูตของไทย หน้า 10.

³ สมจิต อนุมานราชชน ล.ค. หน้า 8.

⁴ John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, p. 50.

อังกฤษในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางการค้าเท่านั้น แต่มีเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากนั้นก็ยังเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์กับต่างประเทศตามแบบสากลของไทยซึ่งไทยไม่เคยปฏิบัติมาในสมัยอยุธยา เช่น มีการเจรจาทางการทูตเพื่อทำสนธิสัญญาโดยมีอังกฤษเป็นผู้นำ สนธิสัญญาที่ทำขึ้นก็เป็นสนธิสัญญาที่มีการให้สัตยาบันและมีผลผูกพันต่อประเทศคู่ภาคี ให้อังกฤษเป็นสนธิสัญญาที่ไทยเป็นฝ่ายทำให้แก่ฝ่ายเดียว ดังเช่นที่ไทยเคยทำให้กับประเทศตะวันตกบางประเทศในสมัยอยุธยาไม่ ขณะเดียวกันความสัมพันธ์กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ก็มีลักษณะต่างไปจากสมัยถัดมา กล่าวคือ ความสัมพันธ์กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น การทำสนธิสัญญากับประเทศเหล่านั้นเป็นไปในรูปของสนธิสัญญาที่เสมอภาค ชาวอังกฤษและอเมริกันไม่มีอภิสิทธิหรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขต* ดังที่ปรากฏต่อมาในสมัยหลัง นับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำสนธิสัญญากับเซอร์จอห์น เบาวริง (Sir John Bowring) ทูตอังกฤษ ในพ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1855) และแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856) เป็นต้นมา¹ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตกของไทยนับแต่นั้นมาก็เป็นเรื่องของการเสียเปรียบ และความพยายามของไทยที่จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคนั้น² ซึ่งได้เริ่มคิดแก้ไขมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5

* หมายถึงบทบัญญัติในสนธิสัญญาที่ประเทศหนึ่ง (ส่วนใหญ่เป็นประเทศทางตะวันออก) ยอมให้บุคคลในบังคับของประเทศคู่ภาคี (ส่วนใหญ่เป็นประเทศทางตะวันตก) เข้ามาอยู่อาศัยในประเทศของตนโดยไม่ต้องขึ้นกับกฎหมายของประเทศตน แต่ยอมให้ใช้กฎหมายของประเทศที่บุคคลที่เข้ามาอาศัยอยู่สังกัดอยู่ ตัวอย่างเช่น คนในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยโดยไม่ต้องขึ้นกับกฎหมายไทย แต่ขึ้นกับกฎหมายอังกฤษ เช่นนี้เรียกว่าคนในบังคับอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

¹ กรมศิลปากร เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อมูลกติกาสัญญาล้าสมัยของประเทศไทย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า (1)

² ก. หน้า (7)

และมาแก้ไขได้สำเร็จเป็นส่วนใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 6¹ แต่ถือว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้หมดสิ้นไปจากไทยอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2481² (ค.ศ. 1938) นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ก็จะเป็นพื้นฐานและมีผลต่อการสร้างสัมพันธภาพกับประเทศทางตะวันตกในสมัยต่อมาด้วย

การที่ผู้เขียนเลือกศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 – 3) ก็เพราะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีเพียงสองประเทศเท่านั้นที่มีบทบาทที่สำคัญในด้านการสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตกของไทย ที่สำคัญก็คือประเทศอังกฤษในสมัยนั้นเป็นประเทศมหาอำนาจและกำลังมีอิทธิพลอย่างมากในภูมิภาคตะวันออก การเริ่มความสัมพันธ์กับอังกฤษครั้งใหม่จึงมีความสำคัญต่อไทยมาก ดังจะเห็นได้ว่าถึงแม้โปรตุเกสจะไ้ส่งตัวแทนมาเจรจาเกี่ยวกับเรื่องการค้ากับไทย และไทยได้ยอมทำหนังสืออนุญาตทางการค้าและยอมให้มิ้งกุสในกรุงเทพฯ ได้ ใน พ.ศ. 2363³ (ค.ศ. 1820) ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่อังกฤษจะสามารถทำสนธิสัญญานับแรกกับไทยได้สำเร็จถึง 6 ปี แต่โปรตุเกสก็ไม่ได้อะไรคืนหน้า ส่วนอังกฤษนั้นเป็นผู้เริ่มสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตแบบสากลกับไทย โดยอังกฤษไ้ส่งทูตเข้ามาเจรจาขอทำสนธิสัญญามิตรภาพและการค้าได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) ซึ่งเป็นสนธิสัญญานับแรกที่ไทยทำกับตะวันตกในแบบที่ทำกันในปัจจุบัน⁴ และเป็นสนธิสัญญานับแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย ส่วนสหรัฐอเมริกานั้นเป็นประเทศมหาอำนาจอยู่ในปัจจุบัน ถึงแม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นสหรัฐอเมริกาจะยังไม่มียบทบาทที่สำคัญต่อโลกมากนักก็ตาม แต่การศึกษาความสัมพันธ์ในช่วงนี้ก็จะ เป็นแนวทางให้ทราบถึงแนวโน้มของสัมพันธภาพระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาที่สืบเนื่องมาจนปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

¹ ทรงศรี อัจจุรณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 301.

² ก. หน้า 315.

³ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 34 "ทูตฝรั่งเศสยกยกราชรัตนโกสินทร์" หน้า 227 – 229.

นอกจากนี้ก็จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศทั้งสองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ มีผลหลายประการต่อไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นเรื่องที่นักศึกษาค้นคว้า เพื่อทำให้เหตุการณ์ตอนนั้นของประวัติศาสตร์ไทยกระจ่างยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาประวัติความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นตามแบบสากลกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยสามรัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อันมีบทบาทที่สำคัญต่อไทยทางด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ตั้งแต่ 150 ปีที่แล้วมา
2. เพื่อศึกษาสาเหตุหรือความมุ่งหมายของประเทศทั้งสองที่ต้องการเข้ามาติดต่อกับไทย
3. เพื่อศึกษาถึงอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพกับประเทศทั้งสอง
4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไทยทำกับประเทศทั้งสอง และผลของสนธิสัญญานั้น ๆ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ผลจากการศึกษาค้นคว้า จะให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
2. ผลจากการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงสาเหตุหรือความมุ่งหมายของประเทศทั้งสองที่เข้ามาติดต่อก่อสร้างสัมพันธ์ภาพกับไทย
3. ผลจากการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ในการติดต่อก่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศทั้งสองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
4. ผลจากการศึกษาค้นคว้า จะทำให้ทราบถึงผลที่ทั้งสองฝ่ายได้รับจากความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึง พ.ศ. 2325 (ค.ศ. 1782) โดยสังเขป เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศทั้งสองในสมัยรัชกาลที่ 1 – 3
2. ศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในช่วงรัชกาลที่ 1 – 3 (พ.ศ. 2325 – 2394 : ค.ศ. 1782 – 1851) อย่างละเอียด โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ทางการทูต
3. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอุปสรรค ปัญหาต่าง ๆ ในการเจรจาทำความตกลงทำสนธิสัญญา ผลได้ ผลเสียจากสนธิสัญญา
4. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 4 โดยสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นผลต่อเนื่องและความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์กับประเทศทั้งสองในสมัยรัชกาลที่ 1 – 3 กับรัชกาลที่ 4

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบกัน

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
3. สยามสมาคม

4. หอสมุดส่วนตัวของ ทัพนว สุกิจ นิมนานเหมินท์
5. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ
6. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดคำกราชานุภาพ

เอกสารที่จะใช้ในการค้นคว้า

เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่

ก. เอกสารชั้นต้นประเภทตัวเขียน

1. จดหมายเหตุต่าง ๆ เช่น จดหมายเหตุเรื่องการทำสนธิสัญญากับเบอร์นีย์ จดหมายเหตุเรือทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เชมสบุรุษทำสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ
2. ร่างสาส์นตรา คำแปลพระราชสาส์น เช่น สำเนาแปลอักษรสาส์นลอร์ดอาเชก เจ้าเมืองมังกาลาเข้ามาขอเป็นไมตรี
3. ร่างสนธิสัญญา สำเนาต่าง ๆ เช่น สำเนาสนธิสัญญา
4. ตัวสนธิสัญญา เช่น สนธิสัญญาเบอร์นีย์ สนธิสัญญาโรเบิร์ตส์ ฯลฯ

ข. เอกสารชั้นต้นที่พิมพ์แล้ว

1. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
2. ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ
3. จดหมายเหตุต่าง ๆ เช่น จดหมายเหตุเซอร์เจมส์บุรุษ
4. The Burney Papers
5. The Crawford Papers
6. Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam and Muscat.

7. Journal of an Embassy from the Governor General of India to the Courts of Siam and Cochin - China.

8. The Private Letters of Sir James Brooke.

etc.

เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources)

1. การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา
2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
3. สัมพันธภาพระหว่างไทย - อเมริกัน
4. English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century
5. History of British Malaya
6. Extra - Territoriality in Siam
7. The United States and Extra - Territoriality in Thailand
8. A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929.

etc.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์*

ประเทศไทยหรือที่ชาวยุโรปรู้จักกันในนามว่า "สยาม" ในสมัยนั้น** ได้เริ่มมีความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตกมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นไปในแง่ของการค้า โดยมีหลักฐานว่าในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเชษฐาธิราช) พวกพ่อค้าโปรตุเกสได้ออกมาค้าขายทางตะวันออก*** ได้เกิดรบพุ่งกับพวกอาหรับที่มะละกาเนื่องจากผลประโยชน์ทางการค้าชายชกกัน แม่ทัพเรือของโปรตุเกสประจำภาคอินเดียตะวันออก ชื่อ อัลฟองโซ เคอ อัลบูเกิร์ก

* เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์หาใช้วัตถุประสงค์ในการค้นคว้าของปริณฎานินพนธ์ฉบับนี้ไม่ การศึกษาจึงกระทำแต่เพียงสังเขป ส่วนรายละเอียดผู้สนใจอาจศึกษาได้จาก

สมจิต อนุমানราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

Vajirayanna Library, Records of Relations Between Siam and Foreign Countries in the 17th Century, 5 Volumes.

John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century.

** ชาวตะวันตกก่อน พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) เรียกประเทศไทยว่า สยาม (Siam) ตลอดมา จนกระทั่งได้เกิดมีการเปลี่ยนชื่อในภาษาอังกฤษจากคำว่า Siam มาเป็นคำว่า Thailand ใน พ.ศ. 2482 ชาวตะวันตกจึงเปลี่ยนมาเรียกประเทศไทยว่า Thailand แทน Siam

*** โปรตุเกสเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่ได้เปิดเส้นทางอ้อมแอฟริกาไปยังตะวันออกโดยทางเรือ โปรตุเกสจึงเป็นชาติแรกจากตะวันตกที่ได้มาทำการติดต่อกับดินแดนทางตะวันออกก่อนชาติยุโรปอื่น ๆ

(Alfonso de Albuquerque) ทราบว่ามะละกานั้นเดิมเป็นเมืองขึ้นของไทย¹ จึงเกรงว่าจะเกิดรบพุ่งกับไทยขึ้นมาอีกด้านหนึ่ง จึงได้ส่ง ดูอาร์เต้ เฟร์นันเดส (Duarte Fernandes) เป็นทูตเข้ามาเพื่อผูกไมตรีกับไทยไว้ในขณะที่ตนกำลังรบอยู่ที่มะละกา ทูตชาวโปรตุเกสคนนี้ได้เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2054² (ค.ศ. 1511) โปรตุเกสจึงเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่ได้เริ่มมีความสัมพันธ์กับไทย

สเปนและฮอลันดาเป็นชาวตะวันตกอีกสองชาติที่ได้เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยอยุธยา ในปี พ.ศ. 2141³ (ค.ศ. 1598) และ พ.ศ. 2147⁴ (ค.ศ. 1604) ตามลำดับในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช⁵ ส่วนชาวอังกฤษนั้นได้เข้ามาติดต่อกับไทยภายหลังพวกโปรตุเกส สเปน และฮอลันดา มูลเหตุที่ชักนำให้ชาวอังกฤษเดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยสืบเนื่องมาจากการเดินทาง

¹ สมัย อุนมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. หน้า 4 - 5.

² ก. หน้า 5 (อ้างอิงจาก Histoire des Couverts et Conquests de Portugais by Joseph Francoir Lapitan)

³ รัชย์ ประสงค์สิทธิ์ ประวัติศาสตร์พจนานุกรมฉบับสมบูรณ ว.ช, ประสงค์สิทธิ์ (นามแฝง) หน้า 121.

⁴ สมัย อุนมานราชชน ล.ค. หน้า 8.

⁵ ก. หน้า 18.

มายังอินเดียนตะวันออกครั้งที่ 3 ของคณะพ่อค้าบริษัทอินเดียนตะวันออก* ซึ่งมีกัปตัน วิลเลียม คีลลิง (William Keeling) เป็นหัวหน้าในการเดินทางครั้งนั้น ได้แวะที่บันตัม (Bantam) ในปี พ.ศ. 2151 (ค.ศ. 1608) และได้พบกับราชทูตคนหนึ่งจากพระเจ้าแผ่นดินไทยที่นั่น^{1**} กัปตัน คีลลิงได้พบปะสนทนากับท่านราชทูตผู้นั้น และได้ทราบว่าผ้าสีแสดจำนวนมากนั้นเป็นอาชญากรรมได้หมดในเวลา สองวันและอาชญากรรมได้โผล่มา ๗ ค่าย เพราะคนไทยใช้ทำเป็นผ้าคลุมหลังม้าและช้าง นอกจากนั้น

* บริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1600 โดยได้รับ พระบรมราชานุญาตจากพระนางเจ้าอลิซเบทที่ 1 (Elizabeth I) โดยได้ให้อำนาจในการผูกขาด การการค้าทางอินเดียนตะวันออกและอำนาจที่จะออกกฎหมายด้วย ต่อมาในสมัยพระเจ้าชาลส์ที่ 2 (Charles II) พระองค์ได้พระราชทานสิทธิต่าง ๆ ให้แก่บริษัทอีกมากจนกระทั่งสงคราม 7 ปี บริษัทอินเดียนตะวันออกก็สามารถชนะฝรั่งเศสในภาคพื้นแถบนี้ได้ จึงทำให้บริษัทได้เป็นเจ้าของ ดินแดนที่เคยเป็นของฝรั่งเศสมาก่อน อำนาจและสิทธิพิเศษของบริษัทจึงมีมากขึ้น และจากกฎบัตร ปี ค.ศ. 1773 รัฐบาลอังกฤษก็ได้แต่งตั้งให้ผู้ปกครองบริษัทอินเดียนตะวันออกที่เบงกอลมีตำแหน่งเป็น ข้าหลวงใหญ่ (Governor General) ซึ่งมีสิทธิทางกฎหมายมากมายในการควบคุมกิจการค้าทาง ตะวันออก ทั้งนี้รวมทั้งอำนาจในการที่จะทำสัญญากับประเทศต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าได้ ด้วย

¹John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, p. 46.

** ทูตที่ส่งไปฮอลแลนด์

ยังได้ทราบจากท่านทูตอีกว่ามีทองคำมากมายรวมทั้งเพชรพลอยหลายชนิดราคาก็ถูก¹ เมื่อถึงต้นคิลลิงกลับไปยังกรุงใน พ.ศ. 2153 (ค.ศ. 1610) เขาก็ได้รายงานรายละเอียดต่าง ๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องราวที่ทราบจากทูตไทยให้แก่บริษัทอินเดียตะวันออก ซึ่งขณะนั้นเจ้าหน้าที่ของบริษัทก็ได้ให้ความสนใจแก่ประเทศไทยอยู่แล้ว เพราะเมื่อสองปีก่อนนั้นได้มีทูตจากประเทศไทยมาเยือนฮอลแลนด์ ซึ่งก็คงจะเป็นทูตคนเดียวกับที่กับต้นคิลลิงได้พบที่บันคัมน์เอง ผู้อำนวยกำรบริษัทอินเดียตะวันออกจึงตัดสินใจที่จะเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ซึ่งนับว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการเดินทางครั้งที่ 7 มาทางตะวันออก² (พ.ศ. 2154) แต่การเดินทางคราวนั้น ไม่ทันได้มาประเทศไทย เพราะได้ไปตกลงค้าขายกับญี่ปุ่นเสีย จึงได้ไปพักอยู่ที่ญี่ปุ่น

ในปีต่อมา ซึ่งเป็นการเดินทางมาทางตะวันออกครั้งที่ 8 คณะตัวแทนของบริษัทอินเดียตะวันออกก็ได้เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา และได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2155 (ค.ศ. 1612) และได้ถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าเจมส์ที่ 1 (James I) กวีย์³ จึงนับได้ว่าคณะตัวแทนพ่อค้าชุดนั้นเป็นชาวอังกฤษพวกแรกที่ได้เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา* จากนั้นพวกพ่อค้าก็ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ทำการค้าขายในอาณาจักรไทยได้ และยังได้รับพระราชทานสิทธิครอบครองบ้านเรือนที่โอนให้แก่พวกเขาด้วย พวกพ่อค้าชาวอังกฤษจึงได้เริ่มทำการค้าขายที่กรุงศรีอยุธยานับแต่นั้น

¹John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, p. 46.

²Ibid., p. 47.

³Ibid., p. 50.

*มีหลักฐานว่าในปี พ.ศ. 2129 (ค.ศ. 1586) มีพ่อค้าชาวอังกฤษชุดหนึ่งได้เดินทางมาท่องเที่ยวทางอินเดียตะวันออก พ่อค้าชุดนี้ได้เดินทางมาถึงเชียงใหม่ และมีพ่อค้าคนหนึ่งชื่อ ราล์ฟ ฟิตช์ (Ralph Fitch) ได้จับบันทึกการเดินทางของเขาไว้ด้วย

เป็นต้นมา ขณะเดียวกันก็มีการเปิดกิจการค้าขายอยู่ที่ปัตตานี โดยใช้ปัตตานีเป็นแหล่งส่งสินค้าเข้ามา
ค้าขายยังอยุธยา

การค้าขายที่อยุธยาของอังกฤษอาจแบ่งได้เป็นสองระยะ คือ

ระยะแรกของการค้า ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2155 (ค.ศ. 1612) และได้เปิดกิจการ
ไปชั่วคราวในปี พ.ศ. 2166 (ค.ศ. 1623) ทั้งนี้เนื่องจากการรบกวนของพวกฮอลันดา และการ
เอาเปรียบของข้าราชการไทย ทำให้การค้าของอังกฤษไม่ได้ผลอะไร¹

ระยะที่สองของการค้า ซึ่งเริ่มขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2204 (ค.ศ. 1661) และได้เปิด
กิจการเมื่อ พ.ศ. 2229 (ค.ศ. 1686) ด้วยการประกาศสงครามของบริษัทอินเดียตะวันออกต่อไทย
ก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์จะสิ้นพระชนม์เพียงหนึ่งปี²

สาเหตุของการประกาศสงครามนั้น เนื่องมาจากการที่คนอังกฤษคนหนึ่ง ชื่อ แซมมวล ไวท์
(Samuel White) ซึ่งเข้ามาเป็นข้าราชการอยู่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้รับแต่งตั้งให้ไปเป็น
ผู้ควบคุมเมืองมะริดและทวาย ได้ทำการปล้นสะดมเรือสินค้าในอ่าวเบงกอล เป็นเหตุให้เรือสินค้า
ของอังกฤษได้รับความเสียหาย³ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจึงประกาศสงครามกับไทย และ
ได้มีพระบรมราชโองการจากพระเจ้าเจมส์ที่ 2 ให้ชาวอังกฤษทุกคนที่รับราชการอยู่กับไทยออกจากไทย
ให้หมดในปี พ.ศ. 2229⁴ (ค.ศ. 1686) สงครามคราวนี้ไม่ได้ลุกลามไปใหญ่โต แต่ทำให้

¹จอห์น แอนเดอร์สัน มูลเหตุแห่งการติดต่อกับค้าขายระหว่างไทย - อังกฤษ นันทา สุกกุล
(แปล). หน้า 8, 35.

²Manich Jumsai, History of Anglo - Thai Relations, p. 9.

³Vajirayanna, Records of the Relations Between Siam and Foreign
Countries in the 17th Century, Vol. I, p. 9.

⁴Manich Jumsai, op. cit., p. 25.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษจะยังคง แม้เมื่อพระเพทราชาได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ พระองค์จะไ้เสนอให้อังกฤษเข้ามาค้าขายในอยุธยาได้ดังเดิม และเจ้าพระยาพระคลังก็ได้บอกกับพวกอังกฤษว่า ไทยยินดีต้อนรับพ่อค้าอังกฤษและยินดีที่จะให้สิทธิต่าง ๆ ตามสมควร¹ แต่เนื่องจากความล้มเหลวทางการค้าที่ผ่านมา บริษัทอินเดียตะวันออกจึงไม่สนใจที่จะรื้อฟื้นการค้าขึ้นนี้อีก แต่ก็ยังมีเรือสินค้าเอกชนมาค้าขายบ้างบางครั้งบางคราว เพราะปรากฏว่าใน พ.ศ. 2308 (ค.ศ. 1765) เมื่อพ่ายกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา² นั้น ก็มีเรืออังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยา โดยมีกัปตันเพานี* (Pauny) เป็นผู้ควบคุม ฝ่ายไทยได้ขอให้กัปตันเพานีอยู่ช่วยป้องกันพม่า³ แต่กัปตันเพานีปฏิเสธและแล่นเรือเพื่อจะออกไปยังกรุงเทพฯ แต่เรือของเขาก็ได้ถูกพม่ายิงเอาเสียก่อน จึงทำให้เขาจำเป็นต้องต่อสู้กับพม่าด้วยเพื่อป้องกันตัวเอง** เขาได้ถอยกลับมาที่อยุธยาและรับว่าจะช่วยไทยรบพม่า โดยมีข้อแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยจะต้องหาปืนใหญ่ คินป็น กระสุนป็น และปืนยาวให้แก่เขา พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยินยอม กัปตันเพานีได้ช่วยสู้รบอยู่ประมาณสองเดือน และเมื่อเขาขออาวุธเพิ่มอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งฝ่ายไทยไม่มีให้เพียงพอเพราะต้องต่อสู้ศึกหลายด้าน กัปตันเพานีก็โกรธ

¹ John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, p. 328.

² กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 3 หน้า 314.

* ในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เรียก อลังปุณี

³ Manich Jumsai, History of Anglo - Thai Relations, p. 32.

** ในพระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ ว่า "ขณะนั้นนายเรือกำปั่นอังกฤษลำหนึ่ง ซึ่งเข้ามาค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ รับอาสาช่วยรบพม่า เลื่อนเรือกำปั่นลงมาทอดที่เมืองธนบุรี แล้วเอาปืนใหญ่รายแคมเรือ ยิงเรือข้าศึก ครั้นกองทัพที่รักษาเมืองธนบุรีหนีไปหมด พม่าก็ขึ้นบนป้อมวิไชยประสิทธิ์ เอาปืนใหญ่ที่บนป้อมยิงเรือกำปั่นอังกฤษต้องถอยหนีกลับขึ้นไปค่าย"

และเลยแล่นเรือหนีออกไป^{1*} นับจากนั้นมาก็ไม่ปรากฏว่ามีชาวอังกฤษเข้ามาติดต่อกับไทยอีกเลย จนกระทั่งในสมัยกรุงธนบุรี หนะนั้นบ้านเมืองก็ยังระส่ำระสายอยู่แต่ก็มีหลักฐานปรากฏว่าได้มีการติดต่อกับชาวอังกฤษที่อยู่ที่บัง จื่อ ร้อยเอกฟรานซิส ไลท์^{2**} (Captain Francis Light) ซึ่งในขณะนั้นไทยเราเรียกเขาว่ากัปตันเหล็ก แต่ภายหลังเขาก็ได้รับพระราชทานยศเป็นพระยาราชกัปตัน^{***} ความดีความชอบที่ได้รับคงเนื่องมาจากการที่ร้อยเอกไลท์ได้ช่วยจัดหาอาวุธมาให้ไทยใช้ต่อสู้กับพม่าในสมัยกรุงธนบุรีนั่นเอง

¹ Manich Jumsai, History of Anglo - Thai Relations, p. 32.

* ในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า 321 ว่า ในการรบคราวหนึ่ง ลำค้าอังกฤษคนหนึ่งตายและกองทัพไทยก็แตกหนี นายเรืออังกฤษเห็นว่าจะสู้พม่าไม่ไหวจึงล่องเรือหนีออกทะเลไป

² คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ "จดหมายฟรานซิสไลท์ถึงจอร์จสแตรทตัน" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 1 เดือนมกราคม 2511. หน้า 37.

** มีจดหมายเกี่ยวกับการติดต่อของฟรานซิสไลท์กับฝ่ายไทยในสมัยกรุงธนบุรี ใน แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ฉบับปีที่ 2 เล่ม 3 เดือน กันยายน 2511 และฉบับปีที่ 2 เล่ม 1 เดือน มกราคม 2511

*** ใน แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 3 เดือน กันยายน 2511 หน้า 124 "เอกสารกลางแผ่น 24" เรียกกัปตันเหล็ก ขณะนั้น พ.ศ. 2320 พอถึง พ.ศ. 2322 (เอกสารกลางแผ่น 15) ก็เรียกพระยาราชกัปตัน

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา มีหลักฐานปรากฏว่า ในปี พ.ศ. 2229 (ค.ศ. 1686) ได้เกิดกรณีพิพาทกันขึ้นระหว่างเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (Phaulkon) กับเจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกคนหนึ่ง ชื่อ เอลิฮิว เยล (Elihu Yale) เกี่ยวกับเรื่องเพชรพลอยที่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ส่งชื่อเพื่อถวายแก่สมเด็จพระนารายณ์ แต่ปรากฏว่า เอลิฮิว เยล กิรราคาแพงมาก เจ้าพระยาวิชาเยนทร์จึงไม่ยอมซื้อ¹

เอลิฮิว เยล ผู้นี้ เกิดเมื่อราว ๆ ปี พ.ศ. 2192 (ค.ศ. 1649) ในดินแดนหนึ่งในเวลานั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษในทวีปอเมริกาเหนือ ซึ่งปัจจุบันคือเมืองบอสตัน มลรัฐแมสซาชูเซต ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาในปี พ.ศ. 2195 (ค.ศ. 1652) บิดาของเขาก็อพยพครอบครัวกลับไปอยู่อังกฤษ น้องชายของเอลิฮิว เยล คือ โทมัส เยล (Thomas Yale) ก็ดูเหมือนจะเกิดที่เดียวกันกับเอลิฮิว เยล แต่หลักฐานไม่แน่นอนนัก หากโทมัส เยล เกิดในแผ่นดินที่ปัจจุบันคือเมืองบอสตันในประเทศสหรัฐอเมริกาแน่แล้ว ก็นับว่าโทมัส เยล เป็นคนที่เกิดในแผ่นดินอเมริกาคนแรกที่ได้เหยียบย่างมายังแผ่นดินไทย² เรื่องนายเฮช แครอล พาริช (H. Carroll Parish) นายกสมาคมอเมริกันสยามได้แสดงสุนทรพจน์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2499 (ค.ศ. 1956) ว่า "เมื่อ 274 ปีมาแล้ว มีพ่อค้าแสวงโชคชื่อ โทมัส เยล เป็นชาวอเมริกันคนแรกที่มาเมืองไทย"³ การที่นายพาริชอ้างดังนั้นก็คงมีเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหลักฐานที่ว่า โทมัส เยล เกิดที่บอสตันหรือไม่นั้น ยังไม่สามารถยืนยันได้ชัด และหากโทมัส เยล ไม่ได้เกิดที่บอสตันแล้ว คนที่เกิดในแผ่นดินที่เป็นประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้มาเยือนแผ่นดินไทยคนแรกก็คงเป็นนายฟรานซิส ดาเวนพอร์ท⁴ (Francis Davenport) ซึ่งได้มาที่เมืองมะริดในปี พ.ศ. 2229 (ค.ศ. 1686) ซึ่งขณะนั้นมะริดเป็นของไทย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับคนที่เรียกได้ว่าเป็นชาวอเมริกันนั้นได้เริ่มมีมาแล้ว ตั้งแต่ปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งขณะนั้น

¹ D. G. E. Hall, A History of South-East Asia, p. 309.

² Eldon R. James, The Harvard Graduates' Magazine, p. 503.

³ ขุนวิจิตรมาตรา สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย - อเมริกา. หน้า 1.

⁴ Eldon R. James, op.cit. p. 504.

ดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันยังคงอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ*

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและประเทศตะวันตกอื่น ๆ จำต้อง
ขาดตอนไปโดยสิ้นเชิง ถึงแก่ไทยทำสงครามกับพม่า (พ.ศ. 2308) จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา
แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 และเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะสามารถกอบกู้เอกราชของไทยคืนกลับ
มาได้ และได้ทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้วก็ตาม ก็ยังไม่มีชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อสร้างความ
สัมพันธ์ด้วย เว้นเสียแต่ฟรานซิส ไซค์ ซึ่งได้จัดหาอาวธมาถวายแก่พระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อใช้ในการ
สงครามเท่านั้น เพราะในขณะเวลาดังกล่าวนี้ บ้านเมืองไทยกำลังระส่ำระสายและมีการศึกสงคราม
อยู่ตลอดเวลา เหตุการณ์บ้านเมืองของไทยเริ่มสงบเรียบร้อยและมั่นคงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และประเทศตะวันตกอื่น ๆ จึง
เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เอง

* ประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับอิสรภาพเมื่อ ค.ศ. 1776⁵⁴³ ซึ่งตรงกับปลายสมัยกรุงธนบุรี
 2318

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษก่อนทำสนธิสัญญานับแรกในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงธนบุรี แม่ไทยจะตั้งตัวเป็นเอกราชได้แล้วก็ตาม, แต่บ้านเมืองก็ยังไม่สงบราบคาบ ยังคงมีการศึกสงครามกับทั้งพม่าชาติและกับบรรดาคนไทยด้วยกันเองที่แบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า และเนื่องจากการที่บ้านเมืองยังไม่สงบราบคาบขึ้นเอง พวกพ่อค้าชาวตะวันตกอื่น ๆ จึงยังไม่ได้เข้ามาติดต่อค้าขายด้วยทั้งเช่นที่เคยทำมาในสมัยอยุธยา คงมีแต่พ่อค้าชาวอังกฤษที่ชาวไทยเรารู้จักก็ผู้หนึ่ง คือ ฟรานซิส ไคล์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ได้นำเอาอารูมาขายให้เป็นครั้งแรกตามความต้องการของฝ่ายไทย¹

สมัยกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2325² (ค.ศ. 1782) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จขึ้นครองราชแล้ว พระองค์ก็ได้โปรดฯ ให้สร้างเมืองหลวงใหม่ขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2328³ (ค.ศ. 1785) ทรงพระราชทานนามเมืองหลวงใหม่นี้ว่า กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์⁴ ซึ่งมักจะเรียกกันสั้น ๆ ว่า กรุงเทพฯ หรือ กรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

¹คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย "จดหมายเหตุฟรานซิส ไคล์ ถึงจอร์จสเตรตตัน"
แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 1 เดือน มกราคม 2511. หน้า 37.

²สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ไทยรบพม่า หน้า 545 - 546.

³ค. หน้า 554.

⁴ค. หน้า 547.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษก่อนพุทธอังกฤษคณะแรกมาไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ทางยุโรปเกิดสงครามไปเสียอยู่ การค้าขายของอังกฤษกับทางตะวันออกต้องซบไประยะหนึ่ง เพราะได้รับความกระทบกระเทือนจากสงครามไปเสียนั่นเอง¹ ขณะเดียวกัน บานเมืองไทยเราก็กังไม่สงบราบคาบคืบคืบ ยังมีการศึกษาสงครามอยู่หลายคราว ค่ายเหินไหญ่จึงต้องการอาวุธปืน คินปืน กระสุนปืนมาใช้ และในการนี้พระยาราชภักดีซึ่งเคยทำหน้าที่มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาก็รับหน้าที่ส่งอาวุธที่ต้องการเข้ามาถวายหรือขาย² พระยาราชภักดีก็ยังได้ติดต่อกาชาขายกับดินแดนทางใต้ของไทยอย่างใกล้ชิด เช่น กับเมืองถลาง³ เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมีการค้าขายระหว่างไทยกับอังกฤษ เช่น ในปี พ.ศ. 2330 (ค.ศ. 1787) ทางบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ส่งเรือลำหนึ่งบันทึกสินค้ามาขิดเข้ามาทำการค้าขายในราชอาณาจักรไทย⁴ และก็จะจะมีเรือเข้ามาค้าขายเป็นครั้งคราวอยู่เสมอ

โดยทั่วไป การติดต่อกันโดยตรงระหว่างประเทศไทยกับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ยังมีไม่มากนัก แต่ก็มีเหตุที่จะทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษโดยตรงอย่างเป็นทางการในสมัยต่อมา นั่นคือเรื่องการที่อังกฤษติดต่อกับเราเกาะปีนังจากเจ้าพระยาไทรบุรี*

¹ T. Walter Wallbank, India in the New Era, p. 73.

² คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย "เอกสารเมืองถลาง" แดลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3 เล่ม 1 เดือน มกราคม 2512 หน้า 126-128 และปีที่ 3 เล่ม 2 เดือน พฤษภาคม 2512 หน้า 93 - 97.

³ ฎ.

⁴ รอง พยามานนท์ "พระยาราชภักดี : คำแปลพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าแผ่นดินสยาม" แดลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 2 เดือน พฤษภาคม 2511

* ดูคำอธิบายความเกี่ยวข้องระหว่างไทยกับไทรบุรีในภาคผนวก ก.

การขอเช่าเกาะปีนังจากไทรบุรีนั้นเนื่องมาจากเมื่อใดถูกส่งไปประจำที่อักเจ (Acheen) นั้น ได้มีทูตจากไทรบุรีมาเสนอให้ตั้งสถานีการค้าที่ไทรบุรี โดยสุลต่านต้องการทหารซีปอย* (Sepoy) ของอังกฤษไปช่วยสุลต่านเมื่อถูกศัตรู** โจมตี และเนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ กำลังต้องการหาสถานีจอดเรืออยู่พอดีในเวลานั้น ได้จึงเจรจากับสุลต่านไทรบุรีในปี พ.ศ. 2314 (ค.ศ. 1771) และผลก็คือบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ได้เช่าเกาะปีนังไปจากเจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลลา โมกรมชะ) บิดาของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปวงแก้ว) เมื่อ พ.ศ. 2329 (ค.ศ. 1786) ซึ่งเป็นต้นสมัยรัชกาลที่ 1 แต่อาจเนื่องมาจากสุลต่านไม่พอใจที่บริษัทอินเดียตะวันออก ไม่ให้สัญญาที่จะช่วยเหลือไทรบุรีทางทหารในการที่จะป้องกันการรุกรานจากศัตรู และอาจเป็นเพราะ ในปีเดียวกันนี้สุลต่านก็หันกลับมาสวามิภักดิ์ต่อไทย¹ สุลต่านจึงคิดเสียขายเกาะปีนังและต้องการได้ เกาะปีนังคืน จึงคิดได้อังกฤษออกจากเกาะปีนังในปี พ.ศ. 2334 (ค.ศ. 1791) แต่กรับแพ้ อังกฤษ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจึงเสนอจ่ายให้สุลต่านปีละ 6,000 ดอลลาร์สเปนเป็น ค่าเช่าเกาะปีนัง คราวเท่าที่บริษัทยังคงครอบครองเกาะปีนังอยู่² ต่อมาในปี พ.ศ. 2343

* ทหารอินเดียในกองทัพอังกฤษ ก่อนปี พ.ศ. 2490 (ค.ศ. 1947)

** หมายถึงตรังกานู และไทย

¹ H. P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p. 6.

² ตรีศักดิ์ ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายู ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411), หน้า 49.

³ H. P. Clodd, op. cit., pp. 71 - 72.

⁴ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 2, หน้า 270.

⁵ H. P. Clodd, op. cit., p. 82.

⁶ Ibid., p. 82.

(ค.ศ. 1800) สุลต่านไทรบุรีก็ต้องยอมให้บริษัทยีนเคียตะวันออกเช่าดินแดนตรงข้ามเกาะปีนัง โดยบริษัทจ่ายค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีกปีละ 4,000 กอลดาร์ สาเหตุก็เนื่องมาจากบริษัทอ้างว่ามีโจรสลัดข้ามฝั่งไปรบกวนปีนังบ่อย ๆ บริษัทเข้าใจว่าสุลต่านไทรบุรีเป็นใจด้วย จึงขอเช่าดินแดนส่วนนี้¹ ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งก็คือ บริษัทต้องการคุมอาวปีนังโดยสมบูรณ์ และหวังว่าการไต่ดินแดนส่วนนี้ไปจะทำให้ปีนังไม่ต้องพึ่งไทรบุรีทางด้านการทหาร เพราะปีนังนั้นเลี้ยงตัวเองไม่ได้ หากถูกตัดความช่วยเหลือจากไทรบุรีเกาะปีนังก็จะลำบาก บริษัทหวังว่าดินแดนที่ไต่ใหม่ยิ่งให้ชื่อความฉลวยเวลส์เลย์ (Province Wellesley) คงจะปลูกข้าวได้พอเลี้ยงตัว ไม่ต้องพึ่งต่างชาติ

การที่สุลต่านไทรบุรียอมให้อังกฤษเช่าฉลวยเวลส์เลย์ไปโดยพลการนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องนี้เพราะสุลต่านไทรบุรียอมเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาแต่ พ.ศ. 2329 (ค.ศ. 1786) แล้ว สุลต่านจึงควรขอความเห็นชอบจากกษัตริย์ไทยก่อน ส่วนการที่ไทยไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ก็อาจเป็นเพราะไทยไม่ยอมมีเรื่องกับบริษัทยีนเคียตะวันออกของอังกฤษ เพราะระยะนั้นไทยเรากำลังเพิ่งตั้งตัวใหม่ ๆ บ้านเมืองยังไม่เข้มแข็งคึกคัก ประกอบกับไทยเรายังมีพม่าเป็นศัตรูตัวสำคัญอยู่ การที่จะไปมีเหตุขัดใจกับอังกฤษอีกย่อมเป็นเรื่องไม่พึงปรารถนา (ร. 5.) (1800)

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้อังกฤษส่งทูตมาไทย

ในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัฐบาลบริษัทยีนเคียตะวันออกของอังกฤษที่ปีนังเกรงว่าส่วนใหญ่ของแหลมมลายูจะตกอยู่ใต้อำนาจของไทย เพราะเมื่อไทยฟื้นตัวจากสงครามและเข้มแข็งมากขึ้น ก็ได้หันมาสร้างอำนาจทางรัฐมลายูอีก บริษัทยีนเคียตะวันออกพยายามที่จะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับความประสงค์ของไทยมากนัก แต่ในที่สุดก็มีเหตุการณ์จึงให้บริษัทต้องเข้ามามีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับไทย นั่นคือการที่ไทยตีไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 2 ในปี พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) ซึ่งทำให้

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ร. 1 - 2 หน้า 644.

² L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 37.

สุลต่านไทรบุรีหนีไปอยู่ที่ปีนัง¹ ทหารไทยตามไปถึงมณฑลเวสต์เลย์ แต่พอทราบว่าอังกฤษส่งทหาร
ขึ้นป้อมมา กองทหารไทยก็เลยถอนกลับไทรบุรี เจ้าพระยานครศรีธรรมราชขอให้อังกฤษส่งตัวสุลต่าน
ไทรบุรีให้ แต่ข้าหลวงที่ปีนังปฏิเสธ² ฝ่ายสุลต่านไทรบุรีก็ขอให้บริษัทช่วยให้ท่านได้ตำแหน่งคืน โดย
อ้างว่าบริษัทควรจะช่วยท่าน เพราะเป็นข้อตกลงที่เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยของปีนัง บริษัท
ยินยอมที่จะวันออกเงินที่จะช่วยเจรจาเพื่อให้สุลต่านได้คืนตำแหน่ง แต่ไม่ยินดีที่จะใช้กำลัง³ และ/หรือ
ให้ไทยยอมรับรองสิทธิการเข้าเกาะปีนังของบริษัท⁴ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลอังกฤษที่ปีนังเองก็กลัวว่า
เมื่อไทยปกครองไทรบุรีแล้วก็อาจเป็นอุปสรรคทางค้าอาหารที่ปีนังต้องพึ่งพาจากไทรบุรี เพราะความ
พยายามที่จะทำให้เกาะปีนังเลี้ยงตัวเองได้นั้นล้มเหลว⁵ และอาจเป็นเพราะบริษัทกลัวว่าเมื่อไทย
ปกครองไทรบุรีแล้วก็อาจเรียกเกาะปีนังคืน เพราะในแง่สิทธิแล้วเกาะปีนังยังคงเป็นของไทรบุรีอยู่⁶
ส่วนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การที่อังกฤษไม่พอใจจนเกิดทำการค้าบางประการของไทยและต้องการให้ไทย
ปรับปรุงแก้ไข⁷

¹ ทั่วศักดิ์ ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) หน้า 86. ๒๕๑๕

² L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 130.

³ Ibid., p. 131.

⁴ ทั่วศักดิ์ ล้อมลิ้ม ล.ก. หน้า 87.

⁵ L. A. Mills, loc. cit.

⁶ ทั่วศักดิ์ ล้อมลิ้ม ล.ก. หน้า 88.

⁷ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General
of India to the Courts of Siam and Cochin-China, p. 590.

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าสาเหตุที่ทำให้อังกฤษส่งทูตมาสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับไทยนั้น มีเหตุปัจจัยอันอยู่ที่การที่ไทยไปตีไทรบุรีในปี พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) ส่วนอีกเหตุหนึ่งซึ่งเป็นเหตุสำคัญ และเป็นจุดประสงค์ที่สำคัญของการส่งทูตมาไทยในคราวนี้คือเรื่องเกี่ยวกับการค้า

อังกฤษส่งทูตคณะแรกมาไทย

ด้วยเหตุต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมา ใน พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) รัฐบาลอังกฤษที่บังกิง ได้ส่งพ่อค้าชื่อ จอห์น มอร์แกน (John Morgan) ในฐานะพ่อค้าเอกชนให้มาค้าขายในกรุงเทพฯ แต่ถูกประณตก็ก็อให้มาสืบ รวบรวมข้อมูล และฟังเสียงของฝ่ายรัฐบาลไทยในเรื่องที่จะขอปรับปรุง สัมพันธภาพทางการค้า โดยเฉพาะกับรัฐบาลใหญ่ที่อินเดียก็เตรียมที่จะส่งทูตมากรุงเทพฯ และฉวนจิ (Cochin - China) ข้าหลวงที่เบงกอลได้มีหนังสือแจ้งเข้ามาใน พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) ว่าจะแต่งตั้ง จอห์น ครอเฟิร์ด (John Crawford) เป็นทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญา²

ก่อนหน้านี้คณะทูตครอเฟิร์ดจะเดินทางไปทางเข้ามาประเทศไทยนั้น ก็ได้มีเรือสินค้าของพวกเขาอเมริกันและอังกฤษเองไปมาค้าขายอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว⁴ และใน พ.ศ. 2361 (ค.ศ. 1818) โปรตุเกสเจ้าเมืองพม่าเก่าก็ได้แต่งตั้ง คาร์ลอส มานุเอล ซิลเวียรา (Don Carlos Manuel Silveira) เป็นทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี⁵ ต่อมาใน พ.ศ. 2363 (ค.ศ. 1820) อุปราชโปรตุเกสที่เมืองกัว (อยู่ในอินเดีย) ก็ได้ให้คาร์ลอสเข้ามาเจรจาขอตั้งกงสุล ขอพระราชทานที่ดิน

¹Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p. 145.

²L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 132.

³ในพระราชพงศาวดารเรียก การะผัด

² ³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2, หน้า 143.

⁴John Crawford, The Crawford Papers, p. 5.

⁵พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2, หน้า 262.

บ้านเรือน และขอทำสัญญาไมตรี¹

ครอเฟิก ได้รับการแต่งตั้งจากมาร์ควิส แฮสติงส์ (Marquis of Hastings) ข้าหลวงใหญ่
ที่เบงกอลให้เป็นทูตเดินทางมาเยือนไทยและญวน โดยมีร้อยเอก แคนเบอร์ฟิลด์ (Captain
Dangerfield) ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของครอเฟิก ร้อยโท รัชเทอร์ฟอร์ด (Lieutenant
Rutherford) เป็นผู้บังคับบัญชาทหารχιปอย จำนวน 30 นาย ที่มาพร้อมกับคณะทูตด้วย และนายฟินเลย์สัน
(Mr. Finlayson) เป็นนายแพทย์ประจำคณะทูต² ทั้งหมดนี้เป็นผู้ร่วมคณะทูตเดินทางมาสู่ประเทศไทย
โดยเรือ จอห์น แอดัม (John Adam) ออกเดินทางเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2364³
(ค.ศ. 1821)

จุดประสงค์ของอังกฤษในการส่งทูตมาไทย

การที่อังกฤษส่งทูตมาไทยในครั้งนี้จะมีจุดประสงค์อะไร เป็นสำคัญนั้น อาจจะสรุปได้จากคำสั่ง
(Instructions) ที่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ให้แก่ครอเฟิกไว้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อขจัดความหวาดกลัวและไปเชื่อถือชาวยุโรปจากจิตใจของชาวไทย (และญวน)
เพื่อประโยชน์ทางการค้า
2. เพื่อขจัดกฎเกณฑ์ทางการค้าอันล้าสมัยซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการค้ากับภายนอกของไทย
และเป็นการปูพื้นฐานการติดต่อกันฉันมิตร ซึ่งอาจเป็นแนวทางทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการค้าได้
3. กฎเกณฑ์ทางการค้าที่เป็นข้อรังเกียจและต้องการการแก้ไข ได้แก่ อภิสิทธิ์ในการ
เลือกซื้อสินค้าก่อนของรัฐบาล การผูกขาดการค้าสินค้าบางชนิดที่พ่อค้าอังกฤษต้องการมาก การ

¹พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 2. หน้า 262.

² John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General
of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 1.

³ John Crawford, op. cit., p. 2.

ห้ามสินค้าบางชนิดออกนอกประเทศ

4. ให้ขอคำมั่นที่ไทยจะให้เสรีภาพและความปลอดภัยในการค้าขายให้เป็นหลักฐาน
เพื่อเป็นการประกันการค้าและสวัสดิภาพของพ่อค้าชาวอังกฤษ

5. ให้พยายามแสวงหาความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเทศไทย เช่น นิสัย
ใจคอของพวกราชสำนัก ของประชาชน ทรัพยากรต่าง ๆ โดยระวังไม่ให้รัฐบาลไทยเกิดความ
ระแวงสงสัย หรือตระหนกตกใจได้

6. ให้หาโอกาสพูดเรื่องการกลับคืนสู่บัลลังก์ของเจ้าพระยาไทรบุรีตามความเหมาะสม
โดยไม่ทำให้เกิดการกระทบกระเทือนการสร้างสัมพันธภาพทางการค้า^{1*}

เรื่องของคณะทูตอังกฤษเข้ามาจอกทอดสมออยู่หน้าปากน้ำเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2364^๕
(ค.ศ. 1821) วันรุ่งขึ้นล่าวชาวโปรตุเกสก็นำหนังสือจากเจ้าเมืองปากน้ำไปให้แก่กรอเท็ค และจะนำ
คณะทูตไปกรุงเทพฯ โดยจะต้องขึ้นเป็นและอาวุธต่าง ๆ จากเรือขึ้นไว้ที่ปากน้ำก่อน ซึ่งคณะทูตไม่เต็มใจ
ที่จะทำตาม ในที่สุดคณะทูตก็ได้รับอนุญาตให้แล่นเรือไปกรุงเทพฯ ได้โดยไม่ต้องเอาปืนใหญ่ออก³
คณะทูตได้นำเรือไปจอกทอดสมออยู่หน้าบ้านเจ้าพระยาพระคลัง⁴ และมีข้าราชการไทยมารับสำส่นจาก
ข้าหลวงใหญ่ไป^{๕*} ใจความสำคัญในสำส่นนั้นพอสรุปได้ดังนี้

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, pp. 589 - 594.

* รายละเอียดของคำสั่งทูตในภาคผนวก ข.

² John Crawford, op. cit., p. 71.

³ ibid., p. 77.

⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 143.

⁵ John Crawford, op. cit., p. 80.

^{๕*} สำส่นจากมาร์ควิส แอสคิงส์ ข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลเขียนถึงพระมหากษัตริย์ไทย

"ข้าพเจ้าส่งนายจอห์น ครอบเฟ็ค เป็นทูตแทนตัวข้าพเจ้ามายังประเทศไทย เพื่อสร้างเสริมสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ ข้าพเจ้าปรารถนาจะขอเชื้อเชิญพ่อค้าชาวไทยไปค้าขายในดินแดนใต้ปกครองของอังกฤษ และขอความเมตตาคุ้มครองพ่อค้าในอาณัติของอังกฤษที่จะเข้ามาค้าขายในราชอาณาจักรไทยด้วย ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะขอตั้งป้อม สถานการค้า หรือที่ปลูกบ้านเรือนใด ๆ รวมทั้งจะให้พ่อค้าในอาณัติของข้าพเจ้าปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง แยกแยะเขตแดนอย่างของไทยเป็นอุปสรรคต่อการค้าขายของชาวต่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงหวังในพระปรีชาญาณของพระองค์ที่จะทรงแก้ไขกฎเกณฑ์เหล่านั้นบ้าง

สำหรับนายครอบเฟ็คตัวทูตนั้นเปรียบเสมือนตัวแทนของข้าพเจ้า หากเขาเจรจาตกลงสิ่งใดกับรัฐบาลไทย ข้อตกลงเหล่านั้นจะได้รับการยอมรับจากข้าพเจ้า¹ "

เมื่อพิจารณาจากคำสั่งของรัฐบาลที่เบงกอลให้แก่นายครอบเฟ็ค และจากสำเนาของข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลมีมาถึงพระมหากษัตริย์ไทยประกอบกันแล้ว ก็จะได้เห็นว่าจุดประสงค์ของอังกฤษในการส่งทูตมาไทยในครั้งนี้ ก็เพื่อขจัดอคติของคนไทยที่เคยมีต่อชาวยุโรป เพื่อแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยในด้านต่าง ๆ และหากมีโอกาสก็ให้เจรจาหาทางให้เจ้าพระยาไทรบุรีได้อ่านาคืนแก่จุดประสงค์ที่สำคัญที่สุดนั้นก็แก่การสร้างสัมพันธภาพทางการค้ากับไทยให้ดีขึ้น โดยมีจุดมุ่งหวังที่จะขอให้ไทยแก้ไขปรับปรุงกฎเกณฑ์ทางการค้าบางประการ ที่ทำให้พ่อค้าอังกฤษไม่สะดวกในการที่จะติดต่อค้าขายด้วย

ปัญหาที่น่าสนใจก็คือว่า มีกฎเกณฑ์หรือวิธีการทางการค้าอะไรบางของไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าของอังกฤษในประเทศไทย เพื่อช่วยให้เข้าใจการเจรจาของนายครอบเฟ็ค และสิ่งที่อังกฤษถือ

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, pp. 595 - 596.

* ทูตวิสามัญที่เข้ามาที่ภาคผนวก ก.

เป็นอุปสรรคต่อการค้าขายได้ดีขึ้น จึงควรที่จะได้ทราบถึงลักษณะการค้าขายของไทยในสมัยนั้นด้วย การติดต่อค้าขายของไทยกับต่างประเทศในสมัยนั้น มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การเก็บค่าปากเรือ ซึ่งเก็บมากน้อยตามขนาดของเรือ เรือสามเสา เก็บค่าปากเรือวาละ 80 บาท เรือสองเสาค้างเก็บค่าปากเรือวาละ 40 บาท¹
2. การเก็บภาษีสินค้าเข้า เก็บร้อยละแปด²
3. การเก็บภาษีสินค้าขาออก กำหนดอัตราตายตัว โดยเรียกเก็บเฉพาะรายแลกเปลี่ยนค่าทุกราษฎร์ เช่น น้ำตาลทรายหาบละ 50 สตางค์³
4. การตั้งพระคลังสินค้าซึ่งเป็นของหลวง โดยมีหมายประกาศบังคับว่า สินค้าบางอย่างให้ราษฎรนำมาขายให้แก่พระคลังสินค้าเท่านั้นจะขายให้ผู้อื่นไม่ได้ ส่วนพ่อค้าต่างประเทศก็ต้องมาซื้อสินค้านั้น ๆ จากพระคลังสินค้าไปเท่านั้น⁴
5. อภิสิทธิ์ที่รัฐบาลจะเลือกซื้อของใดก่อนเมื่อมีเรือสินค้าเข้ามา หากรัฐบาลต้องการของสิ่งใดไว้ใช้ในราชการ เช่น อาวุธ หรือสินค้าอื่นที่รัฐบาลต้องการ รัฐบาลมีสิทธิที่จะซื้อใดก่อน และเลยเป็นธรรมเนียมเมื่อเรือสินค้ามาจากต่างประเทศ เจ้าพนักงานต้องลงไปตรวจสินค้าที่รัฐบาลต้องการก่อน เมื่อมีสิ่งที่ต้องการก็จะเลือกซื้อไว้ ห้ามขายแก่ผู้อื่น ส่วนสินค้าที่รัฐบาลไม่ต้องการจึงยอมให้จำหน่ายต่อไป⁵

¹John Crawford, The Crawford Papers, p. 158.

²Ibid.

³Ibid.

⁴พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 330.

⁵ก. หน้า 332.

สำหรับสิ่งที่ถือว่าเป็นอุปสรรคทางการค้าของชาวตะวันตกในไทยในทัศนะของครอเฟิกนั้นก็คือ การที่รัฐบาลมีอภิสิทธิ์ในการเลือกซื้อสินค้าได้ก่อนตามความพอใจ สินค้าที่เหลือจากความต้องการของ รัฐบาลแล้วจึงขายแก่ประชาชนทั่วไปได้ กับกรณีที่รัฐบาลไทยตั้งพระคลังสินค้าทำให้พ่อค้าชาวตะวันตก ต้องซื้อสินค้าในราคาแพง ครอเฟิกได้บันทึกไว้ว่า

"... เมื่อเรือสินค้ามาถึง เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ... ก็จะเลือกซื้อสินค้า ที่ขายได้ดีที่สุดในห้องตลาดไปเป็นจำนวนมาก โดยเจ้าหน้าที่เหล่านั้นจะเป็นผู้ตราสินค้า เสียเอง พ่อค้าเอกชน ... จะไม่ได้รับอนุญาตให้ซื้อสินค้าได้จนกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล จะเลือกซื้อจนพอใจแล้ว การขายสินค้าออกให้แก่พ่อค้าต่างประเทศ ก็ปฏิบัติในทำนองเดียวกันนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล จะซื้อสินค้ามาในราคาที่ต่ำที่สุด และขายให้แก่ผู้ส่งออกใน ราคาที่กำหนดเอาตามใจชอบ ... การปฏิบัติที่ก่อให้เกิดผลเสียหายดังกล่าวนี้ เป็น อุปสรรคอย่างเดียวของการค้าของชาวยุโรปในเมืองไทย เพราะการเก็บภาษีสินค้าหรือ ภาษีปากเรือกันมาไม่แพง ทรัพย์สินของพ่อค้าก็ได้รับความปลอดภัยอย่างพอเพียง ..." ¹

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, pp. 144 - 145.

"... When a ship arrives, the officers of Government ... select a large share of the most vendible part of the goods, and put their own price upon them. No private merchant ... is allowed to make an offer for the goods until the agents of the Court are satisfied. A large portion, and often the whole, of the export cargo is supplied to the foreign merchant upon the same principle. The officers of Government purchase the Commodities at the lowest market rate and sell them to the exporter at an arbitrary valuation ... This pernicious and ruinous practice is the only real obstacle to the European trade in Siam, for neither the duties on merchandize or tonnage are excessive, property is sufficiently secure ..."

การปฏิบัติของไทยตามที่ครอเพ็คบันทึกไว้ถึงสิ่งที่เห็นเป็นอุปสรรคดังกล่าวข้างต้นนั้น เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่า หากมองจากฝ่ายตะวันตก การปฏิบัติทางการค้าของไทยก็เป็นอุปสรรคต่อการค้าของฝ่ายตะวันตกจริงดังครอเพ็คว่า แต่เมื่อมองจากฝ่ายไทยก็จะเห็นได้ว่าไทยเองก็มีเหตุผลจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น เช่น การที่ไทยต้องพระคลังสินค้าขึ้นมาซื้อขยสินค้าเพื่อเป็นการหารายได้เข้าใช้จ่ายในท้องพระคลัง ทั้งนี้เพราะรายได้ของประเทศไทยในสมัยนั้นได้จวนทางอื่นไม่พอเพียงแก่การใช้จ่าย¹ จึงจำเป็นต้องอาศัยกำไรจากการค้ามาใช้จ่ายในราชการ นอกจากนั้น² เพื่อควบคุมไม่ให้อาวุธที่พ่อค้าต่างประเทศนำเข้ามาขายตกไปถึงมือศัตรูของรัฐบาล ก็ควบคุมปริมาณสินค้าที่จำเป็นต้องใช้ในราชการและหาขาย เพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนภายในเพราะพ่อค้าต่างประเทศซื้อออกไปหมด³ ส่วนเรื่องการค้าที่ถูกขายแพงนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของการค้าโดยทั่วไป แต่ก็จะเห็นได้ว่าวิธีการบางอย่างของไทยนั้นไม่ยุติธรรมจริง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเป็นผู้ตีราคาสินค้าเอง ซึ่งแน่นอนเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยย่อมไม่รู้อาสาสินค้าที่แท้จริง และการตีราคาก็ย่อมต้องตีให้ถูกเข้าไว้เพื่อว่าฝ่ายไทยจะได้ชื่อของถูก ซึ่งก็เป็นประโยชน์ของฝ่ายไทย แต่ทำให้พ่อค้าตะวันตกต้องเสียประโยชน์

การเจรจาของคณะทูตและผลการเจรจา

ครอเพ็คได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ในพงศาวดารว่าเป็นการเสด็จออกรับแขกเมืองอย่างเป็นทางการใหญ่³ เมื่อวันที่ 8 เมษายน

¹ สมคิด ศรีสิงห์ การบริหารภาษีอากรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. หน้า 27.

² สมสวาท ชวนไชยสิทธิ์ การปฏิรูปภาษีอากรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 11.

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 146.

พ.ศ. 2365¹ (ค.ศ. 1822) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นอย่างหนึ่งว่าไทยเราในเวลานั้นก็จะต้องถึงถึงความสำคัญของการติดต่อกับอังกฤษอยู่มากทีเดียว ส่วนการเจรจาตกลงกันนั้น ครอเฟิก ได้พบกับเจ้าพระยาพระคลัง

การสนทนากันอย่างไม่เป็นทางการระหว่างเจ้าพระยาพระคลังกับครอเฟิกได้เริ่มขึ้นมาตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน ก่อนวันเข้าเฝ้าหนึ่งวัน โดยเจ้าพระยาพระคลังได้เชิญครอเฟิกให้ไปพบปะสนทนากันที่บ้านของท่าน ครอเฟิกบันทึกไว้ว่า "จุดประสงค์ของเจ้าพระยาพระคลังในการเชิญไปสนทนาค้นก่อนจะเข้าเฝ้านี้ ก็เพื่อที่จะหยั่งเสียงกันว่า ฝ่ายเราจะสนองตอบจุดประสงค์ใดบ้างของฝ่ายไทย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทางการค้า ที่ฝ่ายไทยอาจยอมให้แก่ฝ่ายอังกฤษ"² เจ้าพระยาพระคลังได้ถามครอเฟิกว่าหากไทยยอมทำสัญญากับข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลแล้ว จะอนุญาตให้ไทยซื้ออาวุธปืนจากอังกฤษได้หรือไม่ ครอเฟิกตอบว่าอังกฤษยินดีจะขายให้หากไทยเป็นมิตรกับประเทศที่เป็นมิตรกับอังกฤษ ซึ่งครอเฟิกหมายถึงพม่านั่นเอง³ และการที่ไทยจะเป็นมิตรกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของไทยในสมัยนั้นย่อมเป็นไปได้ ฉะนั้นคำตอบของครอเฟิกจึงเท่ากับเป็นการปฏิเสธที่จะขายอาวุธให้แก่ไทยในทางอ้อม

อย่างไรก็ตามการพบปะสนทนากันในครั้งแรกนั้นก็เป็นเพียงการหยั่งทุกกันเท่านั้น แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าฝ่ายไทยได้เผยวัตถุประสงค์สำคัญของฝ่ายไทยให้ครอเฟิกทราบแล้ว นั่นก็คือการที่ไทย

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 90.

² Ibid., p. 89.

"His desire was to discover, previous to the audience, what objects of Siamese ambition would be conceded on our parts, in return for such commercial advantages as might be granted to the British nation by the Siamese."

³ Ibid., p. 38.

ต้องการจะได้อาวุธปืนจากอังกฤษเพื่อไว้ป้องกันพม่า¹ ซึ่งตัวครอเพิกเองก็ทราบอยู่แล้วว่า "จุดประสงค์ของเจ้าพระยาพระคลังในการเชิญไปสนทนาค่ายก่อนจะเข้าเฝ้านี้ ก็เพื่อที่จะหยั่งเสียงกันว่า ฝ่ายเราจะสนองตอบจุดประสงค์ใบบ้างของฝ่ายไทย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทางการค้าที่ฝ่ายไทยอาจยอมให้แก่ฝ่ายอังกฤษ"¹ แต่ทั้ง ๆ ที่ครอเพิกก็ไม่สามารถที่จะสนองความต้องการของฝ่ายไทยในเรื่องนี้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากในเวลานั้นอังกฤษต้องการที่จะเอาใจพม่าอยู่ จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าหากฝ่ายอังกฤษไม่สามารถจะสนองความประสงค์ที่สำคัญของฝ่ายไทยได้แล้ว ฝ่ายอังกฤษจะมีอะไรมาเป็นการแลกเปลี่ยน เพื่อให้ไทยยอมให้ผลประโยชน์ทางการค้าที่อังกฤษต้องการ และหากฝ่ายอังกฤษไม่มีอะไรเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับไทยแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมให้ผลประโยชน์ทางการค้าที่อังกฤษประสงค์จะให้ได้หรือไม่

การเจรจากันอย่างเป็นทางการครั้งแรกระหว่างครอเพิกกับเจ้าพระยาพระคลังได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน เจ้าพระยาพระคลังได้ขอให้ครอเพิกบอกขอบเขตความประสงค์ของฝ่ายอังกฤษมาให้ชัดเจน ซึ่งครอเพิกได้แจ้งให้เจ้าพระยาพระคลังทราบว่าความประสงค์โดยทั่ว ๆ ไปของอังกฤษคือ เพื่อศึกษาตลาดการค้าของไทย ทัศนคติของคนไทยต่อชาวตะวันตก และความยุติธรรมกับเสรีภาพในกรณีช่วยเหลือไทยให้แก่พ่อค้าชาวตะวันตก ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังก็ได้บอกกับครอเพิกว่า ยังมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายมากเท่าใดก็ยิ่งดี และยังแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการกำหนดจำนวนเรือให้แน่นอนเสียเลยว่าจะมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่าปีละ 4 ลำ ซึ่งเรื่องนี้ครอเพิกเองไม่กล้าจะรับปาก และได้ตอบว่าการกำหนดจำนวนเรือที่จะเข้ามาให้เป็นการแน่นอนลงไปเป็นเรื่องยาก แต่เขาก็ยืนยันว่าจะมีเรือเข้ามามากกว่าที่เจ้าพระยาพระคลังต้องการมาก หากการค้าของไทยยุติธรรมและให้ความสะดวก เจ้าพระยาพระคลังจึงยกตัวอย่างให้ครอเพิกฟังว่า เมื่อสองปีก่อนโปรตุเกสได้มาขอทำสัญญาการค้า ขอลดภาษีจากร้อยละแปดเหลือร้อยละหก แต่ก็ไม่มีเรือโปรตุเกสมาไทยเลย ซึ่งเป็นสิ่งไม่ดีสำหรับรัฐบาลไทยที่จะทำสัญญาโดยไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย² อันเป็นการแสดงที่ท่าของเจ้าพระยาพระคลังว่าไม่ยินดีที่จะทำสัญญากับอังกฤษนัก หากทำสัญญาโดยที่ฝ่ายไทยไม่ได้อะไรก็ขึ้น

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 89.

² Ibid., pp. 121 - 122.

ครอเพิกไ้ทำการเจรจาเรื่องที่เขารับมอบหมายมาในวันต่อ ๆ มา เรื่องแรกที่ครอเพิกนำมาเจรจาคือเรื่องเกี่ยวกับการค้า โดยครอเพิกไ้อธิบายถึงลักษณะของการค้าที่ฝ่ายอังกฤษต้องการ เขาไ้นำเสนอร่างสนธิสัญญาซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้าที่เขาคิดว่าเสรีและยุติธรรมมากขึ้น เรื่องเกี่ยวกับภาษีสินค้าเข้าและออก ค่าธรรมเนียม ความปลอดภัยของพ่อค้าและทรัพย์สินของพ่อค้าที่อยู่ในไทย มาเสนอให้แก่เจ้าพระยาพระคลัง และเนื่องจากครอเพิกไ้ทราบว่าโปรตุเกสไ้รับอนุญาตให้มิให้พักอาศัยของตัวแทนทางการค้าในกรุงเทพฯ ไ้ ครอเพิกจึงกล่าวเป็นท่านองที่จะขอสิทธิเช่นนั้นแก่ชาวอังกฤษบ้าง เจ้าพระยาพระคลังไ้ไ้ปฏิเสธอะไร แต่ไ้บอกกับครอเพิกว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยจะไม่ทรงเปลี่ยนแปลงกฎหมายของประเทศเพียงเพื่อให้ถูกใจคนต่างชาติแน่¹ และเจ้าพระยาพระคลังก็ยืนยันเกี่ยวกับเรื่องสิทธิของพระเจ้าแผ่นดินที่จะเลือกซื้อสินค้าไ้ก่อน โดยถือว่าสิทธิอันนี้มีมาแต่โบราณแล้ว ทั้งนี้จึงยอมเปลี่ยนแปลงอะไรไ้ไ้² เจ้าพระยาพระคลังไ้ไ้ถามครอเพิกเกี่ยวกับเรื่องเกลื่อว่าอังกฤษจะยอมให้ไทยส่งเกลื่อไปขายที่เบงกอลไ้หรือไม่ คำตอบของครอเพิกคงไม่ทำให้ไทยไ้ประโยชน์อะไรขึ้นมา เรื่องเกลื่อจึงยุติไปโดยไ้ไ้มีการตกลงอะไรกัน เรื่องเกลื่อนี้อาจเป็นเพราะอังกฤษไ้รายได้จากการผูกขาดภาษีเกลื่อมาก การอนุญาตให้ไทยส่งเกลื่อไปขายอาจทำให้อังกฤษต้องเสียประโยชน์นั้นไป ครอเพิกจึงไม่ยินดีให้ไทยส่งเกลื่อไปขายที่เบงกอลและในอินเดีย เรื่องการผูกขาดภาษีเกลื่อของอังกฤษในอินเดีย เกิดเป็นเหตุใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2473 (ค.ศ. 1930) เมื่อคานธีเรียกร้องให้อังกฤษเลิกภาษีเกลื่อ แต่อังกฤษปฏิเสธ คานธีจึงชักชวนคนเดินไปห้าเกลื่อเอง เพื่อต่อต้านการผูกขาดภาษีเกลื่อของรัฐบาลอังกฤษในอินเดีย³

เรื่องสำคัญอีกเรื่องที่ครอเพิกนำมาเจรจาก็คือเรื่องเกี่ยวกับเจ้าพระยาไ้ทรบุรี ครอเพิกบันทึกไว้ว่า เขาพยายามระมัดระวังที่จะไ้ให้กระทบกระเทือนถึงจุดประสงค์สำคัญของการเดินทางมาสร้าง

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 133.✓

² Ibid.✓

³ Thomas Walter Wallbank, India in the New Era, p. 126.

สัมพันธไมตรีในคราวนี้ หรือให้พระทพกระเหื่อนน้อยที่สุด ครอเพิกพยายามที่จะขอให้ฝ่ายไทยยอมให้
เจ้าพระยาไทรบุรีไถ่กลับคืนสู่ตำแหน่ง และขอให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชลดการรบกวนเจ้าพระยา
ไทรบุรีลงบ้าง - ครอเพิกได้แสดงเจตนาของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชที่เขียนไปขอตัวเจ้าพระยา
 ไทรบุรีจากข้าหลวงที่ปีนัง ซึ่งเจตนาหมายนั้นแสดงความก้าวร้าวต่ออังกฤษ แต่ฝ่ายไทยไม่ได้แสดงความ
 สนใจ ฝ่ายไทยตอบครอเพิกไปว่า เจ้าพระยาไทรบุรีเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของไทย การละทิ้งบ้าน
เมืองไปอาศัยต่างชาติอยู่ที่ปีนัง เป็นการกระทำที่ไม่ถูก ที่ถูกควรจะเข้ามาเฝ้าพระมหากษัตริย์
กราบทูลเรื่องราวทุกข้อขึ้นให้ทรงทราบ พระองค์จะได้ทรงเป็นผู้ตัดสินเรื่องราวให้¹ เจ้าพระยา
 พระคลังได้ออกกับครอเพิกว่า

"ทั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชและเจ้าพระยาไทรบุรีต่างก็เป็นข้าทาสของ
 พระมหากษัตริย์ไทย ฉะนั้นเมื่อเกิดกรณีพิพาทกันขึ้น ทั้งสองฝ่ายจะต้องเข้ามาแก้คดีที่
 ราชสำนัก เจ้าพระยาไทรบุรีไม่ใช่เด็ก ๆ แล้ว เขารู้ชนมประเพณีของบ้านเมืองก็
 ก็นั้น หากเขาปรารถนาจะได้อำนาจกลับคืน เขาคงต้องเข้ามาเฝ้าพระมหากษัตริย์
 ด้วยตนเอง"²

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General
of India to the Courts of Siam and Cochin - China, pp. 159 - 160.

² Ibid., p. 164.

"The Governor of Ligor and the Rajah of Quedah are alike slaves of
 the King of Siam; and if a dispute arise between them, they must both repair
 to the Court to have the matter settled. The King of Quedah is not a child,
 he knows the customs of the kingdom, and if he wishes to be restored to his
 country, he must understand the necessity of appearing in the presence"

นอกจากนั้นเจ้าพระยาพระคลังก็ได้บอกให้ครอเพิกทราบด้วยว่า ทางกรุงไค้เรียกตัวเจ้าพระยานครให้ขึ้นมาชี้แจงเรื่องราวแล้ว ฉะนั้นเจ้าพระยาไทรบุรีก็ควรขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ตัวเอง¹

✓ ครอเพิกได้แสดงความคิดเห็นของเขาไว้ว่า เรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีนี้ แท้จริงแล้วไม่มีปัญหาอะไรมาเลย หากเจ้าพระยาไทรบุรีไม่หนีไปอยู่ที่ปีนัง เพราะการกระทำเช่นนั้นของเจ้าพระยาไทรบุรีทำให้ไทยเสียเกียรติภูมิมาก ไทยจึงไม่พอใจเจ้าพระยาไทรบุรีมากขึ้น² ส่วนฝ่ายไทยเห็นว่าการที่ครอเพิกนำเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีมาพูดนี้ เป็นเรื่องก้าวก่ายในกิจการภายในของไทยมากเกินไป³ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการเจรจาเรื่องเกี่ยวกับเจ้าพระยาไทรบุรีของครอเพิกนั้นไม่ได้มีผลดีหน้าอะไร แต่ครอเพิกอื่นที่ฝ่ายไทยไม่ได้อ้างสิทธิเหนือเกาะปีนังให้อังกฤษครอบครองอยู่หรือกล่าวว่า เจ้าพระยาไทรบุรีไม่มีสิทธิที่จะยกดินแดนนั้นให้แก่อังกฤษเช่า เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับว่าฝ่ายไทยยอมรับรองสิทธิการครอบครองดินแดนนี้โดยอังกฤษโดยปริยาย ครอเพิกแสดงความคิดเห็นว่าการที่ฝ่ายไทยไม่เอ่ยเรื่องนี้ขึ้นมาก็คงเป็นเพราะฝ่ายไทยกลัวอังกฤษ⁴

เรื่องเกี่ยวกับเจ้าพระยาไทรบุรีนี้ ผู้เขียนเห็นด้วยกับครอเพิกที่ว่า ความจริงแล้วจะไม่มีปัญหาอะไรเลยหากเจ้าพระยาไทรบุรีไม่หนีไปอยู่ที่ปีนัง เพราะหากเจ้าพระยาไทรบุรีไม่หนีไปอยู่ที่ปีนังและขอให้อังกฤษช่วยให้ตนไค้คืนสู่อำนาจแล้ว อังกฤษก็คงจะไม่นำเรื่องเมืองไทรบุรีขึ้นมาพูด เนื่องจากไม่มีสาเหตุอันใดที่จะทำให้อังกฤษยกเรื่องเมืองไทรบุรีขึ้นมาพูดได้ นอกจากนั้นการที่เจ้าพระยาไทรบุรีหนีไปขอความช่วยเหลือและอารักขาจากอังกฤษที่ปีนัง ก็ย่อมทำให้ไทยไม่พอใจ เพราะจะเป็นการทำให้ไทยต้องมีเหตุขัดใจกับอังกฤษ และเสียเกียรติภูมิของไทยด้วย ส่วนการที่ฝ่ายไทย

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 164.

² Ibid., p. 160.

³ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 349.

⁴ John Crawford, loc. cit.

ไม่ได้อ้างสิทธิเหนือเกาะปันง์ที่อังกฤษครอบครองอยู่ หรือกล่าวว่าเจ้าพระยาไทรบุรีไม่มีสิทธิยกดินแดนนั้นให้แก่อังกฤษเช่นนั้น ก็อาจเป็นเพราะฝ่ายไทยเห็นว่าการตกลงเช่าเกาะปันง์ระหว่างอังกฤษกับเจ้าพระยาไทรบุรีนั้น ไก่กระทบกันเมื่อ พ.ศ. 2329¹ (ค.ศ. 1786) ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่เจ้าพระยาไทรบุรี (อับดุลลา โมกูร์มัต) จะมายอมสวามิภักดิ์ต่อไทยในปีเดียวกันนั้น² ฉะนั้นจึงเท่ากับการตกลงเช่ากันระหว่างอังกฤษกับเจ้าพระยาไทรบุรี เกิดขึ้นในระหว่างที่เจ้าพระยาไทรบุรียังเป็นอิสระอยู่ไทยจึงไม่ควรเข้าไปเกี่ยวในเรื่องนี้ ถึงแม้เจ้าพระยาไทรบุรีจะได้มายอมขึ้นกับไทยหลังจากตกลงให้อังกฤษเช่าเกาะปันง์ไปแล้วก็ตาม ไทยก็ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องนี้อยู่ก็ เพราะหากไทยอ้างสิทธิเหนือปันง์หรือผูกเรื่องปันง์ขึ้นมาก็คงจะไม่มีอะไรเป็นผลดีแก่ฝ่ายไทย นอกจากจะชักจูงกับอังกฤษเท่านั้น ซึ่งเป็นเรื่องไม่พึงประสงค์ของไทยอย่างยิ่งในเวลานั้น เพราะไทยเพิ่งตั้งตัวได้ใหม่ ๆ และยังคงหวาดระแวงพม่าอยู่

เมื่อการเจรจาเรื่องราวต่าง ๆ ที่ครอเฟ็คได้รับมอบหมายมาเสร็จสิ้นไปแล้วโดยที่ครอเฟ็คไม่ได้ล้มอะไรคืนหน้า คณะทูตก็เตรียมตัวกลับ ตอนนั้นก็เกิดปัญหาเรื่องหนังสือตอบกันขึ้น โดยฝ่ายไทยได้นำร่างจดหมายที่จะตอบจดหมายข้าหลวงอังกฤษที่อื่นเทียบ ซึ่งทำเป็นสองฉบับ มีใจความเหมือนกัน แต่ฉบับหนึ่งลงชื่อเจ้าพระยาพระคลังถึงข้าหลวงใหญ่ อีกฉบับหนึ่งลงชื่อเจ้าพระยาวชิรธรโกษาถึงเลขาธิการของข้าหลวงใหญ่ มาให้ครอเฟ็คเลือกเอาว่าฉบับใดจะเหมาะสมที่ไทยจะส่งไป ครอเฟ็คต้องการให้พระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชสาส์นถึงข้าหลวงใหญ่ ซึ่งฝ่ายไทยตอบปฏิเสธ ส่วนการที่เจ้าพระยาพระคลังเขียนถึงข้าหลวงใหญ่ครอเฟ็คก็ปฏิเสธเช่นกัน³ ทั้งนี้เพราะครอเฟ็คเห็นว่า

¹ ทีวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411). หน้า 49.

² พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 2. หน้า 270.

³ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 169.

เจ้าพระยาพระคลังถึงแม้จะเป็นรัฐมนตรีก็จริง แต่ฐานะของเจ้าพระยาพระคลังก็ต่ำกว่าข้าหลวงใหญ่
อินเดียมาก¹ ความจริงเมื่อครอเทิกรู้จักคำว่าข้าหลวงใหญ่ที่อินเดียของตนมีฐานะสูงกว่าเจ้าพระยา
พระคลังของฝ่ายไทย จึงไม่เหมาะที่เจ้าพระยาพระคลังจะมีจดหมายถึงข้าหลวงใหญ่ เขาก็ควรจะ
คิดว่าพระมหากษัตริย์ของไทยก็มีฐานะสูงกว่าข้าหลวงใหญ่เช่นกัน จึงไม่เป็นการสมควรที่
พระมหากษัตริย์ของไทยจะมีจดหมายไปถึงข้าหลวงใหญ่ และการที่ฝ่ายไทยตอบปฏิเสธก็คงจะมี
เหตุผลเดียวกันนี้ แต่ฝ่ายไทยไม่พูดให้เป็นທີ່บาคใจของอังกฤษ จึงบอกเพียงแต่ว่าควรที่จะให้
พระมหากษัตริย์มีสาส์นถึงข้าหลวงใหญ่นั้น เป็นการขัดกับประเพณีของราชสำนัก² เท่านั้น ส่วน
จดหมายอีกฉบับหนึ่งเป็นหนังสือของเจ้าพระยาจุฬาราชมนตรี เจ้าพนักงานตรวจการภาษี
(Superintendent of the Customs) ถึงตัวครอเทิเอง³ เป็นรูปของข้อตกลงทางการค้า

- เรื่องการตอบจดหมายนี้ ในพระราชพงศาวดารได้บันทึกไว้ว่า ฝ่ายไทยให้พระยาจุฬาราชมนตรี
ทำหนังสืออนุญาตให้อังกฤษไปค้าขายได้ฉบับหนึ่ง อีกฉบับหนึ่งให้เป็นหนังสือเจ้าพระยา
พระคลังตอบไปถึงเจ้าเมืองเบงกอล กล่าวโทษครอเทิว่าเรจากความผิดไปจากคำสั่งของเจ้าเมือง
เบงกอล⁴ ครอเทิรู้ตัวว่าถูกกล่าวโทษจึงไม่ยอมให้มีหนังสือเจ้าพระยาพระคลังไป จะให้เป็นพระราชสาส์น
ออกไป ผลสุดท้ายเลยตกลงกันว่าเป็นหนังสือเจ้าพระยาพิชัยโกษาธิบดีไปถึงเลขาธิการใหญ่ของ
เจ้าเมืองเบงกอล⁴

¹ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 169.

² Ibid., p. 169.

³ Ibid., p. 170.

* ดูเพิ่มเติมที่หน้า 38 - 39.

⁴ เจ้าพระยาพิชัยโกษาธิบดี พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 หน้า 146.

สำหรับหนังสือที่เจ้าพระยาจุฬาราชมนตรีให้แก่อร่อยเพี้ยน นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการอนุญาต
เชิงข้อตกลงทางการค้า มีใจความโดยสรุปได้ดังนี้

เมื่อเรืออังกฤษเดินทางมาถึงปากน้ำ ให้เรือเหล่านั้นรับการตรวจคนจากเจ้าเมือง
ปากน้ำ และให้ชนพื้นและอารยต่าง ๆ ลงให้หมด ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน แล้วจึง
ให้นำเรือนั้นขึ้นไปยังกรุงเทพฯ เมื่อทอดสมอแล้วให้เจ้าพนักงานตรวจการภาษีให้ความช่วยเหลือ
ในการติดต่อดีซื้อขายสินค้ากับพ่อค้ากรุงสยาม โดยจะคิดอัตราภาษีอากรและค่าธรรมเนียมใด ๆ
เท่าที่เรียกเก็บในปัจจุบัน จะไม่เรียกเก็บให้สูงกว่าเดิม ให้พ่อค้าอังกฤษเดินทางไปมา
ค้าขายกับกรุงสยามตามข้อตกลงดังกล่าวนี้ต่อไป

เมื่อจัดทำหนังสือตอบให้ครอเพิกเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็โปรดฯ
ให้จึกของตอบแทนให้แก่อร่อยเพี้ยน ณะทูตก็ออกจากกรุงเทพฯ ไปเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2465
(ค.ศ. 1822)

อุปสรรคของการเจรจาสนธิสัญญาระหว่างครอเพิกกับไทย

การเจรจาของครอเพิกนั้นเห็นได้ชัดว่าไม่ได้รับผลสำเร็จ แต่ก็ยังมีผลได้ซึ่งค่อนข้างจะเป็น
ที่พึงพอใจของฝ่ายอังกฤษอยู่ไม่น้อย เมื่อพิจารณาถึงการเจรจาของครอเพิกกับไทยแล้ว ก็จะได้เห็นได้
ว่า นานที่การเจรจาจะได้ผลดีหันไปมากกว่านี้ แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีอุปสรรค
หลายประการที่มีผลต่อการเจรจา อันได้แก่

1. ความหวาดระแวงของฝ่ายไทยที่มีต่ออังกฤษ อันเนื่องมาจากคำกล่าวของชาวจีนที่เคื่อน
ให้ระวังชาวอังกฤษให้ดี เพราะพวกนี้จะเอาการค้าขึ้นมั่งหน้า ขอตั้งสถานีการค้า และในที่สุดก็จะหา
โอกาสยึดบ้านเมือง ซึ่งวิธีการนี้อังกฤษทำมาแล้วในอินเดีย² นอกจากนั้นฝ่ายไทยก็ยังหวาดระแวงใน
เรื่องทีคณะทูตได้สำรวจภูมิประเทศ ทำแผนที่ วัดความลึกของแม่น้ำ และศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยว

¹ John Crawford, The Crawford Papers, pp. 64 - 65.

² Ibid., pp. 138 - 139.

กับประเทศไทย ฝ่ายไทยเกรงว่าการที่อังกฤษทำไปนี้จะเป็นการสำรวจสภาพภูมิประเทศเพื่อประโยชน์ในการที่จะโจมตีไทยภายหลัง เมื่อเจ้าพนักงานนำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงทราบก็ขัดเคือง และมีพระราชดำรัสว่า อังกฤษจะไม่มาทำหนังสือสัญญาโดยสุจริต¹ ฝ่ายไทยจึงมีหนังสือกล่าวโทษครอเพ็คในเรื่องนี้ไปถึงข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลด้วย แต่ความจริงแล้วครอเพ็คได้ทำตามคำสั่งที่เขาได้รับมา² ซึ่งปรากฏอยู่ในข้อ 14 ของคำสั่ง ว่าให้ครอเพ็คหาความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย² และแม้จะไม่มีคำสั่งครอเพ็คก็ควรจะทำเช่นนั้นอยู่แล้ว เพราะหน้าที่ประการหนึ่งของนักการทูตก็คือรายงานเรื่องราวต่าง ๆ ที่เห็นว่าสำคัญและเป็นประโยชน์ให้แก่รัฐบาลของตนทราบ³ แต่การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยของคณะทูตคงจะทำกันอย่างโจ่งแจ้งเกินไปจนทำให้ฝ่ายไทยเกิดระแวงขึ้นมา ซึ่งก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ไทยจะต้องหวาดระแวง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของบ้านเมือง

2. ฝ่ายไทยไม่พอใจที่ครอเพ็คถูกไทย ความปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า ครอเพ็คได้พูดจาถูกไทยว่า "เมืองไทยเล็กนิดเดียว จินมากกว่าไทยสิบส่วน จะตีเอาเมือง กำปั่นรบสัก 2 - 3 ลำ ก็จะได้" เขากระสุนเขมรบ้านเรือนยิงเข้าไปก็จะไหม้หมด" และเมื่อครอเพ็คเข้าเฝ้า ได้เห็นสภาพทหารไทยที่นั่งกลาวยืนอยู่เป็นกอง ๆ เกือบข้าง ผู้ใหญ่บ้าง คนแก่บ้าง ปืนที่ถือก็มีสนิมจับ เสื้อผ้าก็ขาด มีป้อมก็ไม่มีปืน คนรักษาไม่มี ปืนที่มีอยู่ก็มีแค่สนิม ครอเพ็คก็คงจะพูดว่าสภาพของทหารไทยเป็นเช่นนี้จะสู้รบกับใครได้⁴

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 147.

² John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 592.

³ Ernest Satow, A Guide to Diplomatic Practice, p. 115.

* พวกนัγγามตามไฟ หรือพวกรักษายาม

⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ก. หน้า 146 - 147.

3. ครอเฟิกเจรจาแบบเห็นแก่ฝ่ายเดียว ฝ่ายไทยเสนออะไรไปครอเฟิกก็ไม่ตอบสนอง
 มุ่งแต่จะเรียกร้องเอาจากฝ่ายไทย ทั้งจะเห็นได้จากกรณีที่ว่าฝ่ายไทยขอซื้อปืน และขอให้อังกฤษลงกามี
 เกลือที่ไทยจะส่งไปขายที่อินเดีย ซึ่งทั้งสองกรณีครอเฟิกก็ไม่ตอบสนองความต้องการของไทยเลย

4. การที่ครอเฟิกนำเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีมากล่าวนั้น ฝ่ายไทยคงจะเห็นว่าเป็นเรื่อง
 อังกฤษมากกว่าภายในกิจการภายในของไทยมากเกินไป ทั้งจะสังเกตได้จากคำพูดของเจ้าพระยาพระคลัง
 ที่ว่า "เจ้าพระยาไทรเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของไทย ถ้ามีทุกขร้อนอันใด ควรจะเข้ามาเฝ้ากราบทูล
 ความทุกขร้อนอันนั้น"¹ ซึ่งก็หมายความว่าเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีเป็นเรื่องภายในของไทย ไม่สมควร
 ที่อังกฤษจะมายุ่ง

5. อุปสรรคทางด้านภาษา เนื่องจากภาษาที่ใช้กันผู้เจรจาทั้งสองฝ่ายไม่สามารถที่จะพูดจา
 ได้ตอบกันโดยตรงได้จึงต้องใช้ล่าม ภาษาที่ใช้เป็นภาษามลายู การใช้ล่ามแปลผ่านไต่ผ่านมานี้ นอก
 จากทำให้ล่าช้าไม่สะดวกแล้ว บางครั้งล่ามก็อาจแปลคำพูดได้ไม่ถูกต้อง หรือไม่ตรงกับจุดประสงค์
 ของผู้พูดทีเดียวนัก หรืออาจทำให้ข้อความบิดเบือนไปได้ ทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจไม่ถูกต้องตรงกัน

6. การลักลอบนำสินค้าเข้ามาขายกับเรือของคณะทูตโดยกับต้นแมกโคนัล ซึ่งตัวครอเฟิกเอง
 ไม่รู้เรื่อง และเมื่อรู้ก็เกรงว่าจะกลายเป็นข้อขัดขวางผลประโยชน์ของคณะทูต² ทั้งนี้เพราะการ
 กระทำนี้ไม่ชอบด้วยกฎของคณะทูต ซึ่งตามประเพณีสากลแล้วสิ่งของที่มิใช่เรือทูตหรือมากับคณะทูต
 จะไม่ต้องถูกตรวจเก็บภาษีอากรแต่อย่างใด³ แต่กับต้นแมกโคนัลกลับนำเอาสินค้าที่แอบเอาเข้ามาในมาขาย

7. ไทยหาว่าครอเฟิกเจรจาผิดจากคำสั่งของเจ้าเมืองเบงกอล โดยกล่าวว่า ตามหนังสือ
 ที่เจ้าเมืองเบงกอลมีมานั้นมีว่า อังกฤษจะไม่คิดตั้งป้อมและตั้งตึกในเมืองไทยและหัวเมืองไทย แต่

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
 รัชกาลที่ 2. หน้า 349.

² John Crawford, The Crawford Papers, p. 52.

³ William Edward Hall, International Law, pp. 169 - 184.

ครอเพิกจะขอทำสัญญาให้อังกฤษเข้ามาตั้งเป็นกงสุล ณ กรุงเทพฯ¹ ซึ่งข้อนี้ครอเพิกได้แก้ตัวแก่ข้าหลวงใหญ่ว่าไทยเห็นว่าหัวข้อที่ไม่ปรากฏแจ้งชัดในจดหมายของข้าหลวงใหญ่แล้ว ก็ถือว่าปฏิบัติ นอกเหนือหน้าที่² และที่จริงแล้วพูดโดยทั่วไปมีสิทธิที่จะเจรจาเรื่องใดก็ตามที่ตนเห็นสมควรได้ ไม่จำเป็นต้องเจรจาความเพียงเท่าที่กำหนดอยู่ในคำสั่งที่ได้รับเท่านั้น และตัวครอเพิกเองก็มีลักษณะเป็นทูตมืออาชีพเต็ม เรื่องนี้จะเป็นเพราะฝ่ายไทยไม่เข้าใจระเบียบพิธีการทูตของฝ่ายตะวันตก หรืออาจเป็นเพราะฝ่ายไทยไม่ต้องการจะทำสัญญากับอังกฤษ ฝ่ายไทยจึงยกเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นข้อกล่าวหาครอเพิก

จากอุปสรรคทั้งหลายที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าโอกาสที่ครอเพิกจะได้รับผลสำเร็จในการเจรจากับไทยนั้นน้อยมาก นายแพทย์ฟินเลย์สัน (Finlayson) ซึ่งเป็นนายแพทย์ประจำคณะทูตได้เขียนจดหมายถึงนายแพทย์ซอมเมอร์วิลล์ (Dr. Somerville) เล่าเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินการของคณะทูตว่าการเจรจาของคณะทูตไม่ได้ผลอะไรมากนัก³ และจากจดหมายของยอร์จ สวินตัน (George Swinton) ถึงครอเพิก ได้กล่าวว่าประโยชน์ทางด้านการค้าที่อังกฤษจะได้รับจากไทยนั้นน้อย และรู้สึกเสียใจที่ปรากฏว่าการเจรจาไม่ผู้ได้รับผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย⁴

ผลที่ทั้งสองฝ่ายได้รับ

ถึงแม้ว่าผลจากการเข้ามาเจรจาขอทำสนธิสัญญากับไทยของครอเพิก จะไม่ได้รับผลสำเร็จในการทำสนธิสัญญาก็ตาม แต่การเข้ามาของครอเพิกในคราวนี้ก็มิใช่จะไร้ผลโดยสิ้นเชิงทีเดียว มี

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 147.

² John Crawford, The Crawford Papers, p. 84.

³ George Finlayson, The Mission to Siam and Hue, p. xvii.

⁴ John Crawford, op. cit., p. 174.

หลายสิ่งที่ฝ่ายอังกฤษถือว่าเป็นผลประโยชน์ที่น่าพอใจอันได้จากการเดินทางมาไทยของคณะทูตชุดนี้

1. ผลงานของกรอเฟ็คเป็นที่น่าสนใจ อย่างน้อยก็ในแง่ที่สามารถวางรากฐานการเปิดสัมพันธไมตรีทางการค้าโดยเสรีกับไทยได้สำเร็จสมตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาล¹ และเป็นการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างรัฐบาลไทยให้เกิดขึ้น²

2. ได้รับผลประโยชน์ทางการค้า อันได้แก่การที่ฝ่ายไทยอนุญาตให้มีการค้าได้ทุกประเภท และมีข้อตกลงว่าจะไม่มีการเก็บภาษีสินค้าขาเข้าสูงเกินกว่าอัตราที่เรียกเก็บอยู่ในปัจจุบัน และข้อที่ว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยจะพึงให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่พ่อค้าชาวอังกฤษในด้านการค้า³

3. คณะสำรวจซึ่งมากับคณะทูตได้รายละเอียดที่มีคุณค่าเกี่ยวกับประเทศไทยไปอย่างมาก ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อฝ่ายอังกฤษ⁴ นอกจากนั้นการรวบรวมข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ เช่นปัจจุบันในด้านการค้า ปริมาณความต้องการสินค้าในตลาด อุปนิสัยของบุคคลในราชสำนัก ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างทัศนะของไทยกับอังกฤษ สิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกิจการค้าของอังกฤษ ซึ่งจะมีทางได้รับประโยชน์มากขึ้นในภายหลัง⁵

¹ John Crawford, The Crawford Papers, p. 74.

² Ibid., p. 176.

³ Ibid., p. 61.

⁴ Ibid., p. 182.

⁵ Ibid., pp. 174 - 176.

ส่วนผลประโยชน์ที่ฝ่ายไทยได้รับและเห็นได้ชัดก็เช่นเดียวกัน คือ เป็นการสร้างสัมพันธไมตรี
อันดีกับอังกฤษ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งในด้านการค้าและการทูตต่อไป ดังเช่น
หลังจากครอเพิกกลับไปแล้ว ก็มีพ่อค้าอังกฤษเข้ามาตั้งห้างค้าขายในประเทศไทย คือ นายโรเบิร์ต
ฮันเตอร์ (Robert Hunter) หรือที่ในพงศาวดารเรียก หันแดร์¹ และก็มีพ่อค้าอื่น ๆ ตาม
เข้ามาอีก ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านการทูตต่อกันก็คือไทยกับอังกฤษได้ติดต่อกันนับแต่นั้นมา จน
กระทั่งฝ่ายอังกฤษได้ส่ง ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney) เป็นทูตมาเยือน
ไทย ในปี พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1826)

เมื่อครอเพิกกลับจากการทำหน้าที่ทูตจากประเทศไทยแล้ว เขาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รักษา
เมืองสิงคโปร์ และในตอนนี้เขาก็ได้กำหนดเป็นมิตรไมตรีกับไทยเป็นอันดี มีหนังสือไปมากับเจ้าพระยา
พระคลัง และช่วยส่งเคราะห์เรือไทยที่ไปค้าขายที่สิงคโปร์²

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนจะมีการทำสนธิสัญญา
ฉบับแรกนั้น เริ่มจากการมีความสัมพันธ์ทางการค้ากันก่อน และอาจกล่าวได้ว่าผลประโยชน์ทางด้านการ
การค้าเป็นเหตุจูงใจอันแท้จริงที่ทำให้อังกฤษจัดส่งคณะทูตคณะแรกมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย โดยมี
เรื่องการค้าที่ไทยตีเมืองไทรบุรี เป็นเหตุปัจจุบันจึงทำให้อังกฤษรีบส่งทูตมาไทย ทั้งนี้เพราะการค้าที่ไทยตี
เมืองไทรบุรี เป็นเรื่องทางการเมืองที่จะมีผลกระทบกระเทือนสถานการณ์การค้าของอังกฤษที่มิง ย่าง
ไรก็ตาม การส่งทูตคณะแรกของอังกฤษมาไทย ก็มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างมิตรภาพอันดีระหว่าง
ไทยกับอังกฤษให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นพื้นฐานของการค้าต่อไป และถึงแม้ทูตคณะแรกที่ต้องลอบส่งมาไทยใน
คราวนี้ จะไม่สามารถเจรจาทำสนธิสัญญาหรือขอให้ไทยเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎเกณฑ์ทางการค้าที่อังกฤษ
เห็นเป็นอุปสรรคขัดขวางที่อังกฤษปรารถนา แต่อังกฤษก็หมดความกังวลเรื่องเกาะมิง เพราะไทยไม่ได้

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 149.

²พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 2. หน้า 353.

พูดเรื่องนี้ขึ้นมา นอกจากนั้น ทุกคน ก็ สามารถ วาง พื้นฐาน สัมพันธภาพ ระหว่าง ไทย กับ อังกฤษ ไว้
ได้ดีพอสมควร ซึ่งจะเป็นการรุกรายทางไว้ให้สำหรับคณะทูต ชุด ต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษและการทำสนธิสัญญามับแรก

อังกฤษเริ่มมีเหตุวิวาทกับพม่ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2365 (ค.ศ. 1822) แล้ว และครอเพิกก็ได้นำมาให้ไทยทราบว่าคัมภีร์อังกฤษกำลังรบกับพม่า ด้วยเหตุพม่าถูกกฏหมิ่นลูกค้าอังกฤษมาช้านาน จนอังกฤษทนไม่ไหวจึงรบกับพม่า ทั้งนี้อังกฤษไม่ได้ปรารถนาจะเอาบ้านเมือง เพียงแต่จะส่งสอนพม่าให้เข็ดหลาบ จะได้ไม่นอญโก่งลูกค้าวาณิชต่างประเทศอีกต่อไป¹ การที่อังกฤษแจ้งเรื่องรบกับพม่าให้ไทยทราบ คงเป็นเพราะฝ่ายอังกฤษเห็นว่าพม่าอยู่ใกล้ไทย เกรงไทยจะเข้าใจผิดคิดว่าอังกฤษรบพม่าเพื่อปรารถนาจะยึดเอาบ้านเมือง ซึ่งก็จะทำให้ไทยตกใจและอาจมีปฏิกิริยาอันจะไม่เป็นผลคือต่ออังกฤษ ส่วนฝ่ายไทยนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงทราบข่าวพม่ารบกับอังกฤษ จึงทรงพระราชดำริว่า การศึกครั้งนี้เป็นการใหญ่อยู่ ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ จึงโปรดฯ ให้จัดกองทัพไปซัดทัพพม่าราชการ โดยโปรดฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) คุมกองทัพไปทัพหนึ่ง พระยาสุรเสนา พระยาพิพัฒน์โกษาไปอีกทัพหนึ่ง ทั้งสองทัพนี้ไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์ และให้พระยาชุมพร (ซุข) ยกกองทัพเรือไปทางเมืองระนองอีกทัพหนึ่ง ทัพทั้ง 3 นี้ให้บอกข่าวไปว่าจะไปช่วยอังกฤษรบ อังกฤษก็ยินยอมให้กองทัพไทยยกเข้าไปตั้งอยู่ในเขตแดนที่อังกฤษตีไว้ได้²

สาเหตุที่ทำให้อังกฤษส่งทูตคณะที่สองมาไทย

ระหว่งที่การสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่ากำลังดำเนินอยู่นี้ รัฐบาลใหญ่ของอังกฤษที่อินเดียก็ได้อ้างให้รัฐบาลอังกฤษที่ป้าน พยายามชักชวนไทยให้เป็นพันธมิตรในระยะต้น ๆ ของสงคราม

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2.
หน้า 195 - 197.

²เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1.
หน้า 10.

ทั้งนี้เป็นเพราะอังกฤษไม่สามารถที่จะรุกคืบหน้าไปได้ง่ายนักจึงต้องการความช่วยเหลือจากไทย
 รัฐบาลอังกฤษที่บ๊ิงจิงไคส่ง ร้อยโท เจมส์ โลว์ (Lieutenant James Low) มาที่
 นครศรีธรรมราช เพื่อชักชวนให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชช่วยอังกฤษรบพม่า แต่โลว์ก็ไม่ได้ผล
 อะไรคืบหน้า¹ ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราชนั้นขึ้นอยู่กับกรุงเทพฯ นโยบายที่สำคัญ ๆ
 จึงต้องรับไปจากกรุงเทพฯ แต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงคัดค้านในเรื่องนี้ไม่ได้ และโลว์ก็ไม่ได้
 เข้ามากรุงเทพฯ ดังนั้นอังกฤษจึงยังไม่รู้ความคิดของฝ่ายไทยต่อสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า
 ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 เสด็จสวรรคต ฝ่ายอังกฤษเห็นว่าการผลักดันแผนดินใหม่ในประเทศไทยก็คงจะมีผลต่อนโยบาย
 ต่าง ๆ ด้วย จึงได้แต่งตั้ง ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี* (Captain Henry Burney) เพื่อให้
 เป็นผู้เดินทางมายังประเทศไทย² แต่ในระหว่างนั้นเอง (พ.ศ. 2368) รัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย
 ก็ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากไทยอีกต่อไป³ เพราะถึงแม้ในเวลานั้นไทยจะไ้ส่งทหารไปช่วย
 อังกฤษแล้วก็จริง แต่ไทยก็ไม่ได้ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง⁴ และประกอบกับในตอนนั้นการรบของ
 อังกฤษกำลังได้เปรียบพม่าอยู่ นอกจากนั้นอังกฤษยังเห็นว่ากองทหารไทยอ่อนแอ วิธีการรบก็
 โท่ร้ายและป่าเถื่อนอีกด้วย⁵ ในขณะเดียวกัน ทางกรุงเทพฯ ก็ได้เรียกตัวเจ้าพระยามหาโยธินกลับ

¹ Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p. 150.

* ในพงศาวดารเรียก กับตัน พันตรี บารนี

² Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part IV, pp. 16 - 17.

³ L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 137.

⁴ Virginia Thompson, op. cit., p. 150.

⁵ L. A. Mills, loc. cit.

เมื่อราวต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2368¹ (ค.ศ. 1825) เพื่อมาร่วมพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยไทยได้บอกกับอังกฤษว่าเมื่อสิ้นฤดูฝนแล้วก็จะให้เจ้าพระยามหาโยธากลับไปช่วยรบพม่าอีก อย่างไรก็ตาม การเรียกตัวเจ้าพระยามหาโยธา กลับครั้งนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องเจ้าพระยาชุมพรไปจับคนในแขวงมะริด ตะนาวศรี มาซึ่งกินแดนดังกล่าวอังกฤษได้ไปแล้ว อังกฤษจึงได้ฟ้องร้องมาทางกรุงเทพฯ นอกจากนั้นพระยาชุมพรยังปะทะกับอังกฤษและพ่ายแพ้อย่าง² จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิโรธ และสั่งให้นำตัวเจ้าพระยาชุมพรมาขังไว้ที่กรุงเทพฯ³ อีกเรื่องหนึ่งคือการที่อังกฤษเคยคิดจะยกดินแดนแถบตะนาวศรีให้ไทยในตอนต้น ๆ ของสงคราม แต่ภายหลังอังกฤษเกิดเปลี่ยนใจ⁴ และอีกเรื่องหนึ่งก็คือเรื่องอังกฤษคิดตั้งอาณาจักรมอญขึ้นมาใหม่⁵ ซึ่งอังกฤษก็พยายามหาผู้ที่เป็นที่นิยมของพวกมอญเพื่อตั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดี ในกรณีนี้ เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้ที่อยู่ในข่ายที่จะได้รับเลือก เพราะเจ้าพระยามหาโยธานั้นเป็นที่นิยมของพวกมอญอยู่ การที่อังกฤษคิดจะตั้งอาณาจักรมอญและเอาเจ้าพระยามหาโยธาไปตั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดีนั้น ย่อมทราบดีว่าไทยไม่พอใจ⁶ ทั้งนี้เพราะหากอังกฤษ

¹ เฮอร์เบิร์ต เบอร์นี เอกสารเบอร์นี เล่ม 1 สลาวัตรี สุวรรณสถิตย์ (แปล). หน้า 2.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. หน้า 36.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหอสมุดสมมติ" จดหมายเหตุหอสมุดสมมติ. หน้า 21.

⁴ L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 137.

⁵ D. G. E. Hall, A History of South - East Asia, p. 399.

⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหอสมุดสมมติ" จดหมายเหตุหอสมุดสมมติ. หน้า 20.

ตั้งอาณาจักรอยุธยาขึ้นมา ชาวมอญซึ่งอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ก็จะพากันอพยพไปอยู่ในอาณาจักรอยุธยาที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งก็จะทำให้กำลังคนของไทยลดลง นอกจากนั้นอาณาจักรอยุธยาที่อังกฤษจะตั้งขึ้นใหม่โดยมีเจ้าพระยามหาโยธาเป็นกษัตริย์นั้นก็อาจมีทั้งผลดีและผลเสียแก่ประเทศไทยทั้งสองทาง ผลดีก็คือหากเจ้าพระยามหาโยธาเมื่อไปเป็นกษัตริย์อาณาจักรอยุธยาแล้วยังจงรักภักดีต่อไทยอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อไทย คือ มีมิตรบริวารที่เป็นศัตรูกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูของไทยด้วยเกิดขึ้นประเทศหนึ่ง ผลเสียก็คือ เมื่อเจ้าพระยามหาโยธาไปเป็นกษัตริย์อาณาจักรอยุธยาแล้ว หากมีเหตุฉกฉวยกับไทย ก็ย่อมจะเป็นอันตรายยิ่งต่อไทย เพราะเจ้าพระยามหาโยธาและพวกมอญที่เคยอยู่ในไทยนั้น ย่อมจะรู้สภาพบ้านเมืองของไทยเป็นอย่างดี อันจะทำให้ไทยป้องกันตัวลำบากขึ้น นี่เองจึงเป็นเหตุทำให้ไทยไม่พอใจต่อการที่อังกฤษจะตั้งอาณาจักรอยุธยาขึ้นมาใหม่ ความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านี้เองเป็นเหตุทำให้อังกฤษคิดส่งทูตคณะที่สองเข้ามาไทย

๙ จุดมุ่งหมายของคณะทูตอังกฤษชุดที่สอง

การที่อังกฤษแต่งตั้งให้เบอร์นีย์เป็นทูตมายังประเทศไทยนั้น เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาพอสมควร ถ้าจะดูจากคำสั่งที่ข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอลให้แก่เบอร์นีย์แล้ว ก็จะพบว่า การที่อังกฤษแต่งตั้งให้เบอร์นีย์เข้ามาไทยนั้นมีจุดประสงค์ คือ

1. เพื่อมาถวายพระพรแสดงความยินดีในนามของข้าหลวงใหญ่อังกฤษต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และเพื่อเป็นการกระชับสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีต่อกัน
2. เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างไทยกับอังกฤษในเรื่องสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า และให้ขอให้ไทยช่วยรบกับพม่าต่างหากไม่รวมกับกองทัพอังกฤษ โดยห้ามเบอร์นีย์ให้สัญญาจะยกดินแดนใด ๆ แก่ไทย
3. เพื่อเจรจาแลกเปลี่ยนเชลยไทยที่อังกฤษควบคุมอยู่กับเชลยที่ไทยไปกวาดต้อนมาจากฝั่งตะนาวศรี

4. เพื่อเจรจาเรื่องเกี่ยวกับเจ้าพระยาไทรบุรี,
5. เพื่อเจรจาเรื่องเกี่ยวกับการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษ¹

ส่วนคำสั่งที่นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน (Robert Fullerton) ข้าหลวงที่ป็นิ่งให้แก่เบอร์นีย์
นั้นมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ให้เจรจากับไทยเพื่อนำเจ้าพระยาไทรบุรีกลับไปครองไทรบุรีตามเดิม
 2. เพื่อเจรจาให้ไทยถอนกองทหารออกจากเประ
 3. ให้หาทางป้องกันไม่ให้ไทยรุกรานรัฐมลายูต่อไป
- นอกจากนี้ยังมีข้ออื่น ๆ เหมือนกับคำสั่งของข้าหลวงใหญ่²

เมื่อพิจารณาจากมุ่งหมายในการส่งเบอร์นีย์เป็นทูตมาไทยของข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอล กับ
ข้าหลวงที่ป็นิ่งแล้ว ก็จะเห็นว่าผู้บริหารใหญ่ซึ่งอยู่ที่อินเดียกับผู้บริหารที่อยู่ที่นี่ต่างก็มองความสำคัญ
ต่างกันไป ความสำคัญที่ข้าหลวงใหญ่เน้นคือ การกระชับสัมพันธไมตรี สร้างความเข้าใจอันดีกับไทย
และให้ไทยร่วมมือกับอังกฤษในสงครามที่อังกฤษทำกับพม่า ส่วนเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีกับเรื่องการค้า
ยังเป็นเรื่องที่สำคัญรองลงมาเท่านั้น แต่ข้าหลวงที่ป็นิ่งเน้นความสำคัญในข้อที่ข้าหลวงใหญ่เห็นว่า
สำคัญเป็นรอง คือ ข้าหลวงที่ป็นิ่งเน้นเรื่องการนำเจ้าพระยาไทรบุรีกลับคืนสู่ตำแหน่ง และเรื่อง
เกี่ยวกับรัฐมลายู

เมื่อเบอร์นีย์ได้รับคำสั่งให้เป็นทูตมาไทยโดยมีจุดประสงค์ที่เน้นความสำคัญต่างกันไปเช่นนี้
จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่าเบอร์นีย์จะดำเนินนโยบายตามคำสั่งของใคร

¹ Henry Burney, "Letter," The Burney Papers IV, pp. 664 - 665 and
"Report" The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 22.

² Henry Burney, 'Minute by the President' The Burney Papers,
Vol. II, Part III, p. 56.

อังกฤษกับเจ้าพระยาานครศรีธรรมราช

ก่อนที่เบอร์นีย์จะไ้เดินทางมาไทยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) นั้นเอง นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน ข้าหลวงที่ป็นักโกษาว่า เจ้าพระยาานครศรีธรรมราชกำลังเตรียมกำลังพลอยู่ที่ไทรบุรี เพื่อจะเข้าโจมตีและครอบครองเประและสะลังงอ ทำให้ประชาชนที่อยู่ที่นี่รู้สึกตกใจ เพราะได้ข่าวว่าเจ้าพระยาานครศรีธรรมราชจะเลยไปตีที่นี่ด้วย¹

รัฐเประนั้น เจ้าพระยาไทรบุรีได้มาเป็นประเทศราชของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2356 (ค.ศ. 1813) ในสมัยรัชกาลที่ 2 แล้ว ต่อมาถึง พ.ศ. 2365 (ค.ศ. 1822) สุลต่านแห่งเประก็ได้ตั้งตัวเป็นอิสระ (โดยได้รับความช่วยเหลือจากสุลต่านอิบราฮิม (Ibrahim) แห่งสะลังงอ) เจ้าพระยาานครศรีธรรมราชจึงได้ไปจัดเตรียมกองทัพที่ไทรบุรีเพื่อจะไปตีเประกลับคืน และจะไปตีสะลังงอด้วยในฐานะให้ความช่วยเหลือเประให้ตั้งตัวเป็นอิสระจากไทย² ส่วนฟูลเลอร์ตันเห็นว่าไทยไม่มีสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายเหนือเประและสะลังงอ เพราะอังกฤษได้รับสิทธิการปกครองรัฐทั้งสองจากประเทศเนเธอร์แลนด์³ นอกจากนั้นฟูลเลอร์ตันยังเห็นว่าหากปล่อยให้เจ้าพระยาานครศรีธรรมราชไปตีเประและสะลังงอได้แล้ว ก็จะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทบณคาบสมุทรมาลายู ฟูลเลอร์ตันซึ่งรู้ที่รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจะไม่ยินยอมให้อังกฤษเข้าไปวิวาทกับไทยเพื่อปกป้องรัฐทั้งสองนี้เป็นแน่ แต่เขาก็คิดว่าฝ่ายไทยคงไม่รู้จักความจริงข้อนี้ และ

¹ Henry Burney, 'Report,' The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 25.

² ตรีศักดิ์ ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมาลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411). หน้า 94.

³ Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part I, p. 87.

เนื่องจากเขาเป็นคนที่มั่นนโยบายที่แข็งแกร่งต่อไทย เขาจึงใช้วิธีขู่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช โดยส่งเรือปืนจากป็นังไปปิดปากแม่น้ำครังไว้ กองเรือของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงไม่กล้าออกจากปากแม่น้ำ¹ ขณะเดียวกันก็ส่งให้เบอร์นีย์มาเจรจากับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เพื่อขอให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเลิกล้มความคิดที่จะตีเประและสะลังอ² เบอร์นีย์เดินทางไปถึงเมืองไทรบุรี เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม และได้เจรจากับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ตั้งแต่วันที่ 28 กรกฎาคม³ ผลการเจรจาสำเร็จออกมาในรูปข้อตกลงเบื้องต้น (Preliminary Treaty) เกี่ยวกับสันติภาพและมิตรภาพระหว่างร้อยเอกเบอร์นีย์ในนามของข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่อินเดียและข้าหลวงอังกฤษที่ป็นัง กับเจ้าพระยานครศรีธรรมราชในนามของพระมหากษัตริย์ไทย เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2368⁴ (ค.ศ. 1825) ข้อตกลงนี้มีทั้งหมด 12 มาตรา มีใจความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. อังกฤษจะจัดการย้ายราชธานีแห่งสะลังอไปจากเประ และจะป้องกันไม่ให้ราชธานีไปรุกรานเประอีก อังกฤษไม่ปรารถนาที่จะเข้าครอบครองหรือก้าวภายในกิจการของรัฐบาลเประ ส่วนไทยก็ให้สัญญาว่าจะไม่ส่งทหารเข้าไปในเประและสะลังอ และจะถอนทหารออกจากไทรบุรี
2. ให้มีการติดต่อค้าขายระหว่างกันโดยเสรีทั้งในดินแดนของอังกฤษ ไทย และรัฐมลายู และมีข้อตกลงเกี่ยวกับการจับ การส่งตัวผู้กระทำความผิด

¹L.A. Mills, British Malaya 1824 - 87, p. 141.

²Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 25.

³Henry Burney, The Burney Papers, Vol. IV, p. 688.

⁴Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 25.

3. หากไทยยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีได้กลับคืนสู่อำนาจ อังกฤษจะให้เจ้าพระยาไทรบุรีส่งกันไม้เงินกันไม้ทองแก่ไทยทุกปี โดยมีมูลค่าประมาณ 4000 ดอลลาร์สเตอร์ลิง อังกฤษไม่ปรารถนาที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับรัฐบาลของไทรบุรี

4. เจ้าพระยานครศรีธรรมราชตกลงว่าจะร่วมเดินทางมากรุงเทพฯ กับเบอร์นีย์^{1*} ภาย

ข้อตกลงนี้เป็นพื้นฐานให้แกเบอร์นีย์ในการเจรจากับฝ่ายไทย เบอร์นีย์เองเห็นว่าข้อตกลงนี้มีจุดสำคัญอยู่ที่ว่ารัฐบาลอังกฤษที่นำใจคดียุติที่จะป้องกันกองทัพไทยไม่ให้รุกรานแปรและสะลังงอ

คณะทูตเดินทางมากรุงเทพฯ และเข้าเฝ้าถวายสาส์น

เมื่อเบอร์นีย์นำข้อตกลงเบื้องต้นไปประทับตราที่อินเดียแล้ว เขาก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทูตมายังกรุงเทพฯ คณะของเบอร์นีย์ประกอบด้วย ร้อยเอก แมคฟาร์กัว (Captain Macfarquhar) เป็นผู้ช่วยของเบอร์นีย์ ศัลยแพทย์ แฮร์ริส (Harris) และคนอื่น ๆ อีก ออกเดินทางมาโดยเรือ อวเียน (Guardian) มีกัปตัน ซัทเธอร์แลนด์ (Captain Sutherland) เป็นนายเรือ² คณะทูตออกเดินทางจากปีนัง เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) ไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตามข้อตกลงนั้น เจ้าพระยาานครศรีธรรมราชจะร่วมเดินทางมากรุงเทพฯ กับเบอร์นีย์ แต่ในเวลาที่เบอร์นีย์ไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช นั้น ลูกของเจ้าพระยาานครศรีธรรมราช

¹ Henry Burney, The Burney Papers, Vol. IV, pp. 703 - 705.

* ดู Preliminary Treaty ฉบับเดิมที่ภาคผนวก ง.

² Henry Burney, "Narrative," The Burney Papers, Vol. II, Part V, p. 106.

ป่วย การร่วมเดินทางมากรุงเทพฯ ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชจึงต้องเลื่อนออกไป และในที่สุด เบอร์นีย์ก็ได้ออกเดินทางมากรุงเทพฯ ก่อน โดยเจ้าพระยานครศรีธรรมราชจะตามมาภายหลัง¹ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้บอกเข้ามายังกรุงเทพฯ ว่า ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่เบงกอลได้แต่งตั้งให้ รอยเอก เบอร์นีย์ เป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี มีอักษรสาส์นมาถวายด้วย ทางกรุงเทพฯ จึงตอบไปว่า ให้พาทูตเข้ามากรุงเทพฯ ได้ และได้จัดการกระเตรียมการรับรองทูตเป็นอย่างดี²

เบอร์นีย์ออกเดินทางจากเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน มาถึงปากน้ำ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน และตอนนี้เองก็ได้เกิดการโต้แย้งกับฝ่ายไทยเล็กน้อย ทั้งนี้เนื่องจากมีข่าวลือว่าอังกฤษจะมาตีกรุงเทพฯ จึงทำให้ไทยเตรียมป้องกันเป็นการใหญ่ และให้เรือทุทอมบอารูช ไว้ที่ปากน้ำ แต่เบอร์นีย์ก็เถียงว่าโปรตุเกสและกรอเฟดไม่ได้ทำเช่นที่ฝ่ายไทยจะให้เขาทำ ในที่สุด ฝ่ายไทยก็ยินยอม พอวันที่ 4 ธันวาคม ฝ่ายไทยก็ส่งขบวนเรือไปรับสาส์นของข้าหลวงใหญ่และตัวทูต เข้ามากรุงเทพฯ

เบอร์นีย์ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) และได้ถวายสาส์นจาก ลอร์ด อัมเฮิร์สต์* ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่อินเดีย ซึ่งสาส์นนั้นมีใจความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

¹ Henry Burney, "Report," The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 33.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. หน้า 27.

* ไทยเรียก ลอดอาแหค

“เมื่อสี่ปีก่อน อังกฤษได้ส่งทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย อังกฤษกับไทยจึงมีสัมพันธไมตรีอันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา มาบัดนี้อังกฤษเกิดรบกับพม่าซึ่งเป็นศัตรูของไทยด้วย เพราะเหตุพม่าถูกอังกฤษมาก ข้าพเจ้าจึงหวังว่าพระองค์คงจะทรงยินดีที่ได้ทรงทราบว่าพม่าศัตรูของไทยพ่ายแพ้อังกฤษ

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะเป็นไมตรีโดยสุจริตกับไทย และไต่ส่งให้ข้าหลวงที่มิ้นสั่งชาวการรบมาให้ไทยทราบ บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าควรที่จะจัดส่งทูตเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อจะได้กราบทูลเรื่องการรบกับพม่าให้แจ่มแจ้ง ข้าพเจ้าจึงไต่ส่ง ร้อยเอก เบอร์นีย์ เป็นทูตมาแทนตัว

ข้าพเจ้าใคร่ขอชี้แจงให้พระองค์ทรงทราบว่า อังกฤษไม่ปรารถนาที่จะไต่อะไรจากไทย แต่ปรารถนาจะให้ไทยกับอังกฤษมีสัมพันธภาพอันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น และเป็นยาวต่อไป ข้าพเจ้าหวังว่าไทยกับอังกฤษคงจะไต่หาสัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อกัน^{1*}

เมื่อพิจารณาถึงจุดประสงค์ของข้าหลวงใหญ่ โดยดูจากคำสั่งที่ให้แก่เบอร์นีย์และจากสำนถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประกอบกันแล้ว ก็จะได้เห็นว่า จุดประสงค์ที่สำคัญที่ข้าหลวงใหญ่ส่งเบอร์นีย์เป็นทูตมาไทย ก็เพื่อกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ เพื่อให้ไทยกับอังกฤษมีความเข้าใจอันดีต่อกันในเรื่องสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า และหวังที่จะไต่มีการทำสัญญาที่เป็นประโยชน์ต่อกัน หากจะพิจารณาถึงแก่นแท้ของการที่ข้าหลวงใหญ่ต้องการกระชับสัมพันธไมตรีกับไทย และเพื่อให้ไทยกับอังกฤษมีความเข้าใจอันดีต่อกันในเรื่องสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า จุดประสงค์ที่แท้จริงและสำคัญที่สุดของการส่งเบอร์นีย์เป็นทูตมาไทยก็คือ เพื่อที่จะให้เบอร์นีย์มาพยายามดึงไทยให้เป็นพันธมิตรกับอังกฤษในระหว่างที่อังกฤษกำลังทำสงครามกับพม่าอยู่ ซึ่งการได้ไทยเป็นพันธมิตรก็อาจขอความช่วยเหลือจากไทยได้บางประการ

¹ หอสมุดจารึกฯ "สำเนาแปลอักษรสาส์น ลอร์ดอาเชิก เจ้าเมืองบังกลาห์มาขอเป็นไมตรีกฤษตศักราช 1825 ปีระกา สัปตศก 1187" (ฉบับทดลอง) จกทนายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1187
เลขที่ 2

* ภูมยสมบุรณ์ในภาคผนวก จ.

เช่น พวกสัควาหนะ การช่วยอังกฤษรบ ที่สำคัญที่สุดก็คือ เพียงแต่สามารถทำให้ไทยไม่ช่วยพม่า ก็ถือว่าอังกฤษได้ประโยชน์เพียงพอแล้ว ส่วนจุดประสงค์อื่น ๆ เช่นการขอให้ไทยปรับปรุงกฎเกณฑ์ทางการค้า การทำสนธิสัญญาทางการค้า เรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี เหล่านี้เป็นเพียงจุดประสงค์รองที่เป็นผลพลอยได้ ฉะนั้นนโยบายของข้าหลวงใหญ่จึงประนีประนอม ดิคกันกับนโยบายของข้าหลวงที่ป็นิ่ง ที่เห็นความสำคัญของเรื่องผลประโยชน์ของอังกฤษบนแหลมสยามมากกว่าเรื่องอื่น

เมื่อเบอร์นีย์เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ฝ่ายไทยก็ได้จัดการรับรองเป็นอย่างดี มีการปลูกบ้านเพื่อรับรองคณะทูต¹ ส่งเรือพร้อมคนพายมาให้เบอร์นีย์ใช้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานค่าใช้จ่ายประจำเดือน ๆ ละ 240 บาท ว่างหน้าประทานให้ 120 บาท อาหาร ผัก ผลไม้ ข้าว ก็ได้จัดส่งมาให้คณะทูตอย่างมากมาย² เบอร์นีย์เองก็ยังกล่าวว่า การต้อนรับของไทย น่าพอใจมาก³ แต่แม้ว่าฝ่ายไทยจะได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดีก็จริง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่วางใจที่จะทำสนธิสัญญาค่ายในตอนแรก เพียงแต่โปรดฯ ที่จะเป็นไมตรีค้ำยเท่านั้น แต่ก็มีเจ้านายและขุนนางหลายคน เช่น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง และ เจ้าพระยาบวรวิจิตรธรรมราช เห็นว่าอังกฤษมาขอทำสัญญาเป็นครั้งที่สองแล้ว หากไม่รับทำสัญญาในครั้งนี้ ไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทยก็อาจมัวหมองได้ ทูตกลับไปอาจหาเหตุต่าง ๆ ได้ เพราะดินแดนอังกฤษก็ติดต่อกับดินแดนไทยซึ่งจะเป็นเรื่องระว่างยาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำริเห็นควายและจึงทรงยินยอมให้ทำสัญญา⁴ การเจรจากับอังกฤษจึงเป็นไปด้วยดี

✓ ¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. หน้า 27.

²Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 37.

✓ ³เฮนรี เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สำนวนที่ สุวรรณสถิตย์ (แปล). หน้า 30.

✓ ⁴เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ฎ. หน้า 31.

การเจรจาระหว่างเบอร์นีย์กับไทย

เบอร์นีย์ได้พบปะเจรจากับเจ้าพระยาพระคลังก่อนเข้าเฝ้าหลายครั้ง เรื่องที่เจรจา เช่น เรื่องเกี่ยวกับการที่เจ้าพระยาชุมพรไปกวาดต้อนผู้คนเมืองมะริดและทวาย ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของ อังกฤษแล้วในตอนนั้นมาเป็นเชลย เรื่องนี้เบอร์นีย์ได้พูดถึงแต่เข้ามาใหม่ ๆ เบอร์นีย์ขอให้ไทย ปลออยเชลยเหล่านั้น การเจรจาของเบอร์นีย์ในเรื่องนี้ล้มเหลวคือ ฝ่ายไทยยินยอมปลออยเชลย ที่กวาดต้อนมาคืนไปแต่จะถวายความไม่ขึ้นใจ^{*} พวกเชลยถูกส่งกลับไปในราวเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1826) นับว่าเบอร์นีย์ได้ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายมาสำเร็จไปแล้ว ข้อหนึ่ง

สำหรับเรื่องการที่อังกฤษต้องการให้ไทยช่วยรบพม่า นั้น เบอร์นีย์ก็ได้เจรจาเรื่องนี้แต่แรก ที่เข้ามาถึงกรุงเทพฯ เช่นกัน โดยได้เริ่มเจรจาเรื่องนี้ตั้งแต่วันที่ 11 ธันวาคม และเบอร์นีย์ก็ได้ ทราบว่าฝ่ายไทยได้ตัดสินใจร่วมมือกับอังกฤษรบพม่ามาตั้งแต่สองเดือนก่อนแล้ว และได้สั่งให้ เจ้าพระยามหาโยธาแจ้งให้พันเอกสมิธที่อยู่ที่เมาะตะมะทราบ และมีข้อแม้ว่าไทยจะร่วมมือกับอังกฤษ หากได้รับอนุญาตให้กองทัพไทยเข้าครอบครองทวายและเมาะตะมะ โดยไทยให้เหตุผลว่าทั้งสองเมือง นี้ เป็นที่สำคัญสำหรับกองทัพไทยจะได้ใช้เป็นแหล่งเสบียงเพื่อยกไปตีเมืองอื่น ๆ ต่อไป แต่ฝ่าย อังกฤษนั้นไม่ต้องการให้ไทยเข้าครอบครองเมืองทั้งสอง เพราะเกรงว่าไทยจะยึดครองเสีย¹ และทั้งปรากฏในคำสั่งของข้าหลวงใหญ่ที่ให้แก่เบอร์นีย์แล้วว่าต้องการให้ไทยร่วมรบพม่า แต่ให้ไทย รบต่างหาก ไม่ร่วมกับกองทัพอังกฤษ รวมทั้งไม่ให้สัญญาว่าจะยกดินแดนใด ๆ ให้แก่ไทยด้วย²

* ฎรายละเอียดได้ใน The Burney Papers, Vol. II, Part IV.

¹ เฮอร์นีย์ เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สำนวนที่ สุวรรณสถิตย์ (แปล)

หน้า 45 - 46.

² Henry Burney, "Letter," The Burney Papers IV, pp. 664 - 665.

การเจรจาเรื่องที่ต้องขอร้องการให้ไทยช่วยอังกฤษรบพม่าก็มีข้อตกลงกันอยู่ดังนี้ คู่ต่างฝ่ายต่างยืนยันในข้อเรียกร้องของตน ไทยจึงไม่ได้เข้าร่วมรบจนกระทั่งอังกฤษรบชนะพม่า และได้ทำสัญญาสันติภาพกันเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368¹ (ค.ศ. 1826) / ทั้งนี้หากพิจารณาให้ดีแล้วก็จะเห็นได้ว่าการที่ไทยไม่ได้เข้าร่วมรบด้วยจนสงครามเสร็จสิ้นลงนั้น ก็เป็นเพราะฝ่ายอังกฤษนั้นเรียกร้องเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว,

ตอนใกล้สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าจะเสร็จสิ้นลง เบอร์นีย์ก็ได้เสนอให้คณะเสนาบดีไทย แต่งนายทหารไปเฝ้าพระตะมา เพื่อไปเจรจากับผู้รักษากองอังกฤษที่อังวะ เพื่อจะได้รู้ว่าอังกฤษจะยกดินแดนส่วนใดให้แก่ไทยบ้าง² ฝ่ายไทยได้ตอบเบอร์นีย์ไปว่า ที่ไทยขอทวายและพระตะมาแต่ก่อนนั้นก็เพื่อจะได้ส่งกองทัพไปช่วยอังกฤษรบพม่า เมื่อไทยไม่ได้ช่วยอังกฤษรบ ไทยก็ไม่ต้องการได้ดินแดนเหล่านั้นเพราะหมดความจำเป็นเสียแล้ว³ ในหนังสือถึงฟุลเลอร์ตัน เบอร์นีย์บอกว่าเขาพอจะทราบว่าไทยก็ต้องการได้ดินแดนพม่า แต่ที่ปฏิเสธก็เพราะสงสัยว่าอังกฤษอาจยกดินแดนให้ไทยมีข้อแม้ซึ่งไทยอาจจะทำตามไม่ได้⁴ ซึ่งก็อาจจะจริงเช่นนั้นเพราะอังกฤษคงจะไม่ใจดียกดินแดนให้ไทยเปล่า ๆ โดยไม่เรียกร้องอะไรเป็นการตอบแทนเป็นแน่ ดังจะเห็นได้จากตอนต้น ๆ ของสงคราม อังกฤษอยากได้ไทยเป็นพันธมิตรช่วยอังกฤษรบพม่า อังกฤษก็คิดยกตะนาวศรีให้แก่ไทย แต่ต่อมาอังกฤษเห็นความสำคัญของตะนาวศรีขึ้นมา ประกอบกับอังกฤษเริ่มได้เปรียบพม่า จึงไม่ต้องการความช่วยเหลือจากไทยเหมือนระยะต้นสงคราม อังกฤษก็เปลี่ยนใจในการที่จะยกดินแดนแถบตะนาวศรีให้แก่ไทย

¹ หอสมุดวชิรญาณ "สำเนาหนังสือสัญญา สัญญาระหว่างอังกฤษกับพม่าว่าด้วยการเมืองและการค้าขาย" จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1187.

² เฮอร์ เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สำนวนที่ สุวรรณสถิตย์ (แปล). หน้า 14.

³ ก. หน้า 188 - 189.

⁴ ก. หน้า 145.

สนธิสัญญาที่อังกฤษทำกับพม่ากันที่บ้านยันคาโบ แขวงเมืองอังวะ เป็นสัญญาไมตรี มีทั้งหมด 11 มาตรา สัญญานี้ได้ลงนามกันเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1826) มีใจความในสัญญานี้ที่เกี่ยวกับไทยอยู่มาตราหนึ่ง คือ มาตรา 10 ความว่า "เมืองไทเป็นไมตรีกับอังกฤษ ถ้าคนไทได้ช่วยการรบพุ่งกับอังกฤษ ก็อย่าให้มีโทษแก่คนไท การสิ่งใดที่อังกฤษได้สัญญาไว้กับพม่า เมืองไทก็ได้เหมือนกับอังกฤษ"¹ ซึ่งข้อความในมาตรา 10 นี้ จริง ๆ แล้วไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรที่แท้จริงแก่ไทยเลย

จะเห็นได้ว่าความพยายามชักชวนไทยให้ร่วมมือช่วยอังกฤษรบพม่านั้นไม่สำเร็จ เพราะมีข้อยุ่งกันอยู่ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยินยอมให้แกกันจนกระทั่งสงครามยุติลง โดยฝ่ายไทยก็ไม่ได้เข้าช่วยอังกฤษรบ แต่เบอร์นีย์ก็สมารถยึดดินแดนที่ชักชวนไทยเป็นพันธมิตรอังกฤษได้ และเนื่องจากไทยไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออังกฤษในการรบพมามากนัก สัญญายันคาโบ มาตรา 10 ที่อังกฤษทำกับพม่าโดยมีข้อความซึ่งให้ประโยชน์แก่ไทยโดยไม่ได้เรียกร้องนั้น ก็เป็นที่น่าสังเกตอยู่ว่าอังกฤษอาจจะให้เพื่อหวังที่จะได้บางสิ่งบางอย่างจากไทยในภายหลัง หรือเพื่อสร้างน้ำหนักในการต่อรองเรื่องอื่น ๆ ต่อไป และหากพิจารณาให้ลึกซึ้งจริง ๆ แล้ว ข้อความในมาตรา 10 ของสัญญายันคาโบนั้นก็ก็เป็นเพียงข้อความที่ดูเหมือนจะให้ประโยชน์แก่ไทยเท่านั้น เพราะจริง ๆ แล้วไทยจะไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรจากข้อความในมาตรา 10 นี้เลย

เมื่อเรื่องที่ต้องอังกฤษจะต้องเกี่ยวข้องขอความช่วยเหลือจากไทยในกรณีที่พม่ารบพม่าหมดไปแล้ว หน้าที่ประการต่อไปของเบอร์นีย์ก็คือ การเจรจาความเรื่องหัวเมืองมลายูกับเรื่องที่จะขอทำหนังสือสัญญาทางการค้ากับไทย เบอร์นีย์จึงได้เสนอนับถือข้อเสนอต่อคณะเสนาบดีไทย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368² (ค.ศ. 1826) ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อเสนอที่เบอร์นีย์เสนอต่อคณะเสนาบดีแล้ว ก็จะทำให้ทราบได้ว่าฝ่ายอังกฤษต้องการอะไรและไทยตอบสนองอย่างไร ผลนั้นฝ่ายไทยสนองความต้องการของอังกฤษที่ได้ยื่นเสนอมามากครั้งแรกเท่าใด

¹ หอสมุดวชิรญาณ "สำเนาหนังสือสัญญา สัญญาระหว่างอังกฤษกับพม่าว่าด้วยการค้าเมืองและการค้าขาย" จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1187.

² เฮนรี เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สวัสดิ์ สุวรรณคดี (แปล). หน้า 209.

เรื่องสำคัญที่เบอร์นีย์เสนอต่อคณะเสนาบดีไทยมีอยู่สองเรื่อง คือ เรื่องเกี่ยวกับดินแดนทาง
แหลมมลายู และเรื่องเกี่ยวกับการค้า

เรื่องเกี่ยวกับดินแดนทางแหลมมลายูนั้น เบอร์นีย์เสนอไม่ให้ไทยรุกรานปะละและ
สะลังงอ เพราะรัฐทั้งสองนี้อยู่ใต้อาณัติของอังกฤษ เกี่ยวกับเรื่องดินแดนรักกันตัน ตรังกาบูนั้น
หากไทยสัญญาไม่รุกรานดินแดนทั้งสองนี้ อังกฤษก็สัญญาจะไม่เข้าครอบครองรัฐทั้งสองนี้เช่นกัน กับ
ทั้งจะถูกเฉลี่ยให้รัฐทั้งสองส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาให้ไทยเป็นประจำ ส่วนเรื่องไทรบุรีอังกฤษขอให้ไทย
ยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีกลับไปครองไทรบุรีตามเดิม และถอนทหารไทยจากไทรบุรี ไม่บุกรุกไทรบุรี
อีกต่อไป โดยอังกฤษสัญญาว่าจะเฉลี่ยให้เจ้าพระยาไทรบุรีส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้แก่ไทยเป็นประจำ
และอังกฤษจะไม่เข้าครอบครองไทรบุรี¹

ส่วนเรื่องเกี่ยวกับการค้านั้น เบอร์นีย์เห็นว่าปัญหาสำคัญทางการค้าของพวกพ่อค้า
อังกฤษก็คือ สิทธิการเลือกซื้อสินค้าก่อนของรัฐบาลไทย และการเรียกเก็บภาษีที่ไม่ยุติธรรมและไม่
แน่นอน นอกจากนี้ตัวเจ้าพระยาพระคลังเองก็ยังเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการค้าของชาวยุโรป เช่น
จะไม่มีใครกล้าซื้อหรือขายสินค้ากับพ่อค้าชาวยุโรปเลยหากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลัง
และหากเจ้าพระยาพระคลังต้องการจะซื้อสินค้าใดก็มักจะกดราคา ถ้าพ่อค้าไม่ยอมรับราคานั้น
กำหนดให้ ก็หมายความว่าจะไม่ซื้อสินค้าใดในกรุงเทพฯ จะกล้าให้ราคาเป็นอย่างอื่น² นอกจาก
นั้นก็ยังมีส่วนอื่น ๆ อีกมาก เช่น ความล่าช้าในการติดต่อ การเสียค่าขนถ่ายในราคาสูงสำหรับ
เรือที่เขวชนถ่ายสินค้าจากกรุงเทพฯ ไปขึ้นเรือที่จอดอยู่นอกสันดอนเพราะเรือใหญ่ข้ามสันดอนมาได้
เหล่านี้ เป็นต้น* เบอร์นีย์จึงได้เสนอข้อตกลงทางการค้าที่เขาคิดว่าดีและเสรีกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานั้น
ให้ฝ่ายไทยพิจารณา ข้อเสนอทั้งหมดมี 8 ประการด้วยกัน แต่ข้อเสนอที่นับว่าสำคัญ ๆ ควรพิจารณา
พิจารณา คือ

¹ เฮนรี เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สภาวิตรี สุวรรณสถิตย์ (แปล) หน้า 213.

² Henry Burney, "Narrative," The Burney Papers, Vol. II, Part V, p. 137.

* บรรยายละเอียดได้จาก "บันทึกเสนอเสนาบดีสยาม" เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1.

1. / ขอให้ไทยเก็บภาษีปากเรือวาละ 1500 บาท โดยรวมค่าภาษีและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ เสรีจ หากในปีเดียวกันเรือทุกลำที่กลับมาค้าขายอีกควรจะได้ลดค่าธรรมเนียมตามอัตราส่วนที่สมควร ส่วนเรือเล็กที่จ้างมาขนสินค้าไปส่งเรือใหญ่นอกสันดอนนั้นก็อย่าให้มีการเก็บค่าธรรมเนียมอีก

2. ให้พ่อค้าที่จ่ายค่าธรรมเนียมภาษีเสรีแล้วมีสิทธิเสรีภาพในการค้าได้ตามใจ หากพระเจ้าแผ่นดินต้องการซื้อขายสินค้า ก็ให้ตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินไปซื้อขายที่ตลาดเช่นเดียวกันกับพ่อค้าอื่น ๆ

3. เมื่อเรือมาถึงปากน้ำให้ไทยยึดแต่คิมเป็น กระสุนปืนเท่านั้น ส่วนตัวปืนให้คิมอยู่บนเรือได้ เพราะการเอาปืนไปจากเรือทำให้ลำบากและมีควาเสียหายสูง นอกจากนี้ยังเป็นการไม่ให้เงินติดกันด้วย

4. หากมีกรณีพิพาทระหว่างคนอังกฤษกับคนในบังคับไทย ให้ไทยแต่งตั้งเจ้าหน้าที่สำหรับปฏิบัติการ รับสืบสวนคำร้อง จับกุมและลงโทษผู้กระทำความผิด ให้คนในบังคับอังกฤษที่อยู่ในเขตแดนไทย ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายไทยด้วยหากถูกรบกวนด้วยกรณีใด ๆ ก็ตาม¹

/ ข้อเสนอของเบอร์นีย์เกี่ยวกับเรื่องดินแดนทางแหลมมลายูนั้น ความจริงแล้วดินแดนบางส่วนอังกฤษไม่มีสิทธิใด ๆ ที่จะหยิบยกขึ้นมาเจรจา ทั้งนี้เพราะดินแดนเหล่านั้นอยู่ใต้การปกครองของไทยอย่างสมบูรณ์ เช่น เมืองไทรบุรี ส่วนกลันตัน ตรังการู กียอมอยู่ใต้อำนาจของไทย โดยส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาให้ไทยเป็นประจำ ฉะนั้นการที่อังกฤษเสนอไม่ให้ไทยรุกรานดินแดนดังกล่าว และอังกฤษก็จะไม่เข้าครอบครองแคว้นต่าง ๆ เหล่านี้ (จึงเป็นการเสนอที่ไม่ชอบด้วยเหตุผล) และการที่อังกฤษสัญญาว่าจะจัดการให้รัฐดังกล่าวเหล่านี้ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้แก่ไทยดังปกติสืบไปนั้น ก็แสดงว่าอังกฤษก็ยอมรับอยู่แล้วว่ารัฐต่าง ๆ เหล่านี้ ขึ้น หรือยอม อยู่ในอำนาจของไทย ดังนั้นจึงเป็นที่น่าคิดว่าอังกฤษจะอ้างสิทธิอันใดที่จะเข้ามาจัดการให้รัฐเหล่านี้ส่งเครื่องบรรณาการแก่ไทยดังที่อังกฤษกล่าว

¹ เอนรี เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สวัสดิ์ สุวรรณสถิตย์ (แปล)

อาจเป็นไปได้ว่าการที่อังกฤษกล่าวแอบอ้างสิทธิของตนลอย ๆ ขึ้นมาเช่นนี้ ก็เพื่อแทรกแซงหรือขยายอิทธิพลของอังกฤษบนดินแดนเหล่านั้นเอง ส่วนเรื่องรัฐสวัสดิการนั้นไม่มีปัญหา เพราะไม่ได้เป็นประเทศราชของไทย และรัฐประมุขนั้นอังกฤษก็ยังมีเหตุผลพอเพียงที่จะอ้างสิทธิในการปกครองได้ ฝ่ายไทยได้ตอบข้อเสนองี้เกี่ยวกับเรื่องดินแดนหลายไปว่า รัฐรัตนโกสินทร์ ตรึงการ นั้นอยู่ใต้ อำนาจของไทย เมื่อรัฐทั้งสองไม่ก่อความวุ่นวายอะไร ไทยก็จะไม่ทำอะไร ส่วนสวัสดิการประมุขที่อังกฤษอ้างว่าเป็นสิทธิการปกครองของอังกฤษนั้นไทยไม่รู้ เพราะประมุขได้ขออยู่ในอำนาจไทยเช่นกัน และเรื่องเกี่ยวกับไทรบุรี ไทยก็เป็นผู้แต่งตั้งผู้ปกครองไทรบุรีมาเป็นเวลานานแล้ว ฉะนั้นขอให้เบอร์นีย์หยุดพูดเรื่องนี้เสีย¹

หลังจากข้อขอของฝ่ายไทยที่ให้แก่เบอร์นีย์ ก็จะเห็นได้ว่าฝ่ายไทยก็ไม่พอใจ และเห็นว่าอังกฤษเข้ามาทำลายมากเกินไปในเรื่องของไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอังกฤษไม่มีสิทธิ

ส่วนข้อเสนองานของเบอร์นีย์เกี่ยวกับควรรักษาฝ่ายไทยได้ตอบไปว่า ^๑ การขอให้เก็บภาษีเพียงอย่างเดียวรวมกันไปเสียเป็นค่าปากเรือวาระ 1500 บาท กับข้อเสนอนี้ ๆ เกี่ยวกับการค้านั้น เป็นเรื่องของความแตกต่างทางกฎเกณฑ์ประเพณีระหว่างไทยกับอังกฤษ แต่เพื่อมิตรภาพ ไทยจะยอมรับข้อเสนอบางอย่างที่เหมาะสม สำหรับเรื่องของการขออนุญาตให้พ่อค้าค้าขายได้โดยเสรีนั้น ไทยเกรงว่าพ่อค้าอังกฤษอาจไปพบคนเลว ๆ ที่อาจฉ้อโกงเอาได้ ซึ่งก็จะทำให้เกิดความบาดหมางกันภายหลัง และเรื่องขอไม่ให้ไทยยึดเป็นอาณานิคมนั้น ไทยถือว่าเป็นประเทศที่จะไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ก็เป็นการประกันความปลอดภัยของประเทศด้วย^๒

เนื่องจากวิธีการเก็บภาษีของไทยนั้นต้อง เก็บกันหลายทอดทำให้ยุ่งยากเสียเวลาต่อพ่อค้ามาก เบอร์นีย์จึงเสนอให้เก็บภาษีครั้งเดียวรวมกันทั้งหมด คิดเป็นค่าปากเรือวาระ 1500 บาทเสียเสีย

¹ Henry Burney, The Burney Papers II, pp. 229 - 232.

² Ibid., pp. 232 - 235.

แน่นอนอย่างหนึ่งว่า เบอร์นีย์ได้คำนวณแล้วว่าเป็นอัตราค่าที่สุก¹ ให้ความสะดวกสบายและผลประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษได้มากที่สุด ส่วนการที่เบอร์นีย์ขอให้เสรีภาพทางการค้า หากพระมหากษัตริย์ต้องการค้าขายก็ให้คนของพระมหากษัตริย์ไปซื้อขายที่ตลาดเช่นเดียวกับพ่อค้าอื่น ๆ นั่นก็คือ เบอร์นีย์ต้องการให้ไทยเลือกวิธีที่รัฐบาลจะเลือกซื้อสินค้าใดก่อน ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการค้าที่ทรอเฟิกได้กล่าวไว้นั่นเอง

อย่างไรก็ดี ข้อเสนอเหล่านี้ของเบอร์นีย์ก็มีเหตุผลที่ดี ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาถึงวิธีการค้าขายของไทยในสมัยนั้นแล้ว ก็จะพบว่าวิธีการค้าขายของไทยเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการค้าของชาวตะวันตกจริง ๆ ดังที่ทรอเฟิกได้เคยกล่าวไว้ ส่วนไทยก็มีเหตุผลของไทยดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ด้วยเหตุที่มีอุปสรรคต่าง ๆ ต่อการค้าจึงกล่าวจึงทำให้เรือที่จะเข้ามาค้าขายมีน้อย หากไทยขจัดความไม่สะดวกต่าง ๆ ออกไป เรือก็จะเข้ามามากขึ้น ภาษีที่ไทยจะเก็บได้ก็จะมากขึ้นด้วย แต่อัตราภาษีที่เบอร์นีย์เสนอนั้นก็ยังเป็นอัตราที่ต่ำอยู่ เพราะเบอร์นีย์ยอมเสนอเพื่อประโยชน์ของฝ่ายอังกฤษ แต่ข้อเสนอบางข้อ เช่น การขอให้เปิดเรือค้า ก็ไม่ชอบด้วยเหตุผลอันใด เพราะเรือที่จะเข้ามาค้าขายโดยสุจริต ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีใบ และเป็นธรรมดาอยู่เองที่ไทยก็ต้องพิจารณาถึงความปลอดภัยของประเทศเป็นสำคัญ

หลังจากที่เบอร์นีย์ได้รับคำตอบจากไทยไปแล้ว เบอร์นีย์ก็ได้เสนอข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องหัวเมืองมลายูมาให้ฝ่ายไทยพิจารณาอีก ซึ่งก็พูดซ้ำ ๆ กับที่เคยเสนอมานี้ และไทยก็ตอบกลับไปในลักษณะเดิม^{*} นั่นคือ ต่างฝ่ายต่างก็ยังยืนยันความคิดเดิมของตนอยู่นั่นเอง นอกจากนั้นเบอร์นีย์ก็ได้เสนอร่างสนธิสัญญาให้แก่มติไทยพิจารณาด้วย เป็นรูปของสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้า^{**} ซึ่งมีมาตราที่สำคัญและน่าพิจารณางាំងนี้

¹ เฮนรี เบอร์นีย์ เอกสารเบอร์นีย์ เล่ม 1 สภาสตรี สุวรรณสถิตย์ (แปล). หน้า 227.

^{*} ทรายละเอียดได้ใน "Memorial No. 24," *The Burney Papers II*, pp. 244 - 248 และ "Memorial No. 27," *The Burney Papers II*, pp. 259 - 266.

^{**} ร่างสนธิสัญญานับสนธิสัญญาที่ภาคผนวก ฉ.

ร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้า มีมาตราที่สำคัญและน่าพิจารณา คือ

มาตรา 2 กองทหารหรือคนในบังคับไทยหรืออังกฤษจะไม่บุกรุก หรือเข้าครอบครอง ส่วนหนึ่งส่วนใดของรัฐบาลแลมมลายู หรือรบกวนความสงบสุขของรัฐเหล่านั้นในทุกกรณี

มาตรา 3 อังกฤษหวังว่าไทยจะยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีได้กลับมาปกครองไทรบุรี ตามเดิม และไทยจะถอนทหารและคนในบังคับไทยออกจากไทรบุรี และให้สัญญาว่าจะไม่บุกรุก หรือรบกวนสันติสุขหรือครอบครองดินแดนนั้นในทุกกรณี

มาตรา 4 อังกฤษสัญญาว่าจะไม่เข้ายึดครองไทรบุรีหรือรบกวนสันติสุขในดินแดนนั้น ในทุกกรณี และสัญญาว่าจะจัดการให้เจ้าพระยาไทรบุรีส่งเครื่องบรรณาการให้แก่ไทยเป็นประจำ ทุกปี

มาตรา 7 เรือทุกประเภทภายใต้ธงอังกฤษ* ไม่ว่าจะเป็นของชาวยุโรปหรือของ ชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับอังกฤษ จะได้รับอนุญาตให้เข้ามายังกรุงเทพฯ และเมืองท่าอื่น ๆ ที่ เป็นของไทย โดยเรือที่ถือธงอังกฤษเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยการค้าที่ต่อท้าย สนธิสัญญานี้

มาตรา 11 คนในบังคับของทั้งไทยและอังกฤษจะต้องรับนิคมข้อตกลงกฎหมายและศาล ของประเทศที่เข้าไปอาศัยอยู่ เมื่อคนในบังคับอังกฤษหรือไทยมีเรื่องราวใด ๆ ให้ร้องทุกข์ ต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือเจ้าหน้าที่ของประเทศนั้น ๆ เจ้าหน้าที่จะจัดการสอบสวนข้อเท็จจริง และจะตัดสินให้ยุติธรรม¹

* คงหมายถึงเฉพาะเรือสินค้า

¹ Henry Burney, The Burney Papers II, pp. 250 - 253.

ส่วนร่างสัญญาว่าด้วยกฎเกณฑ์ทางการค้าที่ล่อหลยร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากัน มี
มาตราที่น่าพิจารณา คือ

มาตรา 2 เจ้าหน้าที่ที่ปากน้ำ จะขึ้นไปสำรวจเรือ และให้นำเป็น คินเป็น ลูกเป็น
ขึ้นไปไว้ที่ปากน้ำ ก่อนที่เรือจะได้รับอนุญาตให้เข้ามายังกรุงเทพฯ

มาตรา 5 จะเก็บค่าที่ปากเรือวาระ 1500 บาท วัดตามความกว้างของปากเรือ
ค่าปากเรือนี้ให้รวมค่าจอดเรือ ค่าทอดสมอ ค่าภาษีสินค้าเข้าและออก ค่าของกำนันแก่
พระมหากษัตริย์และเจ้าหน้าที่ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ หากเรือล่าช้ากลับมามีค่าขายอีกในปีนั้น
จะได้รับบรรดาค่าปากเรือลงเหลือวาระ 1000 บาท

มาตรา 6 เมื่อได้จ่ายค่าภาษีดังกล่าวในมาตรา 5 แล้ว ผู้บังคับการเรือและพ่อค้า
ที่มาค้าขาย มีเสรีภาพที่จะซื้อขายสินค้าที่ต้องการได้ หากเรือไม่สามารถบรรทุกสินค้าออกไป
ได้หมด ผู้บังคับการเรือ จะจ้างเรือเล็กขนสินค้าออกไปส่งนอกสันดอน การขนส่งนี้จะต้อง
ไม่เสียภาษีอะไรเพิ่ม

มาตรา 9 หากผู้บังคับการเรือหรือพ่อค้าไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรปหรือชาวเอเชียที่อยู่
ในบังคับอังกฤษ พยายามหลีกเลี่ยง ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์เหล่านี้ ก็จะต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย
ของไทย

มาตรา 10 เรือพ่อค้าภายใต้บังคับอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรปหรือชาวเอเชีย
ที่อยู่ในบังคับอังกฤษ จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ได้ตั้งไว้ ทุกเมืองท่าของอาณาจักรไทย
ส่วนค่าธรรมเนียมต่าง ๆ นั้นจะต้องกำหนดให้แน่นอนและแจ้งให้รัฐบาลอังกฤษทราบ¹

สิ่งที่น่าพิจารณาเกี่ยวกับร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าก็คือ มาตรา 2, 3 และ 4
ที่เบอร์นีย์เสนอมาเน้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลผู้ตั้งขึ้น อันเป็นการยืนยันความคิดเดิมของ

¹ Henry Burney, The Burney Papers II, pp. 254 - 256.

เบอร์นีย์ ทั้ง ๆ ที่เรื่องนี้เบอร์นีย์ไคยยื่นข้อเสนอต่อฝ่ายไทย และฝ่ายไทยก็ได้ตอบไปแล้วครั้งหนึ่ง คำตอบของฝ่ายไทยก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าไทยไม่ปรารถนาที่จะเจรจาในเรื่องเหล่านี้ เพราะไม่มีเหตุผลที่ฝ่ายอังกฤษจะยกขึ้นมาเจรจา เนื่องจากดินแดนที่เบอร์นีย์ยกขึ้นมากล่าวโดยพยายามที่จะสร้างอิทธิพลของอังกฤษขึ้นในดินแดนเหล่านั้น ล้วนเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองหรือยอมรับอำนาจของไทยทั้งสิ้น เช่น ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และแม้แต่ประเทศอังกฤษอ้างว่าตนได้รับสิทธิต่อจากเนเธอร์แลนด์ ก็ได้ยอมส่งเครื่องบรรณาการแก่ไทย มีแค่สะลังอร์รัฐเดียวที่ไทยไม่ได้มีอำนาจปกครอง การที่เบอร์นีย์ยกเรื่องนี้ขึ้นมากล่าวอีกในร่างสนธิสัญญาที่เสนอมานั้น เป็นการแสดงให้เห็นความพยายามของฝ่ายอังกฤษที่ต้องการสร้างอิทธิพลของตนบนแหลมมลายู จึงเป็นเรื่องที่น่าสงสัยว่าความพยายามของอังกฤษจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใด มาตรา 7 เป็นการขอให้ไทยอนุญาตให้เรือสินค้าของอังกฤษเข้ามาค้าขายตามเมืองท่าต่าง ๆ ของไทยได้ โดยจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เรือสินค้าอังกฤษจะต้องปฏิบัติตามไว้เป็นการแน่นอน แยกต่างหากไปจากสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้า และสำหรับมาตรา 11 ที่เบอร์นีย์เสนอมานั้น ก็แสดงให้เห็นว่าฝ่ายอังกฤษเคารพต่อกฎหมายของไทย อันเป็นการแสดงให้เห็นแนวโน้มว่าสนธิสัญญาที่จะไต่ตกลงกันในบ้านปลาย จะมีลักษณะเป็นสนธิสัญญาที่แสดงถึงความเสมอภาค ความเคารพต่ออำนาจอธิปไตยของกันและกัน

สำหรับในร่างสัญญาว่าด้วยกฎเกณฑ์ทางการค้าที่ต่อท้ายร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้านั้น มีสิ่งที่น่าพิจารณา คือ เบอร์นีย์ซึ่งไคยยื่นข้อเสนอต่อไทยเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2368 นั้น ได้ขอให้ฝ่ายไทยไม่ยึดเป็นที่ตั้งอยู่บนเรือ ขอให้ยึดเพียงดินเป็น กระสุนปืน แต่ฝ่ายไทยไม่ยินยอม ปรากฏว่าในมาตรา 2 ของร่างสัญญาว่าด้วยกฎเกณฑ์ทางการค้า เบอร์นีย์ยอมทำตามความต้องการของฝ่ายไทย มาตรา 5 และ 6 เรื่องเกี่ยวกับอัตราภาษีและการให้เสรีภาพในด้านการค้านั้น เบอร์นีย์ยังคงยืนยันข้อเรียกร้องเดิม และมาตรา 9 และ 10 นั้น ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าอังกฤษเคารพและยอมรับกฎหมายและกฎเกณฑ์ของไทย

หลังจากที่เบอร์นีย์ได้เสนอร่างสนธิสัญญานี้ไปแล้ว ฝ่ายไทยก็ได้นำไปพิจารณาและเสนอร่างสนธิสัญญาตามความคิดเห็นของฝ่ายไทยมาให้เบอร์นีย์พิจารณาบ้าง ฝ่ายไทยได้คัดค้านข้อสัญญาที่

* ร่างสนธิสัญญาที่ฝ่ายไทยเสนอแก่เบอร์นีย์ ที่ภาคผนวก ข.

เบอร์นีย์เสนอออกไปมาก^{*} ซึ่งข้อที่ไทยคัดออกไปนั้นเบอร์นีย์ก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ. ฉะนั้นเบอร์นีย์จึงเห็นว่าร่างสนธิสัญญาที่ไทยเสนอไปไม่มีความสำคัญอะไรเลย¹ เบอร์นีย์จึงได้ทำการดำเนินการเจรจาต่อรองกับเสนาบดีไทยต่อไปในเรื่องต่าง ๆ ที่ยังไม่เห็นพ้องต้องกัน

เบอร์นีย์ได้ส่งรายงานผลการเจรจาไปให้ชาวหลวงที่ปิ่นัง คือ ฟูลเลอร์ตัน และคังไคกล่าวแล้วว่าฟูลเลอร์ตันเป็นผู้มีนโยบายแข็งกร้าวต่อไทย. เขาเกรงว่าจุดประสงค์ของฝ่ายอังกฤษที่หวังว่าจะได้จากการเจรจาของคณะทูตจะล้มเหลว และหากเป็นเช่นนั้น เขาก็แนะนำให้เบอร์นีย์เดินทางออกจากประเทศไทย โดยทั้งคำประกาศ (Declaration) ให้ไทยไว้ เพื่อว่าอังกฤษจะได้มีสิทธิแทรกแซงในกิจการต่าง ๆ ได้ในทันที. คำประกาศซึ่งมีลักษณะเยี่ยงคำขาคที่ฟูลเลอร์ตันได้ให้แก่เบอร์นีย์ เพื่อใช้กับไทยในกรณีที่ฝ่ายไทยปฏิเสธที่จะทำสนธิสัญญากับอังกฤษ มีใจความดังนี้

"คำประกาศที่ร้อยเอกเบอร์นีย์พึงใช้ต่อรัฐบาลไทยในกรณีที่รัฐบาลไทยปฏิเสธที่จะรับสัญญาที่เสนอให้ลงนาม

ข้อ 1. รัฐบาลอังกฤษไม่ยอมรับสิทธิใด ๆ ของไทยที่จะควบคุม ครอบครอง หรือแทรกแซงในกิจการของรัฐบาลประเทหรือรัฐลายุอื่น ๆ ที่อยู่ใต้โหรบุรีและปัตตานี ลงไป

ข้อ 2. รัฐบาลอังกฤษสงวนสิทธิที่จะป้องกันรัฐเหล่านี้จากการแทรกแซงใด ๆ และสิทธิที่จะขับไล่กองทหารไทยที่ไ้ส่งเข้าไปแล้ว หรือจะส่งเข้าไปภายหลัง เพื่อบังคับรัฐเหล่านั้น ทุกเวลา ตามแต่ที่รัฐบาลอังกฤษจะเห็นว่าควรที่จะกระทำเช่นนั้น

* โปรดดูร่างสนธิสัญญาที่เบอร์นีย์เสนอให้ฝ่ายไทย (ภาคผนวก ฉ) เทียบกับร่างสนธิสัญญาที่ฝ่ายไทยเสนอให้เบอร์นีย์ (ภาคผนวก ช)

¹ Henry Burney, The Burney Papers II, p. 210.

ข้อ 3. รัฐบาลไทยจะต้องเข้าใจอย่างชัดแจ้งว่า การจะเข้าแทรกแซง หรือ
ดำเนินการแทรกแซงต่อไปในเรื่องดังกล่าว จะเป็นการเสี่ยงต่อการที่จะถูกขับไล่โดย
รัฐบาลอังกฤษ

ข้อ 4. รัฐบาลอังกฤษปรารถนาที่จะหาทางตกลงเกี่ยวกับข้อขัดแย้งโดยทั่ว ๆ
ไปที่มีอยู่กันไทย โดยเฉพาะกับเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช ให้เป็นที่เข้าใจกัน เพื่อ
เป็นการป้องกันการขัดแย้งกันในอนาคต อังกฤษจึงได้ส่งทูตมาประเทศไทย แต่รัฐบาล
ไทยได้ปฏิเสธที่จะให้การรับรองสนธิสัญญาที่อังกฤษทำกับเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช
หรือยินยอมตกลงกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและผลประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษ ข้อขัดแย้ง
ต่าง ๆ จึงยังคงอยู่ต่อไปเช่นเดียวกับก่อนที่อังกฤษจะได้ทำสัญญากับเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช
และดังนั้นรัฐบาลอังกฤษก็จะเตรียมพร้อมที่จะใช้อำนาจโดยตรงเพื่อต่อต้านการรุกรานต่อ
เอกราชของรัฐเหล่านั้น หากรัฐบาลอังกฤษเห็นว่าการกระทำนั้น ๆ กระหม่อมกระเทือน
ต่อผลประโยชน์ของอังกฤษบนคาบสมุทรมลายู ...^{1*}

จะเห็นได้ว่าคำประกาศซึ่งมีลักษณะเป็นคำขาดที่ฟุลเลอร์ตันให้แก่เบอร์นีย์ เพื่อใช้กับไทย
ในกรณีที่ย้ายไทยปฏิเสธที่จะทำสัญญากับอังกฤษนั้น แสดงถึงความไม่ประนีประนอมของรัฐบาลอังกฤษ
ที่มีแข็ง เป็นอย่างยิ่ง และแน่นอนหากคำประกาศนี้ถูกนำมาใช้ สัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษก็คง
ต้องขาดสะบั้นลง และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทยก็คงจะเปลี่ยนโฉมไปอีกมาก บุคคลสำคัญ
ที่สุดในเรื่องนี้น่าจะได้แก่เบอร์นีย์ เพราะเขาเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจเต็มในการเจรจากับไทย เขาจะ
ใช้คำประกาศนี้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเขา ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า เขาไม่ได้ยื่นคำประกาศต่อไทย
ถึงที่ฟุลเลอร์ตันให้สิทธิแก่เขา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผลการเจรจาดังกล่าวเป็นที่พึงพอใจของเบอร์นีย์
ก็ได้

¹ Henry Burney, "Enclosure," The Burney Papers II, pp. 272 - 273.

* Declaration ภาษาอังกฤษที่ภาคผนวก ข.

การเจรจาต่อรองในเรื่องต่าง ๆ เพื่อทำสนธิสัญญาไมตรีกันระหว่างไทยกับอังกฤษได้ดำเนิน
ต่อมา จนในที่สุดทั้งสองฝ่ายก็สามารถตกลงเห็นพ้องต้องกัน ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและสัญญา
ทางการค้า (สัญญาสุลต่าน) เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369¹ (ค.ศ. 1826)

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับแรกและข้อสังเกตเกี่ยวกับสนธิสัญญา

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและสัญญาการค้า (สัญญาสุลต่าน) ระหว่างไทยกับอังกฤษที่ได้
จัดทำสำเร็จ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2369 นั้น ได้เขียนไว้เป็นสามภาษา คือ ภาษาไทย
ภาษามลายู และภาษาอังกฤษ และได้จัดทำเป็นสองฉบับ ฉบับหนึ่ง เบลอนีนนำไปประทับตรา
ข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอล แล้วนำกลับมาแลกเปลี่ยนกับฉบับที่ไทยประทับตราของฝ่ายไทยที่เมืองตรัง
เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2370³ (ค.ศ. 1827)

ในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำกับเบลอนีนนี้ มีบทว่าที่มิพิจารณาหลายมาตรา
ด้วยกัน ดังนี้

มาตรา 1. ไทยกับอังกฤษเป็นไมตรีกันและไม่คิดร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน
ไทยจะจัดแจงเขตแดนไทยอย่างธรรมเนียมไทยประการใดก็ตามแต่ไทย

มาตรา 4. ถ้าคนไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษ ไทยจะไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมชนใน
แดนอังกฤษ ไทยจะขอตัวคืนโดยดี อังกฤษจะให้หรือไม่ให้ก็ได้ และเช่นเดียวกัน ถ้าคนของ

¹หอสมุดวชิรญาณ "สัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ" จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3
จ.ศ. 1188 เลขที่ 6 ก มัคที่ 4.

²ค.

³หอสมุดวชิรญาณ "สำเนาหนังสือสัญญาการค้าขาย หนังสือสัญญาทางไมตรีไทยอังกฤษ"
จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1189 เลขที่ 5.

อังกฤษหนีมาอยู่ในแคว้นไทย อังกฤษจะไม่ล่วงเกินเข้ามาจับกุมคนในแคว้นไทย อังกฤษจะขอ
ตัวโดยดี ไทยจะให้หรือไม่ให้ก็ได้

มาตรา 5. ทั้งสองฝ่าย จะอนุญาตให้ไปมาค้าขายให้ได้รับความสะดวก ไทย
จะไปเมืองอังกฤษหรืออังกฤษจะมาเมืองไทย ให้ทำตามอย่างกฎหมายและธรรมเนียมบ้านเมือง
ของทั้งสองฝ่าย

มาตรา 12. ไทยจะไม่ชักชวนการค้าขายของอังกฤษที่เมืองตรังگانู กลับคืน ให้
พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายได้โดยสะดวก อังกฤษจะไม่เบียดเบียน รบกวนเมืองกลับตัน ตรังگانู

มาตรา 13. ไพร่บริกษอยู่ใต้อำนาจของไทยตามเดิม ไทยยอมยกภาษีสินค้าพวก
อาหารที่ป็นจะซื้อจากไพร่บริกษ อังกฤษสัญญาจะไม่รบกวนเมืองไพร่บริกษ จะไม่ให้เจ้าพระยา
ไพร่บริกษคนเดิมและมาไพร่เข้าไปรบกวนทำอันตรายแก่เมืองไพร่บริกษและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นกับ
ไพร่บริกษ อังกฤษสัญญาว่าจะให้เจ้าพระยาไพร่บริกษเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้อยู่ที่ป็น ประ
สะลังอ เปไทร พม่า หากอังกฤษจะไม่จัดการตามสัญญา ให้ไทยเรียกเก็บภาษีอาหารที่ป็น
จะซื้อจากไพร่บริกษได้*

* มাত্রานี้ยกเลิกใน พ.ศ. 2385 (ค.ศ. 1842) เนื่องจากไทยได้ยกโทษให้แก่เจ้าพระยา
ไพร่บริกษ และให้กลับมามีครอบครองเมืองไพร่บริกษ (ที่แบ่งใหม่) ตามเดิม จึงมีการเปลี่ยนข้อความใน
มาตรา 13 ใหม่ว่า

"อังกฤษสัญญากับไทย อังกฤษไม่ยกได้เมืองไพร่ และจะไม่ยกไปตีเมืองไพร่
แล้วสัญญาว่า จะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไพร่เก่า ซึ่งเป็นคนร้ายทำอันตรายในเมือง
ไทยและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะ
หมาก เมืองประ เมืองสลังอ และเมืองพม่า ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ
คิดจะจกให้ไปเสียเมืองที่ไกล ๆ ถ้าอังกฤษไม่ให้ไปอยู่เมืองอื่น เหมือนอย่าง
สัญญานี้ ให้ไทยเรียกเก็บภาษีข้าวเปลือกข้าวสารตามเดิม"

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 หน้า 265)

มาตรา 14. ไทยและอังกฤษตกลงกันว่า หากพระยาเประจะส่งคนไม่เจ็ดคนไปทอง
ให้แก่ไทยก็ตามใจพระยาเประ อังกฤษจะไม่ห้าม ไทยจะไม่รบกวนเประและสะดั่งงอ อังกฤษ
จะป้องกันไม่ให้สะดั่งงอมารบกวนเประ¹

สำหรับสัญญาการค้า (สัญญาสุโขทัย) มีมาตราที่น่าพิจารณาคือ

✓ มาตรา 1. พ่อค้าในบังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายในไทย ต้องทำความอย่างกฎหมาย
และธรรมเนียมไทยทุกประการ ห้ามซื้อข้าวเป็นสินค้าออก สินค้าพวกปิ่น กระสุนปืน จีนปิ่น
ห้ามขายให้แก่ประชาชน ให้ขายให้แก่รัฐบาล หากรัฐบาลไม่ต้องการให้เอากลับไป สินค้า
นอกจากนี้ให้ซื้อขายได้โดยสะดวก พ่อค้าที่จะเข้ามาค้าขายในไทย ต้องเสียค่าปากเรือ
ดังนี้

ถ้ามีสินค้าเข้ามาขาย เสียค่าปากเรือ วาละ 1700 บาท

ถ้าไม่มีสินค้าเข้ามาขาย เสียค่าปากเรือ วาละ 1500 บาท

ค่าปากเรือนี้ รวมค่าภาษีและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ทั้งหมด

✓ มาตรา 6. พ่อค้าในบังคับอังกฤษที่เข้ามาค้าขายในไทย รวมพนักงานเรือ กลาสี
ลูกเรือ และคนงาน ทั้งหมดนี้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมเนียมไทยและตามสัญญาทุก
ประการ หากไม่ปฏิบัติตามสัญญานี้และข่มเหงไพร่บ้านพลเมืองหรือทำตนเป็นโจรผู้ร้าย ฆ่า
คนตาย หรือทำการหยามช้ำต่อขุนนาง เจ้าพนักงานไทย ผู้กระทำความผิดจะต้องถูกลงโทษตาม
ควรแก่ความผิด หากคนไทยข่มเหงพวกอังกฤษ ก็จะถูกลงโทษตามควรแก่ความผิดเช่นกัน^{2*}

¹ หอสมุดจารึก "สัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษ" - จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ✕

จ.ศ. 1188 เลขที่ 6 ก มัด 4.

² ก.

* ฎสัญญาฉบับสมบูรณ์ที่ภาคผนวก ณ 1/๗ 2

ข้อสนธิสัญญาที่ยกมากล่าวเหล่านี้มีความสำคัญอย่างไร ตามทัศนะของผู้เขียน ผู้เขียนมีความเห็นเกี่ยวกับสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีดังนี้

มาตรา 1 เป็นการย้าอำนาจอธิปไตยของประเทศไทยให้เป็นที่ชัดแจ้งแก่อังกฤษ เพื่อป้องกันไม่ให้อังกฤษเข้ามาวุ่นวายก่อกวนภายในกิจการภายในของไทยในภายหน้า

มาตรา 4 เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพต่ออำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของแต่ละฝ่าย

มาตรา 5 แสดงถึงการเคารพต่ออำนาจอธิปไตยและการกฎหมายของแต่ละประเทศ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคกันของคู่สัญญา ซึ่งเป็นทำนองเดียวกันกับมาตรา 6 ของสัญญาทางการค้า

มาตรา 12 ไม่มีข้อความที่บ่งแน่ชัดว่า กลันตัน ตรังกามู อยู่ใต้อำนาจของไทย ไม่มีแม้กระทั่งข้อความที่กล่าวถึงการส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้แก่ไทย ฉะนั้นก็จะเป็นเหตุให้อังกฤษอ้างในภายหลังได้ว่า ไทยไม่มีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับรัฐทั้งสองนี้

มาตรา 13 สำหรับข้อนี้เป็นข้อที่เบอร์นีย์ได้รับความล้มเหลวมากที่สุด ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ของอังกฤษ คือการนำเจ้าพระยาไทรบุรีกลับไปปกครองไทรบุรีตามเดิม แต่ในมาตรา 13 นี้ อังกฤษกลับเป็นฝ่ายที่จะต้องป้องกันไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรีคืนเดิมและบ่าวไพร่เข้าไปรบกวานไทรบุรี และอังกฤษต้องนำเจ้าพระยาไทรบุรีไปอยู่นอกดินแดนที่ไทยกำหนดไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรีอยู่ ซึ่งเป็น การตรงข้ามกับจุดประสงค์ของรัฐบาลอังกฤษที่ป็นิ่งเลยทีเดียว

มาตรา 14 เป็นข้อตกลงที่อ่อนช้อยกัน เพราะฝ่ายอังกฤษอ้างว่าประนีประนอมให้อำนาจของตน ฝ่ายไทยก็ว่าอยู่ใต้อำนาจของไทย แต่ข้อความในมาตรานี้จะทำให้อังกฤษสามารถเข้าแทรกแซงได้ในภายหลัง และยุติให้ประนีประนอมต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ปลีกคนเป็นอิสระไปจากไทยในปลายปี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) นั้นเอง¹

¹D. G. E. Hall, A History of South - East Asia, p. 449.

สำหรับสัญญาทางการค้านั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า

มาตรา 1 นั้นนับว่าเป็นความสำเร็จของเบอร์นีย์ ที่สามารถทำให้ฝ่ายไทยยอมเปลี่ยนวิธีการเก็บภาษีให้เป็นไปตามความประสงค์ของเขาได้ ซึ่งนับว่าเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการเดินทางมาเยือนไทยในครั้งนี้อย่างประการหนึ่ง

มาตรา 6 เป็นส่วนองเกี่ยวกับมาตรา 5 ของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไค้กล่าวมาแล้ว นั่นคือ อังกฤษเคารพต่อกฎหมายและการศาลของไทย ซึ่งต่อมาในการทำสนธิสัญญากับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1855) ไทยได้สูญเสียอธิปไตยทางกฎหมายและการศาลให้แก่อังกฤษไป ซึ่งทำให้อังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่างสนธิสัญญาที่เบอร์นีย์ทำกับไทย เรียบร้อยแล้วกับร่างสนธิสัญญานับแรก* ที่เบอร์นีย์เสนอให้ฝ่ายไทย ก็จะทำให้เห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้นว่า ความประสงค์แรกของเบอร์นีย์ได้รับผลสำเร็จเท่าใดในบัดนี้

จุดประสงค์เบื้องต้นแรกที่เบอร์นีย์เสนอในร่างสนธิสัญญานับแรกเกี่ยวกับเรื่องรัฐมลายู ก็คือ อังกฤษต้องการไม่ให้ไทยบุกรุกหรือครอบครองส่วนใดส่วนหนึ่งของรัฐมลายู จุดประสงค์ข้อนี้มิได้ว่าอังกฤษสามารถกันไม่ให้ไทยรุกรานรัฐมลายูได้ ดังที่กล่าวไว้ในมาตรา 12 และมาตรา 14 ของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี เรื่องเกี่ยวกับไทรบุรีที่เบอร์นีย์เสนอให้ไทยยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรีกลับมาครองไทรบุรีอีกในมาตรา 3 ของร่างสนธิสัญญา ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐบาลที่ป็นถึงว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดนั้น เบอร์นีย์ประสบกับความล้มเหลวเพราะการล้มเลิกกลายเป็นตรงข้ามไปในมาตรา 13 ของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี แม้แต่ตัวเบอร์นีย์เองก็ยอมรับว่า "... ข้าพเจ้าได้ประสบกับความล้มเหลวในการพยายามนำเจ้าพระยาไทรบุรีกลับมาครองไทรบุรี"¹ ส่วนเรื่องเกี่ยวกับการขอให้ไทยเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีและขอให้มีเสรีภาพทางการค้าที่เบอร์นีย์เสนอไว้ในร่างสนธิสัญญามาตรา 5 และ

* หน้าที่ 61 - 62 และมีฉบับสมบูรณ์ที่ภาคผนวก ฉ.

¹ Henry Burney, The Burney Papers III, p. 372.

"... I had failed in effecting the restoration of the Malayan Government in Quedah."

6 นั้น ปรากฏว่าเบอร์นีย์ได้รับความสำเร็จสมประสงค์ ดังปรากฏในมาตรา 1 ของสัญญาทางการค้า จากการเปรียบเทียบ ทำให้เห็นได้ว่าจุดประสงค์ที่เบอร์นีย์ตั้งใจไว้ในร่างสนธิสัญญาดังแรก ได้รับความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ในสนธิสัญญาที่ตกลงกันในบั้นปลาย ถึงแม้ว่าจะได้รับความล้มเหลวในการเจรจาเรื่องเมืองไทรบุรี แต่ความล้มเหลวนี้ก็กลับเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เบอร์นีย์สามารถเจรจาเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์กว่า เช่น ขอให้ไทยเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษี และขอให้พม่าอังกฤษ มีเสรีภาพในการค้าขายได้สำเร็จ¹ จนสามารถทำสนธิสัญญาดังแรกกับไทยได้ และเป็นที่พอใจของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เบอร์นีย์สามารถสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างไทยกับอังกฤษ ซึ่งเป็นผลสำเร็จตามจุดประสงค์ที่สำคัญของข้าหลวงใหญ่ที่เบงกอล

เมื่อการเจรจาทำสนธิสัญญาเสร็จสิ้นลง ภาระของคณะทูตก็เสร็จสิ้นไปด้วย เบอร์นีย์ได้เข้าไปเพื่อถวายบังคมลาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) ซึ่งการได้เข้าไปถวายบังคมลาทำให้เบอร์นีย์พึงพอใจมาก² คณะทูตได้ออกจากกรุงเทพฯ ไปเมื่อวันที่ 18 และออกนอกสันดอนไปในวันที่ 24 เดือนเดียวกันนั้นเอง³

อุปสรรคบางประการที่มีผลต่อการเจรจาของเบอร์นีย์

เบอร์นีย์ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานถึง 7 เดือนเศษ โดยนับจากวันที่เข้ามาถึงกรุงเทพฯ คือวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2368⁴ (ค.ศ. 1825) จนถึงวันที่เขาออกจากกรุงเทพฯ

¹ จอห์น เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้า นิจ ทองโสภิต (แปล). หน้า 247.

² Henry Burney, The Burney Papers III, p. 361.

³ Ibid.

⁴ Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part IV, p. 36.

ไป คือวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2369¹ (ค.ศ. 1826) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นเวลานานมาก

การเจรจาของเบอร์นีย์ในระยะแรก ๆ เป็นไปได้อย่างเชื่องช้า ทั้งนี้เพราะฝ่ายไทยไม่ค่อยจะไว้วางใจอังกฤษ เนื่องจากมีข่าวลือว่าอังกฤษจะมายึดบ้านเมืองตั้งแต่ตอนแรก ๆ ที่เบอร์นีย์เข้ามาแล้ว² นอกจากนั้นการที่สร้างเรือขึ้นมา ซึ่งไถ่หลบหนีไปจากเรือและถูกไทยจับไปสอบสวน ได้สร้างเรื่องขึ้น* ว่าเบอร์นีย์ถูกส่งมาเพื่อหาข้อมูลในกรุงเทพฯ เพื่อว่าอังกฤษจะไถ่โจรสลัดไทยได้โดยสะดวก³ และเมื่อมีข่าวจีนซึ่งเดินทางมาจากปักกิ่งมาพูดว่า อังกฤษได้เตรียมกองเรือ กองทหารไว้พร้อมแล้วที่ปักกิ่งเพื่อที่จะส่งมาตีกรุงเทพฯ ชาวจีนจึงไปสอกล้อดกับนิยายที่สร้างขึ้นมาขึ้นพอกี้ เรื่องนี้จึงทำให้การเจรจาในระยะแรก ๆ ของเบอร์นีย์ทำไม่ได้ผล เพราะคณะทูตไม่ได้รับความไว้วางใจจากไทยเลย⁴ นอกจากนั้นความล่าช้าก็เนื่องมาจากเรื่องที่เบอร์นีย์ได้รับมอบหมายให้มาดำเนินการนั้นมีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เจรจาทักชวนให้ไทยเป็นพันธมิตรร่วมมือกับอังกฤษรบพม่า เรื่องเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี และการขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้า

ปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนความสำเร็จของเบอร์นีย์

ความสำเร็จของเบอร์นีย์นั้นอาจกล่าวได้ว่า มีปัจจัยต่าง ๆ สนับสนุนอยู่หลายประการ
เช่น

¹ Henry Burney, The Burney Papers III, p. 365.

² Henry Burney, The Burney Papers II, p. 194.

* อาจเป็นเพราะต้องการได้รับรางวัลจากไทยก็เป็นได้

³ Ibid.

⁴ Ibid., p. 197.

1. การที่ข้าราชการไทยที่สำคัญ ๆ หลายท่าน มีความเห็นว่าควรจะทำสัญญากับอังกฤษเสียที เพราะเกรงว่าเมื่ออังกฤษนึกหวังอีกครั้งก็อาจหาเรื่องเอาได้ ซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำริเห็นควรให้ทำสนธิสัญญากับอังกฤษ¹

2. สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า ซึ่งผลก็คือพม่าซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจและยิ่งใหญ่ของไทย พ่ายแพ้แก่อังกฤษ อันทำให้คนไทยตระหนักถึงอำนาจของอังกฤษมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีส่วนเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จของเบอร์นีย์ เพราะแต่แรกไทยไม่เชื่อว่าอังกฤษจะเอาชนะพม่าได้² ดังปรากฏในจดหมายที่นายจอห์น จิลลีส (John Gillies) เขียนไปถึงครอเฟิก ว่าเขาสังเกตเห็นว่าไทยไม่เชื่อว่าอังกฤษจะสามารถเอาชนะพม่าได้เลย โดยเฉพาะเขาได้ยืนยันว่าองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเมื่อทรงทราบข่าวสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งแรก พระองค์ทรงดำริว่า "สงครามคราวนี้ ก็คงจะทำให้พระเจ้าอังวะทรงมีตะพุดหน้าซำง (ที่เป็นชาวอังกฤษ) เพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง"³ ดังนั้นเมื่อเหตุการณ์กลับกลายเป็นพม่าพ่ายแพ้อังกฤษ ก็คงจะทำให้ไทยเกรงกำลังอำนาจของอังกฤษ

3. เบอร์นีย์ยอมไทยในเรื่องเมืองไทรบุรี^{4*}

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1. หน้า 31.

² วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผนดินพระนั่งเกล้า นิจ ทองโสภิต (แปล) หน้า 240.

³ Henry Burney, "John Gillies to Crawford," The Burney Papers, Vol. II, Part I, p. 3.

"it would only increase the number of Slaves (English?) to cut grass for the King's Elephants."

⁴ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา ล.ค. หน้า 247.

* ฎเหตุผลที่เบอร์นีย์ยอมไทยในเรื่องเมืองไทรบุรีได้ หน้า 76

4. เบอร์นีย์ได้รับความช่วยเหลือแนะนำจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเป็นอย่างมากในเรื่องวิธีการปฏิบัติตนในการติดต่อกับไทย ซึ่งเรื่องนี้เบอร์นีย์ได้บันทึกไว้ว่า

"... เจ้าพระยานครศรีธรรมราช ได้แนะนำให้ข้าพเจ้าใช้คำพูดอ่อนหวานและเจรจายกยอกรรมพินิสุนทรภักซ์และเสนาบดีทั้งหลายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนั้นก็ให้พยายามพูดภาษาไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เช่นกัน เจ้าพระยานครศรีธรรมราชบอกว่า ฝ่ายไทยจะยินดีมากที่ได้ยินข้าพเจ้าพูดภาษาของเขา และสิ่งสำคัญที่จะช่วยประกันว่าข้าพเจ้าจะได้สิ่งที่ปรารถนาคือ เพียงแต่พูดจาอ่อนน้อมเข้าไว้เท่านั้น"¹

จะเห็นได้ว่า คำแนะนำของเจ้าพระยานครศรีธรรมราชจะเป็นสิ่งช่วยให้เบอร์นีย์สามารถจับคู่คุยเจรจาด้านไทยได้ถูกต้อง

5. การที่เบอร์นีย์พูดภาษาไทยได้ยอมทำให้ผู้เจรจาด้านไทยมีความพึงพอใจในตัวเบอร์นีย์มากขึ้น ซึ่งอันนี้เป็นหลักจิตวิทยาพื้นฐานที่ใช้ได้ทั่วไป และก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนความสำเร็จของเบอร์นีย์²

¹ Henry Burney, The Burney Papers III, p. 333.

"... Rajah of Ligor sent me a message, entreating me to soothe and flatter the Prince and Ministers as much as possible, at our next meeting, and advising me to address them myself in the Siamese Language as often as possible. He stated that they are much pleased to hear my attempts to speak their language and that nothing but a few compliments and a little soft language were now necessary from me to secure all that I desired."

² Henry Burney, The Burney Papers, Vol. II, Part V, p. 109.

ทัศนะของรัฐบาลอังกฤษที่ป็นิ่งและรัฐบาลใหญ่ที่อื่นเกี่ยวกับสนธิสัญญา

ทัศนะของรัฐบาลอังกฤษที่ป็นิ่งและรัฐบาลใหญ่ที่อื่นเกี่ยวกับสนธิสัญญาเบอร์นีนั้นแตกต่างกัน
ข้าหลวงที่ป็นิ่งได้วิจารณ์สนธิสัญญาเบอร์นีว่า

มาตรา 12 เกี่ยวกับรัฐกลันตัน ตรังกานู เป็นการใช้อ้อยคำพูดเพ้อและคลุมเครือ
ซึ่งเป็นการปล่อยให้แต่ละฝ่ายตีความเอาเองได้ หากฝ่ายอังกฤษตีความ อังกฤษก็จะตีความว่า
อังกฤษมีสิทธิที่จะป้องกันรัฐทั้งสองนี้จากการแทรกแซงของไทย หากฝ่ายไทยตีความ ฝ่ายไทยก็
จะตีความว่าไทยมีสิทธิที่จะกีดกันไม่ให้อังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องกับรัฐทั้งสอง เพราะฉะนั้นมาตรา
นี้จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะได้ไว้ในสัญญา¹

มาตรา 13 เรื่องเกี่ยวกับไทรบุรีไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะอังกฤษสนับสนุน
เจ้าพระยาไทรบุรีที่จะให้คืนกลับไทรบุรี แต่ในมาตรานี้กลับเป็นว่าอังกฤษต้องช่วยไทยจัดการ
กับเจ้าพระยาไทรบุรี ฉะนั้นพลเลออร์ตันจึงแสดงความไม่พึงพอใจที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงที่จะ
จัดการให้เจ้าพระยาไทรบุรีไปอยู่ที่อื่น²

มาตรา 14 เป็นที่น่าพอใจเพราะเป็นการแสดงว่าราชาแห่งเประเป็นเอกราช
และอังกฤษก็สามารถสนับสนุนความเป็นเอกราชของเประได้ เพราะฉะนั้นสัญญามาตรานี้
ให้สิทธิแก่อังกฤษที่จะเข้าแทรกแซงเรื่องเกี่ยวกับเประได้³

¹ Henry Burney, The Burney Papers III, p. 451.

² Ibid., pp. 452 - 453.

³ Ibid., p. 454.

สำหรับสัญญาการค้านี้ ฟุลเลอร์ตันเห็นว่าเป็นที่น่าพอใจทุกข้อ มีข้อที่น่าจะเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่ก็เป็นเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น¹

เบอร์นีย์ได้ตอบข้อวิจารณ์ของฟุลเลอร์ตันว่า หากเขายกเรื่องไทรบุรีมาพูด การเจรจาจะไม่มีวันสำเร็จได้เลย และจะทำให้จุดประสงค์อื่น ๆ ต้องล้มเหลวไปหมดด้วย ฉะนั้นเขาจึงเลือกเอา การสร้างไมตรีกับไทยไว้ก่อน แม้ว่าจะตกลงอะไรกันไม่สำเร็จก็ตาม² ส่วนการที่เขายอมทำสัญญาให้ เจ้าพระยาไทรบุรีออกไปจากเกาะปีนัง ก็เพราะเขาเห็นว่าความสัมพันธ์กับไทยจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ครบาคีที่เจ้าพระยาไทรบุรียังอยู่บนเกาะปีนัง เพราะจะต้องมีข่าวลือว่าเจ้าพระยาไทรบุรีจะรุกราน ไทรบุรีโดยมีอังกฤษสนับสนุน หรือข่าวอื่น ๆ ในทำนองนี้อยู่เสมอ และผลตอบแทนที่อังกฤษได้จากไทย ก็คือไทยยอมยกภาษีสินค้าประเภทอาหารที่ปีนังจะซื้อจากไทรบุรีให้แก่อังกฤษ³

สำหรับทัศนะของรัฐบาลและชาวลวงใหญ่ที่อินเดียนั้น มีความพึงพอใจที่เบอร์นีย์สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับไทยได้ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย⁴ และพอใจที่เบอร์นีย์เจรจาให้ไทยปล่อยเชลยชาวพม่าและมอญ 1400 คนได้ นอกจากนั้นสนธิสัญญาทางการค้าก็เป็นที่น่าพอใจทุกประการในทัศนะของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย⁵ แต่ก็มีข้อที่รัฐบาลที่อินเดียเสียคายเป็น ความคิดเห็นของรัฐบาลที่ปีนังกับของเบอร์นีย์ต่างกันในเรื่องดินแดนบนแหลมมลายู แต่น่ายินดีที่เบอร์นีย์สามารถจัดการให้ทุกสิ่งเป็นไปอย่างเรียบร้อยได้เช่นนี้ ซึ่งดีกว่าที่เบอร์นีย์จะออกจากไทยมาด้วยความเป็นศัตรู หรืออย่างน้อยก็เกิดความไม่เป็นมิตรต่อกัน⁶

¹ Henry Burney, The Burney Papers III, pp. 454 - 455.

² Ibid., p. 500.

³ Ibid., pp. 504 - 505.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid., p. 103.

⁶ Ibid., p. 105.

จากทัศนะของรัฐบาลที่ปิ่นและรัฐบาลที่อินเดียสะท้อนสัญญาเบอร์นีย์ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลที่อินเดียมีความพอใจในสนธิสัญญานี้มากกว่ารัฐบาลที่ปิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะ เบอร์นีย์ได้ปฏิบัติภารกิจโดยยึดถือคำสั่งของรัฐบาลที่อินเดียเป็นหลัก คือมุ่งสร้างสัมพันธภาพอันดีกับไทย ส่วนเรื่องอื่น ๆ เป็นเรื่องที่สำคัญน้อยลงมา และตัวเบอร์นีย์เองก็นับได้ว่าเป็นทูตที่มีวิจารณญาณที่ดี รู้จักผ่อนปรนเพื่อให้ฝ่ายตนได้รับประโยชน์มากที่สุด ฉะนั้นเรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองมลายู ซึ่งรัฐบาลที่ปิ่นถือเป็นเรื่องสำคัญมาก จึงถูกเบอร์นีย์ลดความสำคัญลง เพราะไม่เช่นนั้นแล้วอังกฤษจะไม่ได้อะไรเลย¹ ซึ่งเป็นเหตุให้พลเสอร์ตันข้าหลวงที่ปิ่นตำหนิว่าสนธิสัญญามাত্রาที่เกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีไม่เป็นที่น่าพึงพอใจดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นเบอร์นียังถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่ปิ่นที่ไม่พอใจสนธิสัญญาที่เบอร์นีย์ทำกับไทยทำทวงเอาตัว²

ผลของสนธิสัญญา

ผลโดยตรงที่ทั้งสองฝ่ายได้จากสนธิสัญญาคือการมีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกัน ฝ่ายอังกฤษได้รับผลประโยชน์ทางการค้า คือฝ่ายไทยยอมเปลี่ยนแปลงระบบการเก็บภาษีให้เป็นการเก็บค่าปากเรือเพียงอย่างเดียวตามความต้องการของอังกฤษ .นอกจากนั้นเนื่องจากสนธิสัญญานับนี้เป็นสนธิสัญญาเสมอภาค ฝ่ายอังกฤษยอมรับ เคารพ และปฏิบัติตามกฎหมายของไทย และไม่ได้ขอสิทธิพิเศษใด ๆ ซึ่งอาจจะถือว่าเป็นการได้ของฝ่ายไทยก็ได้ คือไทยได้ความเสมอภาคและการยอมรับนับถือจากอังกฤษ / ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้ไทยต้องเสียให้แก่อังกฤษเมื่อมีการทำสนธิสัญญานับใหม่กับอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2398 - 9 (ค.ศ. 1855 - 6) และไทยก็ต้องใช้ความพยายามเป็นเวลานานที่จะเรียกความเสียเปรียบเหล่านี้คืนมาและแม้จะได้คืนมาก็ด้วยความลำบาก

¹Henry Burney, The Burney Papers III, p. 500.

²Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p. 153.

ผลอีกประการหนึ่งของสนธิสัญญาเกิดจากการใช้ถ้อยคำที่คลุมเครือในมาตรา 14 เกี่ยวกับเรื่องเประว่าเประจะส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้ไทยหรือไม่ให้ ให้ขึ้นกับการตัดสินใจของเประเอง อังกฤษจะไม่ห้าม และไทยก็จะไม่รบกวนเประ ทำให้อังกฤษสามารถเข้าแทรกแซงยูให้เประงดส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้ไทยได้ โดยอังกฤษกล่าวหาว่าเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) ฝ่ายไทยละเมิดมาตรา 14 โดยพยายามบังคับสุลต่านให้ส่งบรรณาการแก่ไทย¹ ข้าหลวงป็นจึงส่งร้อยเอกโลว์ พร้อมทหารซีปอย 40 นายกับเรือรบเป็นทูตไปเประ โลว์ได้อธิบายให้สุลต่านเประฟังว่า ตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษนั้น เประไม่จำเป็นต้องขึ้นกับไทยนอกจากตัวสุลต่านเต็มใจเอง โลว์ได้แนะนำให้สุลต่านประกาศความเป็นเอิสภภาพของตนโดยให้สัญญาว่าอังกฤษจะให้ความช่วยเหลือ ในที่สุดโลว์ก็ได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับสุลต่าน โดยสุลต่านสัญญาจะไม่ติดต่อกับไทย ไม่ส่งเครื่องบรรณาการให้ไทย และอังกฤษจะช่วยป้องกันผู้ที่จะมารุกรานเประ² ค้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เประเป็นอิสระจากไทยไป

กบฏอู๋วงศ์ - เหตุสืบเนื่องจากการเข้ามาของคณะทูต

การเข้ามาของคณะทูตทูตนี้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ยุ่งยากภายในของไทยประการหนึ่ง นั่นคือการกบฏของเจ้าอู๋วงศ์กษัตริย์ลาวซึ่งเป็นเมืองประเทศราชของไทย อันเป็นการกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงภายในของไทย

เจ้าอู๋วงศ์นั้นมีเรื่องไม่พอใจไทยอยู่หลายประการ เช่น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) เจ้าอู๋วงศ์ก็เข้ามาถวายพระเพลิงพระบรมศพ และเจ้าอู๋วงศ์ก็ไ้กราบทูลขอพระราชทานชาวเวียงจันทน์ที่ไทยกวาดต้อนไปไว้ที่สระบุรีตั้งแต่สมัยธนบุรี

¹ L. A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 156.

² Ibid., pp. 157 - 195.

คืนกลับไปเวียงจันทน์ ทั้งจะขอพระราชทานละครโนไปเล่นที่เวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงอนุญาต เจ้าอนุวงศ์จึงได้รับความอับยศมากประการหนึ่ง ประการที่สองระหว่างผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน เจ้าอนุวงศ์พักอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อรอถวายพระเพลิงพระบรมศพ เจ้าอนุวงศ์เข้าใจว่าคงต้องเกิดความยุ่งยากในราชบัลลังก์แน่ เพราะพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจ้าปฐมบรมศุภสวัสดิ์ราชย์แทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิในราชสมบัติมากกว่า¹ ประการที่สามเกิดข่าวลือไปถึงเวียงจันทน์ว่าอังกฤษจะยกทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ ซึ่งเกิดจากการที่เบอร์นีย์เข้ามาขอทำสัญญานี้เอง² แต่การที่เจ้าอนุวงศ์เข้าใจว่าไทยคงเกิดวิวาทหวั่นใจกับอังกฤษ จนเห็นเป็นโอกาสก่อการกบฏต่อไทยขึ้นนั้น ก็อาจเนื่องมาจากหนังสือที่ฝ่ายไทยมิไปถึงเจ้าอนุวงศ์ มีข้อความบ่งให้เจ้าอนุวงศ์เข้าใจเป็นเช่นนั้น คงจะเห็นได้จากข้อความบางตอนของหนังสือเจ้าอนุวงศ์ที่ส่งมากรุงเทพฯ .

"ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ควรมิควรข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานโทษ ขอพระราทานชีวิต ด้วยอยู่ ณ วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะแมศก เจ้าราชวงศ์เชษฐภักก์ขึ้นไปโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้า ๒ ฉบับ มีข้อความเป็นหลายประการ กับคำสัญญาอังกฤษ ๑๔ ข้อ และแนบจะมีราชการมาจริง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระทัยอยู่ที่ข้าพระพุทธเจ้าคงจะลงมาช่วยเป็นแน่ ถ้ามีศุภอักษรบอกข่าวราชการขึ้นไปเมื่อใด ก็อย่าให้ข้าพระพุทธเจ้าประมาทนอนใจอยู่ ให้เร่งกองทัพลงมาช่วยคิรราชการให้ทันทางที่โดยเร็วขึ้น ข้าพระพุทธเจ้ารับใส่เกล้าใส่กระหม่อมทราบทุกประการแล้ว ราชการครั้งนี้ แต่อังกฤษเข้ามาล่าเดียว ราษฎรก็ระส่ำระสายรวนเรอยู่ ด้วยว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

¹ เดิม วิชาคย์พจนกิจ ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1. หน้า 35.

² สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินดีเดโช เที่ยวตามทางรถไฟและรวมเรื่อง เมืองนครราชสีมา

ได้รับความเดือดร้อนอบอ้าว ... ถ้าแลพมายอมเข้าหาอังกฤษเหมือนสุโขทัย
ขึ้นไปโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมข้าพระพุทธเจ้าฉัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าจะเป็น
ทัพระหนาบ พม่าจะเป็นทัพบก อังกฤษจะเป็นทัพเรือ ..."¹

จากจดหมายของเจ้าอนุวงศ์ จะเห็นว่าเจ้าอนุวงศ์เข้าใจว่าไทยกำลังเคืองร้อนระส่ำ
ระสาย เพราะกำลังจะถูกอังกฤษกับพม่าร่วมมือกันรุกราน เจ้าอนุวงศ์จึงเห็นเป็นโอกาสดี ยกทัพ
ลงมาถึงเมืองนครราชสีมา บังคับกวาดต้อนผู้คนไปเวียงจันทน์ ใน พ.ศ. 2369² (ค.ศ. 1826)
โดยเจ้าอนุวงศ์แจ้งมาทางกรุงเทพฯว่าจะยกมาเตรียมตัวไว้ เพื่อจะได้ช่วยไทยโค่นหัวท้าวไทย
ต้องการ³

กบฏเจ้าอนุวงศ์คราวนี้ฝ่ายไทยได้ส่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลขึ้นไปปราบ⁴ และก็
ปราบได้สำเร็จในที่สุด อย่างไรก็ตาม เป็นที่เห็นได้ชัดว่าการกบฏในคราวนี้มีเหตุสืบเนื่องมาจาก
การเข้ามาของคณะทูตอังกฤษชุดที่นั่นเอง อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการติดต่อสัมพันธ์กับอังกฤษ
นั้น ไม่ใช่มีความสำคัญต่อประเทศไทยทางด้านความมั่นคงของประเทศจากภายนอกและด้านเศรษฐกิจ
การค้าเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อความมั่นคงภายในของประเทศอีกด้วย

¹ หอสมุดชิรญาณ "คัتبอกในรัชกาลที่ 3" จดหมายเหตุนครราชสีมา เล่ม 19
จ.ศ. 1145 หนังสือเจ้าเวียงจันทน์ เพี้ยพรหมา ถิ่นมาถึงกรุงเทพฯ พระมหานคร ณ วันเดือน 3
แรม 12 ค่ำ ปีมะจิดศก

² หอสมุดชิรญาณ คัتبอกในรัชกาลที่ 3 เล่ม 19 จ.ศ. 1188 วันศุกร์ เดือน 5
ขึ้น 3 ค่ำ ปีกุน นพศก

³ หอสมุดชิรญาณ ล.ค.

⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 หน้า 49.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกากับความทันสมัยอันแรก

พ่อค้าชาวอเมริกันได้เริ่มออกทำการค้าขายมาทางตะวันออก ภายหลังจากที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว* ในระยะแรก ๆ เรือสินค้าของพวกอเมริกันมาค้าขายกับจีนก่อน เนื่องจากต้องการสินค้าจำพวก ชา เครื่องเทศ และสินค้าอื่น ๆ จากจีน ต่อมาการติดต่อค้าขายก็ขยายไปถึงบริเวณหมู่เกาะอินเดียตะวันออก¹ และในที่สุดก็มาถึงไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาก่อนที่พ่อค้าอเมริกันคนแรกมาเยือนไทย

การติดต่อค้าขายกันโดยตรงระหว่างพ่อค้าอเมริกันกับไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคงจะเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2361 (ค.ศ. 1818) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2 ทั้งนี้เพราะในปีนี้มีเรือสินค้า

* เนื่องจากในเวลาที่สหรัฐอเมริกายังเป็นอาณานิคมของอังกฤษอยู่นั้น มีกฎหมายทางการค้าที่อังกฤษจำกัดขอบเขตการค้าของประเทศอาณานิคมให้ค้าขายกับอังกฤษเท่านั้น เรือสินค้าอเมริกันลำแรกที่ได้เดินทางมาค้าขายทางตะวันออกลำแรก ชื่อ เอ็มเพรส ออฟ ไชน่า (Empress of China) ได้เดินทางมาค้าขายที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2327 (ค.ศ. 1784)

¹James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 1.

อเมริกันลำหนึ่งได้เข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ¹ เรือสินค้าลำนี้มีกัปตัน เฮล* (Captain Hale) เป็นนายเรือ²

กัปตันเฮลได้นำปืนคาบศิลาเข้ามาจำหน่าย และได้ถวายปืนคาบศิลาจำนวน 500 กระบอก แก่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์จึงทรงดำริว่า กัปตันเฮลน่าจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการมาก เพราะจะได้เอาไว้อุปถัมภ์ประเพณีชาวสยามแก่ไทย นับว่าเขาได้ทำประโยชน์ให้แก่ไทย ถือได้ว่าเป็นความดีความชอบอย่างหนึ่ง จึงโปรดฯ ให้ตั้งกัปตันเฮลเป็นหลวงภักดีราชกะปิตัน³ และนับว่ากัปตันเฮลเป็นชาวอเมริกันคนแรกที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระมหากษัตริย์ไทย⁴ นอกจากนี้ในขณะที่ยกเรือออกแล่นกำลังเจรจาขอทำสนธิสัญญากับไทยในปี พ.ศ. 2365 (ค.ศ. 1822) อยู่ นั้น ก็มีเรือสินค้าอเมริกัน ชื่อ ออโรรา (Aurora) ได้เข้ามากรุงเทพฯ เพื่อซื้อสินค้า เจ้าพระยาพระคลังซึ่งเจรจากับครอเฟิกอยู่ได้กล่าวถึงพ่อค้าอเมริกันว่า "คนพวกนี้ได้นำสิ่งที่เราต้องการมาก อันได้แก่อาวุธปืนและเงินเหรียญมา และซื้อน้ำตาลและสินค้าอื่น ๆ จากประเทศเราเป็นสินค้าออก"⁵ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า การเริ่มติดต่อค้าขายกับพ่อค้า

¹ Julius Klein, Siam and its Commerce, A radio talk, CBS, Washington, D.C., 6.00 to 6.15 p.m., April 26, 1931.

* ในพงศาวดารเรียก กัปตัน แอน

² อนุวิจิตรมาตรา สัมพันธภาพระหว่างไทย - อเมริกัน หน้า 5.

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 หน้า 140.

⁴ อนุวิจิตรมาตรา น.ค.

⁵ John Crawford, Journal of an Embassy from the Governor - General of India to the Courts of Siam and Cochin - China, p. 158.

"These people bring us what we are most anxious to receive, plenty of fire - arms and ready money, and take away large cargoes of sugar, and other produce of the country"

ชาวอเมริกันในสมัยรัชกาลที่ 2 นี้ ฝ่ายไทยค่อนข้างจะมีความนิยมชมชอบพวกพ่อค้าอเมริกัน ซึ่งก็นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี

ความนิยมชมชอบชาวอเมริกันของไทยดูเหมือนว่าจะเป็นที่ยึดมั่นทั่วไปในหมู่ชาวตะวันตก แต่การค้าของชาวอเมริกันกับไทยก็ไม่ได้เจริญก้าวหน้าไปแต่อย่างใด ซึ่งเรื่องนี้พ่อค้าชาวอเมริกันเห็นว่าเนื่องมาจากวิธีการต่าง ๆ ทางการค้าของไทยบางประการ เป็นอุปสรรคต่อการค้าของชาวอเมริกันเช่นเดียวกับที่อังกฤษและพ่อค้าชาวตะวันตกอื่น ๆ ได้รับ เช่น การที่ไทยตั้งพระคลังสินค้าและการที่รัฐบาลมีสิทธิที่จะเลือกซื้อสินค้าได้ก่อน¹ ซึ่งเป็นการมองจากสายตาของฝ่ายตะวันตก แต่ไทยก็มีเหตุผลของไทยในการปฏิบัติเช่นนั้น ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2* นอกจากนั้นก็ยังมีการกีดกันแหล่งของข้าราชการไทย ทำให้การซื้อขายเป็นไปได้อย่างช้า ๆ เพื่อขับพ่อค้าให้ขายสินค้าในราคาถูก ซึ่งพ่อค้าเหล่านั้นก็จำเป็นต้องขายเพราะคิดว่าที่จะไม่ทำอะไรเลย² ยังมีคำกล่าวตลก ๆ เกี่ยวกับคึกคักของบาทหลวงแคธอลิกผู้หนึ่งว่า

"... พ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาค้าขายในสยาม ควรมีของมาด้วยสามส่วน ... ส่วนหนึ่งคือของกำนัลที่จะถวายแก่พระมหากษัตริย์และให้แก่พวกเสนาบดี อีกส่วนหนึ่งคือสินค้าที่พ่อค้านั้นต้องการจะนำมาขาย และส่วนที่สามคือความอดทนที่จะช่วยให้เขารอคอยที่จะขายสินค้าอยู่ได้"³

¹ Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 27.

* ใ้ดูอภิปรายเรื่องนี้ไว้จากหน้า 27 - 28.

² Nibondh Sasidhorn, op. cit., p. 28.

³ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, Vol. I, p. 243.

"... That every foreigner who came to Siam should be accompanied by three cargoes ... one of presents for the King and the ministers, another of the commodities which he desired to sell, and a third loaded with patience to enable him to wait for their sale"

การติดต่อค้าขายระหว่างพ่อค้าชาวอเมริกันกับไทยได้นำเรือสินค้าอเมริกันลำหนึ่งเข้ามายังไทย ใน พ.ศ. 2371¹ (ค.ศ. 1828) เรือสินค้าลำนี้มีกัปตันชื่อ คอฟฟิน (Captain Coffin) เมื่อกัปตันคอฟฟินเข้ามายังกรุงเทพฯ เขาก็ได้ทราบว่ามียักษ์เกิดที่เมืองสมุทรสงคราม เป็นเด็กแฝดติดกัน บิดามารดาของเด็กให้ชื่อยักษ์คู่นี้ว่า อินและจัน กัปตันคอฟฟินเห็นว่าแปลกดี จึงซื้อยักษ์คู่นี้จากบิดามารดาของอินและจัน บิดามารดาของอินและจันก็ขายให้ กัปตันคอฟฟินได้พาเด็กฝาแฝดคู่นี้กลับไปสหรัฐอเมริกา² และฝาแฝดอินจันคู่นี้เองที่ทำให้เกิดคำที่ใช้เรียกเด็กแฝดติดกันว่า แฝดสยาม (Siamese Twins) นอกจากนั้นอินและจันก็อาจจะเป็นคนไทยคนแรกที่ได้ไปถึงสหรัฐอเมริกา อินและจันอยู่ในสหรัฐอเมริกาได้แต่งงานมีลูกหลานสืบเชื้อสายมา โดยใช้ชื่อสกุลว่า บังเกอร์³ (Bunker)

อเมริกันเริ่มคิดจะทำสัญญากับไทย

พ่อค้าชาวอเมริกันชื่อ เอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ (Edmund Roberts) เป็นผู้ที่ได้คิดว่า มีความจำเป็นที่จะต้องทำสนธิสัญญากับประเทศแถบอัฟริกาตะวันออก และเอเชีย เพื่อที่พ่อค้าชาวอเมริกันจะได้เข้าไปทำการค้าขายอย่างมั่นคง ปลอดภัย และมีผลว่าไร้อันตราย⁴ ขณะเดียวกันกระทรวงต่างประเทศก็ได้คิดถึงเรื่องที่จะทำสัญญากับประเทศเหล่านี้ด้วยเช่นกัน

¹ หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร.3 จกหมายเหตุว่าด้วยการปราบขบถเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์ จ.ส. 1189 เลขที่ 4/8

² ก.

³ อนุวิจิตรมาตรา สัมพันธภาพระหว่างไทย - อเมริกัน หน้า 10.

⁴ James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 5.

ใน พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) จอห์น ชิลละเบอร์ (John Shillaber) กงสุลอเมริกันที่ปัตตาเวียได้แจ้งให้ทางกระทรวงต่างประเทศทราบว่า การทำสนธิสัญญากับประเทศแถบนี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา โดยเฉพาะกับประเทศไทย¹ และพอปลายปี พ.ศ. 2370 (ค.ศ. 1830) ชิลละเบอร์ก็ได้รับคำสั่งให้แจ้งเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยและอุปสรรคทางการค้าที่พ่อค้าอเมริกันได้รับให้ทางกระทรวงต่างประเทศทราบ ชิลละเบอร์ได้แจ้งให้กระทรวงต่างประเทศทราบว่า พระมหากษัตริย์องค์ที่แล้ว* และองค์ปัจจุบัน** ของไทย ได้แสดงพระประสงค์ที่จะขยายการค้ากับชาวอเมริกัน และยินดีที่จะให้ความสะดวกเท่าที่จะทำได้แก่พ่อค้าชาวอเมริกัน เพื่อจูงใจประสงค์² ชิลละเบอร์ได้แจ้งให้กระทรวงต่างประเทศทราบว่า อุปสรรคทางการค้ากับไทยที่ควรระวังจะกำจกเสียได้แก่การที่เรือสินค้าต้องนำอาวขึ้นไว้เสียที่ปากน้ำก่อนที่จะเข้ากรุงเทพฯ ได้ การผูกขาดสินค้าความล่าช้าในการคิดค่านี้อายสินค้า ความไม่แน่นอนของภาษีอากรและกฎเกณฑ์บางอย่าง ส่วนอัตราภาษีสินค้าเข้าและอัตราภาษีสินค้าออกนั้นก็เหมาะสมอยู่แล้ว แต่ควรจะตกลงกันให้เป็นการถาวรเสีย³ อย่างไรก็ตามรัฐบาลสหรัฐอเมริกาไม่ได้ตัดสินใจที่จะทำการอย่างใดในเรื่องนี้ จนกระทั่ง พ.ศ. 2375

¹ James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1925, p. 5. (Citing D.S., Batavia, Shillaber to Secretary of State Clay, 18 Sept., 1825)

* รัชกาลที่ 2

** รัชกาลที่ 3

² James V. Martin, op. cit., pp. 5 - 6. (Citing D. S. Despatches from Batavia, Shillaber to Clay, May 30, 1831)

³ James V. Martin, op. cit., p. 6. (Citing D. S. Despatches from Batavia, Shillaber to Secretary of State, 30 May, 1831)

สาเหตุและจุดมุ่งหมายในการส่งคณะทูตอเมริกันชุดแรกมาไทย

ในปี พ.ศ. 2374 (ค.ศ. 1832) เรือสินค้าอเมริกันชื่อ เฟรนด์ชิพ (Friendship) ถูกชาวพื้นเมืองทำลายที่เมืองท่าในเกาะสมุทรา¹ ความคิดที่จะส่งทูตมาเจรจาทำสัญญากับดินแดนทางแถบนี้จึงได้นำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง แต่เนื่องจากเกรงว่าหากส่งทูตมาเจรจาแล้วล้มเหลวก็จะทำให้เสียหน้าและเกียรติภูมิของประเทศ ฉะนั้นตัวแทนที่ส่งมาเพื่อเจรจาทำสัญญากับประเทศแถบนี้จึงให้มีฐานะเป็นตัวแทนพิเศษ* (Special Agent) เพราะเพื่อว่าหากการเจรจาล้มเหลวสหรัฐอเมริกาจะยังไม่เสียหน้าอะไรมากมายนัก ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับหน้าที่นี้คือ เอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบตลาดการค้าในภาคพื้นคาบสมุทรอินเดีย และหาวิถีทางที่จะช่วยการค้าของสหรัฐอเมริกากับประเทศในภาคพื้นแถบนี้

โรเบิร์ตส์ ได้รับคำสั่งให้มาทำการเจรจาทำสัญญาที่จะทำให้การค้าของพ่อค้าชาวอเมริกันมั่นคง และได้รับสิทธิในฐานะชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์อย่างยิ่ง** (Most - favored - nation)

¹ Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 5.

* เพื่อความสะดวกผู้เขียนจะใช้คำว่า ทูต ตามจุดหมายเหตุ

² James V. Martin, op. cit., pp. 7 - 8. (Citing Wriston H.M., Executive Agents in American Foreign Relations, p. 339)

³ Edmund Roberts, Ibid.

** หมายถึงข้อตกลงในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่แต่ละประเทศที่ลงนามในสัญญานั้นกำหนดว่า หากประเทศใดในสัญญาให้สิทธิหรือผลประโยชน์แก่ประเทศอื่นใด ประเทศที่เป็นภาคีในสัญญานั้นย่อมได้รับผลประโยชน์หรือสิทธิดังกล่าวด้วย เช่น สมมติว่าถ้าประเทศไทยเกิดลงนามในสัญญาเข้าให้แก่ประเทศอังกฤษ หากประเทศสหรัฐอเมริกาทำสัญญากับไทยไว้โดยมีบทบัญญัติอันว่าด้วยชาติอื่นพึงได้รับการอนุเคราะห์อย่างยิ่ง (Most - favored - nation clause) สหรัฐอเมริกาย่อมจะได้รับการลดภาษีนำเข้าจากไทยด้วยโดยอัตโนมัติ ทั้งนี้เรียกว่าสหรัฐอเมริกาได้รับสิทธิในฐานะชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง

กับประเทศญวน ไทย และประเทศอาหรับที่อยู่บนฝั่งทะเลแดง¹

ทูตอเมริกันชุดแรกเดินทางมาเยือนไทย

โรเบิร์ตส์ออกเดินทางจากบอสตันเพื่อมุ่งไปสุมาตราในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2374 (ค.ศ. 1832) โดยเรือชื่อ ปีก็อค (Peacock) เพื่อให้การเดินทางไปทำการเจรจาครั้งนี้เป็นความลับ โรเบิร์ตส์จึงได้ปลอมตัวเป็นเสมียนของกัปตันเรือ² เรือปีก็อคไปแวะที่สุมาตราและเลยไปจีน ที่จีนได้กับผู้โดยสารเพิ่มขึ้น คือ นายจอห์น มอริสัน (John R. Morrison) ซึ่งต่อมาได้ทำหน้าที่เป็นล่ามและเลขานุการให้แก่โรเบิร์ตส์³ จากจีนโรเบิร์ตส์จะไปญวน แต่โรเบิร์ตส์ก็ต้องประสบกับความผิดหวัง เพราะเขาไม่สามารถจะเข้าพบจักรพรรดิได้ เขาจึงเลิความคิดที่จะเจรจากับญวนและเดินทางมาไทย⁴

¹James V. Martin, A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 8. (Citing Roberts' first instructions under date of 27 Jan. 1832, D.S., Special Mission, Vol. I, pp. 73 - 75)

²Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 9.

³James V. Martin, op. cit., p. 10. (Citing Paullin, C.O., Early Voyages of American Naval Vessels to the Orient, p. 718.

⁴Ibid.

เรือของคณะทูตเข้ามาทอดสมอน้ำอ่าวไทย เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2375¹
 (ค.ศ. 1833) โรเบิร์ตส์ได้ส่งเรือเล็กเข้าไปปากน้ำเพื่อแจ้งการมาของคณะทูตให้เจ้าเมืองปากน้ำ
 ทราบ และได้มีหนังสือแจ้งการมาของคณะทูตไปถึงเจ้าพระยาพระคลังด้วย
 ฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับคณะทูตอเมริกันด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ซึ่งยังความพึงพอใจให้เกิด
 แก่โรเบิร์ตส์เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากที่เขาบันทึกไว้ว่า

"... พระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทรงสั่งในทันที* ให้จัดเตรียมบ้านว่างที่ดีที่สุดสำหรับให้พวกเรา
 อยู่ (และก็เป็นบ้านที่ดีที่สุขบนฝั่งแม่น้ำด้วย) ให้จัดส่งเรือสำเภาใบไม้สองลำไปรับ
 พวกเรามายังกรุงเทพฯ และให้เจ้าเมืองปากน้ำจัดงานเลี้ยงพวกเรา และเมื่อพวกเรา
 มาถึงบ้านพักแล้ว ก็ได้พบว่าความสะดวกสบายหรูหราทุกอย่างปรากฏพร้อมอยู่บนโต๊ะ (อาหาร)
 นอกจากนั้นก็ยังมีคนทำครัว คนรับใช้ ลาม และยามคอยรับใช้พวกเรา และตัวเจ้าพระยา
 พระคลังเองก็ได้รับคำสั่งให้อำนวยความสะดวกและรวดเร็วในการทำสัญญา ฯลฯ"²

¹ Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 227.

* เมื่อทรงทราบว่าทูตอเมริกันมา

** คำว่าเรือสำเภาใบไม้สองลำนี้ เามาจากจดหมายเหตุ

² Edmund Roberts, op. cit., p. 269.

"... His Siamese majesty immediatly ordered his best unoccupied building to be prepared for us, (and it certainly is the best on the river;) two of his best war - boats to be sent to bring us to the city, and a feast to be prepared by the governor of Packnam; and on our arrival at the house, every comfort and every luxury were spread on the table; and cook, purveyor, servants, interpreters and guards, at our service. The Praklang was ordered to facilitate the speed execution of the Treaty, & 'etc.'"

การเข้ามาของคณะทูตอเมริกันชุดแรกนี้ ในจดหมายเหตุไคบันทีกไว้ว่า "มีหนังสือจากเจ้าเมืองมะริกันเข้ามา" ซึ่งก็คือสาส์นจากประธานาธิบดีสหรัฐถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยนั่นเอง หนังสือฉบับนี้มีใจความดังนี้

"หนังสือ อันเรย์กซอน* ผู้สำเร็จราชการเมืองอเมริกันที่หนึ่ง กราบถวายบังคมมาไต่ถามของสมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่สูงสุดอันมหาประเล่ห์ ค้วย ขั้ข้าฯ แต่งให้แอกแมรรอเบต ซุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองอเมริกัน ถือนหนังสือเข้ามาขอทำสัญญาทางค้าขาย และแอกแมรรอเบตคนนี้จะว่ากล่าวสิ่งใดขอให้เหมือน ขั้ข้าฯ ว่า ค้วย ขั้ข้าฯ มีใจซื่อตรงรักใคร่ต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอให้พระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้ากรุงไทย ได้มีพระบรมมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ซาตอเมริกันจได้ไปมา ค้าขายเปนไมตรีสืบไปภายหน้า ..."¹

จากสาส์นของประธานาธิบดี แอนดรู แจกสัน จะเห็นได้ว่าได้ระบุจุดประสงค์มาอย่างชัดเจน
เลยว่า มุ่งมาทำสัญญาค้าขายกับไทย

คณะทูตได้เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2375² (ค.ศ. 1833) ซึ่งในเวลานั้นการเจรจาทำสนธิสัญญาของโรเบิร์ตสกับไทยก็ใกล้จะเสร็จสิ้นลงแล้ว คณะทูตที่เข้าเฝ้ามีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุว่าประกอบด้วย แอกแมรรอเบต คาอิชกามะกัน แปร์แวนตเนนเต บาเรนตเนนเต ฝอแลตตเนนเต คารอนรองตเนนเต โทมัสกรอนตเนนเต

*President Andrew Jackson

¹ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 สำเนาหนังสือสัญญาไทย - อเมริกัน จ.ส. 1194 (พ.ศ. 2375) เล่มที่ 48.

² ก.

เกียรตินเรนเตเนเต แวนลิรอนตเนเต มอริซอน ดิกนอมอ¹ สำหรับชื่อแปลก ๆ เหล่านี้
 สุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้เทียบกับชื่อฝรั่งไว้ดังนี้

แปร์แวนตเนเต	คือ	Second Lieutenant Purveyance
บารอนตเนเต	คือ	Acting Lieutenant Brent
ฟอเลนตเนเต	คือ	L.t. Fowler of the Marine Corps
การอนรองตเนเต	คือ	Midshipman Carrol
แวนลิรอนตเนเต	คือ	Midshipman Wells
มอริซอน	คือ	J. R. Morrison
ดิกนอมอ	คือ	Dr. Ticknor
เกียรตินเรนเตเนเต	คือ	Midshipman Crawford
โตมัสกรอนตเนเต	คือ	Midshipman Thomas ²

“ในการเสด็จออกกับคณะทูตคราวนี้ ในจดหมายเหตุได้บันทึกไว้ว่า เป็นการออกกับ
แขกเมืองอย่างเป็นการใหญ่³ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายไทยเห็นความสำคัญและให้เกียรติ
 คณะทูตอเมริกันเช่นเดียวกับคณะทูตอังกฤษ

¹ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 สำหรับหนังสือสัญญาไทย - อเมริกัน จ.ศ. 1194
 (พ.ศ. 2375) เลขที่ 48.

² สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอมีน รามัก ปาฐกถาต่อสมาคมอเมริกันแห่งประเทศไทย
 ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2501.

³ หอสมุดวชิรญาณ ก.

การเจรจาและผล

การเจรจกันระหว่างไทยและอเมริกันได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2375¹ (ค.ศ. 1833) ผู้เจรจาฝ่ายไทยได้เสนอให้ สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอเมริกันในปี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) เป็นแบบอย่าง ส่วนโรเบิร์ตสก็ใช้ร่างสนธิสัญญาที่กระทรวงต่างประเทศมอบให้เขา มาเป็นพื้น² ฉะนั้นการเจรจาทำสัญญากันระหว่างอเมริกันกับไทยในครั้งนี้ จึงมีสิ่งที่เป็นพื้นฐานให้ แก่การเจรจาสองอย่างด้วยกัน อย่างหนึ่งก็คื ร่างสนธิสัญญาที่ฝ่ายอเมริกันได้เตรียมมาด้วย อีก อย่างหนึ่งก็คือสนธิสัญญาที่ไทยทำไว้กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2369

โรเบิร์ตสก็นำร่างสนธิสัญญาที่เขาเตรียมมาเสนอให้ฝ่ายไทยพิจารณา ร่างสนธิสัญญาที่ โรเบิร์ตสเสนอแก่ฝ่ายไทยมีมาตราที่สำคัญและน่าพิจารณา คือ

มาตรา 2 ขอให้พ่อค้าอเมริกันมีเสรีภาพในการเลือกซื้อขายโดยตรงกับลูกค้า เจ้าพนักงานของไทยไม่มีสิทธิกำหนดราคาสินค้า หากเจ้าพนักงานคนใดฝ่าฝืนสัญญามาตรานี้ จะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก ห้ามซื้อข้าวเป็นสินค้าออกและสำหรับพวกอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ ให้ขายแก่พระมหากษัตริย์เท่านั้น

มาตรา 3 เรือสินค้าอเมริกันที่จะเข้ามาค้าขายในอาณาจักรไทย จะต้องเสียเงิน ค่าปากเรือดังนี้

เรือทุกลำที่นำสินค้าเข้ามาขาย จะต้องเสียค่าปากเรือวาระ 1700 บาท ทั้งนี้ การวัดความกว้างของปากเรือให้วัดจากคาค้ำฟ้าต้นบน สำหรับเรือที่เข้ามาซื้อสินค้าเพียง อย่างเดียวให้เก็บค่าปากเรือเพียงวาระ 1500 บาท แต่ทั้งนี้ให้ยกเว้นการเก็บค่าปากเรือ สำหรับเรือที่เข้ามาเพื่อซ่อมแซม ซื้อเสบียงอาหาร หรือเพียงเพื่อสอบถามราคาสินค้า ...

¹ Nibondh Sasidorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 34.

² Ibid.

ค่าปากเรือให้รวมค่าภาษีขาเข้า ขาออก และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ทั้งสิ้น

มาตรา 4 ชาวอเมริกันต้องไม่เสียภาษีหรือค่าธรรมเนียมใด ๆ สูงไปกว่าที่ชาติที่
ได้รับการอนุเคราะห์อย่างยิ่งจะพึงเสีย

มาตรา 9 ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาอาจจะแต่งตั้งกงสุลมาประจำตามเมืองท่า
ที่สำคัญ ๆ ในอาณาจักรไทย กงสุลนี้จะมีสิทธิพิจารณา พิพากษาคดีต่าง ๆ ที่เกิดระหว่างชาว
อเมริกันด้วยกันเอง* นอกจากนั้นกงสุลดังกล่าวรวมทั้งบริวารและทรัพย์สินของเขาจะกอง
ไม่ถูกกล่าวหา หากกงสุลคนใดทำผิดกฎหมายบ้านเมืองให้ฝ่ายไทยแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ให้
ประธานาธิบดีทราบ ประธานาธิบดีจะจัดการตามความเหมาะสมแห่งความผิดของเขา^{1**}

จากร่างสนธิสัญญาที่โรเบิร์ตส์เสนอแก่ฝ่ายไทย จะเห็นได้ว่าในมาตรา 2 และ 3 เป็น
การเรียกร้องเกี่ยวกับเสรีภาพทางการค้าและการชดเชยการเก็บภาษีของไทยแบบเดียวกับที่อังกฤษ
(เบอร์นีย์) ได้ขอทำสัญญาไปแล้ว มาตรา 4 สหรัฐอเมริกาขอให้ไทยปฏิบัติต่อพ่อค้าชาวอเมริกันใน
ฐานะชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องของการค้า ส่วนมาตรา 9 สหรัฐอเมริกา
จะขอตั้งกงสุลและขออำนาจในการตัดสินคดีชาวอเมริกัน ซึ่งก็เท่ากับการขอให้ชาวอเมริกันมีสิทธิสภาพ
นอกอาณาเขตนั่นเอง

* ยังไม่มีข้อความระบุถึงเรื่องที่เกิดระหว่างอเมริกันกับไทยในร่างสนธิสัญญานี้

¹James V. Martin, "American draft," A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, pp. 251 - 253. (Citing D.S. 10 Special Agents, pp. 54 - 55)

** ร่างสนธิสัญญานี้ฉบับเต็มที่ภาคผนวก ญ.

จะเห็นว่า มาตรา 4 และมาตรา 9 ที่ฝ่ายอเมริกันเสนอมานี้ อเมริกันขอมากกว่าที่อังกฤษได้รับไปแล้ว และฝ่ายไทยก็จะต้องเห็นว่ามาตราที่ฝ่ายอเมริกันขอเพิ่มมามากกว่าที่อังกฤษได้ไปแล้วนั้นไม่ชอบมาพากล โดยเฉพาะมาตรา 9 ซึ่งจะทำให้ไทยเสียอำนาจทางการศาลไป ฝ่ายไทยคงจะคิดว่าหากยอมให้แก่อเมริกัน ชาตินอื่น ๆ ก็คงจะมาขอสิทธิอย่างเกี่ยวกับที่อเมริกันขอบ้าง ซึ่งก็จะทำให้ไทยต้องเสียผลประโยชน์และอธิปไตยทางการศาล ฝ่ายไทยจึงได้เสนอร่างสนธิสัญญาของฝ่ายไทยไปบ้าง ซึ่งก็มีมาตราที่สำคัญคือ

มาตรา 2 พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายในเมืองท่าใด ๆ ในอาณาจักรไทย จะเสียเฉพาะค่าปากเรือซึ่งวัดตามขนาดความกว้างของปากเรือ โดยยึดหลักว่า จะต้องเสียค่าปากเรือวาละ 1700 บาท หากนำสินค้าเข้ามาขาย และเสียค่าปากเรือวาละ 1500 บาท หากเข้ามาซื้อสินค้าประการเดียว และไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมอื่นใดอีก

มาตรา 3 พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย จะต้องเคารพต่อขนบประเพณีและกฎหมายของประเทศ หากชาวไทยไปค้าขายในประเทศสหรัฐอเมริกา ก็จะต้องปฏิบัติตามขนบประเพณีและกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเช่นกัน

มาตรา 5 พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย จะต้องเคารพต่อกฎหมายของไทย ชาวเปลือกและชาวสารเป็นสินค้าต้องห้าม ส่วนพวกอาวูซเป็นห้ามขายแก่คนอื่น นอกจากพระมหากษัตริย์ หากพระมหากษัตริย์ไม่ต้องการ พ่อค้าอเมริกันจะต้องนำสินค้าพวกอาวูซเหล่านั้นกลับไป

มาตรา 8 พ่อค้าอเมริกันคนใดกระทำความผิด เช่น ฆ่าคน ลักขโมย หรือใช้วาจาก้าวร้าวต่อเจ้าพนักงาน จะต้องถูกลงโทษโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายยุติธรรมของไทยตามกฎหมายของบ้านเมือง คนไทยที่ทำร้ายคนอเมริกันก็ต้องถูกลงโทษในลักษณะเดียวกัน

มาตรา 10 พ่อค้าอเมริกันที่ต้องการจะค้าขายกับลูกค้าโดยตรงโดยไม่ปรึกษาเจ้าพนักงาน หากไปพบคนเรวและถูกมัดมือหรือมีเหตุอื่นใด ก็เป็นความรับผิดชอบของพ่อค้าผู้นั้นเอง จะมาให้เจ้าพนักงานตัดสินอย่างไรไม่ได้ เพราะเจ้าพนักงานไม่รับรู้เห็นและไม่

สามารถหาตัวผู้ชื้อโง่งนั้นได้ แต่หากพ่อค้าอเมริกันปรึกษากับเจ้าพนักงานก่อน เจ้าพนักงาน ซึ่งรู้ว่าคนใดดี คนใดไม่ดี ก็จะให้คำแนะนำ เมื่อเกิดเหตุใด ๆ ขึ้น เจ้าพนักงานซึ่งรู้เห็นเป็น พยานก็จะสามารถจับกุมให้ได้ ถ้าหากพ่อค้าอเมริกันมาค้าขายมากขึ้น ซึ่งก็อาจเป็นการสะดวก ที่จะให้มีกงสุลในประเทศไทย เพื่อติดต่อและจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพ่อค้าอเมริกัน เรื่องนี้ประธานาธิบดีจะต้องเขียนจดหมายมาถึงราชสำนักขอตั้งกงสุลในประเทศไทย และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงวินิจฉัย หากเป็นการสมควรก็จะอนุญาต แต่หากพระองค์ ไม่เห็นสมควรก็จะไม่ทรงอนุญาต^{1*}

จากร่างสนธิสัญญาครั้งแรกที่ไทยเสนอให้โรเบิร์ตส์พิจารณา ในมาตรา 2 ไทยเรายอม ผ่อนปรนเกี่ยวกับระเบียบการเก็บภาษีให้อย่างต่ำอเมริกันต้องการ ซึ่งก็เช่นเดียวกับที่เบอร์นีย์ได้ทำ สัญญาไป และเรื่องการขอให้เสรีภาพในด้านการค้า ฝ่ายไทยเราก็ได้ให้เหตุผลเช่นเดียวกับที่ไทย เคยให้แก่เบอร์นีย์มาแล้ว ดังปรากฏในมาตรา 10 โดยไทยยอมให้เสรีภาพทางการค้าแก่พ่อค้า อเมริกัน แต่ให้พ่อค้าอเมริกันรับผิดชอบการค้าของตนเอง สำหรับเรื่องที่โรเบิร์ตส์จะขอตั้งกงสุล ฝ่ายไทยเราก็ไม่ได้ปฏิเสธแต่ได้ให้คำตอบเป็นสองแง่ ซึ่งย่อมจะเป็นการสะดวกที่จะตอบปฏิเสธได้ ในภายหลัง นอกจากนั้น มาตรา 3 และมาตรา 8 ยังได้ย้ำอำนาจการศาลของไทยไว้ชัดเจนว่า พ่อค้าอเมริกันจะต้องเคารพและขึ้นต่อกฎหมายของไทย

¹James V. Martin, "First Siamese Draft," A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, pp. 254 - 257. (Citing D.S. Special Agents, pp. 56 - 58)

*
 1
 ร่างสนธิสัญญาดับเบิลยูที่ภาคผนวก ฎ

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเจรจาระหว่างไทยกับอเมริกันได้ผ่านล้ามนั้น เพราะผู้เจรจาของทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่สามารถพูดภาษาของอีกฝ่ายหนึ่งได้ การเจรจาจึงต้องแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาโปรตุเกส จากภาษาโปรตุเกสไปเป็นภาษาจีน และจากภาษาจีนจึงเป็นภาษาไทย^{1*} ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงกระบวนการ การใช้ภาษาในการเจรจากันแล้วก็จะเห็นได้ว่ายิ่งยาคล้าช้า เสียเวลามาก แต่ก็ปรากฏว่าการเจรจาได้สิ้นสุดลง เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1833) สนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าระหว่างไทย - อเมริกา ฉบับแรกก็สำเร็จลงด้วยดี รวมเวลาในการเจรจาเพียง 22 วัน² เท่านั้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นเวลาที่สั้นมากเมื่อเทียบกับเวลาที่ใช้ในการเจรจากับสนธิสัญญาฉบับแรกระหว่างไทยกับอังกฤษ ซึ่งกินเวลาถึง 7 เดือนเศษ (แต่การเจรจากับอังกฤษมีเรื่องสงครามกับพม่าเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย) นอกจากนั้นผู้เจรจาฝ่ายอังกฤษยังประสบกับอุปสรรคมากมาย มีหน้าข้าสนธิสัญญาที่เบอร์นี้อยู่กับไทยก็ไม่มีอะไรพิเศษมากไปกว่าที่โรเบิร์ตส์ทำกับไทยเลย^{3**} มีโซเท่านั้น สหรัฐอเมริกายังได้รับความก้าวหน้าอย่างมากไปกว่าอังกฤษอีกด้วย ดังปรากฏในมาตรา 4 และ มาตรา 10 ซึ่งความในสองมาตรานี้ไม่มีระบุไว้ในสนธิสัญญาที่อังกฤษทำกับไทย

¹ ลุกิจ นิมนานเหมินท์ เอมีน ราโศ ปาฐกถาต่อสมาคมอเมริกันแห่งประเทศไทย ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2501.

* กระบวนการใช้ภาษาของอังกฤษสละกว่ากว่าอเมริกัน เพราะพูดอังกฤษพูดภาษามลายูก็จึงใช้ล้ามนานพูดไทยได้เลย ส่วนพูดอเมริกันพูดภาษาทวันออกไม่ได้เนื่องจากเพิ่งเข้ามาทางทวันออกจึงทำให้กระบวนการใช้ภาษาของอเมริกันยิ่งยาคล้าช้า

² Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 314.

³ Ibid., p. 270.

** โปรดดูสนธิสัญญาที่ไทยทำกับเบอร์นี้อยู่กับสนธิสัญญาที่ไทยทำกับโรเบิร์ตส์

เมื่อพิจารณาถึงการให้การต้อนรับขับสู้คณะทูตตั้งแต่แรกจนกระทั่งถึงการให้ความสะดวกและรวดเร็วในการตกลงทำสนธิสัญญากับสหรัฐของฝ่ายไทย¹แล้ว ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าฝ่ายไทยมีน้ำใจไมตรีนิยมชมชอบชาวอเมริกันมากกว่าชาวอังกฤษ แม้แต่ตัวเบอร์นีย์เองก็ยังได้บอกกับนายจอห์น เทย์เลอร์ โจนส์ (John Taylor Jones) มิชชันนารีอเมริกันว่า คนไทยนั้นชอบชาวอเมริกันมากกว่าชาวต่างชาติชาติใด ๆ² ซึ่งการที่ฝ่ายไทยมีน้ำใจไมตรีกับอเมริกันเป็นพิเศษเช่นนี้ ก็คงเป็นเพราะฝ่ายไทยตระหนักถึงอันตรายที่จะคืบคลานมาถึงในการที่จะคบกับมหาอำนาจอังกฤษแต่เพียงประเทศเดียว ฉะนั้นจึงประสงค์ที่จะคบกับมหาอำนาจตะวันตกอีกสักประเทศ เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับอังกฤษ และในเวลานั้นสหรัฐอเมริกาคงจะเป็นประเทศที่น่าคบมากกว่าเพื่อน ตัวโรเบิร์ตส์เองก็มีความพึงพอใจต่อการต้อนรับขับสู้ของฝ่ายไทยและการให้ความสะดวกต่าง ๆ มาก แต่เขายังคิดว่าการเจรจาทำสัญญาควรจะเสร็จเร็วกว่านี้หากฝ่ายไทยไม่ถ่วงถ่วงการเจรจา³ - เรื่องนี้ สุกิจ นิมมานเหมินท์ ได้ให้ความเห็นไว้ในการเสกสมรพจนทศสมามคมอเมริกันแห่งประเทศไทย ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล เมื่อ พ.ศ. 2501 ว่า การที่ฝ่ายไทยถ่วงการเจรจาไว้นั้นก็อาจเป็นเพราะไม่ต้องการทำให้เสร็จเร็วเกินไป เพราะอาจทำให้คณะทูตที่มาทูลเกล้าฯ ถวายอเมริกันเกิดสงสัย ไม่พอใจ หรืออิจฉาเอาได้⁴ ซึ่งแน่นอนย่อมไม่เป็นผลดีแก่ฝ่ายไทย นอกจากนั้นการที่ฝ่ายหนึ่งจะยอมตกลงตามข้อเสนอ

¹ Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 269.

² Ibid., p. 270.

³ Ibid., p. 269.

⁴ สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอมิน ราชภัฏ ปาฐกถาต่อสมาคมอเมริกันแห่งประเทศไทย ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2501

ของอีกฝ่ายหนึ่งง่าย ๆ เพราะเห็นว่าเป็นการถูกต้องมีเหตุผลแล้ว ก็จะกลับทำให้อีกฝ่ายเห็นว่าเป็นว่า เป็นการแสดงความริบควมอยากตกลงด้วยและคงจะมีมูลฐานง่อนแง่น¹

โรเบิร์ตส์ได้บันทึกความเห็นของเขาไว้ว่า

"หลังจากได้รู้จักกับคนเหล่านี้มาสัปดาห์ ข้าพเจ้าอยากจะพูดว่า คนพวกนี้ ไม่มีความสุจริตใจเลยและเปลี่ยนใจง่ายด้วย จึงจะเห็นได้ว่ามีหลายมาตรา ที่ตกลงกันผ่านไปในวันหนึ่ง พอวันรุ่งขึ้นก็ถูกแก้ไขภาษาเพื่อให้ความหมายอ่อนลง จนแทบไม่มีน้ำหนักอะไรเลย ..."²

แต่ต่อมาโรเบิร์ตส์เองก็กลับแสดงความพิศวง ถึงที่เขาบันทึกไว้ว่า

¹คิเรก ชัยนาม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน้า 506 (อ้างอิงจาก C. Tuner Joy, How Communists Negotiate, p. 170)

²Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 247.

"After a slight personal knowledge of three weeks only with this people, I infer that they are extremely disingenuous and fickle - minded, because many articles of the Treaty, passed and agreed upon in the evening, have the following day been subverted on the strength of the language so materially weakened, as to take away nearly its whole force ..."

"ในที่สุดตัวเจ้าพระยาพระคลังเองนั้นแหละกลับเป็นผู้ถอนข้อเสนอขอแก้มาตราต่าง ๆ ซึ่งได้ยอมรับตกลงกันแล้ว และเสนอให้เปลี่ยนข้อความกลับสู่รูปเดิม เหมือนกับที่พูดเป็นผู้เสนอไว้แต่แรกเริ่ม ยกเว้นแต่การแก้ไขเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น"¹

ข้อความที่โรเบิร์ตสันทีกไว้นี้ จะเป็นสิ่งช่วยให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นว่า ฝ่ายไทยนั้นได้ให้ความสะดวกรวดเร็วและความเต็มใจในการทำสัญญากับอเมริกันอย่างมากแล้ว แต่การที่ฝ่ายไทยจำเป็นต้องถ่วงเวลาให้ล่าช้าไว้อย่าง ก็เพื่อไม่ให้การทำสนธิสัญญากับอเมริกันเป็นไปอย่างรวดเร็วจนบิณฑิการเทศาภิบาลวันตกชาติอื่นที่ได้เข้ามาทำสนธิสัญญากับไทยไปแล้ว แต่ต้องใช้เวลาดังนานกว่าจะตกลงกันได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็เพื่อไม่ให้ฝ่ายอเมริกันเห็นว่าไทยอยากที่จะทำสัญญากับสหรัฐอเมริกาจริงหรือรับรื้อนนิยอมอย่างรวดเร็ว

สนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกระหว่างไทยกับอเมริกัน และข้อสังเกตเกี่ยวกับสนธิสัญญา

สนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกระหว่างไทยกับอเมริกันได้ตกลงเห็นชอบกันหมดทุกมาตรา และไดลงนามเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2375² (ค.ศ. 1833) เป็นสนธิสัญญาฉบับ

¹James V. Martin, A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 19. (Citing D.S., Special Agent, Vol. 10, p. 55)

"The Phra Klang had finally rejected almost all the changes he had previously adopted, & restored the Treaty, with the exception of a few alterations to what it had been originally proposed by the Envoy"

²หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 สำเนาหนังสือสัญญาไทย - อเมริกัน จ.ศ. 1194 (พ.ศ. 2375) เลขที่ 48.

แรกที่สหรัฐอเมริกาได้ทำกับประเทศทางตะวันออก ซึ่งสนธิสัญญานี้ได้ทำก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะได้ทำสนธิสัญญากับแรกกับจีนถึง 10 ปี และ 20 ปีก่อนทำสนธิสัญญากับแรกกับญี่ปุ่น ฉะนั้นประเทศไทยจึงเป็นสหราชอาณาจักรแรกของสหรัฐอเมริกาทางตะวันออก¹ สนธิสัญญานี้มีทั้งหมด 10 มาตรา เขียนเป็น 4 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาโปรตุเกส สนธิสัญญานี้ได้รับการแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2379² (ค.ศ. 1836) *

สนธิสัญญานี้มีมาตราที่สำคัญและน่าพิจารณา คือ

มาตรา 2 ให้พ่อค้าอเมริกันมีเสรีภาพในการซื้อขายสินค้าต่าง ๆ ตามเมืองท่าต่าง ๆ ของไทยได้ เว้นแต่เป็นสินค้าต้องห้าม ส่วนเครื่องศาสตราวุธหากนำเข้ามายาขายจะขายให้แก่ผู้อื่นไม่ได้ นอกจากพระมหากษัตริย์ หากพระองค์ประสงค์จะซื้อก็จะทรงซื้อไว้ สำหรับชาวนั้นจะซื้อเป็นสินค้าออกไปไม่ได้ ทั้งนี้การซื้อขายสินค้าต่าง ๆ นั้น เจ้าพนักงานจะไม่เข้ามากำหนดราคา

มาตรา 3 กำหนดค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายในไทยจะต้องเสีย ให้คิดรวมเป็นอย่างเดียว คือ ค่าปากเรือ โดยกำหนดว่า เรือที่มีสินค้าเข้ามาจำหน่ายให้เสียค่าปากเรือวาระ 1700 บาท เรือที่ไม่มีสินค้าเข้ามาเสียค่าปากเรือวาระ 1500 บาท หากเรือสินค้าอเมริกันจะเข้ามาหาซื้อเสบียงอาหาร ขอมแซมเรือ หรือสืบราคาสินค้าไม่ต้องเสียค่าปากเรือ

¹Julius Klein, Siam and its Commerce, A radio talk, CBS, Washington, D.C., 6.00 to 6.15 p.m., April 26, 1931.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 3 ร. 3 หนังสือสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375

มาตรา 4 ต่อไปภายหน้า หากไทยลดค่าปากเรือให้แก่ประเทศใด ไทยจะลดให้กับ
สหรัฐอเมริกาด้วย

มาตรา 9 พ่อค้าอเมริกันที่เข้ามาค้าขายในประเทศไทย จะเคารพและปฏิบัติตาม
กฎหมายและขนบธรรมเนียมของไทยทุกประการ

มาตรา 10 ต่อไปภายหน้าหากไทยยอมให้ฝรั่งชาวดีโคนอกจากโปรตุเกสตั้งกงสุลใน
ประเทศไทย สหรัฐอเมริกาก็จะสามารถตั้งกงสุลตามฝรั่งชาตินั้น ๆ ได้¹

จากสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ จะเห็นว่ามาตรา 2 เป็นการให้เสรีภาพแก่พ่อค้าอเมริกันในการซื้อขายสินค้าต่าง ๆ โดยไม่จำกัดบริเวณ โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องราคาสินค้า มาตรา 3 จึงเป็นการยอมตามความต้องการของฝ่ายอเมริกัน เช่นเดียวกับมาตรา 3 ฝ่ายไทยยอมเปลี่ยนระบบการเก็บภาษีจากวิธีเดิม^{**} มาใช้ระบบและอัตราเช่นเดียวกับที่ใช้กับอังกฤษตามที่ฝ่ายอเมริกันเสนอมา มาตรา 9 เป็นการกำหนดว่าอเมริกันจะต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมของไทย ส่วนมาตรา 4 และมาตรา 10 นั้น เป็นบทบัญญัติที่ไทยจะปฏิบัติต่อสหรัฐอเมริกาในฐานะชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง กล่าวคือ หากไทยลดค่าปากเรือให้แก่ประเทศใดหรือยอมให้ประเทศใดตั้งกงสุลในประเทศไทย สหรัฐอเมริกาก็จะได้รับสิทธิดังกล่าวโดยอัตโนมัติ

หากพิจารณาสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ฉบับที่ทำเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว เทียบกับร่างสนธิสัญญาที่ฝ่ายอเมริกันเสนอมากับร่างสนธิสัญญาที่ฝ่ายไทยเสนอให้ฝ่ายอเมริกันแล้ว ก็จะได้เห็นว่า สนธิสัญญานี้เป็นการยอมยอมกัน ฝ่ายอเมริกันต้องการอะไรที่ฝ่ายไทยเห็นว่าไม่เสียเปรียบและ

¹ กองกฎหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 3 ร. 3 หนังสือสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375

* กฎสัญญานับสมบูรณ์ในภาคผนวก ๑

** สำหรับประเทศที่ยังไม่ได้ทำสัญญากับไทย ไทยก็ยังคงยังเก็บภาษีแบบเดิมอยู่

ไม่มากเกินไปกว่าที่อังกฤษได้ทำไปแล้วมากนักไทยก็ยอมให้ เช่น มาตรา 2 และมาตรา 3 ไทยก็ยอมให้ตามความต้องการของฝ่ายอเมริกัน มาตรา 4 ก็คล้าย ๆ กับมาตรา 4 ในร่างสนธิสัญญาส่วนมาตรา 9 ฝ่ายไทยยืนยันอ่านาจอธิปไตยทางกฎหมายของไทยที่อเมริกันจะต้องเคารพและปฏิบัติตาม ซึ่งก็เท่ากับว่าฝ่ายไทยปฏิเสธการยอมให้อเมริกันตั้งกงสุล โดยให้กงสุลมีอำนาจตัดสินคดีความคนในบังคับอเมริกัน ซึ่งก็เท่ากับว่าอเมริกามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในแผ่นดินไทย แต่ฝ่ายไทยก็ไม่ได้ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ยังคงเหลือความหวังไว้ให้อเมริกันในมาตรา 10 อันทำให้อเมริกันได้รับความก้าวหน้าไปจากสนธิสัญญาที่อังกฤษทำไว้กับไทย เช่นเดียวกับมาตรา 4 และเมื่อนำสนธิสัญญาที่อเมริกันทำกับไทยในปี พ.ศ. 2375 มาเปรียบเทียบกับสนธิสัญญาที่อังกฤษทำกับไทยในปี พ.ศ. 2359 แล้ว ก็จะเห็นได้ว่า มาตราสำคัญ ๆ ที่โรเบิร์ตส์ทำกับไทยนี้จะคล้ายกับที่เบอร์นีย์ได้ทำไปแล้ว* เช่น มาตรา 2 ของสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกัน จะตรงกับมาตรา 6 ของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ มาตรา 3 ของสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกัน จะตรงกับมาตรา 1 ของสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างไทยกับอังกฤษ มาตรา 9 ของสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกันจะตรงกับสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ มาตรา 5 และสนธิสัญญาทางการค้ามาตรา 6 ส่วนมาตรา 4 และมาตรา 10 ของสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกัน เป็นความก้าวหน้าของฝ่ายอเมริกันที่มากกว่าสนธิสัญญาที่อังกฤษได้ทำไว้กับไทย

ผลทั้งสองฝ่ายได้รับ

สนธิสัญญานี้จะให้ประโยชน์อะไรแก่ฝ่ายสหรัฐอเมริกาบ้างนั้น ตัวทูตคือโรเบิร์ตส์เองมีความเห็นว่า สหรัฐอเมริกาจะได้รับผลประโยชน์สำคัญสองประการด้วยกัน คือ ประการที่หนึ่ง พอค้าอเมริกันจะได้รับความสะดวกในเรื่องเกี่ยวกับการเสียภาษีมากขึ้นกว่าเดิม คือไม่ต้องเสีย

* ฎหมาย 66 - 69 และภาคผนวก ข.

ภาษียุ่งยาก แต่เสียเป็นค่าปากเรือซึ่งมีข้อกำหนดอัตราที่แน่นอน¹ ประการที่สอง สัญญาซื้อขายสินค้าประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้การค้าของชาวอเมริกันได้รับผลดียิ่งขึ้น พ่อค้าอเมริกันจะได้เสรีภาพในการค้าขายตามใจปรารถนา โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าขายของพ่อค้า และจะให้ความสะดวกต่อพ่อค้าอเมริกัน ซึ่งโรเบิร์ตส์มีความเห็นว่าจะทำให้พ่อค้าอเมริกันได้กำไรเพิ่มขึ้นอีกมากมาย² นอกจากนั้นบทบัญญัติในสนธิสัญญานับนี้ก็เท่ากับเป็นการประกันความมั่นคงแน่นอนให้แก่การค้าของชาวอเมริกันในไทย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผลได้โดยอัตโนมัติจากมาตรา 4 และมาตรา 10 ในเรื่องการลดภาษีและการตั้งกงสุล และสิ่งสำคัญที่สุดนอกเหนือไปจากผลประโยชน์ทางการค้าที่ชาวอเมริกันจะได้รับก็คือ เป็นการปูพื้นฐานสัมพันธภาพอันดีต่อกันระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา

สำหรับผลประโยชน์ที่ฝ่ายไทยได้รับนอกเหนือไปจากการมีสัมพันธภาพอันดีกับสหรัฐอเมริกาแล้วยังมีผลได้ด้านอื่นอีก เช่น ไทยได้รับความอบอุ่นใจขึ้นในความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับมหาอำนาจตะวันตก เพราะสหรัฐอเมริกาจะช่วยถ่วงดุลย์อังกฤษ นอกจากนั้นสนธิสัญญานับนี้ก็เป็นสนธิสัญญาเสมอภาค สหรัฐอเมริกาไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจากไทย ฉะนั้นหากจะถือว่าการที่ไทยยอมให้ชาวตะวันตกรวมทั้งสหรัฐอเมริกาได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทยในการทำสนธิสัญญากันในสมัยหลังเป็นการเสียความเสมอภาคแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า ในสนธิสัญญานับนี้ไทยทำกับโรเบิร์ตส์นี้ไทยได้ความเสมอภาคและการยอมรับจากสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกับในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับเบอร์นีย์

¹ Edmund Roberts, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, p. 314.

² Ibid., pp. 314 - 316.

ความพยายามของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญานับแรกกับไทย

— อังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับไทยในลักษณะเดียวกัน ใน พ.ศ. 2369 และ พ.ศ. 2375 ตามลำดับ แต่สนธิสัญญาที่ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทำกับไทยนั้น หาได้ให้ผลประโยชน์ทางด้านการค้าแก่ประเทศทั้งสอง ทั้งที่ประเทศทั้งสองได้ควักไถ่ สนธิสัญญาจึงเป็นเพียงตัวหนังสือที่ไร้ความหมายเท่านั้น ^๑ ที่เป็นดังนี้เนื่องจากมีสาเหตุหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าของประเทศทั้งสอง

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้การค้าของพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันในไทยไร้ผล

การที่การค้าของพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันในประเทศไทยไม่ได้รับผลประโยชน์ดังที่คาดว่าจะได้รับหลังจากทำสนธิสัญญากับไทยแล้วนั้น มีสาเหตุอยู่หลายประการ เช่น

1.- ไทยละเลยสนธิสัญญาที่ทำไว้กับประเทศทั้งสอง ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวจีนซึ่งมีจำนวนไม่น้อยในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย พวกพ่อค้าชาวจีนจึงไม่ค่อยพอใจที่มีพ่อค้าชาวตะวันตกมาเป็นคู่แข่ง เพราะพวกพ่อค้าชาวจีนตระหนักดีว่า กิจการค้าของพวกเขาจะต้องเสื่อมถอยลง หากการค้าขายของพวกพ่อค้าชาวตะวันตกขยายตัวมากขึ้น ดังนั้นพวกพ่อค้าชาวจีนจึงพยายามที่จะหาวิธีสนธิสัญญา ที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาทำกับไทยถูกละเลย และความพยายามของพวกพ่อค้าจีนก็ล้มเหลว เพราะพวกพ่อค้าชาวจีนมีเงินมากพอที่จะโน้มน้าวบุคคลสำคัญ ๆ ของประเทศให้ทำตามความประสงค์ของพวกเขา ได้

¹James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 31.

²Ibid., pp. 31 - 32.

2. ความเสียเปรียบของพ่อค้าชาวตะวันตกในการแข่งขันทางธุรกิจกับพวกพ่อค้าจีน
 ทั้งนี้เนื่องมาจากพวกพ่อค้าชาวจีนนั้นได้รับสิทธิพิเศษหลายประการทั้งไปจากพ่อค้าชาวตะวันตก เช่น
 ชื่อที่ดินและบ้านเรือนได้ ผลิสินค้าบางชนิดได้ ปลุกข้าวและผลิตผลอย่างอื่นได้ และไทยยังยอมให้
 คนจีนผูกขาดสินค้าบางอย่างได้อีกด้วย¹ ซึ่งการที่ไทยให้สิทธิต่าง ๆ แก่พวกพ่อค้าจีนจนมีสิทธิเกือบ
 เหมือนกับประชาชนไทยนั้น ก็คงเป็นเพราะไทยเราไม่ได้ถือว่าคนจีนเป็นคนต่างด้าว² ดังกล่าว
 ที่มักจะได้ยินอยู่เสมอ ๆ ว่า จีนกับไทยไม่ใช่คนไกลพี่น้องกัน และการที่ไทยให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ ดัง
 กล่าวแก่พวกพ่อค้าชาวจีนนี้เองก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำลายการค้าของชาวตะวันตก เพราะทำให้พ่อค้า
 ชาวตะวันตกต้องเสียเปรียบในการแข่งขันกับพ่อค้าจีน

3. การใช้ระบบผูกขาดกษัตริย์ของไทยแทนการผูกขาดการค้าของรัฐบาล ก็ยัง
 คงเป็นอุปสรรคต่อการค้าขายของชาวตะวันตกอยู่ เช่นเกี่ยวกับการผูกขาดการค้าของรัฐบาล ทั้งนี้
 สืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาการค้า 6 ที่ไทยทำกับอังกฤษ และมาตรา 2 ที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกา
 เป็นผลทำให้การผูกขาดการค้าของรัฐบาลต้องเลิกไป แต่เนื่องจากรายได้ของแผ่นดินส่วนใหญ่ส่วนหนึ่ง
 ในสมัยนั้นได้มาจากการผูกขาดการค้าของรัฐบาล เมื่อรัฐบาลเลิกการผูกขาดการค้า รัฐบาลจึงต้อง
 หารายได้จากทางอื่นมาชดเชย และรัฐบาลก็ได้ใช้วิธีขยายระบบผูกขาดกษัตริย์ ซึ่งได้เริ่มขึ้นมา
 บ้างแล้วในสมัยรัชกาลที่ 2 ให้กว้างขวางขึ้น³ โดยรัฐบาลจะให้เอกชนเป็นผู้ประมูลผูกขาดกษัตริย์ไป
 แล้วผู้ประมูลผูกขาดกษัตริย์หรือเจ้าภาษี* ก็จะเป็นผู้ไปเรียกเก็บภาษีจากราษฎรเอง ในบางกรณี

¹ Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, p. 205.

² พลุล อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. หน้า 11.

³ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจ ทองโสภิต (แปล) หน้า 43.

* เจ้าภาษีส่วนใหญ่คือชาวจีน และไทยได้รับเอาวิธีการผูกขาดกษัตริย์มาจากจีน กล่าวกันว่า
 คำว่า "ภาษี" ไทยก็รับมาจากภาษาจีนจากคำว่า "พัศ" "

เจ้าภาษีก็นำเงินจากการผูกขาดผลิตภัณฑ์และกิจการบางอย่างทั้งหมด แต่บางกรณีก็ผูกขาดแต่เพียงบางส่วน และเนื่องจากผลกำไรในการผูกขาดภาษีขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่เก็บมาได้ จึงทำให้มีการใช้อำนาจหน้าที่ ขูดรีดอยู่เสมอ ๆ¹

ระบบการผูกขาดภาษีนี้เองที่ทำให้พ่อค้าอังกฤษอพยพไปยังรัฐบาลของธนบุรีไทยได้เริ่ม ละเมิดสนธิสัญญาเบอร์นี มาตรา 6 มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2383 (ค.ศ. 1840) แล้ว โดยเริ่มผูกขาด สินค้าบางอย่าง เช่น น้ำตาล อันเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของไทย ซึ่งการผูกขาดสินค้าบาง อย่างของไทยนี้ มีผลทำให้การค้าของอังกฤษในประเทศไทยลดลงเหลือเพียง 1 ใน 10 เท่านั้น² โจเซฟ บาเลสเตอร์ (Joseph Balestier) ทูตอเมริกันที่เข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาโรเบิร์ตส์ กล่าวว่า ไทยละเมิดสนธิสัญญามาตรา 2 ที่ว่าให้พ่อค้าซื้อขายได้โดยเสรี แต่การที่ไทยตั้งเจ้าภาษีนี้นำ ทำให้พ่อค้าซื้อขายกันไม่ได้ เพราะต้องขึ้นอยู่กับเจ้าภาษีนี³ และขณะเมื่อเซอร์เจมส์ บรูค (Sir James Brooke) อยู่ในกรุงเทพฯ นั้น ก็มีพวกพ่อค้าอังกฤษ เช่น บริษัท บราวน์ บราเธอร์ส (Brown Brothers) ได้เขียนจดหมายร้องเรียนต่อ เซอร์ เจมส์ บรูค ว่าไทยละเมิดสัญญาทางการค้า มาตรา 1 ที่ว่าไทยจะไม่เก็บภาษีอื่นใดนอกจากค่าปากเรือ⁴ นายแดเนียล บราวน์ (Daniel Brown) ก็บอกกับ เซอร์ เจมส์ บรูค ว่าไทยให้คนจีนเป็นผู้ผูกขาดภาษีน้ำตาล จึงทำให้เจ้าภาษีนี

¹วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า นิจ ทองโสภิต (แปล) หน้า 44 (อ้างอิงมาจาก Wales, Ancient Siamese Government and Administration, pp. 219 - 221)

²D.B. Bradley, ed., Bangkok Calendar 1870, p. 146.

³จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393. หน้า 23.

⁴Sir James Brooke, "Inclosure 28; Messrs. Brown Brothers to Sir James Brooke," Papers Respecting Siam, p. 53.

คุมตลาดน้ำตาลในประเทศได้ทั้งหมด ฉะนั้นการซื้อขายน้ำตาลจึงต้องอยู่ที่อำนาจของเจ้าภาษีและยังมีสินค้าอื่น ๆ อีกมากที่ปฏิบัติในทำนองเดียวกัน¹

4. ความซึ้งของหมองใจของฝ่ายไทยที่เกิดจากการกระทำของพ่อค้าชาวตะวันตก
 บางคน เช่น นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์* (Robert Hunter) พ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาค้าขายอยู่ในประเทศไทย จนได้รับความสนิทศชอบจากไทยเป็นอันมาก และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอาวุธวิเศษประเทศพานิช นั้น ได้ก่อให้เกิดเรื่องซึ้งใจแก่ฝ่ายไทยหลายเรื่องด้วยกัน** เช่น เรื่องที่ฮันเตอร์จะขายเรือกลไฟ ชื่อ เอ็กซ์เพรส (Express) ให้ไทยด้วยราคาแพง ไทยจึงไม่ยอมซื้อ² ฮันเตอร์โมโหจึงพูดไม่ดีต่อเจ้าหน้าที่ไทย จึงทำให้ฝ่ายไทยไม่พอใจฮันเตอร์³ นอกจากนั้นเรื่องที่จะทำให้ไทยโกรธฮันเตอร์มากก็คือการที่ฮันเตอร์ค้าฝิ่นซึ่งเป็นของต้องห้าม⁴ เนื่องจากเหตุต่าง ๆ ที่ฮันเตอร์ได้ทำให้ไทยไม่พอใจดังกล่าวนี้เอง ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดฯ ให้ขับฮันเตอร์ไปเสียจากประเทศ ดังที่ปรากฏความในจดหมายที่ไทยมิไปถึงเซอร์ เจมส์

¹ Sir James Brooke, "Inclosure 31: Affidavit of Mr. Daniel Brown on the conduct of Trade," Papers Respecting Siam, p. 54.

* ในพงศาวดารเรียก หันแดร

** ดูเรื่องราวเกี่ยวกับฮันเตอร์ได้ใน

R. Adey Moore, "An Early British Merchant in Bangkok," The Journal of the Siam Society, Vol. 11, pp. 21 - 39.

² R. Adey Moore, "An Early British Merchant in Bangkok," The Journal of the Siam Society, Vol. 11, p. 26.

³ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 จดหมายเหตุ เซอ เบมสมรูก เลขที่ 12/ค

⁴ R. Adey Moore, op. cit., p. 27.

บุตร กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ไทยไม่พอใจอันเตอร์เจนเนอเรชั่นเตอร์ออกไปจากบ้านเมือง ว่า

"... เมื่อจุลศักราช 1186 ปีวอกฉศก มิสหันเตรเข้ามาตั้งค้าขายอยู่
ณกรุง ก่อนถูกค้าอังกฤษทั้งปวง เมื่อแรกเข้ามาอยู่ก็ซื้อขายกับลูกค้าพานิชเรียบร้อย
เป็นปรกติ หมายถ้อยความเกี่ยวข้องสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ ... มิสหันเตรรู้หย่างทำเนียม
ณ กรุงฯ ทุกสิ่งทุกประการ ครั้นนานมาคุ้นเคยกันเข้ากับอายุพวกจีนคนร้าย ก็เอาฉิ่น
ซึ่งเป็นของต้องห้ามเข้ามาลักลอบซื้อขายกัน แล้วจำหน่ายสิ่งของใด ๆ ไปกับลูกค้า
ก็เป็นความเกี่ยวข้องกันเนื่อง ๆ พูจาฐุมคุมเหงลูกค้าหลายหย่าง แล้วมิสหันเตร
พูจาอวคว่า กำปั่นไฟไซ้ไครวคเรวคล่องแคล่วนัก จึงเอากำปั่นไฟเข้ามาลำหนึ่ง
คิดไฟขึ้นไซ้กำปั่นให้ขุนนางแลราษฎร ก็ไม่เห็นรวกเรวรถักกันกับเรือ 9 เรือ 10
กายไม่เป็นอัศจรรย์นัก กำปั่นลำนั้นก็เปกำปั่นเก่าอยู่บ้างแล้วจขอขายให้ในหลวง
เป็นราคา 1200 ชั่ง เจ้าพนักงานไม่ซื้อไว้ก็โกรธ ว่ากล่าวเหลือเกินต่อเจ้าพนักงาน
ต่าง ๆ ทำให้ผิดสัญญาซึ่งกะปิตันหันตรีบริวารนี้หาไว้ เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่ามิสหันเตร
ผูกเหลือเกินก็ให้ขับไปเสียไม่ให้อยู่ในบ้านเมือง ..." ¹

เมื่ออันเตอร์ถูกไล่ออกจากประเทศ เขาจึงรู้ไทยว่าจะไปฟ้องรัฐบาลอังกฤษให้เข้ามาชำระ
ความ จึงทำให้ไทยตระเตรียมการป้องกันอังกฤษโดยการซ่อมแซมและสร้างป้อมปราการ จึงสายโซ่
ข้ามแม่น้ำที่เมืองนครเขื่อนขันธ์และสมุทรปราการ² ผลจากการก้าวร้าวของอันเตอร์นี้ ทำให้
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนทัศนคติจากที่เคยเป็นมิตรกับชาวตะวันตกมาเป็นศัตรู

¹ หอสมุดชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 จดหมายเหตุเซอเยมสบุรุก
เลขที่ 12/ค

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 2
หน้า 93.

นายสเปนเซอร์ เซนต์จอห์น (Spencer St. John) ซึ่งเป็นเลขาธิการของเซอร์ เจมส์ บรูค
ได้กล่าวว่า

"พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ครั้งหนึ่งเคยทรงนิยมชมชอบ
ชาวอังกฤษอยู่มาก แต่ระยะหลัง ๆ นี้พระองค์กลับกลายเป็นศัตรูของชาวตะวันตกพอ ๆ
กับที่พระองค์ทรงเคยเป็นมิตร ข้าพเจ้าเชื่อว่า ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีสาเหตุใหญ่
มาจากความประพฤติดันเลวทรามของพ่อค้าชาวอังกฤษคนสำคัญคนหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่ง
เป็นการกระตุ้นให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิโรธ โดยใช้เวลาพยายาม
ที่รุนแรงและไม่เหมาะสมที่จะให้รัฐบาลไทยซื้อเรือกลไฟด้วยราคาอันแพง นับแต่การพิพาท
กันครั้งนั้นเป็นต้นมา ฐานะของชาวตะวันตกก็เลวลง ขนาดที่เพิ่งแต่ได้รับฟังเรื่องราว
จากพวกอังกฤษด้วยกันเอง ข้าพเจ้าก็ยังไม่ถึงเลที่จะกล่าวว่า พวกเขาประพฤติดันเลว
หากไต่ถามเรื่องราวจากองค์พระมหากษัตริย์โดยตรง เราคงต้องพูดอะไรรุนแรงไป
กว่านี้เป็นแน่"¹

¹ Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, pp. 221 - 222.

"... He had once been very fond of the English, but he had, during
the last few years, become as inimical to foreigners as he had formerly been
friendly. I believe this change arose chiefly from the ill - conduct of the
principal English merchant in Bangkok, who excited the kings' anger by a
violent and unjustifiable attempt to force the Siamese Government to pay
an exorbitant price for a steamer. Since that quarrel the position of
the foreigners had become almost untenable. As we only heard the English
account of the origin of these quarrels, I have no hesitation in saying
how ill they behaved. Had we heard the king's account, we should have
probably to speak ever more strongly."

คำกล่าวข้างต้นนี้เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าความประพฤติของนายฮันเตอร์นั้น แม้คนอังกฤษเองก็ยังประนาม ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่ฝ่ายไทยโกรธฮันเตอร์จนถึงกับขับไล่ไปจากบ้านเมือง และทัศนคติของไทยที่เกิดจากการกระทำของฮันเตอร์ก็คงแผ่ไปถึงชาวตะวันตกอื่น ๆ ด้วย .

จากสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้การค้าของพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันไม่ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าวมาเวลานั้น กับทั้งเห็นว่าสนธิสัญญามางมาตราควรได้รับการแก้ไข จึงทำให้ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษส่งทูตเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญานับแรกกับไทยในปี พ.ศ. 2392 และ พ.ศ. 2393 ตามลำดับ

ทูตอเมริกันเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยครั้งแรก

เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้การค้าของอเมริกันและอังกฤษไม่ได้ผลดังกล่าว จึงทำให้สนธิสัญญานับแรกที่สหรัฐอเมริกาทำกับไทยไม่ได้ให้ผลประโยชน์ทางการค้าแก่พ่อค้าชาวอเมริกันดังที่คาดหวังไว้ จึงจะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่สหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญานับแรกกับไทยเป็นต้นมาจนกระทั่ง โจเซฟ บาลเลสเตียร์ เป็นทูตเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญานี้มีเรือสินค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายในไทยเพียง 3 ลำ คือ เรือมาเรีย เทเรซา (Maria Theresa) เข้ามาในปี พ.ศ. 2379 (ค.ศ. 1836) เรือเซเคม (Sachem) เข้ามาในปี พ.ศ. 2380 (ค.ศ. 1837) และเรือสแต็ค (Stag) เข้ามาในปี พ.ศ. 2383¹ (ค.ศ. 1840) แต่ปรากฏว่ามีเพียงสองลำแรกเท่านั้นที่ได้รับความนิยมสูงในการค้าขายกับไทย ส่วนเรือสแต็คนั้นความหลักฐานของฝ่ายอเมริกันว่าเข้ามาหาซื้อน้ำตาล แต่พบว่าน้ำตาลราคาสูงเกินไปจึงไม่ได้ซื้อน้ำตาลหรือสินค้าอื่นจากไทยเลย และได้เดินทางไปยังมินลา² ส่วนในจดหมายเหตุของไทยตามจดหมายที่พระยาศรีพิพัฒน์คอบบาลเลสเตียร์

¹Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 37. (Citing Balestier to the Secretary of State, in "Message from the President of the U.S. ..." S. Ex. Doc., 32nd Cong., 1st sess., no. 38, p. 13)

²James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of American 1833 - 1929, p. 33.

นั้น แสดงว่าพ่อค้าอเมริกันต้องการค้าน้ำตาลกับพ่อค้าไทยโดยให้ราคาต่ำกว่าที่พ่อค้าอื่นเคยต้องการไว้ เจ้าของน้ำตาลจึงไม่ขายให้แก่พ่อค้าอเมริกัน¹

หลังจากนั้นมาเป็นเวลานานสิบปี ก็ไม่มีเรือสินค้าอเมริกันเข้ามาค้าขายกับไทยอีกเลย² ซึ่งก็อาจเป็นเพราะว่าพวกพ่อค้าอเมริกันไปซื้อน้ำตาลทรายได้ถูกกว่าที่มันได้ก็ได้ จึงไม่ไ้เดินทางมาหาซื้อขายกับไทยอีกต่อไป จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1850) รัฐบาลสหรัฐอเมริกาจึงเริ่มตระหนักว่าการค้าของสหรัฐอเมริกากับไทยนั้นขาดตอนมาช้านานแล้ว จึงได้แต่งตั้งให้โจเซฟ บาเลสเตอร์ ซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับประเพณีทางตะวันออก เนื่องจากเคยเป็นกงสุลอเมริกันและเป็นพ่อค้าอยู่ในสิงคโปร์มานาน ให้เป็นรัฐทูตพิเศษเดินทางมาเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย โดยบาเลสเตอร์ได้รับคำสั่งให้มาขอให้ไทยเลิกหรือแก้ไขการเก็บภาษีปากเรือเสียใหม่ และขอตั้งกงสุลในประเทศไทย³ กับขอให้เลิกระบบเจ้าภาษี และขอให้เรืออเมริกันมีสิทธิเท่าเทียมกับเรือไทยในเมืองท่าต่าง ๆ ด้วย⁴

¹ หมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 27.- 28. (โปรดดูหน้า 116 - 117 ในปฏิญาณพันธบัตรนี้ประกอบ)

² James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 33.

³ Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 39. (Citing D.S. Special Missions, Vol. I, Instruction to Balestier, August 16, 1849)

⁴ James V. Martin, op. cit., p. 36. (Citing D.S. Special Mission, Vol. I, p. 296, Clayton to Balestier, 16 August 1849)

บาเลสเคียร์พร้อมด้วยนักบวชอื่น (Rev. Mr. Dean) ซึ่งทำหน้าที่เป็นล่ามของบาเลสเคียร์ ได้เดินทางมาไทยโดยเรือพลิมัท (Plymouth) และได้แวะไปขอทำสัญญากับญวนก่อน แต่บาเลสเคียร์ก็ไม่สามารถจะทำสัญญากับญวนได้ เพราะเขาไม่มีโอกาสพบกับขุนนางญวน¹ เมื่อเป็นเช่นนั้นบาเลสเคียร์จึงเดินทางมาไทย มาถึงไทยเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1850) เขาได้ส่งหนังสือแจ้งการมาให้ฝ่ายไทยทราบ ฝ่ายไทยก็ได้จัดเรือออกไปรับบาเลสเคียร์เข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งการต้อนรับทูตเท่าที่ปรากฏในจดหมายเหตุนี้ว่าฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับขับสู้ดีพอสมควร มีการยิงสลุตต้อนรับเป็นการให้เกียรติทูตถึง 21 นัด³

การปรึกษาหารือและผลของการเจรจาระหว่างบาเลสเคียร์กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย

เมื่อบาเลสเคียร์เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้ว เขาก็ได้ส่งหนังสือแจ้งความประสงค์ที่จะเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไปยังพระนายไวยวรนาถ ซึ่งพระนายไวยวรนาถก็ได้ตอบบาเลสเคียร์ไปว่า ญวนที่บาเลสเคียร์จะขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเวลานั้นยังไม่ได้ จะต้องปรึกษากับเสนาบดีให้รู้เรื่องเสียก่อน⁴ แล้วพระนายไวยวรนาถก็ให้ล่ามไปบอกกับบาเลสเคียร์ว่า ตามธรรมเนียมไทยนั้นทูตจะต้องมอบหนังสือให้ฝ่ายไทยนำไปแปลให้รู้ความเรียบร้อยแล้วเสนาบดีจึงจะนำทูตเข้าเฝ้า บาเลสเคียร์ได้ให้คำตอบมาว่าเขามีหนังสือมา

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 9.

² Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 39.

³ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 12.

⁴ ค. หน้า 13.

2 ฉบับ ๆ หนึ่ง เป็นหนังสือของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาถึงพระมหากษัตริย์ไทย เพราะฉะนั้น หนังสือฉบับนี้จะต้องยื่นถวายพระมหากษัตริย์เมื่อทูลเกล้าฯ ส่วนอีกฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือส่วนหนึ่งที่ ประธานาธิบดีมีมาสำหรับตัวทูลจึงให้ใครไปไม่ได้ ,สรุปแล้วก็คือบาเลสเดียร์ไม่ยินยอมมอบหนังสือที่จะ ยื่นถวายพระมหากษัตริย์ให้ฝ่ายไทยนำไปแปล¹

ในเวลาที่มาเลสเดียร์เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น เจ้าพระยาพระคลังออกไปราชการสังเกต เล็ก หัวเมืองฝ่ายตะวันตก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯ ให้พระยาตรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา จางวางพระคลังสินค้าเป็นผู้รับทูตแทน พระยาตรีพิพัฒน์จึงเชิญบาเลสเดียร์ไปสนทนาปรึกษากันที่บ้านของท่าน แต่การปรึกษาหารือกันไม่ทันใดความอะไรก็ซบถลง เพราะเพียงแต่พระยาตรีพิพัฒน์เริ่มทักทาย ปราศรัยตามธรรมเนียม บาเลสเดียร์ก็แสดงความดูเนียมดูหยิ่งกับท้าวสนทนาเสีย จดหมายเหตุไต้บันทึกรวบรวมเรื่องนี้ไว้ดังนี้

"... ท่านเสนาบดีปราไปสยกับโยเสฟบาเลสเดียร์ทูลว่า บาเลสเดียร์มาตาม ทางทะเลสมายอยู่ๆ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร บาเลสเดียร์ตอบว่ามาแต่เมืองอเมริกัน เมื่อ ๗ เดือน 10 ปีระกา เอกศก มาตามทางสมายอยู่ จึงถามว่ามาแต่เมืองอเมริกัน มากำป็นลำนี้ถามมากำป็นลำใด บาเลสเดียร์บอกว่ามาแต่เมืองอเมริกันมากำป็นลำไฟลำหนึ่ง มาลงกำป็นลำนี้ที่เมืองกวางตุ้ง จึงถามว่ามาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่ๆ บาเลสเดียร์ ตอบว่าอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง 3 เดือน จึงถามว่ามาแต่เมืองกวางตุ้งเมื่อเมื่อไรมาแะที่ ไหนบ้าง ถ้าเข้ามากรุงฯ ที่เดียว บาเลสเดียร์ตอบว่า ตามอยู่อย่างนี้ป่วยการเพล บาเลสเดียร์จึงชักหนังสือเขียนอักษรไทยให้กระตามฝรั่ง เห็นมาในกลีบเสื้อส่งให้ว่า ให้ ฤความในหนังสือนั้นเกิด"²

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 12 - 14.

² ก. หน้า 15.

จากจดหมายเหตุนั้นจะเห็นได้ว่าบาเลสเคียร์ชาคคุณลักษณะของนักการทูตที่ีประการหนึ่งคือความ
อดทน เพราะเพียงแต่พระยาศรีพิพัฒน์ทักทายปราศรัยตามประเพณี บาเลสเคียร์ก็ชักพาให้เป็นที่
ระคายเคืองแก่ฝ่ายไทยเสียแล้ว สำหรับใจความในจดหมายที่บาเลสเคียร์ยื่นให้แก่พระยาศรีพิพัฒน์นั้น
มีว่า บาเลสเคียร์ต้องการที่จะเข้าเฝ้าถวายสาส์นจากประธานาธิบดี พระยาศรีพิพัฒน์จึงตอบไปว่า
ก่อนที่จะนำหนังสือเข้าถวายพระมหากษัตริย์ได้นั้นจะต้องปรึกษากับเสนาบดีให้รู้เรื่องเสียก่อน และ
หนังสือหรือสาส์นนั้นก็จะต้องให้เสนาบดีแปลให้เรียบร้อยก่อน เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยแล้วเสนาบดีจึง
จะพาทูตเข้าเฝ้า ซึ่งอันนี้เป็นธรรมเนียมของไทย เมื่อครั้งโรเบิร์ตส์เข้ามาที่ปฏิบัติเช่นนี้ แต่
บาเลสเคียร์ยืนยันว่าจะให้หนังสือไปกับเสนาบดีไม่ได้ จะต้องขอเข้าเฝ้าถวายสาส์นแก่พระมหากษัตริย์
เสียก่อน เมื่อพระมหากษัตริย์จะโปรดฯ ให้ขุนนางผู้ใดไปปรึกษาการจึงจะปรึกษากับขุนนางผู้นั้น¹ อันเป็น
การแสดงให้เห็นขอบเขตของบาเลสเคียร์อีก 2 ประการ คือ ประการแรกขาดความรู้เกี่ยวกับ
ขนบธรรมเนียมประเพณีทางการทูตของไทย และประการที่สองขาดปฏิภาณไหวพริบและวิจารณญาณ
ในการที่จะผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อให้ตนได้รับประโยชน์ที่ต้องการ

นอกจากจะมีข้อขัดแย้งกันในเรื่องเกี่ยวกับหนังสือที่จะถวายพระมหากษัตริย์แล้ว ฝ่ายไทยก็
ยังข้องใจเกี่ยวกับเรื่องหนังสือไม่ได้ปิดตราประจำนิกตั้ง เช่นคราวโรเบิร์ตส์อีกด้วย ซึ่งเรื่องนี้
บาเลสเคียร์ตอบว่าเดี๋ยวนี้ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาจะมีหนังสือไปถึงกษัตริย์ฝรั่งเศสหรืออังกฤษก็
ทำเช่นเดียวกับที่ส่งมาไทย คือมอบกุญแจหนังสือให้ผู้ถือหนังสือไปแล้วก็ได้ปิดตราประจำนิก
พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาจึงตอบว่าสหรัฐอเมริกาจะมีหนังสือไปถึงใครและอย่างไรนั้นไทยไม่รู้
แต่ไทยจะถืออย่างธรรมเนียมคราวโรเบิร์ตส์เข้ามาทำสัญญา บาเลสเคียร์จึงถามว่า "หนังสือ
เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งนี้จะรับหรือไม่รับ"² พระยาศรีพิพัฒน์ตอบว่า "หนังสือนั้นจะส่งให้ก็จะรับ
แต่จะให้ให้เข้าสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ด้วยฉิธรรมเนียมกรุงอยู่"³ บาเลสเคียร์ก็โกรธลุกขึ้น

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 15.

² ฎ. หน้า 18.

³ ฎ.

จากเก้อแล้วพูดว่า "ถ้าไม่รับหนังสือแล้วจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกันเขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย"¹

แล้วบาลีสเตียร์ก็เดินไป 2 - 3 ก้าว แล้วก็หันกลับมาถามอีกว่า "จะรับหนังสือหรือไม่รับ"²

พระยาศรีวิชัยจึงตอบว่า "หนังสือให้ไว้ก็จะรับ แต่ความในหนังสือสัญญาข้อ 9 มีอยู่ว่า ชาวอเมริกันเข้ามา ณ กรุงฯ ก็ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมกรุงฯ บาลีสเตียร์ก็ให้บอกอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ไป ทั้งนี้จะให้เขาเฝ้าไม่ได้"³ บาลีสเตียร์ได้ฟังก็โมโหจึงกลับไปยังที่พัก

การที่บาลีสเตียร์ยืนยันไม่ยอมให้สาส์นแก่พระยาศรีวิชัยเพื่อนำไปแปลนั้น ก็เพราะบาลีสเตียร์เห็นว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยที่เจรจากับเขานั้นมีตำแหน่งต่ำ⁴ อย่างไรก็ตามเมื่อบาลีสเตียร์กลับไปที่อยู่แล้ว เขาก็ได้เขียนหนังสือมายื่นให้แก่พระยาศรีวิชัย ซึ่งแจ้งเรื่องราวและเหตุผลเกี่ยวกับการที่เขาค้นพบการชักถามของพระยาศรีวิชัย ว่าเป็นเพราะเขาเห็นว่า การชักถามเหล่านั้นเป็นการเสียเวลาเปล่า เนื่องจากไม่ใช่ธุระเกี่ยวกับเรื่องการถวายสาส์นที่เขาจะปรึกษาคด้วย⁵ ประการหนึ่ง ให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องสาส์นของประธานาธิบดีที่ฝ่ายไทยส่งสัย เรื่องตราประจำนิกกับข้อขัดแย้ง เรื่องการขอเข้าเฝ้าถวายสาส์น อีกประการหนึ่ง พร้อมทั้งบอกว่าพระยาศรีวิชัยว่าแสดงพฤติกรรมคล้ายกับจะแกล้งไม่ให้พูดได้ถวายสาส์น⁶

¹ จกหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 18.

² ก.

³ ก. หน้า 19.

⁴ James V. Martin, A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 36. (Citing N.D. East Indian Squadron, 1850), Balestier to Clayton, Gulf of Siam, 30 April 1850)

⁵ จกหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 19 - 20.

⁶ ก. หน้า 22.

นอกจากหนังสือที่แจ้งเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมทั้งต่อว่าพระยาศรีพิพัฒน์แล้ว มาเลสเคียร์ก็ได้เขียนข้อเสนอเปลี่ยนแปลงสัญญา ปี พ.ศ. 2375 ส่งมาด้วย ข้อสัญญาที่มาเลสเคียร์ยื่นเสนอขอแก้ไขมาคือ มาตรา 2 โดยมาเลสเคียร์ให้เหตุผลในการขอแก้ไขสัญญามาตรานี้ ดังนี้

"ข้อ 2. ในหนังสือสัญญาอันแนบไว้ในศักราชปี 1833 คือ ปีมะโรงศักราชไทย ข้อนี้ว่าใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันให้มีให้ใครห้าม แต่ครั้งตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครว่าจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษินั้น คำสัญญานั้นจึงสิ้นกำลัง เป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษียกค่าแพงให้เกินขนาดพอค้าจะซื้อขายมิได้ อันจะขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาข้อนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขายกัน จึง เป็นเหมือนหนึ่งไม่ได้เป็น ทั้งนี้เป็นหลายปีมาแล้ว ในศักราชปี 1838 (พ.ศ. 2381) มีกัปตันอเมริกัน 2 เสาค้างซื้อสัตว์* มาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรจุเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ใน (คลังสินค้า) โรงหลวงเป็นอันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษี และว่าเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำสั่งเจ้าภาษี กัปตันนั้นจึงต้องไปซื้อในเมืองมินิสกา ทั้งแต่คราวนั้นเป็นสิบสองปีมาแล้ว และกัปตันอเมริกันมีอาจจะเข้ามาสักลำ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราบว่าการตั้งเจ้าภาษียังว่ามาแล้วเป็นการผิดต่อสัญญา แล้วการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำได้แต่ในกัปตันของไทย กัปตันเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียมและกรมสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอก ฤาจะซื้อเข้ามาก็ต้องเสียภาษี อันนี้เป็นรายต่อการซื้อขายของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการถึงนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันดีแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกันก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขาย ทำการเป็นอันสมควรใจกว้างขวางอารีรอบ ถ้าและท่านผู้เป็นกระษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมควรทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันก็จะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน กัปตันอเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด

* คือล่าเกี่ยวกับสแทก (Stag) ที่กล่าวถึงข้างหน้า

กำนันไทยจะเข้าถึงเมืองอเมริกันก็ฉนั้น ..."¹

เมื่อพระยาศรีพิพัฒน์ได้รับหนังสือจากบาเลสเคียร์แล้ว ก็ได้ตอบหนังสือบาเลสเคียร์ไปดังนี้

"ความข้อนี้เห็นว่าเมื่อศักราชฝรั่ง 1833 ปี เอกแมนรอบเบตเป็นทูตเข้ามาหาหนังสือสัญญาไว้ 10 ข้อ ตั้งแต่บัดนั้นมาหากำนันชาวอเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ กวียอยู่หลายปีเมื่อศักราชฝรั่ง 1838 ปี ... กำนันชาตอเมริกันเข้ามาล่า 1 จะมาจ้กซื้อน้ำตาลทรายเป็นปลายมรสม น้ำตาลทรายซื้อขายกันสิ้นแล้ว น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่บ้างแต่น้ำตาล ลูกค้าคนละ เล็กน้อยประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนักสัก 500 บาท ครั้นนั้นนักกุก่า มะหะหมัก ... เข้ามาจ้กซื้อน้ำตาลทราย ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขาย หาบละ 2 คำลึง 2 บาท นักกุก่ามะหะหมัก ... ต่อให้หาบละ 2 คำลึง 1 บาท 2 สลึง ลูกค้าอเมริกันจะซื้อหาบละ 2 คำลึง เจ้าพนักงานเห็นว่าลูกค้าชาตอเมริกัน ไม่ได้มาค้าขายนานแล้วพึงจะมีมา จะช่วยสงเคราะห์ให้ลูกค้าชาตอเมริกันได้ซื้อน้ำตาล ทรายไปจะได้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวกับลูกค้า ณ กรุงฯ จะให้ขายน้ำตาลทราย ให้กับพวกอเมริกันให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง ... ลูกค้าพวก อเมริกันก็ไม่ขึ้นราคาให้ เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขายก็ไม่ได้ซื้อกัน ความกังนี้ จะ ว่าเจ้าภาณิตั้งพิทักษ์ราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันให้ผิดหนังสือสัญญาประการใด ... ข้อหนึ่งว่าการตั้งเจ้าภาณิตั้งว่ามาแล้ว เป็นการผิดข้อสัญญาและการซื้อขายกับประเทศ อื่น ๆ จะทำได้ก็แต่ในกำนันตือของไทย กำนันเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม และครั้น สิ้นค้าเป็นของไทยถึงจะฝากขายเมืองนอกฤจะซื้อเข้ามาก็ต้องเสียภาษีอันนี้เป็นการ ร้ายของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการอันนี้แล้วและแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตร สหายกันก็แล้ว เห็นเป็นอันจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ความกังนี้ยากที่จะพูกจา

- 28.

¹ หมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 23 - 24.

ความบ้านเมืองด้วยโยเซฟบาเลสเตียร์ต่อไป มาถึงแรกจะได้พบปะกันครั้งที่ประสาไสย
พูดจาเป็นความยินดีต่อกัน โยเซฟบาเลสเตียร์ก็โกรธขึ้นมาด้วยความเสียใจไม่ให้พูดจาว่า
ป่วยการเปล่า ..."¹ ✓

นอกจากบาเลสเตียร์จะมีหนังสือมาถึงพระยาศรีพิพัฒน์แล้ว / เมื่อเจ้าพระยาพระคลังกลับมา
กรุงเทพฯ แล้ว บาเลสเตียร์ก็ได้มีหนังสือไปถึงเจ้าพระยาพระคลัง พ้องเรื่อง พระยาศรีพิพัฒน์
ว่าถูกทูตและประธานาธิบดีอเมริกัน ขอให้เจ้าพระยาพระคลังจัดการลงโทษเสีย² และพร้อมกันนั้น
ก็ได้แจ้งแก่เจ้าพระยาพระคลังว่าในเมื่อฝ่ายไทยไม่ยินดีที่จะปรึกษาหารือด้วย เขาก็จะกลับเสีย³ แต่
เจ้าพระยาพระคลังก็ไม่ได้ตอบหนังสือของบาเลสเตียร์ เมื่อบาเลสเตียร์พบกับความเจยเมยจากไทย
ดังนี้ เขาก็ออกจากกรุงเทพฯ ไปปากน้ำ และออกจากปากน้ำเพื่อไปขึ้นเรือฟลิ้ม ซึ่งจอดรออยู่
นอกสันดอนในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2393⁴

เมื่อบาเลสเตียร์จะเดินทางกลับ พระนายไวยวรรณก็ได้เขียนหนังสือฉบับหนึ่งส่งไปให้กัปตัน
เรือฟลิ้ม เล่าความเกี่ยวกับบาเลสเตียร์ให้กัปตันทราบ และตำหนิบาเลสเตียร์ว่าไม่ปฏิบัติตาม
ธรรมเนียมที่เคยมาแต่ก่อน นอกจากนั้นก็เป็นคนโมโหจนเจียวาย ฉะนั้นเสนาบดีจึงไม่นำเขาเข้า
พระมหากษัตริย์ เพราะเกรงว่าบาเลสเตียร์จะไปกระทำความไม่เหมาะสมต่อหน้าพระพักตร์ซึ่งทำ

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 27 - 28.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 2
หน้า 153.

³ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 31.

⁴ James V. Martin, A History of Diplomatic Relations Between Siam
and the United States of America 1833 - 1929, p. 39.

กับเสนาบดี ซึ่งจะเป็นการทำให้ทางไมตรีมิวหมองไปได้ หาใช่เพราะรังเกียจชาวอเมริกันไม่¹
พระนายไวยวรรณได้แถมท้ายหนังสือเป็นการฝากความไปให้แก่รัฐบาลอเมริกันว่า

"ถ้าและขุนนางผู้ใหญ่ในเมืองอเมริกัน จะแต่งให้ขุนนางผู้ใดเข้าไปผูกจาค้วยทางไมตรี
ต่อไป ขอคนที่มิสติปัญญาฉลาดหยาบไม่เป็นโทโสโมโหให้ (เหมือน) เอกมันรอบเตเข้ามา
ทำหนังสือสัญญาครั้งก่อน จะได้ผูกจาปราไปสยโดยคืดอนปรนอย่างธรรมเนียมกรุงฯ บ้าง
ทางไมตรีและไมตรียั่งยืนจะได้สนธิสัญญาลับต่อไปภายหน้า หนังสือมา ณ วันอาทิตย์
ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 10 ปีจอ โทศก"²

จะเห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมีความไม่พอใจความประพฤติของบาเลสเคียร์เป็นอย่างมาก
การที่สหรัฐอเมริกาส่งบาเลสเคียร์เป็นทูตมาไทยในคราวนี้ จึงนับว่าสหรัฐอเมริกาประสบกับความ
ล้มเหลวในทางการทูตอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่เพียงแต่บาเลสเคียร์จะไม่สามารถกระทำการที่ไ้รับ
มอบหมายมาให้เป็นผลสำเร็จเท่านั้น แต่ยังทั้งความประทับใจที่เลวไว้ให้แก่คนไทยในสมัยรัชกาลที่ 3
เพิ่มขึ้นจากที่อื่นเตอร์ไคสร้างไว้อีกด้วย

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้บาเลสเคียร์ประสบกับความล้มเหลว

ความล้มเหลวของบาเลสเคียร์นั้นประกอบด้วยสาเหตุต่าง ๆ หลายประการดังนี้

สาเหตุที่เกิดจากฝ่ายไทย

1. ความตึงเครียดในราชสำนัก ขณะที่บาเลสเคียร์อยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นช่วงที่
เกิดความฉุนเฉียวขึ้นในราชสำนัก เพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศว่า
พระองค์มิพระประสงค์ที่จะสละราชสมบัติ เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระชนมายุมากแล้ว และพระองค์

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 33 - 41.

² ก. หน้า 41.

ก็ไม่ได้เข้ามาทรงบริหารกิจการบ้านเมืองเลยจึงทำให้บ้านเมืองวุ่นวายไประยะหนึ่ง¹ แต่ในที่สุด พระองค์ทรงกลับมารับบริหารบ้านเมืองตามเดิม ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่เซอร์ เจมส์ บรูค จะเข้ามาไทย เพียง 15 วันเท่านั้น² ฉะนั้นภาวะของบ้านเมืองไทยในขณะที่บาทเลสเตอร์เข้ามา จึงไม่อำนวย ประโยชน์แก่บาทเลสเตอร์เลย และในภาวะที่บ้านเมืองอยู่ในสภาพดังกล่าวนี้นี้ ฝ่ายไทยคงไม่มีอารมณ์ ที่จะเจรจาความเมืองใด ๆ กับใครทั้งสิ้น

2. ไทยมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวตะวันตก เนื่องจากในเวลานั้นไทยกำลังมีความรู้สึก ไม่ชอบใจฝรั่งอยู่ เพราะอันเตอร์ไคท์เขาเอาไว้ว ความรู้สึกนี้คงมีผลทำให้ไทยเกิดความรู้สึกไม่อยากจะคบกับฝรั่ง ยิ่งบาทเลสเตอร์มาแสดงความใจร้อนฉุนเฉียวไม่ไห้ให้เสียพูดจาแข็งกร้าวเข้าอีก ก็เลยทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่ชอบหน้าบาทเลสเตอร์ และไม่ปรารถนาที่จะเจรจอะไรกับบาทเลสเตอร์ ทั้งปรากฏในจดหมายที่พระนายไวยวรนาถเขียนไปถึงบาทเลสเตอร์ตอนหนึ่งว่า

"... ความดังนี้ยากที่จะพูดจากความบ้านเมืองด้วยโยเสพบาทเลสเตอร์ต่อไป มาถึงแรกจะได้พบปะกัน ควรที่จะปราศเสียพูดจาเป็นความยินดีต่อกัน โยเสพบาทเลสเตอร์ก็โกรธขึ้นมาตัดความห้ามเสียไม่ให้พูดจาว่าป่วยการเพล่า ... โยเสพบาทเลสเตอร์ก็โกรธ ลุกขึ้นกระทำหยาบหยาม ข่มขู่ในที่ประชุม กรูๆ รักใคร่ในทางไมตรีชาคืออเมริกันอยู่ลงกระทำได้ดังนี้ ผิดกับพูด-มาแต่ก่อน ๆ จะพูดจากการบ้านเมืองกันสืบต่อไปประการใดได้"³

¹ Sir James Brooke, "Inclosure 18: Sir James Brooke's Journal of the Mission to Siam," Papers Respecting Siam, p. 36.

² Ibid.

³ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 28 - 29.

3. ทัศนคติของไทยต่อตัวทูต บาเลสเดียร์นั้นเป็นพ่อค้า การที่สหรัฐอเมริกาส่งคนที่เป็นพ่อค้า และเป็นพ่อค้าที่ค้าขายประสมแต่ความขาดทุนเสมอ อีกด้วยนั้น คงทำให้ไทยไม่พอใจ เพราะเท่ากับเป็นการไม่ให้เกียรติไทย

สาเหตุที่เกิดจากฝ่ายอเมริกัน

ในหนังสือที่พระนายไวยวรรณมีไปถึงกับตันเรือพลิมธ ได้เล่าความเป็นเชิงคำนิบาเลสเดียร์ ดังนี้

"... ท่านเสนาบดีประชุมพร้อมกัน ณ บ้านท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา แล้วจึงให้เรือยาวมีกัญญาสำหรับขุนนางสี่ พลพาย 20 คนไปรับโยเซฟบาเลสเดียร์จะได้พูดคุยกันโดยฉันทมิตรรักใคร่ เมื่อเรือมาถึงสพานที่จะขึ้นบ้านท่านเสนาบดี ๆ ก็ให้ ... ไปคอยรับขึ้นบกตามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไปทันพร้อมกันที่รับแขกตามธรรมเนียมไทย โยเซฟบาเลสเดียร์ขึ้นจากเรือ เห็นมีคนนำรียสมิทบุตรเลี้ยงมีคนนำรียยอนถือหนังสือที่ว่าเปนราชสาส์นบิดราเจ้าเมืองอเมริกันมามือหนึ่ง ถัดมของโยเซฟบาเลสเดียร์พูดมามือหนึ่งเดินตามหลังมา ขุนนางไทยได้เห็นดังนั้นนั้นก็มีความเสียใจ ว่าพระราชสาส์นเจ้าเมืองอเมริกันมาถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงฯ พระนามทั้ง 2 ฝ่ายอยู่ในหนังสือ เอาถือเดินตามหลังมาดังนี้ไม่สมควรตามอย่างธรรมเนียมไทย เมื่อครั้งเอกแหมนรอเบตพาพระราชสาส์นเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งก่อน ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดแจงเรือเขียนทองไปรับพระราชสาส์นขึ้นมาแปลตามอย่างธรรมเนียม เมื่อเอกแหมนรอเบตไปหาท่านเสนาบดีก็มีทหารมีฝัพาย มีปืน มีกลอง ป่านำมาสมเกียรติสมยศสูงงดงาม ครั้นโยเซฟบาเลสเดียร์ขึ้นมาถึงที่ประชุมแล้วก็นั่งบนเก้าอี้อย่างดี ... ท่านเสนาบดีปราไสยตามอย่างธรรมเนียมว่า ... ท่านเสนาบดีถามต่อไปว่า มาแต่เมืองกว้างจ้งแฉะที่ไหนบ้าง ถ้าเข้ามากรุงฯ ที่เดียว

¹ Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p. 20.

โยเซฟบาลเลต์เตียว่า จะถามอยู่อย่างนี้ว่า การเพล่า ว่ากล่าวเป็นโกรธซึ่ง
จึงชักเอาหนังสือในลิบเลื่อออกมายื่นให้เขียนเป็นอักษรไทยว่า ให้ความในหนังสือนี้เกิด
ความในหนังสือที่เขียนมานั้นใจความว่า ท่านโยเซฟบาลเลต์เตียราชทูตอเมริกัน จะขอ
ถวายหนังสือแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะได้เอาหนังสือที่แต่งไว้ฉบับ 1
ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น ... ท่านเสนาบดีจึง
ว่าอย่างธรรมเนียมกรุงเก่า ที่จะเอาหนังสือไปถวายในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ไม่ได้
จะพูกจาการสิ่งใดก็ใหญ่กับเสนาบดีให้ความก่อน ... แล้วโยเซฟบาลเลต์เตียโกรธก็
กลับไป ... หนังสือสัญญาข้อเก่านั้นมีอยู่ว่า ชาวอเมริกันจะเข้ามา ณ กรุงไทย (จะ)
ทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุงเก่า ทุกสิ่ง โยเซฟบาลเลต์เตียจะเอาตามใจของ
บาลเลต์เตียไม่ได้ ก็โกรธซึ่งว่ากล่าวเป็นคำแข็ง"¹

เมื่อพิจารณาความจากหนังสือที่พระนายไวยวรนาถมิไปถึงกับทันเรือพลัมแล้ว ก็พอจะเห็น
ได้ว่า ข้อบกพร่องของบาลเลต์เตียเองก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เขาต้องประสบกับความล้มเหลว. ข้อ
บกพร่องเหล่านั้นได้แก่

1. บาลเลต์เตียขาดลักษณะของนักการทูตที่ดี นักการทูตที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน
ไม้มโหฬาร ฉะนั้นการมีอารมณ์ดีอยู่เสมอ และพยายามปฏิบัติตนตามธรรมเนียมประเพณีของประเทศที่ตน
เข้าไปอยู่นั้น² แต่บาลเลต์เตียไม่มีลักษณะดังกล่าวนี้เลย เขาเป็นคนไม้มโหฬาร ฉลาดความอดทน
นอกจากนั้นก็ไม่ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยให้เข้าใจก่อนที่จะเดินทางมา
เยือนไทย โดยเฉพาะเรื่องสำคัญที่บาลเลต์เตียควรจะศึกษาอย่างยิ่ง ก็คือเรื่องเกี่ยวกับประเพณีทาง
การทูตของไทย เช่น เรื่องการปฏิบัติเกี่ยวกับศาสน์ ไทยถือว่าศาสน์จากประมุขของประเทศมีความ
สำคัญมากกว่าตัวทูต ซึ่งต่างจากทางตะวันตกที่ถือว่าตัวทูตสำคัญกว่า ดังนั้นไทยจึงถือว่าตัวศาสน์จะ

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 35 - 37.

² คีเรก ชัยนาม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน้า 422, 433.

ต้องได้รับการให้เกียรติ และปฏิบัติต่อสำนัประมุขปฏิบัติต่อประมุขของประเทศนั้น แต่เนื่องจาก บาลเลสเตอร์ไม่ได้ศึกษาเรื่องนี้ให้ถี่มาก่อนจึงปฏิบัติต่อสำนัตามธรรมเนียมของตน ซึ่งไม่ตรงตาม ธรรมเนียมไทย จึงทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่พอใจ เรื่องนี้นับว่าเป็นความผิดพลาดของกระทรวง การต่างประเทศสหรัฐอเมริกาด้วยที่ไม่พิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่จะส่งมาเป็นทูตให้ต้องแท้เสียก่อนว่ามีความเหมาะสมเพียงใด

2. บาลเลสเตอร์มาอย่างไมสมเกียรติของทูต เพราะมีคนรวมคณะมาเพียง 2 คน คือ นายคิน หมอสอนศาสนาซึ่งทำหน้าที่เป็นล่าม กับคนใช้ชาวจีนอีกคนหนึ่งเท่านั้น และตัวบาลเลสเตอร์เองก็ไม่ได้รับการให้เกียรติจากกัปตันเรือที่เขาโดยสารมาเลย เขายังไม่ค่อยจะลงรอยกันเสียอีกด้วย¹ บาลเลสเตอร์มาถึงไทยในเวลาที่เกิดอหิวาตกโรคระบาดอยู่ในกรุงเทพฯ พอถึง กัปตันเรือจึงไม่ได้ให้คนของเขามาส่งบาลเลสเตอร์เพื่อเป็นเกียรติยศเลย² ซึ่งก็อาจเป็นเพราะกัปตันไม่อยากจะให้คนของเขาต้องเสี่ยงชีวิตกับโรคระบาด หรือไม่ก็เพราะกัปตันซึ่งบาลเลสเตอร์จึงปล่อยให้บาลเลสเตอร์ไปตามลำพังโดยไม่จัดขบวนแห่มาให้เกียรติอย่างที่ควร ด้วยเหตุที่บาลเลสเตอร์มาอย่างไมสมเกียรตินี้เอง คงจะทำให้ฝ่ายไทยไม่เห็นความสำคัญของเขา

ผลต่อเนื่องจากการมาเยือนไทยของคณะทูตอเมริกันชุดที่สอง

คงได้กล่าวมาแล้วว่าการที่สหรัฐอเมริกาส่งบาลเลสเตอร์เป็นทูตมาเยือนไทยในคราวนี้นั้น สหรัฐอเมริกาประสบกับความล้มเหลวในทางการทูตอย่างสิ้นเชิง เพราะนอกจากจะไม่สามารถหาทางให้บรรลุมติวัตถุประสงค์แล้ว ยังสร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวตะวันตกให้เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย นอกจากนั้นคำพูดของบาลเลสเตอร์บางตอน เช่น "... ถ้าไม่รับหนังสือแล้วจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกัน เขาคิด

¹James V. Martin, A History of Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, p. 35.

²Ibid., (Citing Paullier, C.O., Early Voyages of American Naval Vessels to the Orient, p. 416)

อย่างไรไม่รู้ควย ..."¹ ซึ่งเป็นคำพูดที่สื่อความหมายไปในแง่ที่ว่าประธานาธิบดีอเมริกันคงจะต้องไม่พอใจที่ทูตอเมริกันได้รับความล้มเหลวกับการปฏิบัติของฝ่ายไทยต่อคณะทูต ฉะนั้นประธานาธิบดีอเมริกันก็อาจจะมิปฎิกริยาที่ไม่เป็นมิตรต่อไทย จึงทำให้คนไทยเกิดความตื่นกลัวอเมริกันขึ้น² และความตื่นกลัวนี้ทำให้คนไทยที่สอนภาษาไทยให้แก่พวกหมอสอนศาสนาอยู่เลิกสอน ความสัมพันธ์ระหว่างหมอสอนศาสนากับคนไทยในระยะนี้จึงเย็นเหงา³ อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลอเมริกันมีปฎิกริยาอย่างใดต่อเรื่องนี้ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ความพยายามที่จะส่งทูตมาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยจึงเริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ทูตอังกฤษเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยครั้งแรก

จากสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้การค้าของอังกฤษและอเมริกันไม่ไคล่คั่งกล่าวข้างต้น จึงทำให้สนธิสัญญาฉบับแรกที่อังกฤษทำกับไทยไม่ได้ให้ผลประโยชน์ทางการค้าแก่พ่อค้าชาวอังกฤษดังที่คาดหวังไว้^{*} จึงมีพ่อค้าอังกฤษได้ยื่นคำขอทูลเกล้าไปยังรัฐบาลอังกฤษ** ขอให้จัดส่งทูตเข้ามาขอแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญา

¹ จดหมายเหตุเรื่องทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 หน้า 18.

² Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, Vol. II, p. 211.

³ Ibid., (Citing Missionary Magazine, Boston, 1851, p. 100)

* จดหมายเหตุต่าง ๆ ที่หน้า 103 - 109.

** กระจายละเอียดยกได้จาก D.B. Bradley, ed., Bangkok Calendar 1870.

เสียใหม่ ความปรารถนาที่จะให้มีการทำสนธิสัญญานับใหม่กับไทยก็เกิดขึ้น และเซอร์ เจมส์ บรูค*
ขุนนางอังกฤษผู้ดำรงตำแหน่งราชทูตประจำกรุงเทพฯ คือผู้ที่ได้รับมอบภาระนี้

เซอร์ เจมส์ บรูค ได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ ให้เป็นทูตเดินทาง
มาเจรจากับไทยและญวน เมื่อปลายปี พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1849) แต่กระทรวงต่างประเทศไม่มี
คำสั่งจากพระนางเจ้าวิคตอเรียให้แก่เซอร์ เจมส์ บรูค มาด้วย ซึ่งเรื่องนี้ก็อาจเป็นอุปสรรคอย่าง
หนึ่งที่จะทำให้เซอร์ เจมส์ บรูค ไม่ประสบผลสำเร็จในการเจรจากับไทย

ลอร์ด ปาล์มเมอร์สตัน (Lord Palmerston) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ
อังกฤษ ได้สั่งเซอร์ เจมส์ บรูค ให้ระมัดระวังอย่าทำให้เกิดความรู้สึกไม่เป็นมิตรมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่
ในเวลานั้น หากความพยายามที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นผลสำเร็จ อย่างน้อยก็ควรปล่อยให้ทุกสิ่ง
ทุกอย่างคงสภาพเดิม² และอาจเป็นเพราะคำสั่งของปาล์มเมอร์สตันนี้เองที่ทำให้เซอร์ เจมส์ บรูค
ตั้งใจไว้ตั้งแต่เมื่อยังคอยเรือที่จะรับเขามาไทยอยู่ที่สิงคโปร์ว่าจะพยายามออกพบให้มากที่สุด จะไม่
รีบร้อนเพื่อทำสนธิสัญญา จะพยายามชักจูงความหวาดหวั่นและอุปสรรคให้หมดไป และจะพยายามหาทาง
แห่งมิตรภาพไว้สำหรับอนาคต³ เซอร์ เจมส์ บรูค เห็นว่าการพยายามทำสนธิสัญญาโดยใช้กำลังบังคับ

* ในจดหมายเลขเรียก เยี่ยมสัปะรุก

¹ Nicholas Tarling, "Siam and Sir James Brooke," The Journal of the Siam Society (JSS), Vol. XLVIII, Part 2, p. 48.

² Ibid., (Citing Palmerston to Brooke, 18th December 1849.
F.O. 69/1)

³ John C. Templer, ed., "Letter to John C. Templer," The Private Letters of Sir James Brooke, Vol. II, pp. 299 - 300.

จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย ฉะนั้นการที่จะได้ทุกสิ่งทีประสงค์ก็คืออังกฤษจะต้องรองานว่าพระมหากษัตริย์
พระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์เสียก่อน¹ จากทัศนะดังกล่าวของเซอร์ เจมส์ บรูค นี้เอง ก็มีความ
ล้มเหลวของบาลีสเตียร์เป็นแนวทางให้เห็นอยู่แล้ว จึงทำให้เซอร์ เจมส์ บรูค ใช้ความอกทนและ
ความสุภาพในการเจรจากับไทย

ก่อนที่เซอร์ เจมส์ บรูค จะออกเดินทางมาไทย เขาได้ส่งเรือชื่อเนมิสิส (Nemesis)
ให้นำจดหมายแจ้งหมายกำหนดการเดินทางมาไทยของคณะทูตมาส่งให้แก่เจ้าพระยาพระคลังลวังหน้า²
แล้วเซอร์ เจมส์ บรูค จึงออกเดินทางมาไทย เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850)
โดยเรือชื่อ สฟิงซ์ (Sphinx) และมีเรือเนมิสิสร่วมการเดินทางมาด้วย³ คณะทูตเดินทางมาถึง
นอกสันดอน เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พอวันที่ 10 เซอร์ เจมส์ บรูค ก็ส่งเรือเนมิสิสนำจดหมายมาส่ง
ให้แก่เจ้าเมืองสมุทรปราการ เพื่อขอให้ไทยส่งคนมารับรองออกไปนำเรือสฟิงซ์ข้ามสันดอน วันรุ่งขึ้น
จมนั้ไวยวรนากจึงส่งพระอภัยพลรบไปรับหนังสือ⁴ และได้ส่งคนนำร่องเพื่อไปนำเรือสฟิงซ์ข้ามสันดอน
ด้วย เนื่องจากเรือสฟิงซ์เป็นเรือใหญ่จึงจะต้องรองานว่าน้ำจะขึ้นเต็มที่จึงจะเข้ามาได้ แต่ปรากฏว่า
ทันหนเรือสฟิงซ์เห็นธงสัญญาณจากเรือเนมิสิส ก็แล่นข้ามสันดอนเข้ามาโดยไม่ฟังคำทักท้วงจากเจ้าหน้าที
ไทยที่บอกว่าน้ำยังขึ้นไม่เต็มที่ยังเข้ามาไม่ได้ ขึ้นแล่นเรือเข้ามา ใบทักเรือก็ติดดินแล่นต่อไปไม่ได้ จึง
ต้องรองานน้ำขึ้นจึงถอยกลับไปจอดอยู่ที่น้ำลึก⁵

¹ John C. Templer, ed., "Letter to John C. Templer," The Private Letters of Sir James Brooke, Vol. II, p. 304.

² Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, p. 219.

³ Ibid., p. 221.

⁴ หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 จกหมายเหตุ เซอร์ เจมส์บรูค
เข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ เลขที่ 12 ตอน 1

⁵ ก.

ในระหว่างที่เรือสฟิงซ์เกยตื้นอยู่นั้น เจ้าพระยาพระคลังยังอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อทราบข่าว จึงลงไปยังสมุทรปราการ แล้วจัดเรือไปรับเซอร์ เจมส์ บรูก ไปสนทนากันที่สมุทรปราการ เซอร์ เจมส์ บรูก แจ้งกับเจ้าพระยาพระคลังว่า พระนางเจ้าวิกตอเรียมีพระราชประสงค์ที่จะมีไมตรีกับไทย ให้แนบแน่นจึงส่งเขามา แต่ที่พระนางไม่ได้มีพระราชสาส์นมานั้นเพราะว่า คณะรัฐมนตรีมีความเห็นว่า จะให้มีสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินมาก่อนนั้นไม่เหมาะ ให้ข้าราชการของทั้งสองฝ่ายปรึกษากันเสียก่อน พระเจ้าแผ่นดินจึงค่อยมีพระราชสาส์นไปมาหากัน จึงให้มีหนังสือลอร์ดคาลัมเมอร์สตัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศมาถึงเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีผู้ใหญ่ของไทย แล้วเซอร์ เจมส์ บรูก จะไปปรึกษารื้อกับเจ้าพระยาพระคลังในเรื่องราวต่าง ๆ ให้เป็นที่ตกลงกัน เจ้าพระยาพระคลังจึงถามเซอร์ เจมส์ บรูก ว่า ร้อยเอกเบอร์นีย์ได้เข้ามาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2369 แล้ว พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษไม่ทราบหรือ เซอร์ เจมส์ บรูก ตอบว่า เรื่องนี้พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษไม่รู้ แต่ว่าเป็นเรื่องของบริษัทอินเดียตะวันออก เจ้าพระยาพระคลังจึงกล่าวว่าฝ่ายไทยเข้าใจว่าไทยได้ทำสัญญากับชาติอังกฤษ เซอร์ เจมส์ บรูก ก็ว่า ที่เข้าใจถึงนั้นก็ถูก แต่ว่าบริษัทอินเดียตะวันออกนั้นเปรียบเสมือนเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนประเทศอังกฤษนั้นเปรียบเสมือนกรุงเทพฯ พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษจึงเห็นว่าบริษัทอินเดียตะวันออกมีไมตรีกับไทยจึงจะสมควร¹ เรื่องที่สนทนากันระหว่างเจ้าพระยาพระคลังกับเซอร์ เจมส์ บรูก ในคราวนี้ ฝ่ายไทยจะนำกลับมาใช้เป็นเหตุตอบโต้ไม่ทำสัญญากับอังกฤษในภายหลังประการหนึ่ง*

ในเวลาที่เซอร์ เจมส์ บรูก ยังไม่ได้เข้ามากรุงเทพฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ สั่งเสนาบดีว่าการที่อังกฤษจะเข้ามาขอลดค่าธรรมเนียมในคราวนี้ ก็คงจะขอให้ไทยลดให้มาก ๆ ไทยจะยอมหรือไม่เพียงใดให้เสนาบดีปรึกษากันให้ดี ซึ่งเรื่องนี้เจ้าพระยาพระคลังมีความเห็นว่า อังกฤษเข้ามาโดยทางไมตรี จะขอลดค่าธรรมเนียมก็คงจะลดมากหน่อย

¹ หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 จกหมายเหตุเซอร์เยมสบรูกเข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ เลขที่ 12 ตอน 1

หากเราไม่ยอมลคให้เกรงจะเสียทางไมตรีไป หากเราลคให้แม้จะมีเรือสินค้ามาค้าขายก็คงไม่มากนัก แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงเห็นด้วย จะทรงดำริดูก่อนว่า การยอมลคให้กับไม่ยอมลคให้ จะมีคุณและมีโทษอย่างไร พระองค์ได้ทรงปรึกษากับพระเจ้านั่งยาเชอกรมขุนเคชอศิสร พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี ซึ่งท่านเหล่านี้ก็เห็นว่าไม่ควรจะลคให้ ความเห็นจึงยังเป็นสองฝักสองฝ่าย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการปรึกษารื้อกันให้รอบคอบ¹ วันต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำริให้พระยาพิพัฒน์โกษาและพระยาจุฬาราชมนตรีจัดซื้อรับส่งออกมา มีใจความปรากฏในจดหมายเหตุดังนี้

ต้นฉบับ 127

"เมื่อเยี่ยมสัปรุกจมาพูจจา จัถามว่าเยี่ยมสัปรุกเข้ามาครั้งนี้จะทำทางไมตรีภา เยี่ยมสัปรุกจะพูจจาประการใดก็ตามใจเขาจะว่าไปย ชอบ เราจว่าเมื่อสักกระราชฝรั่ง 1826 ปีจอ อัฐศก กบิตันบารนี้เข้ามาขอทำหนังสือสัญญาไทยก็ยอมมิให้ทำหนังสือสัญญา ค้วยเข้าใจว่าทำไมตรีกับชาวอังกฤษ ความข้อนี้เยี่ยมสัปรุกว่ากับเราทื่อเมียงสมุทประการว่าไมตรีที่ทำไว ครังกะบิตันบารนี้ เปนกานของเขาเมืองมังกะลาที่กับกัมบันนี้คอก เมียงมังกะลาเปนมืองน้อยอุปมาเมียงหนึ่งเมืองค่อน กรุงเทพา กับเมืองวิลาษเปนมืองใหญ่ชอบจะทำไมตรีกันตามเมืองใหญ่จึงจะดี เราก็ไควาเยี่ยมรูกว่าคังนี้ควันทื่อมิสตีบันยา เข้ามาพูจจาทางไมตรีย เราจเลาให้ฟัง เื่อเมื่อครังกบิตันบารนี้เข้ามาพูจจาทางไมตรีคังนั้น ก็ว่าคัวเปนขุนนางผู้ใหญ่ซารพัคจัวค้อางไปคาง ๆ ว่าเข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมังกะลา เราก็ไควว่าเมืองมังกะลาเปนมืองน้อยจะทำหนังสือสัญญา กานบารการเมือง จะลคชาวไคแลวภา กบิตันบารนี้จึงว่าเมืองวิลาษอยู่ไกลย ฝ่ายค่างอินเตียเจ้าวิลาษได้คอบกับเจ้าเมืองมังกะลา เปนลคชาว เขาเมืองมังกะลาจะต้องกานสิ่งไรยก็เหมือนกับเจ้าวิลาษเหมือนกัน เราจึงไคยอมทำหนังสือสัญญากับชาวอังกฤษ เยี่ยมสัปรุกเข้ามาวคังนี้ ฎุประหนึ่งว่ากบิตันบารนี้เข้า

¹หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 พระราชบัญญัติประกาศทำทำเนียมและสัญญาไมตรีไทย - อังกฤษ เลขที่ 186.

มาพูดจาไวแแตกอนนั้นฟังเอาไม่ไค ให้ถำมาเวียวนี กบิตันบาระนีอยู่ทือไหน ถาบอกว่
 กะบิตันบารนียังอยู่ทือเมืองนั้น ก็ไหวาเวียมสัปะรุกเข้ามาจะทำหนังสือสันยาครั้งนี
 กรุงเพทฯ เมืองเคียวแตมีเมืองขึ้นเมืองออก มากจรับทำหนังสือสันยาทั้ง 2 - 3
 แยกตั้งนิยาก ทือจิรักษาความสันยาทางไมตรี ไหเวียมสัปะรุกกลับออกไป ถ่า
 ตัวกบิตันบารนีเข้ามาถอนหนังสือสันยาเดิมเสียก่อน เราจึงจะยอมทำหนังสือสันยาตาม
 คำเวียมสัปะรุก¹ ซึ่งวาจไหติด้วยกันนั้นไคย ถาบอกว่กบิตันบารนีตายเสียแล้ว ก็ไห
 วาเวียมสัปะรุกเข้ามาจะทำหนังสือสันยาครั้งนีกรุงเพทฯ เมืองเคียวแตมีเมืองขึ้น เมือง
 ออก มากจะรับทำหนังสือสันยา 2 - 3 แยกตั้งนิยากทือจิรักษาสันยาทางไมตรีไหเวียม
 สัปะรุกกลับออกไปหาเจ้าเมืองมังกะลา ฯ ก็อยู่ไนมังกัมเมืองวิลาษ ไหเจ้าเมืองมังกะลา
 มีหนังสือ แตงคนเข้ามาถอนหนังสือสันยาเดิมเสียก่อน เราจึงจะยอม ทำหนังสือสันยา
 ตามคำเวียมสัปะรุกซึ่งวาจะไหติด้วยกันนั้นไคย ถาเวียมสัปะรุกจะว่าไมถอนหนังสือสันยา
 เดิมจะซอสันยาเดิมขึ้นอีก ก็ไหวาหนังสือสันยาเดิมก็มาล่ายซออยู่แล้ว จะมาเดิมสันย
 ขึ้นอีกยากทือจิรักษาสันยาไคย ถ่าจะวาจซอดซอสันยาเดิมลง ก็ไหวาหนังสือสันยา
 เดิมล่ายซอเป็นความบานความเมืองและการเข้าชายติดต่อกันจะลคค่อไหนเสียก็เหนจะ
 ไคย มาทำหนังสือสันยาเป็นพุทธเจ้าไมรูแล้วยังนี หาสมควนทือเวนเมืองใหญ่ทั้ง
 2 ฝ่ายไคย ถ่าจะวาทือกรุงเพทฯ มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองมังกะลาซอถอนหนังสือ
 สันยาซอ 13 เสีย ซอหนึ่งนั้นเวนไคยจึงถอนไคย ก็ไหตอบว่ซึ่งถอนหนังสือสันยา
 ซอ 13 นั้น ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงมหากรรณาโปรฎเกล้าพระราชทาน
 เมืองขึ้นคืนไคยพญาไชรย หนังสือสันยาซอนี้จึงถองถอนเสีย และมีตะบนำไคมีหนังสือ
 เปนพยานเข้ามาซอไคยพญาไชรยไคยมาอยู่บานเมืองตามเดิม"¹

จากกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นพอจะสรุปความได้ว่า
เซอร์ เจมส์ บรูก จะพูดอย่างไรก็ตามให้ตอบว่า เนื่องจากไทยได้ทำสัญญากับเบอร์นีไปแล้วฉบับหนึ่ง

¹หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 เลขที่ 186 พระราชนิพนธ์ปลุกษา
 คำพูดเนียมและสัญญาไมตรีไทย - อังกฤษ

ถ้าจะทำสัญญากับเซอร์ เจมส์ บรูค อีกฉบับหนึ่ง ก็จะทำให้ลำบากแก่การที่จะรักษาความในสัญญา
นั้นหากเซอร์ เจมส์ บรูค ต้องการที่จะทำสัญญาใหม่ก็ให้พาเบอร์นีมาบอกเลิกสัญญาเดิม หรือให้
ชาหลวงเบงกอลแต่งตัวแพมาขอเลิกสัญญาเดิมเสียก่อน ไทยก็จะยอมทำสัญญาใหม่ด้วย แต่หาเซอร์
เจมส์ บรูค บอกว่าจะไม่ขอเลิกสัญญาเดิมก็จะขอเดิมหรือตัด ก็ให้ตอบว่าไม่ได้อีกเช่นกัน เพราะถ้า
เดิมก็จะทำให้มากข้อขึ้นยากแก่การรักษา ถ้าตัดก็จะทำให้สัญญาขาดความเกี่ยวพันกัน

เมื่อพิจารณากระแสพระราชดำริแล้วก็จะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงตัดสินพระทัยแล้วว่าจะ
ไม่ยอมทำสัญญาใหม่กับอังกฤษอีก เพราะฉะนั้นกระแสพระราชดำริจึงเป็นไปในรูปชี้แนะทางการตอบ
ปฏิเสธของทางของเซอร์ เจมส์ บรูค ที่จะขอทำสัญญาใหม่ นอกจากนั้นกระแสพระราชดำริก็ทำให้
รู้สึกรู้ว่า พระองค์คงจะทรงพอพระทัยสนธิสัญญาที่ทำกับเบอร์นีอยู่แล้ว จึงไม่ทรงปรารถนาให้มีการ
เปลี่ยนแปลงแก้ไขสนธิสัญญานี้

การเจรจาและผลของการเจรจาระหว่างเซอร์ เจมส์ บรูค กับไทย

ฝ่ายไทยได้จัดเรือไปรับเซอร์ เจมส์ บรูค และผู้ติดตามเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22
สิงหาคม¹ แต่เซอร์ เจมส์ บรูค ไม่ถูกใจบ้านรับรองที่ไทยปลูกไว้ต้อนรับ จึงไปพักอยู่ที่บ้านของ
นายบราวน์ (Mr. Brown) พ้อคำอังกฤษ² ส่วนเรือนรับรองนั้นก็ให้ผู้ติดตามคนอื่น ๆ พักอยู่
ต่อมาเมื่อวันที่ 26 เจ้าพระยาพระคลังได้เชิญเซอร์ เจมส์ บรูค ไปพบปะสนทนากันที่บ้านของท่าน
แต่ไม่ได้ปรึกษาคำความอะไรกัน นอกจากจะตกลงกันว่าความคิดต่อใด ๆ จะทำเป็นลายลักษณ์อักษร

การที่เซอร์ เจมส์ บรูค ต้องการติดต่อกับฝ่ายไทยเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นก็คงเป็นเพราะ
เซอร์ เจมส์ บรูค เกรงว่าการเจรจากันโดยการสนทนา อาจทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นได้ง่าย

¹Sir James Brooke, "Inclosure 18: Sir James Brooke's Journal of
the Mission to Siam," Papers Respecting Siam, p. 34.

²Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, p. 223.

กึ่งแทนที่เกิดขึ้นกับบาลีสันสกฤต ทั้งนี้เพราะการเจรจากันโดยการสนทนา จะทำให้เซอร์ เจมส์ บรูค ต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมไทย โอกาสที่จะทำผิดพลาดย่อมจะมีได้มาก นอกจากนั้นการเจรจากันโดยการสนทนา ก็อาจจะเกิดข้อเข้าใจผิดในคำภาษาขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เพราะการเจรจากันยังต้องใช้ล่ามแปล และการแปลโดยฉับพลันนั้นก็อาจมีข้อผิดพลาดได้ง่าย ส่วนการเจรจาโดยใช้หนังสือ จะทำให้เซอร์ เจมส์ บรูค ไม่ต้องเป็นกังวลว่าจะเกิดข้อขัดใจกับไทย เนื่องจากทำผิดธรรมเนียมไทย เพราะเซอร์ เจมส์ บรูค ไม่ต้องมาประจันหน้ากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย และการเจรจาเป็นลายลักษณ์อักษร ก็ทำให้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสตรวจตราทบทวนพิจารณาด้วยคำที่ใช้ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ความเข้าใจผิดที่อาจเกิดจากภาษาเป็นเหตุก็จะไม่เกิดขึ้น

การพบปะสนทนากับเจ้าพระยาพระคลังในครั้งนั้น เซอร์ เจมส์ บรูค ได้บันทึกไว้ว่า บรรดาเสนาบดีได้แสดงความเอาใจใส่ อาหาร และความมีไมตรีจิตมิตรภาพ แต่ไม่กี่วันหลังจากนั้นเท่าที่ฉันเป็นมิตรไมตรีของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยต่อคณะทูตก็กลับเปลี่ยนไปเป็นเฉยชา ไม่ไว้วางใจและปราศจากความกระตือรือร้นอีกต่อไป¹ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยต่อคณะทูตก็คงเนื่องมาจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่มีพระประสงค์ที่จะให้มีการตกลงเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่ และพระองค์ก็ทรงมีท่าทีไม่ชอบชาวตะวันตกอยู่ด้วย จึงทำให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยหมดความกระตือรือร้นเพราะเห็นว่าจะไม่เกิดประโยชน์อะไร

ต่อมาเซอร์ เจมส์ บรูค ก็ได้ยื่นหนังสือมาให้แก่ฝ่ายไทย 3 ฉบับ เมื่อวันที่ 4 กันยายน พร้อมทั้งร่างสนธิสัญญา² เพื่อให้ฝ่ายไทยพิจารณา หนังสือที่เซอร์ เจมส์ บรูค ยื่นให้แก่ฝ่ายไทย 3 ฉบับนั้น มีใจความสำคัญโดยสรุปได้ดังนี้

¹Sir James Brooke, "Inclosure 18: Sir James-Brooke's Journal of the Mission to Siam," Papers Respecting Siam, p. 35.

²Ibid.

ฉบับที่ 1 เป็นการแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบถึงจุดมุ่งหมายของอังกฤษว่าต้องการจะขอแก้ไขสนธิสัญญาทางการค้าที่ทำไว้ในปี พ.ศ. 2369 บางมาตรา และจะได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรีเพื่อสัมพันธภาพอันดีต่อกัน และเพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่ประเทศทั้งสองสืบไป¹

ฉบับที่ 2 กล่าวว่างอังกฤษได้ทำสัญญาทางไมตรีกันมาเป็นเวลา 24 ปีแล้ว และสัญญานั้นก็ให้ประโยชน์แก่ไทย 3 ประการ คือ ทำให้สินค้าอาพ ความปลอดภัย และการค้าขายก็เจริญ ฉะนั้นหากมาทำสัญญานับใหม่กันก็จะยิ่งเป็นประโยชน์แก่ประเทศทั้งสองมากขึ้น การที่อังกฤษเข้ามาขอเปลี่ยนแปลงและทำสัญญาใหม่นั้น ก็เพราะสัญญาที่ทำในปี พ.ศ. 2369 ไม่เป็นประโยชน์แก่ทั้งไทยและอังกฤษเนื่องจากไทยละเมิดสัญญา^{๕*}

ฉบับที่ 3 นั้น เซอร์ เจมส์ บรูก์ แจ้งแก่ฝ่ายไทยว่าร่างสนธิสัญญาที่เสนอมาให้แก่ฝ่ายไทยนั้น หากมีข้อสงสัยประการใดให้สอบถามตัวเขาได้ เพื่อเขาจะได้ชี้แจงให้กระจ่าง และเพื่อให้การเจรจาง่ายขึ้น จึงขออย่าว่าสนธิสัญญานับปี พ.ศ. 2369 นั้นไม่ได้ยกเลิก นอกจากจะขอขยายความมาตรา 6 และ 10 มีมาตรา 7 และ 9 เท่านั้นที่จะขอเปลี่ยนแปลง

ฉบับที่ 134

¹ หอสมุดศิริราช จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 จกหมายเหตุเซอร์ เจมส์บรูก์เข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับอังกฤษ เลขที่ 12 ตอน 1 และ

Sir James Brooke, "Inclosure 3: Sir James Brooke to the Chow Kun Praklang," Papers Respecting Siam, pp. 8 - 10.

2/
ก.

* 'ส่วนใหญ่มุ่งหมายถึงการตั้งเจ้าภาษี หรือระบบการผูกขาดภาษีของไทย

ในมาตรา 7 ของสนธิสัญญาเบอร์นีนั้น เจ้าหน้าที่ไทยมีสิทธิที่จะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้คนอังกฤษอยู่ในประเทศไทย และเจ้าหน้าที่อังกฤษก็มีสิทธิที่จะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้คนไทยอยู่ในประเทศอังกฤษ มาตรานี้จะขอเปลี่ยนใหม่เป็นมาตรา 2 ในสัญญาใหม่ที่เสนอมานี้ คือ เปลี่ยนเป็นให้ทั้งคนอังกฤษและคนไทยมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในประเทศไทยและอังกฤษได้ คำว่าอยู่อาศัยนี้หมายถึงการยอมให้ที่ดินพอที่จะปลูกโรงเรือนอยู่อาศัยได้ โดยคิดค่าเช่าอย่างยุติธรรม หรือยอมให้พ่อค้าอังกฤษสามารถที่จะซื้อที่ดินขนาดเพียงพอที่จะอยู่อาศัยหรือประกอบกิจการค้าได้*

ในมาตรา 9 ของสนธิสัญญาเบอร์นีนั้นระบุเพียงว่าเมื่อเรือพ่อค้าอังกฤษจะเข้าจอดเมืองท่าใดให้นายเรือรายงานแก่เจ้าเมืองกรมการผู้รักษาเมืองนั้นทราบ แต่ในมาตรา 2 ของสัญญาใหม่ให้ระบุว่าพ่อค้านั้นจะค้าขายหรือไม่ค้าก็สุดแต่พ่อค้านั้นจะเห็นชอบ¹

สำหรับสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรูค เสนอมานี้มีทั้งหมด 9 มาตรากวายนั่น ซึ่งมีมาตราที่สำคัญและแตกต่างไปจากสนธิสัญญาเบอร์นี คือ

มาตรา 2 คนในบังคับอังกฤษมีเสรีภาพที่จะอยู่อาศัยและทำมาค้าขายในราชอาณาจักรไทย หากไทยให้ผลประโยชน์ทางการค้าหรือผลประโยชน์ใด ๆ แก่ประเทศอื่น ไทยก็จะให้ผลประโยชน์เหล่านั้นแก่คนในบังคับอังกฤษด้วย ในทำนองเดียวกันอังกฤษก็ให้คนในบังคับไทยมีเสรีภาพในการอยู่อาศัยและทำมาค้าขายได้ทุกแห่งในราชอาณาจักรอังกฤษ หากอังกฤษให้ผลประโยชน์ใด ๆ แก่ประเทศอื่น ไทยก็จะได้รับผลประโยชน์เหล่านั้นเช่นกัน

* น่าสังเกตว่าแม้ในปัจจุบันแต่ละประเทศก็ยังไมอนุญาตให้คนต่างศาซื้อที่ดินได้ แต่ข้อเสนอของ เซอร์ เจมส์ บรูค ก็เป็นลักษณะตอบแทนกัน ซึ่งจริง ๆ แล้วผู้จะได้รับประโยชน์คืออังกฤษ

¹ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 เซอร์เจมส์บรูคทำสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ เลขที่ 187 และ Sir James Brooke, "Inclosure 5: Sir James Brooke to the Chow Kun Praklang," Papers Respecting Siam, pp. 11 - 12.

มาตรา 3 พระมหากษัตริย์ไทย ทรงให้สัญญาว่าจะทรงให้เสรีภาพในการปฏิบัติ ศาสนกิจแก่พวกคริสเตียนโดยทั่วไปในราชอาณาจักรไทย และจะทรงพระราชทานที่ดินควรไว้สำหรับเป็นสุสานของพวกคริสเตียน พระมหากษัตริย์แห่งอังกฤษก็ทรงสัญญาว่าจะปฏิบัติต่อบุคคลผู้เป็นพหุศาสนาในทำนองเดียวกัน

มาตรา 5 พระมหากษัตริย์อังกฤษทรงสัญญาว่า นับแต่นี้ไปจะไม่มีการใช้กฎเกณฑ์ใด ๆ ที่จะป้อนอุปสรรคต่อการค้าของพ่อค้าไทยในราชอาณาจักรอังกฤษ และพระมหากษัตริย์ไทย ก็ทรงให้สัญญาเช่นเดียวกันว่า นับแต่นี้ต่อไปจะไม่มีการใช้กฎเกณฑ์ใด ๆ ที่จะป้อนอุปสรรคต่อการค้าของพ่อค้าอังกฤษในราชอาณาจักรไทย

มาตรา 6 พระมหากษัตริย์ไทยทรงยินยอมให้พระมหากษัตริย์อังกฤษตั้งกงสุลในประเทศไทยได้ หากพระองค์ทรงเห็นว่าจำเป็น เพื่อกงสุลจะได้คุ้มครองพ่อค้าอังกฤษ หรือช่วยเหลือให้ค้าขายได้รับความเจริญ และกงสุลจะได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ไทยพิจารณาความที่เกิขึ้นระหว่างคนในบังคับอังกฤษเอง หรือระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในบังคับไทย พระมหากษัตริย์อังกฤษก็จะทรงยินยอมให้ไทยตั้งกงสุลเช่นกันในราชอาณาจักรอังกฤษได้เช่นเดียวกัน^{1*}

เมื่อพิจารณาร่างสนธิสัญญาทางไมตรีที่เซอร์ เจมส์ บรุค เสนอมา เปรียบเทียบกับสนธิสัญญาเบอร์นีย์แล้วก็จะเห็นได้ว่า ร่างสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรุค เสนอมานั้น มาตรา 2 และ 5 ต้องการให้ไทยประกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของพ่อค้าอังกฤษในไทย และขอให้ให้มีเสรีภาพในด้านการค้าขายมากกว่าที่ระบุไว้ในสนธิสัญญาเบอร์นีย์ กับขอให้ไทยขจัดสิ่งที่จะเป็นอุปสรรคต่อการค้าของ

¹หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 เซอร์ เจมส์ บรุค ทำสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ เลขที่ 187 และ

Sir James Brooke, "Inclosure 6: Proposed Treaty submitted to the Chow Kun Praklang," Papers Respecting Siam, pp. 12 - 14.

* ฎีกาผนวก ๕.

พหุคำอังกฤษ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่พหุคำอังกฤษร้องเรียนกัน และเซอร์ เจมส์ บรุค ได้เสนอเป็น
อนุสัญญาทางการค้ามาภายหลังอีกฉบับหนึ่ง นอกจากนั้นในมาตรา 2 ยังมีประโยคที่บ่งถึงความเป็น
ชาติที่พึงได้รับการอนุเคราะห์ยิ่งไว้ด้วย มาตรา 3 เป็นการขอคำนั้นสัญญาว่าไทยจะให้เสรีภาพใน
การปฏิบัติศาสนกิจ และยอมให้ที่ดินสำหรับฝังศพพวกคริสเตียน ซึ่งการที่เซอร์ เจมส์ บรุค เอา
เรื่องนี้เข้ามาใส่ในสัญญา ก็คงเป็นเพราะเขาเกรงว่า การที่นับถือศาสนาต่างกันอาจก่อให้เกิด
ความบาดหมางกันได้ในภายหลัง ถ้าไม่ระบุเรื่องนี้ไว้ในสัญญาเสียก่อน เมื่อเกิดข้อบาดหมางกันขึ้น
ฝ่ายไทยก็อาจไม่ให้เสรีภาพในการปฏิบัติศาสนกิจได้ ส่วนมาตรา 6 ซึ่งขอตั้งกงสุลโดยขอให้กงสุลมี
ส่วนร่วมในการพิจารณาคดีความกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยนั้น นอกจากจะเป็นการก้าวล่วงอำนาจการศาล
ของไทยแล้ว ยังแสดงว่าอังกฤษไม่ค่อยจะเชื่อถืออำนาจยุติธรรมของไทย แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า
ร่างสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรุค เสนอมามากมามีลักษณะเป็นการตอบแทนกันทุกมาตรา

หลังจากยื่นหนังสือกับร่างสนธิสัญญาทางไมตรีแก่ฝ่ายไทยเมื่อวันที่ 4 กันยายน แล้ว ต่อมา
วันที่ 10 เซอร์ เจมส์ บรุค ก็ยื่นหนังสืออีกฉบับหนึ่งพร้อมทั้งอนุสัญญาทางการค้าเพื่อให้ฝ่ายไทยพิจารณา
หนังสือที่ยื่นมานั้นเป็นการชี้แจงเหตุผลเกี่ยวกับอนุสัญญาการค้าว่า หากเสนาบดีไทยต้องการให้ประเทศ
เจริญ ก็ควรจะร่วมกันทะนุบำรุงให้การซื้อขายเจริญขึ้น ซึ่งเรื่องการค้านี้อังกฤษมีความต้องการอยู่
สองประการ คือ

ประการแรก ขอให้ไทยลดค่าปากเรือให้หน่อยลง

ประการที่สอง ขอให้พหุคำซื้อขายกันได้โดยเสรี อย่าให้มีใครกำหนดราคาสินค้าอันนอกจาก
เจ้าของสินค้านั้นเอง

เซอร์ เจมส์ บรุค ได้กล่าวคำว่า "เมื่อไพร่ฟ้ามันตั้งบริบูรณ์ ทานกระษัตริย์มันเข้มค้ำยดี
เมื่อไพร่ฟ้ายากจน ทานกระษัตริย์มันแจ่มกันแสง"¹ เขาให้เหตุผลในการที่เขาขอให้ไทยลดค่าภาษี

¹ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 เซอร์ เจมส์ บรุค เล่ม 3 ว่าด้วย
เรื่อง เซอร์ เจมส์ บรุค เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม เลขที่ 12/ญ 3

หรือค่าปากเรือลงว่า หากค่าปากเรือสูง การค้าก็จะลดลง ยิ่งทำให้ราษฎรเดือดร้อน เงินก็จะเข้า
คลังน้อย แต่หากค่าปากเรือถูกลง เรือก็จะเข้ามาค้าขายมากขึ้น ไทยก็จะเก็บเงินภาษีอากรเข้าคลัง
ได้มากขึ้น และเพื่อเป็นการตอบแทนต่อการที่ไทยจะลดค่าปากเรือ อังกฤษจะยกสินค้าสำคัญ 7 อย่าง
ให้ไทยพิจารณากำหนดราคาหรืออัตราภาษีตามใจชอบ ส่วนข้าวเปลือกข้าวสารนั้นเมื่อเสียภาษีแล้วก็ให้
ซื้อขายกันได้ เงินภาษีจะได้เข้าคลังหลวงมากขึ้น เพราะเมื่อขายข้าวออกนอกประเทศได้มาก เงิน
ภาษีก็จะเข้าคลังหลวงมาก ชาวนาก็จะขยันทำนาทำให้ได้ข้าวมากขึ้น เมื่อข้าวมากขึ้นราคาก็จะถูกลง
คนจนก็จะหาซื้อได้ไม่ขัดสน¹

ร่างอนุสัญญาทางการค้าที่เซอร์ เจมส์ บรูก เสนอมานี้มี 6 มาตรา พอสรุปความสำคัญของ
แต่ละมาตราได้ดังนี้

มาตรา 1 เงินเป็นสินค้าต้องห้ามในราชอาณาจักรไทย หากใครนำเงินเข้ามาถูกจับได้
ให้ปรับเงินนั้นเป็นของหลวง และผู้ที่ลักลอบนำมาจะต้องถูกปรับเป็นเงิน 100 ดอลลาร์ หรือจำคุก
6 เดือน

มาตรา 2 สินค้า 7 สิ่งต่อไปนี้ คือ น้ำมัน ปืน ลูกปืน และดินปืน กะทะเหล็ก
เหล็กกล้า สุนัข ไหมสัก อังกฤษยอมให้ไทยกำหนดอัตราภาษีตามใจชอบ ห้ามเรือสินค้าอังกฤษ
นำสินค้าเหล่านี้เข้าหรือออกจากประเทศ นอกจากจะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยแล้ว

มาตรา 3 ข้าวเปลือกข้าวสารและสินค้าอื่น ๆ ไม่ต้องเสียภาษีอื่นใดอีก นอกจาก
ที่กำหนดไว้ในสัญญานี้

มาตรา 4 นอกจากสินค้า 7 ประการที่อังกฤษยกให้แก่ไทยในมาตรา 2 แล้ว ให้
พ่อค้าทั้งในบังคับไทยและอังกฤษ มีเสรีภาพและความสะดวกในการซื้อขายในทุกเมืองท่าของไทย
โดยเป็นที่เข้าใจต้องกันว่า นอกจากภาษีที่กำหนดไว้แล้ว จะตั้งกฎเกณฑ์อื่นใดอันจะเป็นอุปสรรค
ต่อการค้าขาย หรือตั้งภาษี หรือกำหนดราคาไม่ได้

¹ หอสมุดศิริยาณ จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 เซอร์เจมส์บรูก เล่ม 3 ว่าด้วย
เรื่องเซอร์เจมส์บรูกเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม เลขที่ 12/ญ 3

<u>ข่าวสาร *</u>	<u>ให้เสียภาษี</u>	<u>หาบ ละ</u>	<u>1 สลึง</u>
<u>น้ำตาลทรายขาว</u>	"	" "	2 "
<u>ครึ่ง</u>	"	" "	2 "
<u>เขาสัตว์</u>	"	" "	1 "
<u>น้ำตาลทรายแดง</u>	"	" "	1 "
<u>ไม้ฝาง</u>	"	" "	1 เฟื้อง
<u>เกลือ</u>	"	เกวียน "	2 บาท

สินค้านอกเหนือจากที่ระบุไว้นี้ไม่ต้องเสียภาษีภายในโค ๆ

มาตรา 6 เรือสินค้าอังกฤษจะนำสินค้าเข้ามาหรือเอาสินค้าออกไป หรือทั้งนำสินค้า
เข้าและเอาสินค้าออกไป จะต้องเสียค่าปากเรือวาระ 500 บาท ค่าปากเรือนี้ให้คิดแทนภาษี
สินค้าเข้า ภาษีสินค้าออก และภาษีอื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อเรือลำใดเสียค่าปากเรือทั้งกล่าวแล้ว จะ
 แวะจอดขนของขึ้น หรือบันทุกของลงเรืออีกที่เมืองท่า ก็ไม่ต้องเสียอะไรอีกในเที่ยวนั้น ถ้าเรือ
อังกฤษลำใดเข้ามาในเมืองท่าของไทย เพียงเพื่อซ่อมแซมเรือ ซื้อเสบียงอาหาร หรือถามไถ่
ราคาสินค้า ไม่ต้องเสียค่าปากเรือ¹

* ปรากฏว่าไม่มีการกล่าวถึงชาวเปลือกกึ่งที่กล่าวไว้ในมาตรา 3 จึงสันนิษฐานว่าข่าวสารกับ
ชาวเปลือกคงจะคิดภาษีเช่นเดียวกัน

¹หอสมุดศิริยาณ จกทนายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 เซอร์เชมสบุรก เล่ม 4 ว่าด้วย
เรื่องเซอร์เชมสบุรกเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม เลขที่ 12/๗ 4 และ

Sir James Brooke, "Inclosure 8: Principal Heads of a Commercial
 Convention Proposed by Sir James Brooke for the consideration of the
 Chow Kun Praklang," Papers Respecting Siam, pp. 16 - 18.

จากร่างอนุสัญญาทางการค้าที่เซอร์ เจมส์ บรูก เสนอให้แก่อังกฤษ จะเห็นได้ว่ามีข้อแตกต่าง
จากสนธิสัญญาทางการค้าของเบอร์นีย์หลายประการ เช่น

/ขอให้ไทยยอมให้นำเข้าเป็นสินค้าออกได้

/ขอให้ไทยลดค่าปากเรือจากวาระ 1500 บาท หรือ 1700 บาท แล้วแต่กรณี ลงมา
เหลือเพียงวาระ 500 บาท

/ขอให้ไทยให้เสรีภาพและความสะดวกทางการค้า โดยจะไม่ตั้งกฎเกณฑ์อื่น ๆ ที่จะ
อุปสรรคต่อการค้า

/ซึ่งสิ่งที่เซอร์ เจมส์ บรูก ใส่ไว้ในร่างอนุสัญญาทางการค้านี้ก็คือ สิ่งที่พ่อค้าชาวตะวันตกเห็น
ว่าเป็นสิ่งที่ขัดผลประโยชน์ทางการค้าขายของชาวตะวันตกในไทยทั้งสิ้น และก็เป็นที่น่าสังเกตว่า
ร่างอนุสัญญาทางการค้าที่เซอร์ เจมส์ บรูก เสนอนี้ ไม่ใช่เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมสัญญาการค้าที่
เบอร์นีย์ทำไว้กับที่เซอร์ เจมส์ บรูก กล่าวเลย เพราะนอกจากมาตรา 1 แล้ว ทุกมาตราในร่าง
อนุสัญญาการค้าที่เขาเสนอนั้น ต่างจากสนธิสัญญาทางการค้าปี พ.ศ. 2369 โดยสิ้นเชิง และเป็น
ที่น่าสังเกตด้วยว่า เซอร์ เจมส์ บรูก ได้ขอลดค่าปากเรือลงเหลือเพียงไม่ถึง 1 ใน 3 ของค่าปากเรือ
เดิม กับกำหนดอัตราภาษีตายตัวสำหรับสินค้าหลักของไทยไว้ด้วย ฉะนั้น หากไทยยอมตาม เซอร์ เจมส์
บรูก ก็เท่ากับว่าไทยแทบจะไม่ได้ประโยชน์อะไรเลยจากการเก็บภาษีการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งก็คงเป็น
เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายไทยปฏิเสธที่จะทำสัญญาด้วย ✓

เมื่อฝ่ายไทยได้รับหนังสือและร่างสนธิสัญญาทั้งหมดที่เซอร์ เจมส์ บรูก ยื่นเสนอมาแล้ว คณะ
เสนาบดีไทยก็ได้ประชุมปรึกษาราวกันเมื่อวันที่ 15 กันยายน โดยมีเจ้าพระยาพระคลังเป็นประธาน
มีเสนาบดีและข้าราชการที่เข้าร่วมประชุม คือ พระยาตรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดี
เจ้าพระยามหาโยธา จมื่นไวยวรนาถ พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี พระยาโชฎิก
ราชเศรษฐี จมื่นทิพย์เสนา จมื่นราชามาตย์ พระยาสวัสดิการี และนายจาเรศ¹ ที่ประชุมได้

¹ หอสมุดศิริญาณ จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 จกหมายเหตุเซอร์เยมสบรูก
 เล่มที่ 12/ค

ปรึกษาหารือเกี่ยวกับหนังสือและร่างสนธิสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรุค เสนอมาแล้วเสร็จแล้ว ก็เขียนเป็นร่างหนังสือตอบ เซอร์ เจมส์ บรุค ซึ่งคำตอบของฝ่ายไทยนั้นพอสรุปได้ว่า

ความในมาตรา 1 ที่เกี่ยวกับทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองนั้นฝ่ายไทยเห็นชอบด้วย แต่ไม่เห็นควรที่จะจารึกพระนามพระมหากษัตริย์ลงในสนธิสัญญา

มาตรา 4 นั้นไม่เห็นมีอะไรที่จะต้องทำเป็นสัญญา

มาตรา 5, 7 และ 8 นั้น เนื่องจากทั้งไทยและอังกฤษเป็นไมตรีกันอยู่แล้ว จึงไม่ขอทำสัญญาคาย

สำหรับมาตรา 9 ซึ่ง เซอร์ เจมส์ บรุค บอกว่าจะรักษาสันติสัญญานับแต่บัดนั้น ฝ่ายไทยก็เห็นชอบด้วย¹

จะเห็นว่า ฝ่ายไทยได้ตอบปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงข้อเสนอสันติสัญญาที่เซอร์ เจมส์ บรุค เสนอมาทุกข้อถึงพระประสงค์แรกของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวินิจฉัยคำตอบทั้งหมดนี้ เมื่อวันที่ 18 กันยายน เมื่อทรงวินิจฉัยเสร็จแล้วจึงได้มอบให้นายจอห์น เทย์เลอร์ โจนส์ (John Taylor Jones) หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน เป็นผู้แปลข้อความจากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ² แล้ว เจ้าพระยาพระคลังจึงให้พิมพ์พิชิตอักษร จมื่นราชมานิตย์ จมื่นพิทยเสนา และนายจาเรศ นำหนังสือตอบไปมอบให้เซอร์ เจมส์ บรุค เมื่อวันที่ 19 กันยายน³ เซอร์ เจมส์ บรุค ได้มอบให้กับกัปตันบรุค (Captain Brooke) ซึ่งเป็นหลานชายของเขา กับนายเซนต์ จอห์น (Mr. St. John) เป็นผู้

¹ หอสมมติวิจารณ์ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 จดหมายเหตุเซอร์เจมส์บรุค เล่มที่ 12/ค

² ฎีกา 5 หน้า 133 และมาตรา 4, 7, 8, 9 ที่ภาคผนวก ร.

³ ก.

³ Sir James Brooke, "Inclosure 18: Sir James Brooke's Journal of the Mission to Siam," Papers Respecting Siam, p. 36.

รับหนังสือแทนตัวเขา เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่ยอมมอบหนังสือให้ จะมอบให้กับตัวเซอร์ เจมส์ บรูก
เอง แต่เซอร์ เจมส์ บรูก ก็ปฏิเสธที่จะรับหนังสือเอง ซึ่งก็คงเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยที่นำ
หนังสือไปมอบนั้นมีตำแหน่งต่ำกว่าเขา หากตัวเขาเองจะเป็นผู้รับหนังสือก็เท่ากับว่าศักดิ์ศรีของเขา
ต่ำลง เมื่อเซอร์ เจมส์ บรูก ไม่ยอมรับหนังสือเอง เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจึงนำหนังสือกลับ

หลังจากนั้นมา เซอร์ เจมส์ บรูก ก็ไม่ได้ยินข่าวคราวเกี่ยวกับเรื่องหนังสือจากฝ่ายไทยอีก
 เลย เซอร์ เจมส์ บรูก คงจะเห็นว่าจุดประสงค์ในการมาเยือนไทยของตนคงไม่ประสบผลเป็นแน่
 เพราะฝ่ายไทยมีท่าทีไม่กระตือรือร้นที่จะเจรจาอะไรกับเขา เขาจึงคิดจะเดินทางกลับ¹ ดังนั้นพอถึง
วันที่ 23 กันยายน เขาจึงสั่งให้กัปตัน บรูก และนายเซนต์ จอห์น นำหนังสือไปให้เจมส์ ไวยวรนาถ
ขอให้ไทยจัดแจงเรือที่จะนำคณะของเขาไปส่งขึ้นเรือที่ปากน้ำ พร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลว่า การที่เขา
มอบให้กัปตันบรูกและนายเซนต์ จอห์น เป็นผู้รับหนังสือที่ฝ่ายไทยจะมอบให้เขานั้น เป็นการทำตาม
อย่างที่เจ้าพระยาพระคลังได้มอบให้เจมส์ ไวยวรนาถบุตรชายของท่านเป็นผู้รับหนังสือจากเขา เขาจึง
มอบให้กัปตันบรูกซึ่งเป็นหลานชายของเขาได้รับหนังสือจากเจ้าพระยาพระคลังบ้าง² และเขาจะไม่
เปลี่ยนแปลงอะไรอีก เขาคิดว่าเมื่อเขาขึ้นไปอยู่บนเรือแล้ว ก็อาจหลีกเลี่ยงความยุ่งยากต่าง ๆ
 ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการส่งมอบหนังสือ หากเจ้าพระยาพระคลังจะมอบหนังสือให้เขา เขาก็จะรับหนังสือ
บนเรือเนมิสิสในลักษณะเดียวกับที่ไทยรับหนังสือสละรถม้าลัมเมอร์สตันที่ปากน้ำ แต่หากเจ้าพระยา
พระคลังไม่ปรารถนาที่จะมอบหนังสือให้เขาแล้ว การเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีของเขาก็คงจะสิ้นสุดลง
นั้นก็จะชดลากลับ และขอเชิญชวนฝ่ายไทยให้จัดทูตไปเยือนอังกฤษบ้าง³ ในที่สุดฝ่ายไทยก็ยอมตาม

1

Sir James Brooke, "Inclosure 18: Sir James Brooke's Journal of the Mission to Siam, Papers Respecting Siam, p. 36.

2

Ibid.

3

Ibid., p. 37.

เซอร์ เจมส์ บรูก โดยนำหนังสือไปส่งให้เซอร์ เจมส์ บรูก เมื่อวันที่ 27 และวันรุ่งขึ้น เซอร์ เจมส์ บรูก ก็อำลากรุงเทพฯ ไปขึ้นเรือเมมลิสที่ปากน้ำ วันที่ 29 กันยายน เซอร์ เจมส์ บรูก ก็ออกจากปากน้ำไป

สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เซอร์ เจมส์ บรูก ประสบกับความล้มเหลว

ความล้มเหลวของเซอร์ เจมส์ บรูก นี้ หากพิจารณาสภาพการณ์ทางฝ่ายอังกฤษแล้ว ก็จะได้เห็นว่าความล้มเหลวนั้นไม่ได้เกิดจากข้อบกพร่องของทางฝ่ายอังกฤษเป็นเหตุใหญ่เลย ทั้งนี้เพราะตัวเซอร์ เจมส์ บรูกเอง ได้รับการแต่งตั้งมาจากประเทศอังกฤษโดยตรง จึงนับว่ามีฐานะดีกว่าเบอร์นีย์ เขามีเรือมาด้วยถึงสองลำและมีคนมามากด้วย ตัวเซอร์ เจมส์ บรูกเองก็พยายามปฏิบัติตนให้เป็นທີ່ประทับใจคนไทยและไม่ยอมให้คนไทยถูกกดขี่ เช่น กราวหนึ่งเซอร์ เจมส์ บรูก กับคณะได้ออกไปเดินชมวัดอยู่ บังเอิญเกิดฝนตกใหญ่ผู้คนทั่วไปก็พากันวิ่งหาที่หลบฝน แต่เซอร์ เจมส์ บรูก ยังคงเดินต่อไปอย่างสง่าผ่าเผยราวกับว่าฝนไม่ได้ตกฉะนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการรักษาเกียรติต่อหน้าชาวตะวันตก¹ นั้นเอง นอกจากนั้นเซอร์ เจมส์ บรูก ยังได้พยายามแสวงหาความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศไทยเป็นอย่างมากก่อนที่จะเดินทางมาไทย และเขาก็ตั้งใจอย่างมั่นคงที่จะใช้ความอดทนและความใจเย็นในการเจรจาด้วยไทย เขายังตั้งใจที่จะชดเชยอุปสรรคและความเข้าใจไม่คลั่งที่ชาวไทยมีต่อชาวอังกฤษให้หมดไป และสิ่งเหล่านี้เขาเห็นว่าจำต้องใช้เวลา² เมื่อเปรียบเทียบกับบาเลสเดียร์แล้วก็จะเห็นได้ว่าเซอร์ เจมส์ บรูก นั้นต่างจากบาเลสเดียร์มากเหลือเกิน บาเลสเดียร์นั้นไม่ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยให้ดีมาก่อน จึงทำอะไรผิดพลาดตั้งแต่แรกเริ่ม และยังเป็นคนใจร้อนฉุนเฉียวอีกด้วย

¹ Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, p. 224.

² John C. Templer, Ed., "Letter to Major Stuart," The Private Letters of Sir James Brooke, Vol. II, p. 303.

ในจดหมายที่ฝ่ายไทยเขียนไปถึงเซอร์ เจมส์ บรุก มีความตอนหนึ่งเกี่ยวกับตัวเซอร์ เจมส์ บรุก ว่า

"... พูจากแต่ตามใจชอบดังนี้ สมที่เป็นคนมีสติปัญญาฉลาด คิดอ่านจะมาจัดแจงในการ ซื้อขายให้เป็นประโยชน์เสมอกันทั้งสองฝ่าย ช่างมีอุสาหะพากเพียรแต่งหนังสือมาแต่ต้น จนปลาย ว่ากล่าวยืดยาวทบทวนวนเวียนไม่รู้สิ้นรู้จบ จะมาลงปลงเปลี่ยนแปลงจน ทำเนียมประเพณีพระนครใหญ่ อันตั้งไว้ได้หลายร้อยปีมาแล้วให้พ้นเพื่อนบ้านแปรไปเสีย นั้น ก็ควรจะยกย่องว่า เซอ เจมส์บรุก เป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ตั้งแต่เราเป็น ชุนนางทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาได้เจกสิบปี ก็มี หกสิบห้าปีก็มี สิบปีสามสิบปีก็มี ฝีมือมีเสกก็มี จะได้เคยพบเคยเห็นผู้ใดมา เจริญความบ้านเมืองประจุกจิกกรูบาอาจารย์ มาสั่งสอนบังคับบัญชาเหมือนน้ำท่วมป่า ท่วมทุ่งเข่นนี้หาไม่มี เฝ้าแต่ตั้งใจหลงคิดว่ากล่าวจัดแจงในการค้าขายจะให้ลูกหลานสืบ เกิดผลประโยชน์ เฟลิกเพลินไป ไม่คิดปราณีกับเราทั้งหลายเจ้าของบ้านเจ้าของเมือง บ้างเลย ..."¹

จะเห็นได้ว่า แม้ฝ่ายไทยจะตำหนิว่าเซอร์ เจมส์ บรุก เจริญความเอาแต่ผลประโยชน์ ของฝ่ายตัวฝ่ายเดียว แต่ฝ่ายไทยก็ยังชมว่าเซอร์ เจมส์ บรุก เป็นคนที่มีสติปัญญาฉลาด มีความ อุสาหะพากเพียรเป็นอันมาก ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความล้มเหลวของเซอร์ เจมส์ บรุก นั้น ไม่ได้เกิดจากข้อบกพร่องของเซอร์ เจมส์ บรุก เองเป็นเรื่องใหญ่ แต่มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เซอร์ เจมส์ บรุก ไม่ประสบความสำเร็จนั้นเกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเสนาบดี อีกหลายท่านไม่ต้องการที่จะทำสัญญาใหม่กับอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริที่พระองค์พระราชทาน

¹หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 เซอเจมส์บรุก เล่ม 4 ว่าด้วย เรื่อง เซอเจมส์บรุกเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม เลขที่ 12/ญ 4

แก่เสนาบดีเพื่อเป็นแนวทางการตอบข้อเสนอสัญญาของเซอร์ เจมส์ บรูค* นั้น เป็นการให้แนวการตอบปฏิเสธของทางของเซอร์ เจมส์ บรูค ทั้งสิ้น ส่วนการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีพระประสงค์ที่จะทำสัญญาใหม่กับอังกฤษ ก็อาจมีสาเหตุประกอบอยู่ 2 ประการด้วยกัน ประการแรกพระองค์อาจจะทรงพอพระทัยในสนธิสัญญาเบอร์นี้อยู่แล้ว เพราะในพระราชดำริที่พระองค์ทรงพระราชทานให้แก่เสนาบดีเพื่อเป็นแนวทางการตอบข้อเสนอสัญญาของเซอร์ เจมส์ บรูค นั้นแสดงว่าพระองค์ไม่ประสงค์ที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสัญญาเบอร์นี้อย่างใด ประการที่สองคงเป็นเพราะไทยมีความไม่พอใจฝรั่งอยู่ อันเนื่องมาจากการที่อินเฮอร์ไคทำเหตุไว้ครั้งหนึ่ง จึงทำให้ไทยเกิดความรู้สึกไม่อยากจะสมาคมกับฝรั่งให้มากนัก ดังปรากฏความในหนังสือที่ฝ่ายไทยมีไปถึงเซอร์ เจมส์ บรูค ว่า

"... เราเห็นว่าแต่เห็นแต่เข้ามาอยู่คนเดียวนั้นก็ยังไม่พออาพหุจาเหลือเกิน ถ้าอังกฤษจะเข้ามาอยู่ ณ กรุงฯ มากแล้วจะเที่ยวไปอยู่ในขอบเขตเสมาแห่งใด ๆ ก็จะมีความชเลาะวิวาทจนถึงทุบตีกัน ฝ่ายอังกฤษหาฝ่ายไทยล้มตายลง ฝ่ายหนึ่งก็จะเป็นความใหญ่ขึ้นเห็นการครั้งนี้จะให้อังกฤษเข้ามาอยู่มากนักไม่ได้ บ้านเมืองจะไม่อยู่เย็นเป็นสุขทั้งจะทำให้ทางไม้ครีมีวามองไป ..."¹

ส่วนสาเหตุอื่น ๆ เช่นการไม่มีสาสนจากพระนางเจ้าวิคตอเรียมา² และการที่เรือสิงคโปร์เข้ามา³ ผู้เขียนเห็นว่าคงมีผลต่อความล้มเหลวของเซอร์ เจมส์ บรูค แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

* ฎกระแสดพระราชมาริไคที่ หน้า 127 - 128.

¹ หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ส. 1212 จกหมายเหตุเซอร์เจมส์บรูค เลขที่ 12/ค

² Nicholas Tarling, "Siam and Sir James Brooke," The Journal of the the Siam Society (JSS) Vol. XLVIII, Part 2, p. 48.

³ Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, p. 222.

ผลต่อ เนื่องจากการเข้ามาเป็นไทยของคณะทูตอังกฤษครั้งที่สาม

ชาวตะวันตกส่วนใหญ่ในสมัยนั้นมองพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเป็นผู้ซึ่ง
ราชบัลลังก์จากเจ้าฟ้ามงกุฎ¹ ซึ่งกำลังทรงผนวชอยู่ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
เสด็จสู่สวรรคต ทั้งนี้คงเป็นเพราะชาวตะวันตกถือว่าตามกฎมณเฑียรบาลนั้น พระราชโอรสที่ประสูติ
แต่พระอัครมเหสีทรงเป็นรัชทายาทของราชบัลลังก์² แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ว เรื่องการสืบ
สันตติวงศ์ของไทยในเวลานั้นยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน โดยปกติแล้วพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นผู้
แต่งตั้งรัชทายาทเพื่อรับราชสมบัติต่อไป ในหลาย ๆ กรณีพระมหากษัตริย์ก็ไม่ทรงแต่งตั้งตำแหน่ง
รัชทายาท แต่ทรงมอบราชสมบัติให้เลยเมื่อเวลาใกล้จะสิ้นพระชนม์ และหลาย ๆ กรณีพระมหาก
ษัตริย์ก็ทรงมอบหมายให้พวกขุนนางเป็นผู้พิจารณาผู้เหมาะสมให้เป็นผู้รับราชสมบัติต่อไป³ เรื่องนี้
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงแสดงความกึกกั้นว่าสิทธิที่แท้จริงของผู้ที่จะได้รับ
ราชสมบัติ ก็คือการได้รับมอบราชสมบัติจากพระมหากษัตริย์และที่ประชุม* สนิบสนุน⁴ ฉะนั้นในกรณี

¹วอลเทอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจ ทองโสภิต (แปล) หน้า 6.

²พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธรรมเนียม
ราชตระกูลในกรุงสยาม หน้า บ.

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 36 - 56.

* คงหมายถึงที่ประชุมพระราชวงศ์และขุนนางที่เกี่ยวข้องในการคัดเลือก

⁴พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าชีวิต หน้า 272.

ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพวกชาวตะวันตกมองพระองค์ว่าเป็นผู้ชิงราชบัลลังก์นั้น เมื่อพิจารณาตามเหตุผลแล้ว ผู้เขียนจึงเห็นว่า เป็นทัศนะที่ผิดแปลก ทั้งนี้เพราะเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตนั้น พระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดเป็นรัชทายาทไว้ก่อน หรือ ทรัสมอบราชสมบัติให้แก่ผู้ใด จึงถือว่าพระราชบัลลังก์ว่างลง¹ ดังนั้นจึงเป็นภาระของพระราชนัดดาชั้นผู้ใหญ่และพวกขุนนางที่จะเลือกผู้ที่เหมาะสมที่จะครองราชสมบัติต่อไป² ซึ่งที่ประชุมก็ได้ลงมติเลือกพระองค์ให้เป็นผู้ครองราชสมบัติ เนื่องจากเห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดในเวลานั้น³ เมื่อเป็นดังนี้ เจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งทรงผนวชอยู่ในเวลานั้นจึงทรงผนวชต่อไป

ในช่วงเวลาที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชอยู่นี้เอง พระองค์ก็ได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและวิทยาการต่าง ๆ จากพวกบาทหลวงฝรั่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนทัศนะจากที่เคยเป็นมิตรกับชาวตะวันตกมาเป็นศัตรูนั้น เจ้าฟ้ามงกุฎจึงเป็นที่นิยมของชาวตะวันตกมากขึ้น และเพราะเห็นว่าพระองค์ทรงเป็นรัชทายาทที่ถูกต้องตามกฎหมายจึงเฝ้ารับเสด็จอยู่เสมอ ชาวตะวันตกจึงหวังว่าเจ้าฟ้ามงกุฎจะได้เป็นผู้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในจดหมายที่เซอร์ เจมส์ บรูก เขียนถึงลุงของเขา จะช่วยสะท้อนให้เห็นทัศนะของชาวตะวันตกที่มีต่อเจ้าฟ้ามงกุฎได้เป็นอย่างดี มีความในจดหมายตอนหนึ่ง ว่า

"เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชในขณะนี้ทรงเป็นเลิศบุรุษสำหรับชาติถึงปานี้เถื่อน พระองค์ทรงอ่านและเขียนภาษาอังกฤษได้ ... เจ้าฟ้ามงกุฎนั้นแหละที่เราควรจะสนับสนุนให้ได้"

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เจ้าชีวิต หน้า 272.

² วอลเทอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจ ทองโสภิต (แปล) หน้า 5.

³ ก.

ทรงราชบัลลังก์ และเราก็คงจะได้ทุกสิ่งที่เราปรารถนาจากเจ้าฟ้าองค์นี้"¹

ความนิยมชมชื่นของชาวตะวันตกต่อเจ้าฟ้ามงกุฎนี้คงจะเป็นที่รู้จักกันระหว่างบุคคลชั้นที่เกี่ยวข้องกับฝรั่งในสมัยนั้น รวมทั้งตัวเจ้าฟ้ามงกุฎเองก็คงจะทรงทราบดี พระองค์จึงได้ทรงติดต่อกับเซอร์เจมส์ บรูก เมื่อตอนที่เซอร์ เจมส์ บรูก เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และได้ทรงทำให้เซอร์ เจมส์ บรูก มีความรู้สึกไว้ว่า หากอังกฤษรออนุญาตพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้วคอยมาเจรจาความกันใหม่ อังกฤษจะได้ผลประโยชน์มากกว่า นอกจากพระองค์จะทรงติดต่อกับเซอร์ เจมส์ บรูก แล้ว พระองค์ก็ยังติดต่อกับคนอื่น ๆ อีก เช่น กับนายพันเอก บัตเตอร์เวิร์ท³ (Colonel Butterworth) ซึ่งเป็นข้าหลวงอังกฤษอยู่ที่นั่น และกับเซอร์ จอห์น เบาวริง⁴ (Sir John Bowring) รัฐบุรุษชาวอังกฤษ

¹ John C. Templer, ed., "Letter to Major Stuart," The Private Letters of Sir James Brooke, Vol. II, pp. 304 - 305.

"This prince, Chow-Fa-Mungkut, is now a priest, and a highly accomplished gentleman, for a semi - barbarian. He reads and writes English ... This prince we ought to place on the throne, and through him we might beyond doubt, gain all we desire."

² Spencer St. John, The Life of Sir James Brooke, p. 224.

³ Manich Jumsai, History of Anglo - Thai Relations, p. 44.

⁴ Manich Jumsai, King Mongkut and Sir John Bowring, p. 31.

การที่เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับคนอังกฤษซึ่งมีความสำคัญอยู่ใน
ภาคพื้นตะวันออก ก็คงเป็นเพราะพระองค์ทรงคิดว่าการที่พระองค์มีความสัมพันธ์กับคนอังกฤษที่มีความ
สำคัญทางตะวันออก คงจะมีน้ำหนักสนับสนุนให้พระองค์มีความสำคัญมากขึ้นในสายตาของผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องในการที่จะพิจารณาผู้สืบราชบัลลังก์ต่อไป หรือไม่ก็อาจจะจะเป็นความประสงค์ของพระองค์ที่
จะให้อังกฤษให้ความสนับสนุนให้พระองค์ได้ครองราชสมบัติ และเหตุการณ์ตอนนั้นก็สนับสนุนพระองค์
อยู่ เพราะในขณะที่เสนาบดีคนที่มีอำนาจมากที่สุดของประเทศและเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชาวตะวันตก
มากที่สุด คือ เจ้าพระยาพระคลัง ทรชนกถึงอันตรายในการที่ไทยจะตั้งคิงไม่ยอมปรนต่อชาวตะวันตก
จึงเห็นควรจะยินยอมทำสัญญาใหม่กับอังกฤษ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับไม่ทรงเห็น
ด้วย จึงทำให้เซอร์ เจมส์ บรูก ต้องประสบกับความล้มเหลวและเดินทางกลับอย่างฉุนฉิ้น ทำให้
คนไทยเกิดความหวาดเกรงว่าในไม่ช้าอังกฤษก็อาจจะยกกองทัพเรือมาบังคับให้ไทยทำสัญญาด้วยเป็นแน่¹
เพราะแม้แต่จีนซึ่งเคยเป็นมหาอำนาจทางตะวันออก ก็ยังพ่ายแพ้แก่อังกฤษในปี พ.ศ. 2385²
(ค.ศ. 1842) โดยมีสาเหตุของสงครามมาจากเรื่องการค้าเป็นส่วนใหญ่

ความหวาดกลัวของคนไทยนั้นมีอยู่อยู่ เพราะเมื่อเซอร์ เจมส์ บรูก ออกจากไทยไ้อยู่ที่
สิงคโปร์แล้ว เขาก็ได้เขียนรายงานไปถึงปาล์มเมอร์สตัน และได้เสนอแนะว่าอังกฤษควรจะไ้
มาตรการการเกิดชาดกับไทยโดยไม่ต้องรังือ³ แต่เหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้น ซึ่งก็คงเป็นเพราะ

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลมาลี จักรพงษ์ เจ้าชีวิต หน้า 388.

² Li Chien - Nung, The Political History of China 1840 - 1928, p. 41.

* เหตุผลและรายละเอียดของสงครามใน Ibid., pp. 12 - 16.

³ Sir James Brooke, "Sir James Brooke to Viscount Palmerston,"
Papers Respecting Siam, p. 7.

อังกฤษเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลานั้นทรงพระชรามาก และทรงพระประชวรหนักใกล้จะสวรรคตอยู่แล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว ผู้ที่จะได้ครองราชสมบัติก็คงจะเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎอย่างแน่นอน เพราะชาวตะวันตกมีทัศนะว่าพระองค์ทรงเป็นรัชทายาทที่ถูกต้องตามกฎหมายแต่เดิมดังกล่าว ฉะนั้นอังกฤษก็ควรจะรอนกว่าเจ้าฟ้ามงกุฎจะได้ขึ้นครองราชย์เสียก่อน จึงคอยส่งทูตมาติดต่อกันใหม่

เจ้าพระยาพระคลังซึ่งเป็นเสนาบดีที่มีอำนาจมากที่สุดในตอนนั้น* คงจะเล็งเห็นว่าในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อที่ไทยจะต้องเกี่ยวข้องกับฝรั่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นนี้ เจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งเป็นบุตรชาวตะวันตกรู้จักดี และพระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องชาวตะวันตกดี คงจะสามารถปกครองชาติให้รอดพ้นจากอันตรายจากประเทศตะวันตกไปได้ และก็คงจะเป็นด้วยเหตุนี้เองกระมังที่มีส่วนทำให้เจ้าพระยาพระคลังสนับสนุนเจ้าฟ้ามงกุฎให้ได้ครองราชสมบัติ** ก็จะเห็นได้ว่า เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จขึ้นครองราช เมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2394 แล้ว จมื่นไวยวรนาถบุตรเจ้าพระยาพระคลังก็ได้เขียนจดหมายไปถึง เซอร์ เจมส์ บรูก ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว และเจ้าฟ้ามงกุฎซึ่งเป็นผู้ที่ทรงเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างชาติได้ขึ้นครองราชสมบัติ การ

* เจ้าพระยาพระคลังผู้นี้เป็นตัวละครตัวที่สนับสนุนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ได้ครองราชสมบัติ ต่อมาใน พ.ศ. 2373 ท่านก็ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าพระยากลาโหมด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งทั้งสองตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งที่สำคัญมาก

** พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ตรัสมอบราชสมบัติให้ใครในตอนที่พระองค์ใกล้สวรรคต แต่ได้ทราวิสอัญญาให้เจ้าพระยาพระคลัง พระยาศรีวิพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดี กับขุนนางผู้น้อยทั้งปวงปรึกษาหาผู้ที่เหมาะสมให้ขึ้นครองราชสมบัติต่อไป

เจรจาติดต่อกัน ๓ กับไทยในตอนนี้จะง่ายกว่าที่เคยผ่านมา¹ ด้วยเหตุนี้เอง เซอร์ เจมส์ บรูค จึง
 เร่งเร้าให้กระทรวงต่างประเทศจัดส่งทูตมาเจรจากับไทยอีก เพราะเขาเชื่อว่าคราวนี้อังกฤษจะ
 ได้ทุกอย่างที่ปรารถนา² ซึ่งกระทรวงต่างประเทศอังกฤษก็เห็นดีด้วยและเตรียมการที่จะส่งเซอร์
 เจมส์ บรูค มาไทยอีกครั้งหนึ่ง แต่ต่อมาข้าหลวงอังกฤษที่สิงคโปร์ได้ส่งข่าวไปถึงเซอร์ เจมส์ บรูค
 ว่าไทยยังไม่ต้องการให้อังกฤษส่งทูตมาตอนนี้ เพราะยังไม่ไ้จัดการพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และนโยบายภายในก็ยังไม่ไ้เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นการส่งทูตจึงเลื่อนไปเพื่อ
 รอเวลาอันเหมาะสมต่อไป ในระหว่างนี้เองคณะรัฐบาลอังกฤษก็เปลี่ยนชุด และเซอร์ เจมส์ บรูค
 ก็ถูกส่งไปเป็นกงสุลประจำเบอร์เนียว³ เขาจึงไม่มีโอกาสเป็นทูตมาเยือนไทยเป็นครั้งที่สอง

¹ Nicholas Tarling, "Siam and Sir James Brooke," The Journal of the Siam Society (JSS) Vol. XLVIII, Part 2, p. 61. (Citing Letter to Brooke, 23rd April 1851. F.O. 69/3)

² Ibid., p. 62. (Citing Brooke to Palmerston, 24th August 1851. F.O. 69/3)

³ Ibid., p. 70. (Citing F.O. to Brooke, 19th February 1853. F.O. 12/3)

อังกฤษและสหรัฐอเมริกาขอแก้สัญญากับไทยครั้งที่สอง *

เมื่อรัฐบาลอังกฤษเปลี่ยนชุด นโยบายก็เปลี่ยนไปด้วย รัฐบาลชุดใหม่ได้รวมเอาการขอ

* เนื่องจากหัวข้อนี้ไม่ได้อยู่ในขอบเขตการศึกษาของปริิฎฐานิพนธ์ฉบับนี้ แต่ผู้เขียนนำมา
กล่าวเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องและเพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบ จึงไม่ได้อภิปรายเหตุการณ์
ต่าง ๆ โดยละเอียด ผู้สนใจจะศึกษาได้จากเอกสารต่าง ๆ เช่น

หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร. 4 จ.ศ. 1217 เลขที่ 14, 14ข, 67, 82 และ 87

หอสมุดวชิรญาณ จกหมายเหตุ ร.4 จ.ศ. 1218 เลขที่ 80

Manich Jumsai, King Mongkut and Sir John Bowring, Chalermit,
Bangkok, 1970.

Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut, 1851 - 1868, Vol. I, Doctor's Thesis, no date.

Nibondh Sasidhorn, The United States and Extra - Territoriality in Thailand, Doctor's Thesis, Indiana University, 1960.

James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, Doctor's Thesis, Fletcher School of Law, 1947.

Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam, Vol. II, Oxford University Press, 1969.

Townsend Harris, The Complete Journal of Townsend Harris, Charles E. Tuttle Company, 1959.

ปรับปรุงแก้ไขสนธิสัญญากับไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการขยายการค้าของอังกฤษทางตะวันออก
และเซอร์ จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานนี้เท่าที่โอกาส
จะอำนวยให้¹

เซอร์ จอห์น เบาริง ได้รับมอบอำนาจเต็มจากรัฐบาลอังกฤษในการที่จะเจรจาตกลงกับไทย
เขาเดินทางมาถึงไทยเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2397² (ค.ศ. 1855) และได้เจรจาสัญญา
กับไทยได้สำเร็จโดยไม่ยากนัก และได้ลงนามกันเมื่อวันที่ 18 เมษายน³ เมื่อเรียบร้อยแล้ว เซอร์
จอห์น เบาริง ก็เดินทางออกจากไทยไปเมื่อวันที่ 26 เมษายน⁴

สนธิสัญญาที่เซอร์ จอห์น เบาริง ทำกับไทยนั้น เป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งมี
12 มาตรา กับข้อตกลงทางการค้าอีก 6 มาตรา ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันเมื่อวันที่ 5 เมษายน
พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856) โดย เซอร์ แฮร์รี พาร์กส์ (Sir Harry S. Parkes) เป็นผู้
นำสนธิสัญญามาเปลี่ยน พร้อมทั้งขอทำข้อตกลงเพิ่มเติมอันเป็นการชี้แจงสนธิสัญญาที่เบอร์นีย์ได้ทำไว้
ว่ามาตราใดบ้างที่ยังคงใช้อยู่ และมาตราใดบ้างที่ถูกยกเลิกโดยสนธิสัญญาใหม่ที่เซอร์ จอห์น เบาริง
ทำ กับเป็นการอธิบายความในสัญญาเบาริงบางมาตราให้ชัดเจน * ข้อตกลงเพิ่มเติมนี้มี 12 มาตรา

¹ Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut, Vol. I, p. 259.

² Sir John Bowring, Customs and People of Siam, p. 248.

³ Ibid., p. 323.

⁴ Ibid., p. 325.

* ฎสัญญาเบาริง - พาร์กส์ไคโน

กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทย
กับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 1

พร้อมกันนั้น ปาร์คส์ ก็ได้ขอทำข้อตกลงเกี่ยวกับเรื่องการเก็บภาษีอากรไว้อีกด้วย

สนธิสัญญาที่เบาริงทำกับไทยนั้นเป็นที่ถูกใจอังกฤษมาก และเป็นผลได้ที่เบาริงเองก็คาดไม่ถึง¹ ข่าวความสำเร็จอันน่าพึงพอใจของเบาริง เป็นเหตุปัจจุบันที่กระตุ้นให้สหรัฐอเมริกาตื่นตัวที่จะขอทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย² นอกจากนั้นก็ยังมีความเกี่ยวข้องกับกรณีการถูกบีบบังคับของพวกหมอสอนศาสนาชาวอเมริกันในไทย³ เป็นสิ่งสนับสนุนอีกประการหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อกระทรวงต่างประเทศจะจัดส่งแทนเซนค์ แฮริส (Townsend Harris) ไปเยือนประเทศญี่ปุ่น จึงได้เพิ่มหน้าที่ให้แฮริสแวะมาเยือนไทยด้วย⁴ โดยมีจุดประสงค์ที่จะขอแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญาที่สหรัฐได้ทำไว้กับไทย และขอให้ไทยประกันความปลอดภัยแก่พวกหมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน⁵ แฮริสเดินทางมาถึงไทย

¹ Noen Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut, Vol. I, p. 264. (Citing F.O. 17/229 Bowring to Clarendon, April 25, 1855)

² Nibondh Sasidhorn, The United States and Extraterritoriality in Thailand, p. 48. (Citing Carl Crow, He opened the Door of Japan, Townsend Harris and the Story of His Amazing Adventures in Establishing American Relations with the Far East, p. 38)

* ฎีกาณานวก พ.

³ Nibondh Sasidhorn, loc. cit.

⁴ Townsend Harris, The Complete Journal of Townsend Harris, p. 25. (Citing Dispatch No. 1 from the Department of State: L & P., Vol. 2, No. 16)

ตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2399¹ (ค.ศ. 1856) ซึ่งในเวลานั้นมาร์คส์ซึ่งนำหนังสือสัญญาที่ เซอร์จอห์น เบาริง ทำไว้เข้ามาแลกเปลี่ยนสัตยาบันและเจรจาทำข้อตกลงเพิ่มเติม ยังคงไม่เสร็จงานของเขา

ทาวน์เซนด์ แฮร์ริส ได้เจรจาสนธิสัญญากับไทยโดยอาศัยสัญญาที่เซอร์ จอห์น เบาริง ทำเป็นหลักแบบทั้งสิ้น เพราะฝ่ายไทยยึดหลักว่า จะไม่ยอมให้อเมริกันได้อะไรมากไปกว่าที่ได้ยอมให้ไปกับอังกฤษ² แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าพระยาพระคลังได้แสดงความปรารถนาที่จะให้มี มาตราหนึ่งในสนธิสัญญาที่สหรัฐอเมริกาจะผูกพันตนเองให้เป็นผู้ชี้ขาด ในกรณีที่เกิดเรื่องยุ่งยากขึ้น ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งแฮร์ริสก็ตอบว่า สหรัฐอเมริกาก็ตั้งใจที่จะกระทำการในฐานะ คิงดอมอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นมาตรานี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องทำเป็นสัญญา³ ซึ่งคำตอบของแฮร์ริสก็ทำให้ เจ้าพระยาพระคลังรู้สึกผิดหวังอยู่ที่เกี่ยว⁴ การเจรจาสนธิสัญญากับไทยของแฮร์ริสเสร็จสิ้นลง และได้ลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2399⁵ (ค.ศ. 1856) แล้วแฮร์ริสก็ออกจาก ไทยไปเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน ในปีเดียวกันนั้น

¹ Townsend Harris, The Complete Journal of Townsend Harris, p. ๗๑.
(Citing Dispatch No. 1 from the Department of State: L & P., Vol. 2, No. 16)

² Townsend Harris, op. cit. p. 114.

³ Ibid., pp. 111 - 112.

⁴ William Maxwell Wood, Fankwei, p. 176.

⁵ Townsend Harris, op. cit., p. 156.

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น คงได้กล่าวมาแล้วว่าเป็นสนธิสัญญาที่ทำกันอย่างเสมอภาค และมาตราต่าง ๆ โดยส่วนมากเป็นคำตอบแทนกันทั้งสองฝ่าย ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกายังไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย การเก็บภาษีสินค้าต่าง ๆ ก็ยังไม่อยู่ในสภาพที่เสียเปรียบหรือถูกจำกัดอำนาจ แต่ในสนธิสัญญานับใหม่ที่ทำไทยกับเบาริงและแอริโซนา เป็นสนธิสัญญาที่ขึ้นตอนอธิปไตยของไทย ทั้งในอำนาจตุลาการและอำนาจภาษีอากร เช่น

มาตรา 2* ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย โดยที่คนในบังคับของทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาไม่ต้องอยู่ในอำนาจกฎหมายและศาลไทย มาตรานี้ นับว่ามีความสำคัญมาก เพราะตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว ประเทศที่จะถือว่าเป็นเอกราชได้นั้น จะต้องมิอำนาจอธิปไตยทางกฎหมายเหนือบุคคลในรัฐนั้น ๆ¹ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ไทยเราไม่มีเอกราชอย่างแท้จริงนับแต่ทำสนธิสัญญานับปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา

มาตรา 3 เป็นการแสดงให้เห็นว่ากงสุลมีอำนาจในการที่จะให้การปกป้องแก่บุคคลจากอำนาจกฎหมายของไทย

ทั้งสองมาตรากังกล่าวนี้นี้ เมื่อเทียบกับมาตรา 5 และ 6 ของสนธิสัญญาทางไมตรี และมาตรา 1 และ 6 ของสัญญาทางการค้าที่ไทยทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2369 และกับมาตรา 9 ของสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2376 แล้ว ก็จะได้เห็นว่า สนธิสัญญาทั้งสองฉบับที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริการั้งแรกนั้น ไทยมีอำนาจอธิปไตยทางค่าน

* โปรตกฐัตถ์สัญญาเบาริงและสัญญาแอริโซนา ใน
กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 1

¹Luang Nathabanya, Extra - Territoriality in Siam, p. 42.

กฎหมายและการศาลอย่างสมบูรณ์

มาตรา 8 ในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับเบาริงและแอริส เป็นการจำกัดอำนาจการเก็บภาษีอากรของไทยให้เก็บได้เพียงร้อยละสามเท่านั้น ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำมาก นอกจากนั้นเมื่อพ่อค้าอังกฤษและอเมริกันขายสินค้าที่นำเข้ามาไม่ได้ และจะนำสินค้ากลับออกไป ไทยจะต้องคืนภาษีสินค้าส่วนที่นำกลับออกไปนี้ให้แก่พ่อค้าอีกด้วย ฉะนั้นไทยเป็นสินค้าต้องห้ามและผิดกฎหมาย ดังปรากฏในมาตรา 10 ของสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยและอังกฤษปี พ.ศ. 2369 และมาตรา 2 ของสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2376 ก็กลับเป็นสินค้าที่ถูกกฎหมายไปในสนธิสัญญาฉบับใหม่และไม่ต้องเสียภาษี แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องขายให้แก่เจ้าภาษีนั้นเท่านั้น

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยินยอมทำสัญญาที่มีข้อเสียเปรียบต่าง ๆ ทั้งกล่าวกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็คงเนื่องมาจากความหวั่นเกรงอันตรายที่จะเกิดจากการคุกคามของประเทศทั้งสอง โดยมีเหตุการณ์ในจีน* เป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงถึงผลที่เกิดจากการตั้งกัน

* หมายถึงสงครามฝิ่น และกบฏไคโปิง

กับอังกฤษนั้นประการหนึ่ง และทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่มีที่ท่าจะใช้กำลังบีบบังคับไทยอยู่* อีกประการหนึ่ง นอกจากนั้นก็อาจมีเหตุผลอื่น ๆ อีก เช่น ทัศนะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองที่มีต่อชาวตะวันตก

* ในปี พ.ศ. 2396 (ค.ศ. 1853) นายพลเรืออเมริกัน เปอร์รี (Perry) ได้แจ้งมายังไทยว่าจะมาเยี่ยมกรุงเทพฯ โดยจะนำกองเรือรบมาเป็นเกียรติ และเจ้าพระยาชลภุคไชยได้ตอบไปว่า หวังว่าอเมริกันคงจะไม่เอาเรือรบมาเกิน 2 - 3 ลำ เพราะถ้าจะมามากเกินไปนั้นมิตรเอาเรือมาขนาดนั้นก็เพียงพอแล้ว เพราะถ้าเอามากประชาชนจะตกใจ (Siamese Black Book, J.S. 1215/106, The Kalahome to Perry) สำหรับเซอร์ จอห์น เบาริง นั้น ก่อนที่จะเดินทางมาไทยเขาก็ได้ออกมาว่าอังกฤษมีเรือรบอยู่ที่นี่มาก แต่เนื่องจากเขาจะนำไทยขึ้นมิตรฉะนั้นจะไม่เอาเรือมามากหวังว่าคงไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำสัญญา (Siamese Black Book, J.S. 1216/113, Bowring to the Phra Klang, September 24, 1854) และเจ้าพระยาพระคลังก็ได้บอกเบาริงว่า ไทยพร้อมจะเจรจากับอังกฤษต้องการมิตรภาพ และแม้ว่าเบาริงจะนำกองเรือเกียรติยศมามากแค่ไหน ทว่าโลกก็รู้อยู่แล้วว่าอังกฤษเป็นมหาอำนาจ (F.O.17/226, Siamese Black Book, J.S. 1216/113, The Phra Klang to Bowring, November 20, 1854) จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่าทั้งอังกฤษและอเมริกันต่างก็ดูไทยโดยสุภาพ โดยเฉพาะเบาริงนั้นตั้งใจไว้ว่าหากไทยปฏิเสธที่จะทำสัญญาด้วย เขาก็จะไปปรึกษากับสหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และกับนายพลเรืออังกฤษ แล้วก็จะกลับมาไทยอีกครั้ง (Bowring, The Kingdom and People of Siam, Vol. II, p. 283)

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น เป็นสนธิสัญญาที่เสมอภาคกันและไทยก็ได้อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบแต่ประการใด แต่สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2398 และ 2399 นี้ ไทยอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบอย่างมาก ทั้งทางด้านอำนาจกฎหมาย การศาล และการเก็บภาษี ซึ่งทั้งนี้ก็เป็นเพราะมีภาวะทางการเมืองบีบคั้นอยู่.

๓๐ ธ.ค. ๖1

อังกฤษได้เข้ามาติดต่อกับไทยเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยการริเริ่มของบริษัทอินเดียตะวันออก ซึ่งมุ่งมาทำการค้าขายกับไทย แต่การค้าขายของพ่อค้าอังกฤษกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นไม่สู้จะได้รับความนิยมนัก เพราะมีพวกฮอลันดาเป็นคู่แข่งอยู่ และข้าราชการไทยก็เป็นอุปสรรคต่อการค้าของอังกฤษด้วย เมื่ออังกฤษเกิดขัดใจกับไทยจนถึงขั้นทำสงครามกับไทยในปี พ.ศ. 2229 ที่เมืองมะริด ซึ่งสงครามคราวนั้นไม่ได้ลุกลามไปใหญ่โตอะไรนัก แต่ทำให้การติดต่อกับค้าขายระหว่างอังกฤษกับไทยต้องหยุดชะงักไป ประจวบกับหลังจากนั้นมาไทยก็ต้องทำสงคราม และเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า บ้านเมืองตกอยู่ในสภาพวุ่นวาย จึงไม่อำนวยประโยชน์ต่อการค้าแต่อย่างใด

เมื่อไทยถูกเอกราชได้ในสมัยกรุงธนบุรี บ้านเมืองก็ยังไม่สงบสุขดี เพราะยังมีการทำสงครามทั้งกับพม่า และสงครามเพื่อรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองจึงค่อยสงบสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น พวกพ่อค้าอังกฤษจึงเริ่มเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับไทยอย่างเป็นลำดับเป็นขั้นอีกครั้งหนึ่ง การเริ่มความสัมพันธ์ครั้งใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวแรก คือ เรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองทางภาคใต้ของไทย ที่ซึ่งเพราะอังกฤษสนใจที่จะแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าและแอทธิพลบนแหลมมลายูซึ่งไทยมีอิทธิพลอยู่ เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราชยกทัพไปตีเมืองไทรบุรีในปี พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) สุลต่านแห่งไทรบุรีได้หนีไปขอความช่วยเหลือจากอังกฤษที่ป็นิ่ง ก. ที่เมืองไทรบุรีนี้เอง เป็นเหตุปัจจุบันนี้ทำให้อังกฤษตื่นตัวและคิดส่งทูตมาเจรจาเพื่อสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างไทยกับอังกฤษให้เกิดขึ้น พร้อมกันนั้นอังกฤษก็ต้องการขอให้ไทยแก้ไขกฎเกณฑ์ทางการค้าบางอย่างที่อังกฤษไม่พอใจ เช่น อภิสิทธิ์ของรัฐบาลในการเลือกซื้อสินค้าไคกอน และการกีดกันพระคลังสินค้า บริษัทอินเดียตะวันออกจึงได้แต่งตั้งให้ จอห์น ครอเฟิต เป็นทูตมาเยือนไทยในปี พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) แต่ครอเฟิตก็ไม่ได้บรรลุเป้าหมายอะไรมากนักจากการเจรจาของเขา นอกจากเป็นการวางรากฐานสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษให้เป็นทางการขึ้น และมีความเข้าใจต่อกัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2365 (ค.ศ. 1822) อังกฤษเกิดวิวาทกับพม่าและไต้หวันสงครามกัน
 ในระยะแรก ๆ ของสงครามอังกฤษรบกับพม่าด้วยความลำบาก อังกฤษจึงต้องการความช่วยเหลือ
 จากไทย นอกจากนั้นอังกฤษก็เกรงว่าอาจเกิดความเข้าใจผิดระหว่างไทยกับอังกฤษขึ้นมาได้ ดังนั้น
 การสงครามนี้อยู่ใกล้กับเขตแดนไทย อีกประการหนึ่ง อังกฤษเกรงว่าไทยจะเข้าใจว่าการที่อังกฤษทำ
 สงครามกับพม่านั้นเป็นการขยายอำนาจหรือแสวงหาเมืองขึ้น ซึ่งจะทำให้ไทยหวาดกลัวอังกฤษและ
 อาจจะช่วยพม่าได้ บริษัทอินเดียตะวันออกจึงได้ส่งร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี่ ให้ทูตมาเยือนไทย โดย
 มีจุดประสงค์ที่จะเข้ามาสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างไทยกับอังกฤษในเรื่องสงครามกับพม่า และขอ
 ให้ไทยปรับปรุงกฎเกณฑ์ทางการค้าของไทย กับเรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดน เบอร์นี่สามารถเจรจา
 ทกลงเรื่องราวต่าง ๆ กับไทยได้สำเร็จ และได้ทำสัญญากันในปี พ.ศ. 2369 (ค.ศ. 1826) การ
 ที่ไทยยอมทำสัญญากับอังกฤษในคราวนี้เนื่องมาจากไทยเห็นว่าอังกฤษมีอิทธิพลและกำลังอำนาจมาก ทั้ง
 เห็นจากผลของสงครามที่อังกฤษทำกับพม่า ดังนั้นจึงเกรงว่าถ้ารบปฏิเสศที่จะทำสัญญากับอังกฤษอีก อาจ
 ทำให้อังกฤษไม่พอใจและหาเรื่องเอาได้

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยนั้นก็เช่นเดียวกันกับอังกฤษ คือเริ่มมาจากเรื่อง
 การค้าก่อน โดยพ่อค้าอเมริกันได้เริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยในสมัยรัชกาลที่ 2 พ่อค้าอเมริกันได้นำ
 เาสินค้าที่ไทยต้องการมาขาย นั่นคือฝิ่น ไทยจึงชอบใจพ่อค้าอเมริกันตั้งแต่แรกเริ่ม อย่างไรก็ตาม
 กฎเกณฑ์ทางการค้าของไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าของชาวตะวันตก ซึ่งอังกฤษได้พยายามส่ง
 ครอดเฟลิกและ เบอร์นี่มาขอให้ไทยแก้ไขนั้นก็เป็นอุปสรรคต่อพ่อค้าอเมริกันด้วยเช่นกัน สหรัฐอเมริกา
 จึงต้องการที่จะขจัดอุปสรรคทางการค้าที่มีต่อพ่อค้าอเมริกันเสีย ความคิดที่จะส่งทูตมาเจรจาขอ
 ทำสัญญากับไทยจึงเกิดขึ้นแต่ยังไม่ได้นำมาปฏิบัติ จนกระทั่งเมื่อเรือสินค้าสหรัฐถูกชาวพื้นเมืองที่สุมาตรา
 ทำลาย สหรัฐอเมริกาจึงจัดส่งทูตเพื่อมาเจรจาสัญญากับประเทศทางตะวันออกซึ่งรวมทั้งประเทศไทย
 ด้วย เพื่อพ่อค้าชาวอเมริกันจะได้มีความปลอดภัยและค้าขายได้รับผลประโยชน์ ผู้ที่รับหน้าที่นี้คือ
 เอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ โรเบิร์ตส์ได้เดินทางมาเจรจากับไทยในปี พ.ศ. 2376 (ค.ศ. 1833) เขาได้
 รับการต้อนรับด้วยไมตรีจิตมิตรภาพเป็นอย่างดีจากไทย และสามารถทำสนธิสัญญามิตรไมตรีกับไทยได้สำเร็จ
 อย่างไม่ยากเย็นอะไรนัก ทั้งนี้เพราะมีสนธิสัญญาที่อังกฤษทำไว้เป็นแบบอย่าง และไทยก็ให้ความสำคัญ

สะดวกเป็นอย่างดี ซึ่งก็ถึงเป็นเพราะไทยเกรงอำนาจของอังกฤษอยู่ จึงต้องการให้สหรัฐอเมริกา เป็นผู้วางดุลย์อำนาจให้ไทย ✓

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาฉบับแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า สนธิสัญญาทั้งสองฉบับมีลักษณะ เป็นการตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นส่วนใหญ่ แต่แท้จริงแล้วผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ก็คือผู้เข้ามาขอทำสนธิสัญญานั้นเอง เพราะในสมัยนั้นมีแต่พ่อค้าอังกฤษและอเมริกันเท่านั้นที่เข้ามาอยู่อาศัยและค้าขายอยู่ในประเทศไทย ส่วนคนไทยนั้นยังไม่สามารถที่จะเดินทางไปอยู่อาศัยหรือค้าขายถึงประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ นอกจากนั้นที่สำคัญก็คือ สนธิสัญญาฉบับแรกที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกานั้น เป็นสนธิสัญญาที่เสมอภาคกัน ไทยยังคงมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ทุกประการ

หลังจากอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญาฉบับแรกกับไทยไปแล้ว ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็หวังว่า การค้าของพ่อค้าของตนจะได้รับผลดีขึ้น แต่การณ์ก็ไม่เป็นดังที่คาดหมาย ทั้งนี้เพราะหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาไปแล้วไทยต้องเลิกพระคลังสินค้า อันทำให้ไทยขาดรายได้สำคัญของแผ่นดินไป จึงได้ใช้ระบบการผูกขาดภาษีมาหารายได้ชดเชยรายได้ที่ขาดไป ระบบการผูกขาดภาษีนี้ก็เป็นอุปสรรคต่อการค้าของชาวตะวันตกอีก เพราะจากนั้นคนไทยตอนปลายรัชกาลที่ 3 ก็มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวตะวันตกอีกด้วย โดยเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์เอง ทั้งนี้มีสาเหตุใหญ่อยู่ที่การกระทำอันไม่เหมาะสมหลายประการ ของนายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ พ่อค้าชาวอังกฤษ จนทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระพิโรธ และโปรดฯ ให้ขับนายฮันเตอร์ออกจากประเทศไป

เมื่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเห็นว่าการค้าของตนไม่ได้รับผลประโยชน์ จึงต้องการที่จะขอให้ไทยขจัดกฎเกณฑ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าเสีย สหรัฐอเมริกาจึงได้ส่งโจเซฟ บาเลสเดียร์ เข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทย แต่การที่สหรัฐอเมริกาส่งบาเลสเดียร์เข้ามาเจรจากับไทยนี้ กลับทำให้คนไทยเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวตะวันตกมากขึ้น เพราะบาเลสเดียร์เป็นคนฉุนเฉียว วิวาท จึงประสบกับความล้มเหลวตั้งแต่ยังไม่ไต่เริ่มต้น เมื่ออังกฤษส่ง เซอร์ เจมส์ บรุก เข้ามาไทย ในปี พ.ศ. 2393 ซึ่งเป็นเวลาไม่ห่างจากที่บาเลสเดียร์กลับไปแล้วนัก บรูกก็ต้องประสบกับความล้มเหลวเช่นเดียวกับบาเลสเดียร์ แต่บรูกนั้นเป็นนักการทูตที่ดีกว่าบาเลสเดียร์มาก ฉะนั้นความ

ล้มเหลวของบุรุษจึงเนื่องมาจากความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวตะวันตกอย่างชัดแจ้งของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและเสนาบดีบางพวก ซึ่งได้ตั้งแง่ปฏิเสธรั่วแต่แรก มากกว่าที่จะเนื่องมาจากความบกพร่องของตัวบุคคลเอง

ในเวลาที่บุรุษอยู่ในประเทศไทยนั้น บุรุษได้ติดต่อกับเจ้าฟ้ามงกุฎด้วย และมีความเห็นว่าถ้าอังกฤษขอให้เจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์เสียก่อนค่อยมาติดต่อกับไทยคงจะได้ผลประโยชน์มากกว่า และคงจะเป็นด้วยความเห็นดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ยังถกเถียงกันยังไม่เข้ามาตราการที่ติดชากกับไทย

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและข้าราชการไทยพวกหนึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อชาวตะวันตก และไม่ปรารถนาที่จะคบค้ากับชาวตะวันตกนั้น ก็มีข้าราชการไทยอีกพวกหนึ่งที่เห็นความสำคัญของชาวตะวันตก และเห็นว่าไทยจำเป็นต้องยอมอ่อนข้อให้กับชาวตะวันตก ข้าราชการที่มีความคิดดังกล่าวนี้บังเอิญเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในประเทศด้วย นั่นคือเจ้าพระยาพระคลัง

การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธที่จะทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ผู้ซึ่งสามารถรบนะจีนซึ่งเป็นประเทศใหญ่ได้มาใหม่ ๆ ทำให้คนไทยเกิดความหวาดกลัวว่าอังกฤษจะกำลังบังคับให้ไทยยอมทำสัญญากด้วย และความหวาดกลัวนี้ก็มีมูลอยู่ ฐานะเมื่อบุรุษกลับไปแล้วเขาก็ได้เสนอแนะให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามาตราการที่ติดชากกับไทย แต่บังเอิญในตอนนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระชนมายุมากแล้วกำลังประชวรอยู่ อังกฤษคงจะเห็นว่าผู้ที่จะได้ครองราชสมบัติต่อไปคงจะเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับชาวตะวันตก และนิยมตะวันตกอยู่ เมื่อพระองค์ได้ครองราชสมบัติแล้ว การมาติดต่อเจรจาจึงจะได้ผลที่น่าพอใจ เจ้าพระยาพระคลังคงตระหนักถึงอันตรายในการที่ไทยจะแข่งขันกับตะวันตก และเห็นความจำเป็นที่ไทยจะต้องยอมอ่อนข้อให้กับตะวันตก และคงจะเล็งเห็นว่าเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นผู้ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับตะวันตก และรู้จักกับชาวอังกฤษที่มีความสำคัญในภาคพื้นตะวันออกหลายคน คงจะสามารถที่จะติดต่อกับชาติตะวันตกได้เป็นอย่างดี จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เจ้าพระยาพระคลังสนับสนุนให้พระองค์ได้ครองราชสมบัติ

ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกับตะวันตกในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 3 กลับเปลี่ยนโฉมไป เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ครองราชย์ เพราะพระองค์ทรงเปิดประตูให้แก่ตะวันตก อังกฤษได้เป็นประเทศแรกที่เข้ามาขอทำสนธิสัญญากับไทยในสมัยของพระองค์ และสนธิสัญญาที่

ไทยทำกับอังกฤษนับนี้ก็เป็นแบบที่ชาติตะวันตกอื่น ๆ ได้ใช้เป็นแบบอย่าง สหรัฐอเมริกาได้ตามอังกฤษ เข้ามาทำสัญญากับไทย และได้ใช้สัญญาที่อังกฤษทำกับไทยเป็นหลัก สนธิสัญญาที่สหรัฐอเมริกาทำกับไทย จึงเหมือนกับสนธิสัญญาที่อังกฤษทำกับไทย เกือบทั้งสิ้น

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ ไทยต้องเสียอธิปไตยทาง กฎหมาย การศาล และการเก็บภาษีอากร อันเป็นการเสียเปรียบประเทศทั้งสองเป็นอย่างมาก ซึ่ง การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมทำสัญญาที่มีข้อเสียเปรียบดังกล่าว ส่วนหนึ่ง คงเป็นผลจากความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกับประเทศทั้งสองในตอนปลายรัชกาลที่ 3 ที่เป็นผลทำให้ประเทศ ทั้งสองคิดใช้กำลังกับไทย และยังมีตัวอย่างจากประเทศอื่นในเอเชียอีกด้วย จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมตามความต้องการของชาวตะวันตกนั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษที่เริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้น มี สาเหตุมาจากการค้าและการเมือง ซึ่งต่อมาไทยได้ยอมทำสนธิสัญญากับอังกฤษก็เพราะเห็นว่าอังกฤษ มีกำลังและอำนาจมาก ส่วนสหรัฐอเมริกานั้น เข้ามาติดต่อกับไทยทางด้านการค้าและศาสนา และ ไม่ได้แสดงตนเป็นผู้นุกรานให้ไทยเห็นเลย ไทยจึงไม่ค่อยหวาดกลัวสหรัฐอเมริกา และหวังที่จะได้ สหรัฐอเมริกาเข้ามาถ่วงดุลย์อำนาจอังกฤษ เมื่อไทยทำสนธิสัญญากับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทย ก็คงคิดจะให้สหรัฐอเมริกาถ่วงดุลย์อังกฤษอีกเช่นกัน

อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในช่วงรัชกาลที่ 1 - 3 นั้น เป็นบทเริ่มต้นของความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่ของไทยกับชาวตะวันตก โดยมีอังกฤษเป็นผู้นำ และสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ตามอย่างใกล้ชิด สนธิสัญญาที่ทำตามแบบที่ทำกันในปัจจุบัน ก็ได้ทำขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนี้ และก็เป็นการทำกับประเทศทั้งสองนี้เอง ซึ่งสนธิสัญญาที่ทำนั้นเป็น สนธิสัญญาเสมอภาค นอกจากนั้น ความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 นี้ ก็เป็นพื้นฐานและมีผลต่อการติดต่อกับประเทศทางตะวันตกในสมัยต่อมา

บรรณานุกรม

X ข้าราชการไทย, คณะกรรมการ "พระยาราชภินันท์ : จกหมยพรานชีสไลต์
ถึงจอร์ชเสแตรคตัน" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2
เล่มที่ 1 เดือนมกราคม 2511 โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

ข้าราชการไทย, คณะกรรมการ "พระยาราชภินันท์ : คำแปลพระราชหัตถเลขา
ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2
เล่ม 2 เดือน พฤษภาคม 2511

X ข้าราชการไทย, คณะกรรมการ "เอกสารกลาง" แถลงงานประวัติศาสตร์
เอกสารโบราณคดี ปีที่ 2 เล่ม 3 เดือนกันยายน 2511

X ข้าราชการไทย, คณะกรรมการ "เอกสารกลาง" แถลงงานประวัติศาสตร์
เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3 เล่ม 1 เดือนมกราคม 2512

X ข้าราชการไทย, คณะกรรมการ "เอกสารกลาง" แถลงงานประวัติศาสตร์
เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3 เล่ม 2 เดือนพฤษภาคม 2512

X เบอร์นี, เฮนรี เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 1 ส่วตรี สุวรรณสถิตย์ (แปล)
กรมศิลปากร พ.ศ. 2514

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงต่างประเทศ กรม สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ
เล่ม 1 โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. 2511

เอกสารประเภทพงศาวดาร

X จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม 2 ตอน 2 โอเคียนสโตร ม.ป.ป.

✕ คำทรงราชานุญาต, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา พระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 โรงพิมพ์ไทย ณ สพานยศเส พ.ศ. 2459

✕ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2
 โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. 2504

✕ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
 เล่ม 1 โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. 2504

✕ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
 เล่ม 2 โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. 2504

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
 พ.ศ. 2367 - 2394 พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ
 ทานคุณหญิงนางประไพจิตร (ตาด สนิทวงศ์ ณ อยุธยา) วันที่ 17 มีนาคม
 พ.ศ. 2481 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
 กรุงเทพฯ

✕ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 34 เหตุการณ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์, พ.ศ.
 2512

✕ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 3 สำนักพิมพ์ก้าวหน้า
 พ.ศ. 2507

ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ร.1 - 2
 ป.พิศนาคะการพิมพ์ พ.ศ. 2506

ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 31 จดหมายเหตุเรื่อง มิชชันนารีอเมริกัน
 เข้ามาประเทศไทย . 2493

เอกสารที่รอง

กัลยาณไมตรี) พระยา การปรับปรุงข้อมูลภูมิศาสตร์ตามลำดับของประเทศไทย
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำราญ กัลยาณมิตร (แปล)
 กรมศิลปากร 2512

จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต กลังวิทยา พ.ศ. 2505

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพิธีในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงพิมพ์พระจันทร์ 2479

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา ไทยรบพม่า ศิลปารมณาคาร พ.ศ. 2514

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา "อธิบายเรื่องพงศาวดาร
 อันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ใน
 งานพระราชทานเพลิงศพ พระรัตนธัชมุนี (อิศรญาณเถร) พ.ศ. 2505

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา เที่ยวตามทางรถไฟและรวมเรื่องเมือง
นครราชสีมา เอกศิลปการพิมพ์ พ.ศ. 2505

ดิเรก ชัยนาม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
 สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511

เคิม วิชาคัพพจนกิจ ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1 โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
 พ.ศ. 2513

ทรงศรี อารจธูณ การแก้ไขสภานิติบัญญัติสภาชนออกอาณาเขตกับประเทศ
มหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนักพิมพ์สมาคม
 สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ปริญฐานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 2502

ทวีศักดิ์ ล้อมลัม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา เมืองประเทศราชมลายู
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2315 - 2411) ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม.
 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร พ.ศ. 2515

บรรณวิปสงศ์ประพันธ์, พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย
 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2507

ปรีชาเทพมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ธรรมปิเยน
ราชตระกูลในกรุงสยาม 2501

พลกุด อังกินันท์ บทบาทราชทูตในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร 2515

วิจิตรวาทา, ชู สัมพันธภาพระหว่างไทย - อเมริกา โรงพิมพ์สวนทองถิ่น พ.ศ.
 2506

แวลล์, เคนเนธ อี ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828 - 1958
สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย 1958

วอลเตอร์ เอฟ เวลลา แผนที่พระที่นั่งเกล้าฯ นิธิ หงษ์โสภิต (แปล) สำนักพิมพ์
สังกมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2514

วิชัย ประสงค์ ประวัติสหราชอาณาจักรกับสยาม กรุงเทพฯ การพิมพ์

สมชัย อุณาเรชาชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา โรงพิมพ์พระจันทร์
 พ.ศ. 2509

สมศักดิ์ ศรีสิงห์ การบริหารภาาการในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม.
 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร พ.ศ. 2515

๖/๑๒๓๓

X สมสวาท ขวนไชยสิทธิ์ การปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ปริญญาโท กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
พ.ศ. 2515

สิทธิสยามการ, หลวง สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ โรงพิมพ์
พระจันทร์ พ.ศ. 2506

สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอมิเรตส์ ปาฐกถาต่อสมาคมอเมริกันแห่งประเทศไทย
ณ โรงแรมโอเรียนเต็ล วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2501

X แอนเดอร์สัน, จอห์น มูลเหตุแห่งการติดค้ายาเสพติดระหว่างไทยกับอังกฤษ ทัศนา สุตกุล
(แปล) พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภิรมย์ จักรกฤษณ์
พ.ศ. 2509

เอกสารภาษาอังกฤษ

เอกสารสันติ

Bradley, D.B., ed, Bangkok Calendar 1870, microfilm.

Burney, Henry, The Burney Papers II, (May to June 1826) ✓
Vajirananak National Library, Bangkok, 1910.

Burney, Henry, The Burney Papers III, (May to Sept 1826) ✓
Vajirananak National Library, Bangkok, 1910.

✓ Burney, Henry, The Burney Papers IV, (Feb 1822 to Aug. 1825)
Vajirananak National Library, Bangkok, 1910.

Burney, Henry, The Burney Papers, Vol II Part I (Jan to June
1825) Vajirananak National Library, Bangkok, 1911.

✓ Burney, Henry, The Burney Papers, Vol II Part III, (August 1825
to March 1826) Vajirananak National Library, Bangkok, 1911.

✓ Burney, Henry, The Burney Papers, Vol II Part IV, (No. 1824 -
June 1827), Vajirananak National Library, Bangkok, 1911. ✓

Burney, Henry, The Burney Papers, Vol II Part V, (Feb 1825 - Oct. 1827), Vajiraman. National Library, Bangkok, 1912.

Bowring, Sir John, The Kingdom and People of Siam, Vol III, Oxford University Press, 1909.

Brooke, Sir James, Papers Respecting Siam, nodate.

Crawford, John, The Crawford Papers, National Library, Bangkok, 1915.

/Crawford, John, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin - China, Henry Colburn, New Burlington Street, London, 1828.

✓ Finlayson, George, The Mission to Siam and Hue, John Murray, Albemarle Street, 1826.

Harris, Townsend, The Complete Journal of Townsend Harris, Charles E Tuttle Company, 1959.

✓ John, Spencer St., The Life of Sir James Brooke, William Blackwood and sons, Edinburgh and London, MDCCCXXIX

✓ Roberts, Edmund, Embassy to the Eastern Courts of Cochin - China, Siam, and Muscat, Harper & Brothers, 1837

Templer, John C., ed., The Private Letters of Sir James Brooke, Vol II - III, Richard Dentley, New Burlington Street, 1853.

Vajirayana Library, Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the 17th Century, Vol I, 1955.

Wood, William Maxwell, Fankwei, Harper & Brothers, 1859.

เอกสารพิมพ์

Anderson John English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century, London, Kegan Paul, Trench, F. Trubner & Co., Ltd, 1890.

Clodd, H.P. Malaya's first British Pioneer Luzac & Company Ltd., London, 1948.

Chien - Nung, Li, The Political History of China 1840 - 1928, Ssu - Yar Teng, ed, D. Van Nostrand Company, Inc. 1956.

- Hall, D.G.E., A History of South - East Asia, Macmillan & Co. Ltd., 1988.
- Hall, William Edward, International Law, Oxford University Press, 1904.
- James, Eldon R, "Yale and Harvard in Siam," The Harvard Graduates' Magazine Vol XXXIV - June, 1926--", No CXXXVI, The Harvard Graduates' Magazine Association, Boston, Massachusettes, pp. 503 - 531.
- Klein, Julius , Siam and its Commerce, A radio talk delivered over the coast - to coast network of the Columbia Broadcasting System from Washington, D.C., April 26, 1931.
- Mills, L.A., British Malaya 1824 - 67, Cathey Press, Hongkong, 1966.
- Martin, James V., A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1929, Doctor's Thesis, Fletcher School of Law, 1947.
- Manich Jumsai, History of Anglo - Thai Relations, Niyomvithaya Printing Press, Bangkok, 1970.
- Manich Jumsai, King Mongkut and Sir John Bowring, Chalermnit, Bangkok, Thailand, 1970.
- Moore, R. Adey, "An Early British Merchant in Bangkok," The Journal of The Siam Society, Vol. 11, 1969.
- Neon Snidvongs, The Development of Siam's Relations with Britain and France in the Reign of King Mongkut, 1851 - 1868, Vol I, Doctor's Thesis, no date.
- Nathabansa, Luang, Extra - Territoriality in Siam, Bangkok daily Mail, 1924.
- Nibondh Sasidhorn, The United States and Extra - Territoriality in Thailand, Doctor's Thesis, Indiana University, 1960.
- Satow, Sir Ernest, A Guide to Diplomatic Practice, Longmans, 1957.
- Tarling, Nicholas, "Siam and Sir James Brooke," The Journal of The Siam Society (JSS) Vol XLVIII, Part 2, pp. 43 - 72, November 1960, Bangkok.
- Thompson, Virginia, Thailand : The New Siam, Paragon Book Reprint Corporative, New York, 1967.
- Wallbank, T. Walter, India in the New Era, Scott, Focesman and Company, 1951.

ភាគដេក

ภาคผนวก ก.

เมืองไทรบุรีนั้นขึ้นต่อไทยมาตลอดสมัยอยุธยา จนกระทั่งไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767) ไทรบุรีก็คงถือโอกาสตั้งตัวเป็นอิสระ¹ หรือเป็นอิสระในทางปฏิบัติ เพราะไทยถูกพม่าทำลายลง² และไทรบุรีก็เลยเป็นอิสระเรื่อยมาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรี เพราะในสมัยธนบุรีก็ยุ่งการศึกสงครามจนไม่มีเวลามาสนใจหัวเมืองทางใต้ได้ ก่อเมื่อสมัยรัชกาลที่ 1 ใน พ.ศ. 2328 (ค.ศ. 1885) พระเจ้าปดุงกษัตริย์พม่าได้ยกทัพในนามสยาม ทางภาคใต้เข้าตีพม่าได้ไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นกองทัพไทยได้ชัยชนะกองทัพพม่าทางลำคันทา แขวงเมืองกาญจนบุรีแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงมีรับสั่งให้ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จยกทัพลงไปตีพม่าทางหัวเมืองภาคใต้³

เมื่อกรมพระราชวังบวรฯปราบปรามพม่าทางหัวเมืองภาคใต้เสร็จแล้วก็ทรงดำริที่จะปราบปรามหัวเมืองมลายู ซึ่งเคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาแต่สมัยอยุธยา ให้กลับมาเป็นเมืองประเทศราชดั้งเดิม จึงโปรดให้มีหนังสือรับสั่งออกไปยังเมืองปัตตานีให้เข้ามาอ่อนน้อมแต่โดยดี แต่สุดท้ายเมืองปัตตานีไม่ยอมมาอ่อนน้อมโดยดี กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทจึงให้ยกกองทัพไปตีปัตตานี⁴ หัวเมืองมลายูอื่น ๆ เช่น ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู กลัว

¹ หวีถักถัก ล้อมลิ้ม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายู ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411) หน้า 14

² L.A. Mills, British Malaya 1824 - 67, p. 35.

³ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร.1 - 2 หน้า 124

⁴ ก. หน้า 455

ทัพไทยจะไปได้ จึงได้แต่งเครื่องราชบรรณาการมาทูลเกล้าฯ ถวาย กรมพระราชวังบวรฯ
ขอเป็นเมืองประเทศราชต่อกรุงเทพฯ ต่อไป เมื่อ พ.ศ. 2329¹ (ค.ศ. 1786)

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ไทรบุรีเคยเป็นประเทศราชของไทยมาในสมัยอยุธยา และเป็นอิสระ
ไปในช่วงนั้นแก่ไทยเสียกรุงฯ จนสิ้นสมัยกรุงธนบุรี และกลับมาขึ้นต่อไทยใน พ.ศ. 2329
(ค.ศ. 1886) ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2
ตอน 2 หน้า 270.

*

အမည်အားဖြင့် ၁.

INSTRUCTIONS

TO JOHN CRAWFURD, ESQ. AGENT TO THE GOVERNOR-GENERAL, ON
A MISSION TO THE EASTWARD.

POLITICAL DEPARTMENT

Sir,

Your appointment as Agent to the Governor-General, to proceed on a Mission to Siam and Cochin China, has been already notified to you in my letter of the 1st instant; and I am now commanded, by the Most Noble the Governor-General in Council, to furnish you with the necessary instructions for your guidance.

2.-You are aware, that in the earlier period of the Indian commerce of the European nations, the trade of Siam and Cochin China constituted no unimportant branch of it; and that during their struggle for superiority among themselves in India, and those contests with the native powers which led to the establishment of territorial possessions, the commerce with those two countries was overlooked or neglected; so that, during the first half of the last century, that trade became extremely inconsiderable, and during the last seventy years may be looked upon as having altogether ceased.

3.-From the most authentic information in the possession of this Government, there is every reason to believe that the industry and civilization, together with the geographical position and natural

* John Crawford, Journal of an Embassy from The Governor-General of India to The Courts of Siam and Cochin-China, pp. 589 - 595.

fertility of soil which characterise the kingdoms of Siam and Cochin China, are such as to render it extremely desirable, under the present stagnation of trade, to negotiate with the Sovereigns of those countries the renewal of a commercial intercourse with Great Britain and her Indian dominions. The subject, indeed, of cultivating a more intimate connexion with Siam has been repeatedly brought to the notice of the Supreme Government by the Government of Penang, and towards the end of last year, a proposition from that Government to depute an Agent to Siam received the sanction of his Lordship in Council. That sanction has, however, only been partially acted on, and the design may now be conveniently superseded by the Mission which his Excellency in Council has resolved to commit to your charge.

4.-I now proceed to state to you some general Rules and Observations for the guidance of your conduct in the execution of the important duty in which you are about to engage.

5.-It is not unknown to you, that among the various states of farther Asia, beyond the peninsula of Malacca, a very general fear and distrust of Europeans, highly detrimental to the interests of commerce, is predominant; resulting, it is too much to be feared, from the violence, imprudence, and disregard of national rights, which occasionally characterised the conduct of all the European nations in the earlier periods of their intercourse. The first object of your attention will be to endeavour to remove every unfavourable impression which may exist as to the views, or principles, of the Honourable Company and the British nation, in seeking a renewed connexion solely for purposes of trade.

6.-The Governor-General in Council does not contemplate, in the first instance; the practicability of establishing our commercial relations with the countries in question upon a permanent and beneficial footing, by the absolute removal of those restrictions which national jealousy and ancient prejudices at present oppose to the progress of external commerce. His Lordship in Council entertains hopes, however, that well-timed and judicious representations on your part to the Rulers of these countries, may have, in a great measure, the effect of disarming their apprehensions, removing their antipathies, and, by so doing, laying the foundation of a friendly intercourse, which may prepare the way for the establishment of a commercial relation, commensurate in extent with the apparent resources and population of those extensive regions, and our known capacity to supply their wants.

7.-After the first establishment of a friendly intercourse with the nations in question, his Excellency in Council conceives that the trade with them will require little assistance in the way of diplomatic agency; and that its prosperity and extension will mainly depend upon the degree of freedom with which it may be conducted on both sides, and the experience of the mutual advantages it may confer. Upon this principle, you will carefully refrain from demanding or hinting at any of those adventitious aids or privileges upon which the earlier traders of Europe were accustomed to found their expectations of commercial benefit; such as the establishment of forts and factories, exemption from municipal jurisdiction and customary imposts, monopoly of favourite articles of produce, and exclusion of rival

European nations. Upon a dispassionate review of our commercial transactions in former times, his Excellency in Council is disposed mainly to attribute to the effect of the unpopular privileges so obtained, and to the indiscreet exercise of them, of which so many examples are recorded in the history of that period, the subsequent extinction of our commerce, as well as that of other European nations, or its arbitrary restriction, with all the considerable and independent countries of farther Asia.

8.-Independently of the obstacles which jealousy of the European character opposes to the establishment of a commercial intercourse, we have to contend with another difficulty common to all the nations which bear any mark of the Chinese stamp of civilization,--real or pretended contempt of foreign traffic in general. Under the influence of this feeling towards the traders who may resort to their ports, they impose on them various vexatious restrictions. For example, the Sovereign, in particular cases, claims and exercises the right of preemption, and retains in his own hands a monopoly of certain articles most in demand, while the exportation of some of the native productions of the country is altogether prohibited. Your attention will of course be directed to the means which, in your judgment, will be most conducive to the remedy of this serious obstacle to the freedom of commerce, and by employing such arguments and representations as are most applicable to the character of the people, and least likely to offend their national pride or excite their jealousy.

9.- Adverting to the state of civilization and the peculiar of the people to whom you are deputed, his Excellency in Council sees less causes to apprehend obstruction to an improved commercial intercourse from the avowed magnitude of the imposts on external trade, than from the vexatious mode in which they are levied. His Lordship in Council considers the levying of duties in kind, the rude examination of a cargo in detail by the native officers the depredations to which it is thence liable, and the irregular exactions of the revenue officers, to be such serious impediments to the operations of commerce, that a still higher rate of impost, levied in a less exceptionable manner, would be greatly preferred. If urged with prudence, it is not at all improbable that the native Governments may be induced, as well from the apparent as the solid advantages of such an arrangement, to accede to it. With this view, his Lordship in Council would suggest the advantages of establishing, in lieu of all others, one simple impost in the form of a duty upon tonnage or measurement-a mode of proceeding which, it is believed, is not inconsistent with the established usages of those countries. Any trifling inequality which might arise in practice from the adoption of this principle, would be much more than compensated by the exemption from vexatious interference which it would secure.

10.-In conformity with the principles now laid down, adapted to the people among whom you are to appear, and the relative situation of the British Government in India, in regard to them, you will be furnished with letters to the Kings of Siam and Cochin China, in the

terms of the English drafts which accompany these Instructions.

11.-With regard to the practical details which may arise out of the principles above stated, and which must be, in a great measure, contingent upon the knowledge you obtain in the progress of your mission, his Lordship in Council relies on your judgment and experience, and necessarily commits the conduct of them to your discretion, to be regulated according to circumstances.

12.-Although Government is not inclined to contract formal treaties, lest the native Powers to whom you are now deputed should capriciously imagine their independence or their prerogatives compromised by such engagements; yet, his excellency in Council is sensible of the great advantage which would result from obtaining from the Cochin Chinese or Siamese Government official and authentic records of such concessions as they might be induced to make to the freedom and security of commerce, either in the form of letters from the Sovereigns to the Governor-General, or from their Ministers to yourself, in the character of an edict addressed to their subjects.

13.-As his Lordship in Council conceives that, after the first establishment of a friendly intercourse with Siam and Cochin China, the extension and improvement of our amicable relations with these states will be greatly promoted by the maintenance of epistolary communication, you will see the propriety of encouraging a correspondence respectively on the part of the Sovereigns with the head of this Government, and on that of his Ministers with the subordinate Governments of India, especially with the Government of Prince of

Wales's Island, and the Chief of the settlement of Singapore. This will have the salutary effect of impressing the native Governments with a conviction that our traders resorting to their ports have the constant protection of their own Government, while it will not be accompanied by any of the inconveniences that may result from an attempt to exercise a more direct control.

14.-The Governor-General in Council calculates on your being able to proceed from hence, at the very latest, by the 1st of November. It is to be hoped you will reach Siam, which will be the first object of your attention, about the middle of December; touching at Prince of Wales's Island and Singapore for necessary information and assistance. If, as Government has reason to hope, your reception by the Court of Siam be friendly, it is not proposed to limit your residence there to any specific period, but to leave it to your own discretion; keeping in mind the advantage which may result from remaining for such a time as will afford you an opportunity of attaining a competent knowledge of the character of the Court, the manners of the people, and the resources of the country.

15.-After accomplishing the objects of the Mission, as far as Siam is concerned, it will be necessary for you to return to Singapore or Prince of Wales's Island, and there await the favourable monsoon, to prosecute your mission to Cochin China. In your voyage from Siam to the Straits of Malacca, an opportunity will be afforded you of examining, and reporting upon, the condition and resources of the tributary and petty States upon the shores of the Gulf of Siam; but

you will be careful to satisfy yourself, in the first place, that your holding communication with these chiefs will not excite the jealousy of the Siamese Government, nor give cause of complaint to the Dutch. that we are interfering with the settlements which they may have formed in that quarter.

20.-Having thus sketched out the general objects of your mission to Siam and Cochin China, it is necessary to revert to the views and objects of the Government of Penang, in suggesting at various times the deputation of an Agent to Siam as stated in the third paragraph of the letter.

21.-In the year 1813-14, an application was received by the Government of Prince of Wales's Island from the King of Queda, for the friendly interference of the British Government in his favour with his superior, the King of Siam. On that occasion, the Government of Prince of Wales's Island referred the question to the consideration of the Supreme Government, when it was determined that, whatever might be the claim which the King of Queda might be thought to possess to the attention and regard of the British Government, our mediation for the adjustment of the differences subsisting between Siam and that country might lead us into an embarrassing participation in the interests and concerns of one or both States; and the Government of Penang was accordingly instructed to limit its proceedings to opening a communication with the King of Siam, and addressing a letter to him, framed in conformity with the views and principles which were distinctly laid down for its guidance. The subject was resumed

in the year 1818, when the Governor of Prince of Wales's Island recorded a Minute, taking a full view of the former proceedings regarding the King of Queda, and another tributary of Siam, the Chief of Pera, and stating his deliberate opinion of the great political and commercial advantages which the Government of Penang would derive from cultivating a more intimate connexion with Siam. Copies of the whole correspondence which passed between this Government and the Government of Prince of Wales's Island on the occasions above adverted to, and also of a later correspondence in the year 1820, which led to his Lordship in Council sanctioning the deputation by that Government of an Agent to Siam for purely commercial objects, are now inclosed for your information.

22.- Although the Governor-General in Council is solicitous to avoid mixing any thing of a political nature with your negotiations at Siam, it seems desirable that you should be in possession of the grounds on which the Governor of Penang has felt an anxiety for the security of the States of Queda and Pera; and that you should be prepared to avail yourself of any favourable opportunity of accomplishing the wishes of the Governor in Council by a friendly and unostentatious representation to the Court of Siam. His Lordship in Council relies entirely on your discretion for acting on this suggestion, or abstaining from any advertence to the subject, according to the experience you will obtain of the general disposition of the Siamese Government, and the Chances of an overture of this nature meeting with a favourable reception. Your visit to Penang will enable you to

learn from the Honourable the Governor in Council the actual state of the relations between Siam and its dependencies in the Malayan Peninsula, and to ascertain more precisely the views and objects of the Governor of Penang with regard to those States.

23.-You will be provided with letters to the Honourable the Governor of Prince of Wales's Island, and also to the Resident of Singapore, who will be requested to afford you any information or assistance in promoting and facilitating the success of your mission.

24. -You are apprised that the ship John Adam has been taken up for the accommodation of yourself and suite, and will be at your entire disposal; the commander being instructed to consider himself subject to your orders in every matter, saving what may be connected with the immediate navigation of the vessel.

25.-His Lordship in Council proposes to appoint Captain Dangerfield, of the Bombay establishment, to be your assistant, with a monthly allowance of six hundred rupees. With a view to provide against the contingency of your illness, or other casualty exposing to injury the special service entrusted to your care, Captain Dangerfield will be authorized, in such event, to assume charge of the Mission, and act upon the instructions contained in this letter.

26.-A party of thirty Sepoys, under the command of a native officer, will be attached to the Mission. Lieutenant Rutherford of the 14th Native Infantry, will be ordered to do duty with the escort.

27.-You will be furnished with a small supply of instruments for surveying, to be use in the event of circumstances being favourable

for such operations. His Lordship in Council is satisfied that you will carefully avoid any use of ~~the~~ which can tend in the slightest degree to excite the jealousy of the Governments to which you are accredited. A medical officer will also be attached to the Mission, and it will be the endeavour of Government to select for this duty a gentleman qualified by scientific attainments to avail himself of any opportunity that may offer of extending our knowledge of the natural history of the countries which you will visit.

28.-In conclusion, I am directed to desire that you will report to me, for the information of his Excellency in Council, the progress of the Mission from time to time; and that, in addition to an ample diary of your proceedings, you will be prepared, on the termination of the duty now assigned to you, which it is calculated will not exceed a twelvemonth from this date, and your return to Bengal, to submit a full and digested account of the transactions and negotiations in which you have been engaged, and of the information on all points connected with the objects of the Mission, which you may have been enabled to collect during the period of your employment.

I have the honour to be, Sir,

Your most obedient, humble servant,

Council Chamber,
29th September, 1821.

Geo. Swinton,
Secretary to the
Government.

*

ප්‍රකාශන ෩.

His Excellency the Most Noble the Marquis of Hastings, Earl of Rawdon,
 &c. &c. &c. Knight of the Most Noble Order of the Garter, Knight
 Grand Cross of the Most Honourable Military Order of the Bath,
 Knight Grand Cross of the Royal Hanoverian Order of Guelph, one
 of his Britannic Majesty's Most Honourable Privy Council, a Ge-
 neral of his Forces, Governor-General of the British Possessions
 in India, and Commander-in-Chief of the Troops of his Majesty and
 the Honourable the East India Company:

TO HIS MAJESTY THE KING OF SIAM.

In token of the esteem and respect of the English nation for
 your Majesty, I send into your presence my Envoy, with an earnest
 desire to promote the friendship and intercourse which has of late so
 happily recommenced between the English and Sinese nations.

The nations of Europe, after many years of war, are at peace
 with each other; and Hindostan, which for ages had been the prey of
 war, of anarchy, and of disorder, is now in a state of universal
 peace and tranquillity.

The influence and authority of the British nation extends from
 Ceylon to the mountains which border upon China, and from the confines
 of Ava to those of Persia, over ninety millions of subjects, and

* John Crawford, Journal of an Embassy from Governor-General of India to The Courts of Siam and Cochin - China. pp. 595 - 596.

we desire not to increase it.

While tranquillity reigns within, we are at peace and friendship with all the neighbouring nations; with the Kings of Eastern and Western Persia, with the Princes of Arabia, with the Turkish Sultan, and with the Emperor of China. With their subjects our merchants conduct an extensive commerce. With mutual advantage to both sides, and with freedom and security, their traders frequent our ports, and ours resort to theirs. Commerce, while it enriches the subjects of a state, tends to make them better known to each other, and becomes, at the same time, a bond of friendship between their rulers.

The great King of England; separated from his Indian dominions by the distance of half the globe, is too far away to govern them directly himself, and has delegated to me his authority. I anxiously desire the happiness and prosperity of the people thus entrusted to my care, and solicit for them the advantage of an intercourse and friendship with so great a monarch as your Majesty. I therefore invite the resort of your Majesty's subjects to our ports and harbours for the purposes of trade; and I entreat your Majesty's protection for all the subjects of Great Britain, European or Indian, who, in like manner, may visit your Majesty's dominions for the purposes of commerce.

I desire from your Majesty neither port, settlement, fort, nor factories; neither do I claim that our merchants resorting to your majesty's country should be exempted from the authority of its laws.

But if any regulation of your Majesty's Government touching foreign commerce should be found to bear hard upon our merchants, and thereby prove an obstacle to the extension of their trade with your Majesty's dominions, I shall trust to your Majesty's wisdom and friendly disposition to have them modified or removed.

Mr. Crawford, the Envoy whom I have chosen to represent me in your Majesty's presence, is well acquainted with my wishes, and in conference with your Majesty's Council will be able to make such an arrangement as will conduce to the wealth and prosperity of the Siamese and English nations. Mr. Crawford was my representative for several years at the Court of the Sultan of Java, and I have selected him on the present occasion to repair to your Majesty's presence, because he is well acquainted with the manners and customs of the nations to the Eastward, from his long intercourse with them. He enjoys my confidence, and whatever arrangements he may conclude with your Majesty's Government will receive my sanction and approbation.

Mr. Crawford will offer your Majesty certain gifts in my name.

*

Annex 1.

Basis of a Treaty of Peace and friendship between His Majesty the King of Siam and the Honble. English East India Company, settled in behalf of the King of Siam by His Highness the Governor of Ligore and in behalf of the Honble. Company by Captain Henry Burney in virtue of Powers granted to him by the Right Honble. William Pitt Lord Amherst Governor General of the British Possessions in India and by the Honble. Robert Fullerton Esquire Governor of Prince of Wales Island and its Dependencies.

ARTICLE 1st: The Governor of Prince of Wales Island will effect the removal of Rajah Hussein of Salangore from Perak, and prevent him from forcibly taking away such of the inhabitants of that Country as may be unwilling to accompany him. The English nation entertains no desire to occupy Perak or to interfere with its Government.

ARTICLE 2nd The Governor of Ligore engages that no Siamese form by land or Water, shall proceed to Perak or settle in that Country.

ARTICLE 3rd The Governor of Ligore and Captain Burney that the inhabitants of the Malayan, Siamese and British Territories shall have free trade and intercourse with Perak and with every Country subject to the Siamese and English Nations-that all robbers, pirates murderers and persons imprisoned or in chains for robbery,

*

Henry Burney, The Burney Papers IV, P. 703 - 705.

piracy or murder, who may escape into the English or Siamese territories shall be reciprocally surrendered-that debtors thus absconding shall also be delivered up if they do not discharge the amount of their debts-and further, that there shall be free liberty of sale or purchase with respect to all supplies and provisions within the Siamese and English jurisdictions.

ARTICLE 4th: The Government of Prince of Wales Island will negotiate with the Rajah of Salangore to obtain payment from him to the Governor of Ligor of a sum of Sph. Dollars Two thousand (2000) for the Boats and other Property, belonging to His Highness, which the Rajah of Salangore seized at Perak, and will prevent that Rajah from disturbing the Peace of Perak and it will further negotiate with the Rajahs of Salangore and Perak for the Establishment of an equitable boundary between their respective States.

ARTICLE 5th: The Governor of Ligore engages that no Siamese force, by land or Water shall proceed to Salangore.

ARTICLE 6th: The Government of Prince of Wales Island will engage, if the King of Quedah be restored to his Kingdom that His Majesty shall send the Golden and Silver Flowers triennially and a sum of Spanish Dollars Four thousand (4000) annually to Ligore for the Governor of Ligor to convey to the King of Siam. The English Nation entertains no desire to interfere with the Government of Queda.

ARTICLE 7th: The Governor of Ligor engages to proceed and report the subject of the preceeding Article to the King of Siam. and if His Majesty approve of the same, His Highness will withdraw his men, permit the King of Queda to return to his Kingdom releasing his family and relations, and engage that no Siamese force, by land or Water shall enter the territories of Queda.

ARTICLE 8th: The Government of Prince of Wales Island and the Governor of Ligor engage to adopt severally effectual measures for the suppression of piracy within their respective jurisdictions.

Article 9th: The Governor of Ligor and Captain Burney engage that a sincere and lasting friendship and good understanding shall be established and cemented between the Siamese and English Nations.

Article 10th: Captain Burney engages to forward one Copy of this Treaty to be laid before (the) Right Honble, the Governor General for His Lordship's ratification and to come himself in a Ship to Ligor within three(3) Months.

Article 11th: The Governor of Ligor engages to convey Captain Burney and another Copy of this Treaty before His Majesty the King of Siam for His Majesty's ratification as soon as Captain Burney arrives at Ligor.

Article 12th: The Governor of Ligor engages to return home within twenty (20) days with the Armament which he has brought to

Queda. This Treaty was settled when Henry Burney met at Queda this Seventeenth day of the Eighth Month 1187 of the Siamese year Fowl, corresponding to the 31st day of July 1825 of the English mode of computation.

Seal or Chop of Funahoon

Chow Than, Chow Pya

Ligor-His Highness the

Governor of Ligor.

(Signed) HENRY BURNEY Captain

Political Agent to

the Siamese States.

*
ภาคผนวก จ.

สำเนาแปลอักษรศาสตราจารย์อัครเจ้าเมืองมั่งกลามีมาขอเป็นไมตรี คริสตศักราช
๑๘๒๕ ปีระกา สัปทศก ๑๑๔๗.

๑ วัน ๕ ๖ คำ ปิจอ อัครศก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ขุนเทพวาจา บังพระศาลาลูกขุนฝ่ายขวา เสด็จมาสั่งเจ้าเมืองมั่งกลา ซึ่งปกติให้บริวารนี้ถือมา
ขอเป็นไมตรี ให้ทาลดแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทย ในหนังสือนี้ว่า

๑ มาแต่ท่านที่นับถือลอคอำแหง เจ้าเมือง เมาะตะมะ เมืองทั้งปวงที่อังกฤษได้ช้าง
ทวีปอินเดีย ถวายมาถึงท่าที่สูงสุดชุมหลวงเมืองไทย กราบถวายบังคมไทยนับถือ ตาม
ธรรมเนียมแล้วจึงได้เขียนหนังสือนี้ ได้ ๔ ปีมาแล้ว มารเกิดเหตุถึง ผู้มีสกุลอันใหญ่โตครองเมือง
มั่งกลาก่อนข้าพเจ้า ได้แต่งทูตให้เข้ามาเฝ้าท่านผู้สูงสุด สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นสำคัญ
ความนับถือแลยกยอชาติอังกฤษ ตั้งแต่บัดนั้นมา อังกฤษกับไทยมีไมตรียิ่งสนิทต่อกันมากยิ่งขึ้นไป
แลเมืองอังกฤษยังมีไมตรีคบบรรดาเมืองทั้งปวงข้างอินเดีย เว้นแต่เมืองอังวะ เพราะว่าเมือง
อังวะประมาททำเลื้อเกินที่จะออกทน เข้าให้โกรธขึ้น ให้เจ้าอังกฤษยกกองทัพมาตีให้ได้พวก
ไพร่ของท่านที่สูงสุด รู้จักแจ้งอยู่ทุกคนว่า ซึ่งท่านนั้นเป็นตนชอบไมตรีกับทั้งเมืองอังวะ และ
เมืองขึ้นแก่อังวะทั้งปวง ไทยต้องรู้จักที่จะมีอาณาไศรยเกินตรงต่อชาติ มิให้ห้ามความปรารถนา
ของมันไม่ได้ เว้นแต่เงินโดยกำลังเครื่องศาสตราอาวุธจึงจะห้ามความปรารถนาและความโกรธร้าย
ต่อเมืองใดก็ตามนั้นจึงจะได้ บัดนี้กองทัพอังกฤษ ได้ยกขึ้นไปถึงเมืองระมา เมืองใดใดก็ได้เมือง
นั้นแล้ว บัดนี้เห็นว่าท่านที่สูงสุดจะมีความยินดีเป็นอันมาก ด้วยว่าอำนาจที่เป็นศัตรูแห่งทั้งสองฝ่าย
นั้นได้ต้องแก่อังกฤษในการศึกทุกอย่าง บัดนี้อังกฤษก็ได้ไว้แล้ว เมือง อาสธร เมืองอารกัน
เมืองเจดุม เมืองราเว เมืองจินกา เมืองยางกุ้ง เมืองดาลา เมืองบักเสน เมืองเสเรียบน

* หอสมุดวชิรญาณ "สำเนาแปลอักษรศาสตราจารย์อัครเจ้าเมืองมั่งกลามีมาขอเป็นไมตรี
คริสตศักราช ๑๘๒๕ ปีระกา สัปทศก ๑๑๔๗" จดหมายเหตุ ร.๓ จ.ศ. ๑๑๔๗ เลขที่ ๒.
ฉบับกาลด แปลจากหนังสืออังกฤษ ปิจอ อัครศก ๑๑๔๗.

เมืองพะโค เมืองเตนยี เมืองปตน เมืองคนาว เมืองมะตะมะ เมืองเบ เมืองทวาย เมืองมฤท ทั้งข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงอินเเคีย สำหรับเอาใจใส่การอันใหญ่ที่ขุนหลวงอังกฤษมีความไว้วางใจมอบให้ข้าพเจ้าแต่เมื่อแรก กองทัพยกไปก็อึ้งวั้น ข้าพเจ้ามิไป ประรณางจะสำแดงแน่ให้ท่านที่สูงที่สุดเห็นความแนบถ้อยกบฏที่ข้าพเจ้ามีต่อท่านที่สูงที่สุด แลความปรารภแห่งชาติอังกฤษ โดยสุจริตที่จะพาทางไมตรีต่อกรุงไทย ข้าพเจ้าได้สั่งให้เจ้าเมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองใหม่ได้ข่าวการรบต่อพม่านั้น เมื่อใด ก็ให้เอาข่าวนั้นส่งถวายเข้ามาโดยเร็วอย่าให้ขาดได้ แลข้าพเจ้าได้สั่งแก่พวกกองทัพอังกฤษ และขุนนางทั้งปวงที่ขึ้นไปเมืองอึ้งวั้นไว้ว่า ถ้าพบคนและสิ่งของไทยณะตำบลใด ก็ให้กองทัพเอาใจใส่ช่วยทำนุบำรุง บัดนี้เห็นว่าถึงเพลแล้วที่ข้าพเจ้าจะต้องจัดทัพให้เข้าไปเผ่าท่าที่สูงที่สุดโดยชื่อ ข้าพเจ้าจะไ้กราบทูลความการรบพม่าให้แจ้งทุกอย่างและจะได้ทูลให้ทราบว่ามีเมืองอังกฤษ จะคิดการสิ่งใด ๆ ข้างหน้าต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเอา กะปิตันหันตริบารนี ใช้ในการอันใหญ่นี้ กะปิตันหันตริบารนีนี้เป็นขุนนางไ้ทำราชการฝ่ายตะวันออกของอินเเคียหลายปีมาแล้ว เป็นคนรู้เข้าใจการอย่างธรรมเนียมทั้งทวีปนี้มากเป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงที่สุดหลายคน เป็นต้นว่าเจ้าเมืองนคร เมืองกลาง เมืองกะกัวทุ่ง เมืองกะกัวป่า แลบรรดาขุนนางของเจ้าเมืองทั้งสี่นี้ กะปิตันหันตริบารนีมีบุญที่จะไ้เอาความซึ่งข้าพเจ้าพลอยมีความยินดี แต่ในดวงใจข้าพเจ้าเพราะท่านที่สูงที่สุดไ้เสด็จขึ้นนั่งพระที่นั่งอันใหญ่ที่สรรเสริญพระกรุงไทยนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีปรารภมาโดยสุจริต ให้ท่านที่สูงที่สุดไ้ว่าเรียดไปเป็นช้านาน จะไ้พระราชนานแยกพระเมตตาแก่ไพร่แห่งท่านที่สูงที่สุดทั้งสี่นี้แก่นา ๆ ประเทศทั้งปวง ที่เข้ามาณะกรุงของท่าน กะปิตันหันตริบารนีจะไ้กราบทูลแก่ท่านที่สูงที่สุดและกราบเรียนท่านเสนาบดีเองให้จะแจ้งถ้อยถ้อยถึงกาวมในหนังสือ ถวายความชาติอังกฤษนี้ไว้ใจลึกเท่าใดที่จะไ้รื้อฟื้นทางไมตรีต่อไทย กะปิตันหันตริบารนีไ้ว่าจะจำเภาะกราบทูลแลกราบเรียนท่านเสนาบดีถ้อยการที่ไ้รบพม่าต่อไปข้างหน้าไว้แน่ และจะแจ้งทุกสิ่ง ข้าพเจ้ามีความไว้วางใจอันใหญ่นักหนา ว่าท่านที่สูงที่สุดจะโปรดรับทูลที่ข้าพเจ้าให้เข้าไปโดยสะดวกด้วยอย่างใด ทูตนั้นจะไ้มีน้ำใจกราบทูลให้ทราบโดยสะดวกมิไ้ขัดข้องแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะไ้กราบทูลสารพัดทั้งปวงที่ข้าพเจ้าคิดขึ้นไว้ให้ท่านที่สูงที่สุดทราบ และทูลจะไ้จดหมายแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่าท่านที่สูงที่สุดจะเห็นชอบต้องถวายความที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นอย่างไร ทูตจะไ้เขียนออกไปให้ข้าพเจ้าทราบ เจ้าเมือง

อังกฤษไม่ได้มีความปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดของท่านที่สูงสุดมิได้ ปรารถนาแต่ที่สิ่งที่จะต้องการ
คือทางที่จะใช้ให้ทางไมตรีอังกฤษกับไทย ซึ่งมีต่อกันทุกวันนี้ยิ่งขึ้นไป และยืดยาวไปถ้าและท่าน
ที่สูงสุดทรงดำริห์ ทำสัญญาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยสัญญานั้น จึงจะเกิดประโยชน์แลง่ายสะดวกแลกว้าง
ขวางในเมื่อเมืองของท่าน แลเพราะอย่างนี้ ไมตรีจะใหญ่ยิ่งขึ้นไป และจะเกิดประโยชน์เป็น
อันมาก แก่ทั้งสองชาติ และเพราะสัญญาแก่เมืองเกาะหมากแล เมืองขึ้นแก่ท่านที่สูงสุด เหมือน
เมืองนคร เมืองสงขลา เมืองตะลุง ข้างหน้าจะไปจะได้อยู่ราบคาบไม่รบกวนกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ได้ กระบี่กับหัตถ์บริวารนี้ข้าพเจ้ามีความไวใจโดยออกความออกไปถึงกรมการ เมืองมังกลา
กระบี่บริวารนี้มีบุญที่จะคุมของเข้ามาถวายท่านที่สูงสุดโดยชื่อ ของข้าพเจ้าเปของท่าที่วิลาศบ้าง
ท่าที่เมืองมังกลาบ้าง ข้าพเจ้ามีความไวใจอยู่ว่าท่านที่สูงสุดจะรับไว้เป็นสำคัญนับถือและความ
ลำฤกของข้าพเจ้า หนังสือทำที่เมืองป้อมซอว์เดิม วันที่ 13 เดือนใหม่ ศักราช 1825

อำแหก

*
ព្រះករុណា ព្រះបាទ ជ័យវរ្ម័ន ទី៧

Treaty of Friendship and Commerce between His Majesty the King of Siam and the British Government.

Article 1st. There shall be perpetual Peace, friendship and good understanding between the British and Siamese Nations.

Article 2d. The Troops and Subjects of neither the British nor Siamese Government shall invade or occupy any of the Malayan Peninsular States, or disturb the Peace and tranquillity thereof in any manner.

Article 3d. His Majesty the King of Siam, as a proof of his high regard for the British Nation, accepts its mediation in favour of the King of Queda, and engages now to restore His Highness to his Throne and Kingdom, to release and remand the whole of his family and subjects that are in captivity and to withdraw the Troops and Subjects of Siam from the Territory of Quedah, and further engages that the Troops and Subjects of Siam shall not again invade or occupy that Territory, nor disturb its peace and tranquillity in any manner.

Article 4th. The British Government engages that it shall not take possession of the Kingdom of Queda, nor disturb its peace and tranquillity in any manner and stipulates on the part of the King of Queda, that His Highness shall forward a Sum of Four Thousand (4,000) Spanish Dollars annually, and the Gold and Silver Flowers triennially to His Majesty

*

Henry Burney, The Burney Papers II, pp. 250 - 256.

the King of Siam through the Chow Pya of Ligor.

Article 5th. The subjects of both the British and Siamese Governments shall have entire liberty of trade and friendly intercourse, whether by land or water, with every portion of the Malayan Peninsular States, and the British and Siamese Officers and Governors residing near those States shall concurrently adopt measures for apprehending and punishing Pirates and Robbers, and for affording to the trade of their respective Nations with those Malayan States adequate facility and security.

Article 6th. The Ships, Junks and other Vessels belonging to any of the subjects of His Majesty the King of Siam shall be entitled at all times to the protection of His Britannic Majesty and the Honorable East India Company's Ships of War, and shall be admitted into all the Ports belonging to the British Government in India upon the footing of the most favored Nations.

Article 7th. All Ships and other Vessels under the British Flag, the property whether of European or Asiatic Subjects of the British Government, shall be admitted into the Port of Bangkok and into every other Port belonging to the Siamese Government, subject to the Regulations and Rates of Duty, enumerated in the Schedule annexed to this Treaty.

Article 8th. Every facility and freedom shall be afforded to the Commerce between the British Possessions of Prince of Wales Island, Malacca and Singapore, and all the adjacent Siamese States of Ligor, Singora, Murdelong, Patani, Junk Ceylon Sea, and the Merchants and Traders of both Nations shall be allowed to carry on trade and intercourse

between all these Countries, whether by Sea, Overland, or by means of the Rivers, without the smallest obstruction.

Article 9th. Every facility and freedom shall be afforded to the Commerce between the British Possessions of Ye, Tavoy, Mergui, Tenasserim and such other places as the British Government may retain in Ava, and the contiguous Siamese Dominions, and His Majesty the King of Siam will depute Officers of rank to meet and confer with the British Officers at Tavoy, Mergui and other places, for the purpose of fixing proper boundaries between the British and Siamese Possessions, and of making such friendly arrangements as may encourage and facilitate a Commercial intercourse.

Article 10th. The Traders and Merchants of both the British and Siamese Nations shall have liberty to rent Houses and Godowns, and to settle and carry on their Affairs in the Territories of both Nations in full security and confidence, and the Officers and Governors of both States are to consider it their duty to assist and protect the Vessels and Goods of such Traders and Merchants.

Article 11th. British and Siamese Subjects shall be amenable to the Laws and Jurisdiction of the Country in which they may be residing for any transgressions committed against them; and when any British or Siamese Subject has any suit for debt or other matter, he shall submit his complaint to the Magistrate, or other Officer of the Country, who will cause the Defendant to appear, investigate the complaint, and upon finding it just, settle or redress it.

Article 12th. Whenever any British or Siamese Subject in the Siamese or British Territories, wishes to leave them, he shall be allowed

to do so with his property and suffer no obstruction.

Article 13th. His Majesty the King of Siam shall not permit any European Subject of the British Government to reside in any part of the Siamese Dominions, without the previous sanction of the Right Honorable the Governor General.

Article 14th. Should ever any Ship, Junk or other Vessel belonging to a Subject of the King of Siam be in a damaged state in any of the Ports belonging to the British Government, or any Vessel belonging to a British Subject be in that condition in any of the Ports belonging to the King of Siam, the Governors and Chiefs of the Ports of the respective Nations are to consider it their duty to give every aid to refit and repair Vessels so situated, and if it happens that any of the Vessels of either Nation are wrecked in or near the Ports or Shores of either Country, on such occasions whatever property can be recovered shall be saved and restored to the Owners, who will reward those who recovered it according to what may be just and proper.

Article 15th. That Peace, Friendship and Good understanding may endure between His Majesty the King of Siam and the British Governments as long as the Sun and Moon, this Treaty, containing of 15 Articles, has been drawn out in Duplicate, in the English and Siamese Languages, regularly Scaled and delivered to their Excellencies the six Ministers of Siam, by Captain Henry Burney the British Envoy to the Court of Siam on this 28th day of March in the year 1826, corresponding with the 6th day of the Decreasing Moon in the 4th Month of the Siamese year of Fowl 1187.

If the Ministers of His Majesty the King of Siam approve of this Treaty, they will put the Royal Seal to both Copies and give them in charge to an Envoy from Siam, who may accompany Captain Burney and submit them to the Right Honorable the Governor General. Should His Lordship ratify this Treaty he will retain one Copy and remand the Siamese Envoy with the other duly Scaled. The Siamese Envoy with the other duly Scaled. The Siamese Envoy on his return from Bengal shall touch at Prince of Wales Island and superintend the restoration of the King of Queda.

(Signed) H. BURNEY Captain

Envoy to the Court of Siam.

Schedule of Regulations to be observed, and of Port and Anchorage Charges and Import and Export Duties to be paid, by Merchants, Ships and other Vessels under British Colours, the property whether of European or Asiatic Subjects of the British Government at Bangkok and other Ports in the Kingdom of Siam, as settled by the 6th Article of the Treaty between the King of Siam and the British Government.

1st. Upon arrival of an English Merchant Ship, or other Vessel off the Bar, the Commander of the Vessel shall forward to the Chief at the Mouth of the River or Harbour, an Invoice of his Cargo, List of his Crew and Passengers, and a return of the Guns, Powder, and Shot on board his Vessel.

2d. The Chief at the Mouth of the River or Harbour shall send out a Pilot and Interpreter to bring in the Vessel, which must anchor off the

Chokey or Custom House pointed out by the Interpreter.

3d. The Officers at the Mouth of the River or Harbour shall go on board the Vessel, examine her and cause her Guns, Powder and Shot to be landed for deposit, before she is allowed to proceed.

4th. Upon the arrival of the Vessel off the Town the Siamese Officers shall go and examine her and measure her breadth.

5th. A charge of 1500 Ticals per every Siamese Fathom, that the Vessel may measure in breadth, will then be made in lieu of Port and Anchorage Charges, Import and Export Duties, Presents to the King and Officers, and all other Charges, and if a Vessel after paying this charge returns to trade a Second, Third and Fourth time in the same year, she shall be required to pay only 1,000 Ticals per fathom at such Second, Third and Fourth time.

6th. Upon payment of the Charge lined above the Commander of the Vessel and all Merchants on board shall have full liberty to buy and sell wherever and what soever they please, and if Clerks or weighmen are employed to superintend the weighing or measuring of any Articles, they shall be paid at a fixed Rate per Pecul or Coyan. If a Vessel also cannot receive the whole of her Cargo off the Town, the Commander shall be allowed to hire Junks or Boats to convey to her outside of the Bar, the residue of her Cargo, without any additional duty.

7th. Upon a Vessel being ready to depart, her Commander shall wait on Chow Pya Prah Klang, and apply for a Port Clearance without obtaining which the Vessel shall not attempt to depart.

8th. The Vessel on her passage down must anchor off the Chokey or Custom House at the Mouth of the River or Harbour, and the Officers there shall again go and examine her, before her Guns, Powder and Shot are restored, or she is allowed to take her departure.

9th. If the Commander of a Vessel or any Merchant whether European or Asiatic subjects of the British Government, infringe any of these Regulations, he shall be punished in such manner as the established Laws of Siam direct.

10th. At every other Port in the Kingdom of Siam, English Merchants and Vessels under English Colours, whether the property of European or Asiatic Subjects of the British Government, shall conform to the Rules and Regulations here established, but the Charges at such places shall be fixed according to a reduced scale and notified to the British Government.

11th. Ships and other Vessels under English colours, the property whether of European or Asiatic Subjects of the British Government, having once paid the high Rate of Duty established at Bangkok, shall be allowed to visit any other Port in the Kingdom of Siam, for the purpose of completing their Cargo, without any additional Duty.

(Signed) H. BURNEY Captain

Envoy to the Court of Siam

พจนานุกรม ข.

Bangkok, 19th April 1826.

FIRST DRAFT of a TREATY proposed by the Ministers of the King of Siam to Captain Burney. Envoy to the Court of Siam.

His Majesty the King of Siam, who is most exalted, His Highness the Wang-na, and their Excellencies the great Ministers on the part of the Kingdom of Siam; The Governor of Europe, Governor of Bengal, and other great Officers on the part of the Country of the English frame a Treaty together with truth and sincerity, in order that the Siamese and English Nations may become great friends, and that their hearts may be truly joined in love and affection. The Government of Siam frames One Copy of the Treaty for the purpose of being sent and kept in the Country of Europe, and for the full information of every Country subject to Europe. The Seals of the Kingdom, of His Majesty the King of Siam, and of their Excellencies the Ministers will be put to this Copy to authenticate it. The Country of the English frames another Copy of the Treaty for the purpose of being kept in Siam, and for the information of every Country subject to Siam. The Seals of the Governor of Europe, the Governor of Bengal, and the other great English Officers will be put to this Copy to authenticate it, establishing thus a Treaty of Friendship and Commerce between both Nations.

Article 1st, The English and Siamese will form friendship with truth and sincerity. The Siamese shall not think of doing any thing that may

encroach in any manner upon the English. The English shall not think of doing any thing that may encroach in any manner upon the Siamese. Countries subject to the English, the Siamese shall not go and encroach upon, attack, invade, or seize any of them, or any of the Boundaries belonging to the English. The English shall settle, according to the Customs of the English, every matter that they please. With respect to the whole of the Countries subject to the Siamese, the English shall not go and encroach upon, attack, invade, or seize any of them, or any of the Boundaries belonging to the Siamese. The Siamese shall settle, according to the Customs of the Siamese, every matter that they please.

Article 3d. If any Country subject to the English commit aggression against the Country of the Siamese, the Siamese shall not go and do any thing against such Country; but shall first report to the English, who shall undertake a sincere and just examination, and if wrong punish according to the offence. If any Country subject to the Siamese commit aggression against the English, the English shall not go and do any thing against such Country; but shall first report to the Country of the Siamese. The Siamese shall undertake a just and sincere examination and if wrong the Siamese shall punish according to the offence.

Article 4th. All the Countries subject to Siam and all the Countries subject to Europe shall be friends together. The Government of Siam shall not look to the small Provinces, but shall look for friendship to the Countries of Europe and Bengal more than to other places. The Countries of Europe and Bengal shall not look to the small Provinces, but shall look for friendship to the Government of Siam more than to other places.

Article 5th. If a Merchant of the English Nation come to trade in Siam or in any Province subject to Siam, where he was formerly accustomed to go and trade, and if he follow the Customs of the Siamese Country, the Siamese shall aid, protect and let him sell and buy with facility and afford succour, defence and redress against Pirates, Robbers and bad Men. If a Merchant of the Siamese Nation go and trade in the Country of the English or in any Province subject to the English, where he was formerly accustomed to go and trade, and if he follow the Customs of the English Country, the English shall aid, protect and let him sell and buy with facility and afford succour, defence and redress against Pirates, Robbers and bad Men.

Article 6th. If a Merchant, whether of the Siamese or English Nation go to trade with any Province where he was unaccustomed to go and trade, he shall go and seek the Governor of such Country on either side; if the Governor do not allow him to trade, he shall not go again to trade in such Country. If the Governor of the Country grant him permission to trade; then he shall go and trade as he pleases, and the Governor of the Country shall aid, protect and let him sell and buy with facility.

Article 7th. If a Merchant whether of the Siamese or English Nation go and sell and buy in the Country of the English, or in any Province subject to the English, or go and sell and buy in Siam, or in any Province subject to Siam, he shall pay the Duties upon Commerce, and follow the Customs of the Country on either side. If the Siamese or English Merchant have any Suit or Complaint whatever, he shall com-

plain to the Siamese or English Officers of Justice, who will settle or redress the same according to the Laws of the Country on either side. If the Siamese or English Merchant sell or buy without enquiring whether the person who buys or sells is a bad or good man, and if he meet with a bad man, who takes the property and conceals himself or runs away; and if the Officers of Justice search and cannot apprehend the person, the Merchant shall not find fault with the Siamese or English Officers, because the fault will be with the Merchant himself.

Article 8th. If a Merchant, whether belonging to the Siamese or English Nations, go and buy and sell in an English or Siamese Country and require Godowns and Houses or desire to remain and hire Godowns and Houses in which to place his Merchandize, if the Great Men and Officers of the Siamese or English Nations, shall assist, see and take care and not let the people of the Country oppress the Merchant, and not let the Merchant oppress the people of the Country. If the Merchant desire to put his property on board of a Boat, Sloop or Ship and ask permission to return to his Country at any time, he shall be allowed to return with facility.

Article 9th. If a Merchant desire to go and trade in any Country, whether belonging to the English or to the Siamese, and if any thing happens to himself or to his Boat, Ship or Junk, whether belonging to the English or to the Siamese, the English or Siamese Officers shall aid and assist until it is set right. If a Sloop, Ship, Boat or Junk whether belonging to the English is wrecked in any Country, the Siamese or English shall collect the property contained in the Ship, Boat or

Junk, and whatever property is wrecked the Siamese or English Officers shall take an Inventory of the same, and restore it to the Commander of the Sloop, Ship, Boat or Junk, who shall recompense those who saved the property according to what may be just and proper.

Article 10th. If the Government of Siam desire upon any occasion to depute an Envoy to Europe or Bengal, the English shall receive him in a proper manner and with consideration. If the English desire upon any occasion to depute an Envoy to Siam, the Siamese shall receive him in a proper manner and with consideration. If the Siamese Envoy who may visit the English Country, or the English Envoy who visits Siam, shall desire to speak upon any subject, he shall do so in the manner that may be most consistent with the great friendship subsisting between the two Countries. He shall not press any subject more than what may be proper, not speak ill of any of the Siamese or English Officers, whether great or little Men, so as to destroy the road of friendship. Each party shall speak well, so that the road of friendship may be prolonged, increased, and become blessed.

Article 11th. Following the Custom of Siam with respect to all Foreigners coming to trade, and the ancient Laws of the Kingdom, Boats, Junks, Sloops and Ships that desire to come and trade at Bangkok must first anchor outside of the Bar, and the Commander must send a person to come and make a report to the Governor of Paknam stating the Country whener, and for what purpose the foreigner is come, if it is to trade he must report the same and must furnish a List of the Crew, of the Guns and Fire Arms, and of the Powder, Shot, Spears and Swords, and

an Account of the whole of the Cargo in the Ship. The Governor of Paknam shall then send an Officer, Pilot and Interpreter to go in and bring in the Vessel, which must anchor below the Chowkey that is the appointed place. The Officers shall go and examine the Vessel thoroughly, and then the Governor of Paknam shall transmit a report to His Majesty the King of Siam whose Seal only shall allow the Vessel to come up to Bangkok. The Guns, Powder and Shot shall be deposited at Paknam. Then the Governor of Paknam shall suffer the foreign Vessel to ascend to Bangkok. When the Vessel has arrived and anchored, the Officers, shall go and examine her and measure her breadth. If the Merchant desire to sell or buy or to load any Cargo, he shall tell the proper Officers who shall see and know every thing. The Officers shall levy the established Import and Export Duties, and Port and Anchorage Duties according to the size of the Vessel and quantity of her Cargo. When the Merchant has sold and bought and paid all his Duties and desires to return, he must apply for a Port Clearance to the Chow Pya Prah Klang, and when he has received the same the Vessel will be able to go down. When it returns to Paknam it must stop, and anchor opposite to the Chokey and take the Port Clearance to the Governor of Paknam. After the Officers have gone and examined the Vessel, the Guns, Powder, and Shot may be received and embarked, and then the Vessel may sail. All foreign Vessels must conform to every one of these Rules and then they may come and trade with facility. If the Commander of any Vessel coming to trade at Bangkok shall not observe these Rules of the Country, he shall be considered as a bad man who treats the Country with disrespect, and the Officers shall punish him according to

Law. If a European or Asiatic Merchant under English Colours shall come to trade in Siam he must follow what are the Customs of Siam respecting every Vessel. If a Siamese Merchant shall go and trade in an English Country, he shall follow what are the Customs of the English with respect to every Vessel. And this Treaty consisting of these 11 Articles let all the great and small Officers of the Siamese and English Nations and every great and small Province hear and receive as a Treaty that is concluded.

Translated literally from the Siamese

(Signed) H. BURNEY Captain

Envoy to the Court of Siam.

*
Annexure II.

Declaration to be made by Captain Burney to the Siamese Government in the event of their rejecting the Treaty submitted to them.

First: That the British Government does not admit to the Siamese any right to exercising control or Dominion, or of interfering in the Government of Perak or of the Malay States South of Quedah and Patani.

Second: That the British Government reserves to it self the right of protecting those States from all such interference and expelling all Siamese Troops that may have already or may hereafter be sent to enforce it by Siam at all times when it may be deemed proper so to do.

Third: That the Siamese Government will thence distinctly understand that in exerting such interference or continuing it if already begun they incur the risk of expulsion by the British Government.

Fourth: That the British Government, desirous of bringing the unsettled relations with Siam generally, but particularly with Ligor to some definite understanding and thus preventing future dispute had despatched an Envoy to Siam. That the Siamese Government having refused to ratify the Treaty of Ligor or to enter into any agreement in terms consistent with the rights and Interests of the British Government, matters must naturally revert to the same unsettled state in which they stood before the Treaty of Ligor was made and the British

*

Henry Burney "Enclosure", The Burney Papers II, pp. 272 - 273.

Government will be prepared to resist by the direct application of their Power any encroachment on Independent States which they may deem prejudicial to the Interests of their Settlements on the Malay Peninsula.

The Secretary reports, that Copy of the foregoing Minute was transmitted to the Envoy vid Singapore, as the result of the deliberations of the Board on the progress of his Negotiations, and that he was recommended to take leave from the Court making a final Declaration on the part of the British Government in the terms above recorded, unless his Instructions from the Supreme Government or an increased prospect of a favorable termination to the question regarding the Malayan States required him to remain for a longer period.

Adjourned

R. Fullerton

W.A. Clubley

R. Ibbetson

Fort Cornwallis

The 19th June 1826.

ภาคผนวก ๒.

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี

ประเทศอังกฤษ แล ประเทศสยาม คฤศศักราช 1826*

- - - -

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ล้นเกล้า
 ล้นกระหม่อมพระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งโปรดเกล้าฯ ให้ทำอนุกรมหาเสนาบดีผู้ใหญ่
 ฝ่ายกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา พร้อมทั้งทำหนังสือสัญญากับกะปิทันหันตราบารใหญ่อังกฤษ
 ฝ่ายกรุงอังกฤษอัน ณ ะบันฉิดอินเคียกุ่มบัตไ้บุตรองอินเคียของอังกฤษอยู่ในบังคับกิงอันปาสีแมน
 อังกฤษ กับเรตอัน ณ ะบันลอคอำหัดสิทเจ้าเมืองมังกะลา แลขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษ
 พร้อมกันแถลงให้กะปิทันหันตราบารนี้ไปผูกพันว่ามาทำหนังสือสัญญาว่าหาเสนาบดีผู้ใหญ่
 ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ไทยกับชาติอังกฤษได้เป็นพันธมิตรไมตรีไว้ความสัตย์รักใคร่
 ถ้วนหน้าใจดีซื่อตรงสุจริตต่อกันทั้งสองฝ่าย ไทยอังกฤษทำหนังสือสัญญารวมกันสองฉบับ ให้ไว้
 ณ กรุงไทยฉบับหนึ่ง ให้หัวเมืองใหญ่เมืองน้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงจันทบุรี ให้ไว้ ณ เมืองมังกะลา
 ฉบับหนึ่ง ให้หัวเมืองใหญ่น้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงอังกฤษจันทบุรี ปิตราหลวงคราหาเสนาบดี
 ผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยาลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับเป็นสำคัญ ปิตราเรตอันและ
 บันลอคอำหัดสิทเจ้าเมืองมังกะลา คราขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับ
 เป็นสำคัญ

ข้อ 1 ว่า อังกฤษกับไทยเป็นไมตรีรักใคร่โดยความสัตย์สุจริตซื่อตรงต่อกัน ไทยมิได้
 คิดร้ายที่จะเบียดเบียนหาสิ่งไรต่ออังกฤษ ๆ มิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียนหาสิ่งไรต่อไทย แต่บรรดา
 บ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่อังกฤษทั้งสิ้น ไทยไม่ไปเบียดเบียนพ่วงชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนของอังกฤษ

* หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1188 สัญญาทางพระราชไมตรี
 กับอังกฤษ "ตัวสนธิสัญญา" เลขที่ 6 ก มี 4.

แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่ไทยทั้งสี่อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนพรหมพุงซึ่งเอาบ้านเมืองเขตรแดนไทย ๆ จะจัดแจงเขตรแดนไทยตามอย่างธรรมเนียมประการใดตามแต่ใจไทย

ข้อ 2 ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่อังกฤษ จะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทย ๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดอังกฤษจะทำโทษตามความผิด ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่ไทยจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่ออังกฤษ ๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกกล่าวแก่เมืองไทยก่อน ไทยจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดไทยจะทำโทษให้ตามความผิด ถ้าบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ใกล้เมืองอังกฤษ จะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองอังกฤษถามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองไทยจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองอังกฤษ ถ้าบ้านเมืองอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เมืองไทยจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองไทยถามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองอังกฤษจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองไทย

ข้อ 3 ถ้าบ้านเมืองของไทยของอังกฤษ ฝ่ายทิศวันขึ้นผ่านทิศวันตก ทิศลมว่า ทิศลมสำเภาที่อยู่ใกล้ต่อกัน ถ้าอังกฤษส่งสายช่วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างอังกฤษมีหนังสือ แต่งคนแลข่าวคนมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายไทยที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายไทยจะแต่งกรรมการแลข่าวคนพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกันให้รู้เป้นแน่ ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี ถ้าเจ้าเมืองฝ่ายไทยส่งสายช่วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างไทยมีหนังสือแต่งคนแลข่าวคนมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษจะแต่งกรรมการแลข่าวคน พร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายไทยไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกัน ให้รู้แน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี

ข้อ 4 ถ้าคนของไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษ ไทยไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนอังกฤษ ไทยจะไต่ถามว่ากล่าวขอแต่โดยดี อังกฤษจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้ ถ้าคนอังกฤษหนีไปอยู่ในแดนไทย อังกฤษไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนไทย อังกฤษจะไต่ถามว่ากล่าวขอแต่โดยดี ไทยจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้

ข้อ 5 อังกฤษกับไทยได้ทำหนังสือสัญญาเป็นไมตรีสุจริตต่อกันแล้ว ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างอังกฤษไปมาค้าขาย ณ เมืองไทยที่เมืองมีสินค้ามาก สลุดกำนันเรือสำเภาก็ไปมาค้าขายได้ ไทยจะห้าม บำรุงให้ซื้อขายโดยสะดวก ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างไทยไปมาค้าขาย ณ เมืองอังกฤษได้ ๆ เรือสำเภาสลุดกำนันจะไปมาค้าขายได้ อังกฤษจะห้ามบำรุงให้ซื้อขายโดยสะดวก ไทยจะไปเมืองอังกฤษ ๆ

จะไปเมืองไทย ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่รู้อย่างธรรมเนียม
ให้ขุนนางไทยให้ขุนนางอังกฤษบอกอย่างธรรมเนียม ให้พวกไทยที่ไปเมืองอังกฤษต้องทำตาม
กฎหมายอย่างธรรมเนียมเมืองอังกฤษทุกสิ่ง พวกอังกฤษไปเมืองไทยต้องทำตามกฎหมายอย่าง
ธรรมเนียมเมืองไทยทุกสิ่ง

ข้อ 6 ถ้าลูกค้าฝ่ายเมืองไทยก็คืเมืองอังกฤษก็คื จะไปซื้อขาย ณ เมืองมังกะลาแล
หัวเมืองขึ้นแก่อังกฤษ จะไปซื้อขาย ณ กรุงไทยแลหัวเมืองขึ้นแก่กรุงไทย ให้ลูกค้าเสียค่า
ธรรมเนียมในการค้าขายให้ตามอย่างตามธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ให้ลูกค้าแลไพร่
พลเมืองไก่อ้อาศัยขายเองในเมืองนั้น ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษจะมิจะซื้อความสิ่งใด ๆ ก็คื
ให้หลังร้องต่อขุนนางเจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษ ขุนนางเจ้าเมืองกรมการจะชำระ
คดีสินไ้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษก็คื
ซื้อขายไม่สืบสวนว่าคนชั่วคนดี ซื้อขายปะคนชั่วพาเอาสิ่งของหลบหนีไป แลเจ้าเมืองกรมการ
จะสืบสวนเอาตัวมาชำระให้โดยสุจริต ถ้ามีเงินมีของใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีเงินมีของให้แลมิได้ตัว
ผู้นี้ ก็เพราะลูกค้าทำผิดเอง

ข้อ 7 ถ้าลูกค้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็คื จะไปซื้อขาย ณ เมืองอังกฤษแลเมืองไทย
จะขอตั้งห้างตั้งเรือน จะขออาศัยรับเช่าที่โรงเรือนใดสิ่งใด ถ้าขุนนางไทยถ้าขุนนางอังกฤษ
แลเจ้าเมืองกรมการไม่ยอมให้อยู่อยู่ไม่ได้ ถ้ายอมให้อยู่จึงให้ลูกค้าขึ้นอยู่ตามสัญญาว่ากล่าว
กัน แลให้ขุนนางไทยแลให้ขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการช่วยดูแลเอาใจใส่ อย่ำให้
ไพร่บ้านพลเมืองทำชมเหงแก่ลูกค้า อย่ำให้ลูกค้าทำชมเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง ถ้าลูกค้าอังกฤษ
พวกอังกฤษ ลูกค้าไทยพวกไทยที่ไม่เกี่ยวข้อง จะขนเอาสิ่งของลงเรือสำเภาสลุมกำปั่นลากลับ
ไปบ้านเมืองเมื่อใด ก็ให้ได้กลับไปโดยสะดวก

ข้อ 8 ถ้าลูกค้าจะไปค้าขายบ้านใดเมืองใดฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็คื ถ้าสลุมกำปั่นเรือ
แลสำเภารองอังกฤษของไทยก็คื จะเป็นอันตรรายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษจะ
ช่วยทำนุบำรุงกว่าจะเสร็จ ถ้าสลุมกำปั่นเรือสำเภารองอังกฤษของไทยก็คืแตกลงที่บ้านใด
เมืองใด ไทยอังกฤษเก็บไ้สิ่งของในสลุมใบกำปั่นเรือสำเภานั้นแตกมากน้อยเท่าใด ให้ขุนนาง
อังกฤษให้ขุนนางไทยชำระไ้เลี้ยงเอาสิ่งของคืนให้แก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของตายก็ให้คืนให้แก่

พวกพ้อง ให้เจ้าของแลพวกพ้องแทนคุณผู้เก็บไค้ตามสมควร ถ้าพวกไทยพวกอังกฤษไปเมือง
อังกฤษไปเมืองไทยขาย สิ่งของพวกไทยพวกอังกฤษมีอยู่มากน้อยเท่าใด ให้ค้นให้พวกพ้องของ
อังกฤษของไทย ถ้าพวกพ้องไทยถ้าพวกพ้องอังกฤษไม่มีที่เมืองนั้นอยู่เมืองอื่นมาได้ จะแต่งคน
ถือหนังสือมารับเอาสิ่งของ ก็ให้ส่งสิ่งของให้แก่มูลถือหนังสือให้คืน

ข้อ 9 ถ้าลูกค้าชาวอังกฤษจะใคร่มาค้าขาย ณ เมืองของไทยที่ยังไม่เคยไปมาค้าขาย
ให้ลูกค้าเข้าหาพระยาผู้ครองเมืองก่อน ถ้าเมืองไหนไม่มีสินค้าพระยาผู้ครองเมืองก็จะบอกว่า
สลุกกำปั่นจะมาค้าขายไม่มีสินค้าไม่ ถ้าเมืองไหนมีสินค้าพอจะรับสละพอจะรับกำปั่นได้ พระยา
ผู้ครองเมืองก็จะให้สลุกให้กำปั่นมาค้าขาย

ข้อ 10 อังกฤษแลไทยสัญญาต่อกัน การค้าขายซึ่งจะมีต่อกันโดยสะดวกในเมืองอังกฤษ
เมืองเกาะหมาก เมืองมลากา เมืองสิงหะโปรา แลเมืองของไทย คือเมืองนคร เมือง
พัทลุง เมืองสงขลา เมืองตานี เมืองฉะบอง เมืองไทร และหัวเมืองอื่น ๆ ลูกค้าจีน ลูกค้า
แขก เมืองอังกฤษ ให้ไค้ค้าขายทางบกทางคลองโดยสะดวก ถ้าลูกค้าจีนลูกค้าแขก เมืองมฤ
เมืองทวาย เมืองคนาว เมืองเบ ซึ่งขึ้นกับอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย อังกฤษ
จะมีหนังสือเข้ามาเป็นสำคัญ ให้ไค้ค้าขายทางบกทางน้ำโดยสะดวก แล้วจะห้ามมิให้ลูกค้าเอา
สินค้าเป็นของต้องห้ามเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทยเป็นอันขาด ถ้าลูกค้าจีนเอาสินค้าเข้ามาขาย
เมืองใด ให้พระยาผู้ครองเมืองเก็บรับเอาสินค้าเผาไฟเสียให้สิ้น

ข้อ 11 ถ้าอังกฤษจะมีหนังสือมาถึงผู้ใด ณ เมืองไทยก็ไค้ ณ เมืองอื่น ๆ ก็ไค้ ให้ผู้นั้น
เปิดหนังสือ มีให้ผู้นั้นเปิดหนังสือออกดู ถ้าไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้ใด ณ เมืองอังกฤษก็ไค้ ณ
เมืองอื่น ๆ ก็ไค้ ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือ มีให้ผู้นั้นเปิดหนังสือออกดู

ข้อ 12 เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตรังกะนู เมืองกลันตัน ให้ลูกค้า
พวกอังกฤษไค้ไปมาค้าขายโดยคลองสะดวกข้างนาเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนพรบกวน
เมืองตรังกะนูหรือเมืองกลันตันกัวยการสิ่งใด

ข้อ 13 ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่าไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรแลไพรพลเมือง ๆ ไทรแลคน
เมืองเกาะหมากเมืองไทรจะไค้ไปมาค้าขายอย่างเดิม แลโคกระบือแลเป็ดไก่แลปลาเข้าเปลือก
เข้าสารซึ่งเปะเบียงอาหารไพรพลเมือง ๆ เกาะหมาก แลกำปั่นในเมืองเกาะหมากต้องการจะ

ชื่อแต่เมืองไทรโยคไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองโคก ๆ ที่เมืองไทร โยคไม่ตั้งส่วนเขต โยค
เรียกเอาจังกษณภาษีตามสมควร โยคสัญญาว่าเจ้าพระยาบวรภักดีออกไปแต่กรุง จะปล่อย
ครอบครัวหาบข้าวของพระยาไทรคนเก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกษณสัญญาคอกไทรว่า
ไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกษณไม่รบกวณเมืองไทร แลไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับขัวไทร
ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวณทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทรแลเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับ
เมืองไทร แลอังกษณสัญญาว่าจะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทร
คนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทร เมืองเปะระ เมืองสลาหงอ เมืองพม่า ถ้าอังกษณ
ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้โยคเรียกเอาภาษีเข้าเปลือกเข้าสารที่เมือง
ไทรเหมือนแต่ก่อน อังกษณสัญญาว่าไทรว่าแซกว่าจีน ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมากจะมาอยู่ ณ
เมืองไทร อังกษณไม่ห้าม

ข้อ 14 โยคกับอังกษณสัญญาคอกันว่า ให้พระยาเปะระกลองเมืองเปะระตามใจ
พระยาเปะระ ถ้าพระยาเปะระจะกวณคอกไม้ทองคอกไม้เงิน ณ กรุงตามแต่ก่อน ก็ตามใจ
พระยาเปะระ อังกษณไม่ห้ามปราม เจ้าพระยาบวรภักดีจะใช้ไทยใช้แขกใช้จีนคนฝ่ายไทยลงไป
เมืองเปะระโดยที่ 40 คน 50 คน ถ้าพระยาเปะระจะใช้ศรีวิชัยกรมการฝ่ายเมืองเปะระมาหา
เจ้าพระยาบวร อังกษณไม่ห้าม โยคอังกษณไม่บกคองทัพไปเบียดเบียนรบกวณ ณ เมืองเปะระ
อังกษณไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวณเมืองเปะระ โยคก็ไม่ไปรบกวณเมืองสลาหงอ การซึ่ง
สัญญาเมืองไทรเมืองเปะระ 2 ข้อนี้ ต่อเมื่อเจ้าพระยาบวรภักดีออกไปแต่กรุง จึงจะไ้จัดแจง
ตามสัญญา

แลความสัญญา 14 ข้อนี้ให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายไทยฝ่ายอังกษณ ทุกหัวเมืองใหญ่
หัวเมืองขอบทั้งสี่ด้วยกันฟังเอาถ้อยคำสัญญาที่เด็ก แลหนังสือสัญญาที่อ่านอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่
ณ กรุงเพทฯ กับกะบัตันหันตรีบาระนี ซึ่งเรศวรอันลอคคอำหัดสิทธิเจ้าเมืองมังกะลาใช้ให้เปนทูต
เข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมังกะลา พร้อมกับทำ ณ กรุงเพทฯ หานนครศรีอยุธยาว่าพระที่นั่ง
เจ้ากรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เปนอักษรไทยอักษรมาลายูอักษรอังกษณ ทำแล้วเสร็จ ณ วันอังคาร
เดือนเจ็ด แรมค่ำหนึ่ง ศักราชไทย 1188 ปีจออัฐศก ศักราชฝรั่ง 1826 ปีเถาะนูน 20
วัน ปิตุราห่านอัครมหาเสนาบดี แลปิตุราภะบันหันตรีบาระนีลงเป่าสำคัญทั้งสองฉบับ แล้ว

ฉบับหนึ่งกะบิณฑ์หัตถีรับาระที่เอาจอกไปบิณฑราเจ้าเมืองมังกะลา ฉบับหนึ่งบิณฑราหลวง ณ
 กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา เจ้าพระยามหานครเอาจอกไปไว้ ณ เมืองไทร กะบิณฑ์หัตถีรับาระที่
 กำหนดใน 7 เดือน ณ เดือนนี้ บิณฑราจะกลับมาให้ถึงเมืองเกาะหมาก แล้วจะเอาหนังสือ
 สัญญามาเปลี่ยนต่อพระปริก ๗ เมืองไทร ไทยกษัตริย์ก็จะไปไต่ถามกับเสนาบดีไม่รู้สิ้น
 ไม่รู้ศุขชั่วฟ้าแลด

(ตราหลวงพระอัยราพต)

(ตราพระราชสีห์)

(ตราพระคชสีห์)

(ตราบัวแก้ว)

(ตราพระนันทการ)

(ตราพระพิรุณ)

(ตราพระบรมขีสิงห์)

(ตราพระปี่)

ทหารวัดมหาเสนาธิปัตย์ กับกะบิณฑ์หัตถีรับาระนี้กำหนดหนังสือสัญญาทางไมตรี 14 ข้อแล้ว

จึงกำหนดหนังสือสัญญา } สลับ
 กำหนด } อังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุธยาต่อไป

ข้อ 1 ว่า } สลับ
 กำหนด } ฝรั่งเศสซึ่งไปพวกอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงไทย ต้อง

ทำตามกติกายาอย่างธรรมเนียม ณ กรุงไทยทุกสิ่ง แล้วลูกค้าเข้ามา ณ กรุงห้ามมิให้ลูกค้า
 ซื้อเข้าเป็นสินค้าออกไป แลลูกค้าเอาไปกระสุนดินดำเข้ามาค้าขายห้ามมิให้ขายแก่ลูกค้าในกรุง
 ให้ขายในหลวง ถ้าในหลวงไม่ต้องการก็ให้ลูกค้าเอาไปกระสุนดินดำกลับออกไป แต่สินค้า

นอกจากปืนกระสุนดินดำเข้า } เปลือก
 สสาร } ณ กรุงไทย จะให้ลูกค้าพวกอังกฤษแลลูกค้า

ณ กรุงไค้ } ชื่อ
 ขาย } เองในกรุงโดยคลองสะดวก แลลูกค้าผู้เข้ามาค้าขายจะเสียค่าธรรมเนียมให้

รวมเสร็จด้วยกับตามปาก } สลับ
 กำหนด } เล็กใหญ่ ถ้ามีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกเอาวาละ 1700 บาท

ถ้าไม่มีสินค้าเข้ามาขายให้เรียกเอาวาละ 1500 บาท ไม่เรียก } จังกอง
 ภาษี } แด่ผู้ซื้อขาย
 ค่าธรรมเนียม }

กับพวกอังกฤษ

ข้อ 2 สลุ่มกำนันลูกค้าพวกอังกฤษซึ่งนอกหลังเท้าให้ทอด สลุ่ม } อยู่นอกหลังเท้า
 กำนัน }
 ก่อน นาย สลุ่ม } ต้องใช้คนเอามาซึ่งรายสิ่งของสินค้าแลมาอยู่ที่คนเป็นใหญ่กระสุนเงินคำ
 กำนัน }
 เข้ามาแจ้งแก่เจ้าเมืองปากน้ำ ๆ จะให้คนนำร่องกับลำนเอากความอย่างธรรมดาเมื่อมอดออกไปให้
 นายสลุ่มกำนัน แล้วคนนำร่องจะนำ สลุ่ม } เข้ามาหลังเท้าเข้ามา สลุ่มกำนันต้องทอดสมอยู่
 กำนัน }
 ที่ใต้ค่ายที่ลำนนอกให้

ข้อ 3 กรมการเจ้าพนักงานลงไปตรวจ สลุ่ม } ให้สิ้นเชิง แลเอาเป็นใหญ่กระสุน
 กำนัน }
 สินค้าขึ้นไว้ ณ เมืองปากน้ำ แล้วเจ้าเมืองปากน้ำจึงปล่อยให้ สลุ่ม } ขึ้นมา ณ กรุง
 กำนัน }

ข้อ 4 สลุ่มกำนันขึ้นมาทอด ณ กรุงแล้ว เจ้าพนักงานลงไปตรวจในลำ สลุ่ม } กำ
 กำนัน }
 บาดูซึ่งเปิดวางสิ่งของสินค้ามีมากน้อยเท่าใด แล้ววัดปาก สลุ่ม } เสร็จแล้ว จึงให้ลูกค้า
 กำนัน }
 ชื่อชายตามสัญญาไว้ในข้อหนึ่งนั้น ถ้า สลุ่ม } จะนับทุกสินค้ากลับไปนับทุกเล่มลำข้ามหลังเท้า
 กำนัน }
 ไม่ได้ ต้องเข้าเรือลำเลียงเอาสิ่งของออกไปส่ง เจ้าพนักงานเหล่านั้นไม่เรียกค่าธรรมเนียม
 ที่เรือลำเลียงอีก

ข้อ 5 ถ้าสลุ่มกำนันแลเรือลำเลียงนับทุกสิ่งของเสร็จ ก็ให้นาย สลุ่ม } ขอเบิก
 กำนัน }
 ล่องต่อเจ้าพระยาพระคลัง ถ้าไม่มีความสิ่งใดเกี่ยวข้องกับเจ้าพระยาพระคลังก็จะให้เบิกล่องโดย
 เรว ถ้า สลุ่ม } ล่องลงไปถึงเมืองปากน้ำต้องทอดอยู่นากายที่โดยทอด กรมการเจ้าพนักงาน
 กำนัน }
 งานลงไปตรวจใน สลุ่ม } เสร็จแล้ว จึงรับเอาเป็นใหญ่กระสุนเงินคำแล้วสลุ่มกำนันไป
 กำนัน }

ข้อ 6 ลูกค้าแขกฝรั่งจีนซึ่งเปะพวกอังกฤษที่เข้ามาค้าขาย ณ กรุง นาย สลุ่ม }
 กำนัน }

คนงานกะลาไ้ถูกเรือทั้งสี่นี้ ต้องทำตามกติกายอย่างธรรมเนียมสำหรับกรุงไทยแลคำสัญญาที่
ทุกประการ ถ้าลูก้าทั้งปวงมีท่าความซื่อสัตย์ไ้ แลท่าซ่มเหงแก่โหรบ้านพลเมือง แลเป็น

โจรผู้ร้ายแลฆ่าคนตายแลหยาบฆ่าเหลือเกิดต่อขุนนางเจ้าพนักงานผู้ } เปนข้อใหญ่แกสิ่ง
โค } } เจ้าพนักงานสำหรับท่าโหมแก่ขุนกระทำผิดจะท่าโหม ถ้าโหมฆ่าตายเจ้าพนักงาน
หนึ่ง }

ชำระเห็นว่าท่าโดยโจรร้าย จะเอาโหมถึงตาย ถ้าโหมอื่นเป็นนายกำกับต้นหนแลลูก้าให้รับ
โหม ถ้าเป็นผู้น้อยให้เขียนจำตามกติกาย ๗ กรุงไทย ถ้าพวกดังจะเข้ามาค้าขาย ๗
กรุงเจ้าเมืองมังกลาจะห้ามปรามมิให้อังกฤษยกเอาหยาบฆ่า ๗ กรุง ถ้าคน ๗ กรุงท่าซ่มเหงแก่
พวกอังกฤษ ก็จะเอาโหมตามความผิดเหมือนกัน

แลคำสัญญา 6 ข้อนี้ ให้เจ้าพนักงาน ๗ กรุงพระมหาเศรษฐีร้อยบุชา แลลูก้าพวกอังกฤษ
ท่าตามจงทุกประการ

ที่ประทับราชัญจร	ประทับคารูปหนังสือเปอเซีย	(ลงลายมือชื่อ)
รูปท้าวสามตัวขึ้นใบโรง	ของไร้ออนเนเรเบอลหลอก	อามเฮอชัค
ขอท่าใบรภาสามมุข	อามเฮอชัค เจ้าเมืองมังกลา	

ทั้งสี่สัญญานี้ ไร้ออนเนเรเบอล คอเวอเนอ
ประทัตคารูป เบเนอราลไคยอ เป็นตกลงใช้ไ้ไ้ที่ในค่าย เมืองจาตราเมื่อ
ราชสีห์ วันที่ 17 เดือนแกวารี คฤศศักราร 1827 ตรงกับ
เจ้าพระยาจักรี วัน 4๒ ค่ำ ปีจออัฐศก จุลศักราร 1188
5

ประทัตคารูป
คชสีห์
เจ้าพระยาอัครมหาเสนา

ตามคำสั่งของคอเวอเนอเบเนอราล

ประทับตรารูป บัวแก้ว เจ้าพระยาพระคลัง	ประทับตรารูปหงส์ เปื้อนเขียน ของเอส.เคลลี	(ลงลายมือชื่อ) แอนดรูส เทอลิง ซี.เกรทคาร์รี ของคอเวอเมตให้คำขอ เนอเบเนอราลอยู่ในที่นี้
---	--	---

ประทับตรารูปเทพดา สีพระเนนิการ เจ้าพระยาธรรม	ประทับตรารูปหงส์ เปื้อนเขียน ของแอมเบอมีร์	(ลงลายมือชื่อ) แอมเบอมีร์ แห่งพิใหญ่ อัมมาเสนาแลอุปราช
--	---	--

ประทับตรารูปพระพิรุณ ทรงเครื่องเป็นหลังนาคราช เจ้าพระยาพลเทพ	ประทับตรารูปหงส์ เปื้อนเขียนของ เบ.เอส.ฮาริงตัน	(ลงลายมือชื่อ) ยอนเฮอเบ็คฮาริงตัน เสนาคี
--	--	--

ประทับตรารูป ยมชี่สิงห์ เจ้าพระยาบรมราช	ประทับตรารูปหงส์ เปื้อนเขียน ของ คัมลยู.บี.เปลี	(ลงลายมือชื่อ) วิลเลียมบักเคอเว็คเปลี เสนาคี
---	--	--

ตามคำสั่งไวซเปรซิเคอรัให้ไปศึกษา

ได้ประทับตราภาพรูปสิงห์ ยืนถือโล่ ของซิลควินเกีย ก่าปนี	ประทับตรารูปหงส์ เปื้อนเขียน ของสวินตัน	(ลงลายมือชื่อ) ยอนสวินตันซี.เกรทคาร์รี ใหญ่ของคอเวอเนอ เบเนอราล
---	--	--

ประทับตราครั้งรูปอักษร อังกฤษ ของเบอร์รี่	(ลงลายมือชื่อ) เฮารี่เบอร์รี่กับคัม ลูกของไรค์ออบเนอ เรเบอล คอเวอเนอเบเนอราลอินเคียของ อังกฤษมายังกรุงสยาม
--	---

contained in this article shall be considered as granting permission to American Citizens to sell munitions of war to any person excepting to His Majesty, or to export rice which is prohibited.

Article III. Vessels of the United States entering any port within His Majesty's dominions, and selling or purchasing a cargo of merchandize, shall pay, in instead of import or export duties, tonnage, license to trade, or any other charge whatever, a measurement duty only, as follows, VIZ : On every vessel selling merchandize, the sum of one thousand seven hundred Ticals or Bats, for every Siamese fathom in breadth, measured on the upper deck, the same Fathom being computed to contain 78 English or American inches, which corresponds to 96 Siamese inches, but if the said vessels should purchase a cargo with species only, she shall pay the sum of Fifteen hundred Ticals or Bats for each and every fathom before described. Furthermor - neither the afore said measurement duty, nor any other charge whatever, shall be paid by any vessel of the United States that enters a Siamese Port for the purpose of refitting, or for refreshments, or to enquire the state of the market; - and any such vessel entering such ports, and purchasing a part of a cargo only, if such part does not exceed one half of her registered tomage, she shall not be liable to pay more than a mariety of the aforesaid measurement Duty, and so in proportion, for a greater or lesser quantity.

Article IV. American Citizens shall pay no other or higher rate of duties, or other charges, than the Nation the most favored shall pay.

Article V. If any vessel of the United States shall suffer ship wreck on any port of the Magnificent King's dominions, the persons

escaping from the wreck shall be taken care of, and hospitably entertained, at the expense of the King, until they shall find and opportunity to be returned to their country, when the United States will pay all the expenses, which they have incurred; and the property saved from such wreck shall be carefully preserved, and delivered to the owner, or the Consul of the United States, or to any authorized Agent, so that it may be restored to the proper owner.

Article VI. No Citizen of the United States shall be sold or retained as a slave, or punished, or deprived of his liberty in any manner whatever, for any debts contracted by him to any person residing within his Siamese Majesty's dominions, provided, however, that the debtor shall make an equitable distribution of all the property he possesses to his creditors, and this being done in good faith, he shall be discharged from all future liabilities for any balance that may be due.

Article VII. The Citizens of the United States resorting to the ports of the Kingdom of Siam for the purpose of trade, shall have leave to land and reside in the said ports, without paying any tax or imposition whatever for such liberty, other than that which the most favored nation shall pay.

Article VIII. If any Citizens of the United States, or their vessels, or other property, shall be taken by pirates or brought within the dominions of the Magnificent King, the persons shall be set at liberty, and the property restored to the owner, if he is present, or to the American Consul, or to any authorized Agents, so that it may be

restored to its lawful owners.

Article IX. The President of the United States may appoint Consuls to reside in the Ports of the Kingdom where the principal Commerce shall be carried on, which Consuls shall be the exclusive Judges of all disputes or suits where in American Citizens shall be engaged with each other. They shall have the power to receive the property of any American Citizen dying within the Kingdom and to send the same to his heirs, first paying all his debts due to the King's subjects. The said Consuls shall not be arrested, nor shall their property be seized, nor shall any of their household be arrested, but their persons and property and their houses shall be inviolate. Should any consul, however, commit any offence against the laws of the Kingdom, complaint shall be made to the President, who will take cognizance there of, according to the extent of his offence.

พราหมณ์ ก.^{*}

First Siamese Draft

D. S. 10 Special Agents pp. 56 - 58

'The following is the translation of the articles, as altered by the Pra - Klang.

Than Chan - Phaya Phra - Klang, one of the principal Ministers of the Council of His Siamese Majesty's Court at Sia - Yuthia, - and Mr. Edmund Roberts, Minister sent by Mr. Andrew Jackson, President of the Government of the United States of America, who has come to this court of Siam, on behalf of Mr. Andrew Jackson, -- to form a treaty of sincere friendship, for the purpose of closely uniting the two nations with the object of mercantile trade; -- and of combining them by mutual interests so that there may be no dissensions between them, to interrupt, on either side, the cordial desire now entertained of continuing friends for ever, or as long as Heaven and Earth shall exist.

Siam makes this Treaty with the Americans of the United States, on the - day of the 1194th year, Marong chat tava sok (or the year of the dragon, of the Siamese Era; -- it being within, on the one side, in Siamese, and sealed with the seal of the Chao - p'haya P'hra Klang, Minister of this Kingdom; and on the other side being written in the American language, with the seal of Mr. Edmund Roberts, Minister sent by Mr. Andrew Jackson, President of the Government of the United States of America. As the language of Siam is not understood by the Americans,

^{*} James V. Martin; A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1928, pp. 254 - 257.

First Siamese Draft

D. S. 10 Special Agents pp. 56 - 58

The following is the translation of the articles, as altered by the Pra - Klang.

Than Chan - Phaya Phra - Klang, one of the principal Ministers of the Council of His Siamese Majesty's Court at Sia - Yuthia, - and Mr. Edmund Roberts, Minister sent by Mr. Andrew Jackson, President of the Government of the United States of America, who has come to this court of Siam, on behalf of Mr. Andrew Jackson, -- to form a treaty of sincere friendship, for the purpose of closely uniting the two nations with the object of mercantile trade; -- and of combining them by mutual interests so that there may be no dissensions between them, to interrupt, on either side, the cordial desire now entertained of continuing friends for ever, or as long as Heaven and Earth shall exist.

Siam makes this Treaty with the Americans of the United States, on the - day of the 1194th year, Marong chat tava sok (or the year of the dragon, of the Siamese Era; -- it being within, on the one side, in Siamese, and sealed with the seal of the Chao - p'haya P'hra Klang, Minister of this Kingdom; and on the other side being written in the American language, with the seal of Mr. Edmund Roberts, Minister sent by Mr. Andrew Jackson, President of the Government of the United States of America. As the language of Siam is not understood by the Americans,

* James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833 - 1928, pp. 254 - 257.

nor the American language by the Siamese, it is requisite to have a copy made in the Chinese, and another made in the Portuguese language, annexed to the same paper, that in this manner it may be clearly understood by both nations. One original shall be kept in Siam, and another shall be delivered to Mr. Edmund Roberts, to be taken and kept in the United States of America. This Treaty shall be published, and as well the officers and merchants of the United States of America, as the officers and merchants of Siam, shall be individually made acquainted with its contents.

Article I. The Nation of Siam and the Christian Nation of America shall both be sincere friends. The Siamese shall do no harm to the Americans, and the Americans shall not endeavor to do any harm either to the Kingdom of Siam or to its subjects. If Siamese go to trade in the United States of America, in any of its Ports whatever, they shall have freedom of commerce without any embarrassment. And if American merchants come to trade in the Kingdom of Siam, or in any place subject to Siam, where there are articles of merchandize, they shall be able to conduct their business with all freedom, and without any embarrasment.

Article II. It is agreed by the American Nation, that its merchants coming to Trade in Siam, when they arrive in any Port, shall pay no more than a measurement duty, according to the breadth of the vessel, viz : 1700 Ticals for each Siamese fathom of breadth, when bringing goods; and 1500 Ticals, when bringing specie. Nor shall they pay any other duty, Tribute, or impost or any denomination whatsoever.

Article III. American merchants, when they come to Siam to trade, must respect the customs and laws of the Kingdom of Siam. If the Siamese go to trade in the United States of America, they also must keep all the customs and laws of the United States of America.

Article IV. Merchants of the United States of America, who come for trade to the Kingdom of Siam, if they contract debts with any person in Siam, whether of little or great importance, shall bring forward all the goods which they possess and sell them, and out of the product shall pay the debts. Should the product of such sale not suffice to pay the whole debt, an agreement shall be entered into, to pay it in a certain space of time, which shall be fixed with the Creditor. But a Creditor shall not be able to apprehend the person of an American Citizen to serve as a slave, or to put him in prison, in order to exact from him the whole sum by means of punishment and stripes.

Article V. Merchants of the United States of America, coming to trade in Siam, shall be obliged to respect the laws of Siam, and no Captain of Ships of the said nation shall be able to trade with a cargo of paddy or rice. If any one bring arms, or every or any denomination whatever, or any munition of War he shall be prohibited selling them to merchants, and shall sell them to His Majesty alone. If His Majesty do not wish to buy them he shall be obliged to take them back to his country. When his business is concluded and he wishes to have, he shall ask the competent officer for his passport, which will be given to him, if in no way inconvenient.

Article VI. Any vessel of the United States of America arriving in the roads of Siam (i.e. off the bar of Menam) shall there cast anchor, and send an officer to Packnam, with a list of the cargo, crew, and amount of arms on board, which shall be delivered to the Governor of Packnam, who will take a manifest of the whole, and provide the vessel with a linguist and pilot, to bring her into the River. She shall there again cast anchor, below the guardhouse, and there disembark the arms and munition of war which she has on board which shall be deposited at Packnam, in the case of the offices who may be there. Then she may come up to Bangkok to sell, buy, & c. when her business is concluded, she shall on her return to Packnam receive the arms and ammunitions there deposited.

Article VII. When a vessel reaches her anchorage, she shall wait for the officers of the King, to search her; which officers shall make a manifest of the goods on board, and shall measure the breadth of the vessel. The measurement shall be measured from one side to another, on the lowerdeck immediately forward of the main mast; -- and a two-masted vessel shall be measured also on the lower deck, exactly in the middle of her length. Being measured, the merchants shall be able to sell and buy, at the prices current in the country.

Article VIII. Merchants of the United States of America, Committing any crime of offence in the country, killing, stealing, or using harsh language towards superior or inferior officers, shall be punished by the officers of Justice of Siam, according to the laws of the Kingdom. -- Siamese who may offered or injure Citizens of the United States shall be judged in the same manner.

Article IX. If any Ship of the United States of America which may cerve to trade within the dominions of Siam, shall be taken by pirates, or lost in any place of the said dominions, on account of bad weather or any other accident, the people and property that are brought on shore shall be there kept, till the United States shall send same one to take change there of and conduct the same back to their country. If notice should reach Bangkok of any of the vassals of Siam having plundered any part of such property, the government of Siam will pay every attention to have it restored and placed in security.

Article X. If any merchant of the United States of America wish to trade with merchants in the Kingdom of Siam, he shall trade with such as have a floating house, a brick house, and an established reputation. To a person coming from another place he shall by no means sell on credit, because no one can know where such person lives. But if a merchant of his own accord, shall sell his goods to any who will buy them, and the sale turn out to his prejudice, he must himself hear the consequence of his error. When the merchants are new comers, and do not know which are good and which are bad merchants, they shall take counsel of competent officers, who will show them what persons they may confide in. If the merchants so pointed out by the said officers shall fail in the accomplishment of their promises, and not pay the American merchants, these latter shall join earth the said offices to recover their money. If the American merchants do not give information to the officers, but buy and sell at their own pleasure, -- still, should they not be able to recover their money, the officers shall provided. The Creditor do

not abscon assist in recovering all that is possible from the property which such creditor may passess; and when all is not sufficient, the creditor shall be obliged to enter into an agreement to pay in a certain space of time. But if such creditory should abscond, and it should not be known whither, it will be the misfortune of the merchant, and consequently he can have no pplace for asking from the officers of the King any morries that may be owing to him.

The duties which vessels are to pay in the Kingdom are 1700 Ticals per fathom freadth for vessels bringing goods; and 1500 Ticals per fathom for vessels not bringing goods, but money only, with which to buy goods. Should these duties be here after deminished to any other nation, the Americans shall pay at the same diminished rate, and should any other nation pay more than 1700 or 1500 Ticals the Americans ought also to pay the same.

If American merchants should come and trade extersively with Siam, it will be convenient to oppoint a Consul in Siam, to despatch and disentaugle the affairs of American merchants; and in this case the President of the United States of America shall write to the Court of Siam, requesting that a Consul may reside in Siam; then His Majesty if he find it to be convenient, shall consider thereof, but it not, shall be able to refuse.

ภาคผนวก ฎ.*

หนังสือสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ๗ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา ทำหนังสือสัญญาทางไมตรีค้าขาย
ต่ออิตาลีโคอุนิโคตาอะเมริก๊ะ แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านเจ้าพระยา
พระคลังแสนนาญใหญ่ทำหนังสือสัญญากับเอกแมนรอบเบคขุนนางซึ่งอิตาลีโคอุนิโคตาอะเมริก๊ะเมืองมะริกัน
ให้เข้ามาแทนตัว ทำหนังสือสัญญาเป็นไมตรีรักใคร่ช่วยน้ำใจซื้อตรงไว้ต่อกันทั้งสองฝ่าย ไทกับชาวมะริกัน
จะได้ไปมาค้าขายถึงกันโดยสุจริตสืบไปชั่วฟ้าแลดิน ไทกับชาวมะริกันทำหนังสือสัญญา ๗ วันพุด เดือนสี่
แรมสิบห้าค่ำ ศักราชพันร้อยเก้าสิบสี่ปีมะโรงจตุศก ศักราชฝรั่งพันแปดร้อยสามสิบสามปี เดือน มาโซร
เขียนเป็นอักษรไท - ฉบับหนึ่ง อักษรมะริกันฉบับหนึ่ง ไทไม่รู้จักอักษรมะริกัน มะริกันไม่รู้จักอักษรไท
จึงเขียนอักษรพุดเกษฉบับหนึ่ง อักษรจีนฉบับหนึ่งไว้เป็นพยานเรื่องความ อักษรไทอักษรมะริกันอักษรพุดเกษ
อักษรจีนต้องกัน ฝ่ายกรุงฯ ลงชื่อท่านเจ้าพระยาพระคลังแสนนาญใหญ่ ปิตตราบัวแก้วประจำชื่อ ฝ่าย
มะริกันลงชื่อเอกแมนรอบเบคปิตตราบุปกรูปดาวประจำชื่อเป็นสำคัญไว้ ๗ กรุงฯ ฉบับหนึ่ง เอกแมน
รอบเบคเอาไปไว้ ๗ เมืองมะริกันฉบับหนึ่ง ถ้าอิตาลีโคอุนิโคตาอะเมริก๊ะปิตตราเข้ามาเปลี่ยน แล้ว
กรุงฯ จะปิตตราพระอัยราชเปลี่ยนให้ออกไป

ความสัญญาข้อหนึ่งว่า ไทกับฝรั่งชาวมะริกันเป็นไมตรีมีความราบคาบต่อกันชั่วฟ้าแลดิน

ข้อสองลูกค้าชาวมะริกันจะเข้ามาค้าขาย ๗ กรุงฯ แลหัวเมืองขึ้นกับกรุงฯ จะบันทุกสินค้าสิ่งใดใด
นอกจากเป็นของต้องห้ามเข้ามาขาย และจะซื้อสินค้าที่มีอยู่ ๗ กรุงฯ แลสินค้าจะมีมาแต่หัวเมืองใดใด
ก็ดี เจ้าพนักงานในหลวงจะไม่ขัดขวาง และตั้งราคาให้ลูกค้าชาวมะริกันแลลูกค้ากรุงฯ ได้ซื้อขายกัน
เองทั้งสองฝ่ายโดยสะดวก ถ้ากำนันลูกค้าชาวมะริกันลำไโคใจหาขายสินค้าและบันทุกสินค้าการทั้งปวงเสร็จ

* กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 3 ร.3 หนังสือสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์
ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375 (ตัวสันธิสัญญา)

เจ้าพนักงานจะให้เบิกออกไปโดยคลองสวก ถ้าถูกข้าชามะริกันจะบันทึกเครื่องสาตราวุธเข้ามาจำหน่าย ณ กรุงไม่ขายให้กับผู้ใดผู้หนึ่งจะจำหน่ายให้ในหลวงให้สิ้น ถ้าในหลวงต้องการก็จะซื้อไว้ ไม่ต้องการก็ไม่ซื้อ แต่เข้าสารนั้นจะบันทึกเป็นสินค้าออกไปไม่ได้ด้วย ณ กรุงฯ ห้ามอยู่

ขอสามลูกข้าชามะริกันจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงฯ แลหัวเมืองซึ่งขึ้นกับกรุงฯ ให้ได้ซื้อขายกันโดยสวก แต่ค้าทำเนียมสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นให้ยกเลิก ให้เจ้าพนักงานวัดปากก่าป็น ถ้าก่าป็นมีค้ำฟ้าสองชั้น ให้วัดหลังค้ำฟ้าชั้นล่าง ถ้ามีค้ำฟ้าชั้นเดียว ให้วัดหลังค้ำฟ้าชั้นบน แต่ให้วัดกึ่งกลางโดยยาวก่าป็น ชามะริกันจะเสียค่าทำเนียมให้เหมือนปากก่าป็นที่มีสินค้าวาละพันเจ็ดร้อยบาท ที่ไม่มีสินค้ามีแต่เงินเข้ามาซื้อสินค้าวาละพันห้าร้อยบาท ด้วยไม่ว่าที่กรุงฯ ยาวเจกสิบแปดพันมะริกัน นิ้วไทเก้าสิบหกนิ้ว แลลูกข้าชามะริกันไม่ต้องเสียค่าทำเนียมเรือสำเลียงแลค่าทำเนียมอื่นอันนอกจากค่าปากก่าป็นอีกเลย ถ้าก่าป็นชามะริกันจะเกิดเหตุการณ์ในกลางชะเล เสากะโคงเพลลาใบหักแลชักสนด้วยเสบียงอาหารจะแวะเข้ามาเปลี่ยนเสากะโคงเพลลาใบแลชื่อของกิน ณ กรุงฯ ก็คือ ชามะริกันจะหอกก่าป็นอยู่นอกปากน้ำ แต่ตัวจะเข้ามาสืบสินค้าก็อย่าให้เรียกค่าทำเนียมแก่ชามะริกัน

ข้อสี่ถ้านานไปเมืองหน้าค่าทำเนียมสลุบก่าป็นจะลคให้ประเพณีไคภาษาไคน้อยจากค่าทำเนียมซึ่งสัญญาไว้ ณ กรุงฯ จะลคค่าทำเนียมให้ชามะริกันตามประเพณีนั้น

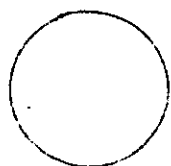
ข้อห้าสลุบก่าป็นชามะริกันจะ เป็นเหตุอันตรายสิ่งใดในท้องชะเลในแขวงกรุงฯ แลแขวงหัวเมืองขึ้นกับกรุงฯ จะมีคนแลสิ่งของรอกจากอันตรายน้อยเท่าใด ให้ช่วยทำนุบำรุงเลี้ยงดูเอาใจใส่ให้ที่อยู่อย่าให้ชักสนไคกว่าจะไคกลับไปบ้านเมือง และเงินซึ่งกรุงฯ ไคเสียเป็นค่ากินใช้สอยไปม่น้อยเท่าใด อิศาโคอุนิโคคาอเมริกะ เมืองมะริกันจ้ใช้ให้

ข้อหกชามะริกันจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงฯ จะเป็นสินอยู่ที่กรุงฯ ม่น้อยเท่าใด ลูกค้ำที่กรุงฯ จะเป็นสินชามะริกันม่น้อยเท่าใด คนซึ่งเป็นลูกนี้มีสิ่งของม่น้อยเท่าใดจะต้องซื้อขายขึ้นให้กับเจ้านักว่าจะสินของที่มี ถ้าสินของที่มีแล้วยังไม่ครบเงินที่ค่าง อย่าให้เอาลูกนี้ไปเป็นค่าใช้สอยจ้จ้องเขียนตีเร่งเอาเงิน ให้ปล่อยลูกนี้ไปตามใจ

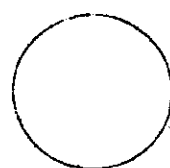
ข้อเจกลูกข้าชามะริกันเข้ามาค้าขาย ณ กรุงฯ แลหัวเมืองขึ้นกับกรุงฯ ถ้าจะเช่าที่ขึ้นอยู่จะให้เช่าที่ลคหลวงอยู่ ชามะริกันจะเสียค่าเช่าให้ตามทำเนียม ถ้าจะขนสินค้าขึ้นค้าขาย เจ้าพนักงานต้องตรวจดูสิ่งของ อย่าให้เจ้าพนักงานเรียกเอาภาษีจ้จกอบ

ข้อแปดสรุปกำนันชาตมะริกันจะเข้ามาที่ประเพณีโคโคทปะโจรผู้ร้ายสลักศักรูที่แห่งใด คนร้าย
จะทำร้ายแกชาตมะริกันคนใดของจะตกเข้ามา ณ กรุงฯ แลหัวเมืองขึ้นกับกรุงฯ กรุงฯ จะช่วยชำระให้
คืนกลับไป

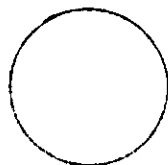
ข้อเก้าชาตมะริกันจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงฯ จะทำคามกฎหมายหย่างทำเนียม ณ กรุงฯ ทุกสิ่ง
ข้อสิบนานไปเบื้องหน้าฝรั่งชาติใดภาษาใดนอกจากพหุเกะจะขอเข้ามาตั้งกงสุล ณ กรุงฯ ถ้า
กรุงฯ ไปรคให้ตั้งชาตมะริกันจะตั้งกงสุล ตามฝรั่งชาติซึ่งไปรคนั้น

ตราหลวงพระไอยราพช

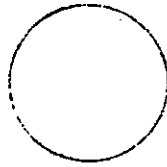

Edmund Roberts

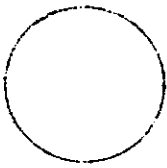

ตราท่านเจ้าพญาพระคลังแสนาคิฎใหญ่
ณ กรุงพระมหานคร ศรีอยุธยา

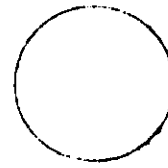
วัน ๒๙ ค่ำ ศักราช ๑๑๘๘ ปีวอก อัฐศก เอกแมนรเบจทูตศิศาโคคุนิโคคาอะเมริกะ
ได้เอาหนังสือสัญญาซึ่งเข้ามาทำเมื่อเดือนสี่ปีมะโรงจตุศก ออกไปปิตราเมืองมาริกันเข้ามาเปลี่ยน
หนังสือสัญญาซึ่งปิตราหลวง ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา ได้ปิตราหลวงพระไอยราพช แลตราท่าน
แสนาคิฎใหญ่ในหนังสือสัญญา ณ วัน ๒๙ ค่ำ ศักราช ๑๑๘๘ ปีวอกอัฐศก ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๖ ปี
วัน ๑๔ เดือนอับปะริน

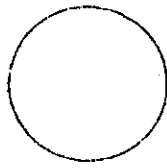
ตราหลวงพระไอยราพช

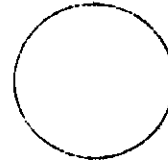
เจ้าพญาจักรีตราพระราชสีห์

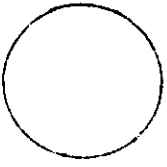
เจ้าพญาอัคมหาเสนาตราพระคชสีห์

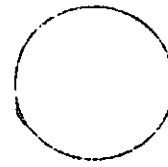
เจ้าพญาพระคลังตราบัวแก้ว

เจ้าพญาธรรมาตราพระนนทการ

เจ้าพญาพลเทพตราพระพิรุณ

เจ้าพญายมราชตราพระยมขีลึงห

Treaty of Amity and Commerce

between

Siam and the United States*

Signed at Sia-Yut'hia (Bangkok), 20th March, 1833.

 [Ratifications exchanged at Bangkok, April 14th, 1836]

His Majesty the Sovereign and Magnificent King in the City of Sia-Yut'hia, has appointed the Chau Phaya-Phraklang one of the first Ministers of State, to treat with Edmund Roberts, Minister of the United States of America, who has been sent by the Government thereof, to form a treaty of sincere friendship and entire good faith between the two nations. For this purpose the Siamese and the citizens of the United States of America shall, with sincerity, hold commercial intercourse in the Ports of their respective nations as long as heaven and earth shall endure.

This Treaty is concluded on Wednesday, the last of the fourth month of the year 1194, called Pi-marong-chat-tavasok, or the year of the Dragon, corresponding to the 20th day of March, in the year of our Lord 1833. One original is written in Siamese, the other in English;

* กองกฎหมายแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 3 ร.3 หนังสือสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์
ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2375 (ตัวสันธิสัญญา)

but as the Siamese are ignorant of English, and the Americans of Siamese, a Portuguese and a Chinese translation are annexed, to serve as testimony to the contents of the Treaty. The writing is of the same tenor and date in all the languages aforesaid. It is signed on the one part, with the name of the Chau Phaya-Phraklang, and sealed with the seal of the lotus flower, of glass. On the other part, it is signed with the name of Edmund Roberts, and sealed with a seal containing an eagle and stars.

One copy will be kept in Siam, and another will be taken by Edmund Roberts to the United States. If the Government of the United States shall ratify the said Treaty, and attach the Seal of the Government, then Siam will also ratify it on its part, and attach the Seal of its Government.

ARTICLE I

There shall be a perpetual Peace between the Magnificent King of Siam and the United States of America.

ARTICLE II

The Citizens of the United States shall have free liberty to enter all the Ports of the Kingdom of Siam, with their cargoes, of whatever kind the said cargoes may consist; and they shall have liberty to sell the same to any of the subjects of the King, or others who may wish to purchase the same, or to barter the same for any produce or manufacture of the Kingdom, or other articles that may be found there. No prices shall be fixed by the officers of the King on the articles to be sold

by the merchants of the United States, or the merchandise they may wish to buy, but the Trade shall be free on both sides to sell, or buy, or exchange, on the terms and for the prices the owners may think fit. Whenever the said citizens of the United States shall be ready to depart, they shall be at liberty so to do, and the proper officers shall furnish them with Passports: Provided always, there be no legal impediment to the contrary. Nothing contained in this Article shall be understood as granting permission to import and sell munitions of war to any person excepting to the King, who, if he does not require, will not be bound to purchase them; neither is permission granted to import opium, which is contraband; or to export rice, which cannot be embarked as an article of commerce. These only are prohibited.

ARTICLE III

Vessels of the United States entering any Port within His Majesty's dominions, and selling or purchasing cargoes of merchandise, shall pay in lieu of import and export duties, tonnage, licence to trade, or any other charge whatever, a measurement duty only, as follows: The measurement shall be made from side to side, in the middle of the vessel's length; and, if a single-decked vessel, on such single deck; if otherwise, on the lower deck. On every vessel selling merchandise, the sum of 1700 Ticals, or Bats, shall be paid for every Siamese fathom in breadth, so measured, the said fathom being computed to contain 78 English or American inches, corresponding to 96 Siamese inches; but if the said vessel should come without merchandise, and purchase a cargo

with specie only, she shall then pay the sum of 1,500 ticals, or bats, for each and every fathom before described. Furthermore, neither the aforesaid measurement duty, nor any other charge whatever, shall be paid by any vessel of the United States that enters a Siamese port for the purpose of refitting, or for refreshments, or to inquire the state of the market.

ARTICLE IV

If hereafter the Duties payable by foreign vessels be diminished in favour of any other nation, the same diminution shall be made in favour of the vessels of the United States.

ARTICLE V

If any vessel of the United States shall suffer shipwreck on any part of the Magnificent King's dominions, the persons escaping from the wreck shall be taken care of and hospitably entertained at the expense of the King, until they shall find an opportunity to be returned to their country; and the property saved from such wreck shall be carefully preserved and restored to its owners; and the United States will repay all expenses incurred by His Majesty on account of such wreck.

ARTICLE VI

If any citizen of the United States, coming to Siam for the purpose of trade, shall contract debts to any individual of Siam, or if any individual of Siam shall contract debts to any citizen of the

United States, the debtor shall be obliged to bring forward and sell all his goods to pay his debts therewith. When the product of such bona fide sale shall not suffice, he shall no longer be liable for the remainder, nor shall the creditor be able to retain him as a slave, imprison, flog, or otherwise punish him, to compel the payment of any balance remaining due, but shall leave him at perfect liberty.

ARTICLE VII

Merchants of the United States coming to trade in the Kingdom of Siam and wishing to rent houses therein, shall rent the King's Factories, and pay the customary rent of the country. If the said merchants bring their goods on shore, the King's officers shall take account thereof, but shall not levy any duty thereupon.

ARTICLE VIII

If any citizens of the United States, or their vessels, or other property, shall be taken by pirates and brought within the dominions of the Magnificent King, the persons shall be set at liberty, and the property restored to its owners.

ARTICLE IX

Merchants of the United States trading in the Kingdom of Siam, shall respect and follow the laws and customs of the country in all points.

ARTICLE X

If hereafter any foreign nation other than the Portuguese shall request and obtain His Majesty's consent to the appointment of Consuls to reside in Siam, the United States shall be at liberty to appoint Consuls to reside in Siam, equally with such other foreign nation.

Whereas, the undersigned, Edmund Roberts, a citizen of Portsmouth, in the State of New Hampshire, in the United States of America, being duly appointed an Envoy, by Letters Patent, under the Signature of the President and Seal of the United States of America, bearing date at the City of Washington, the 26th day of January, in the year of our Lord 1832, for negotiating and concluding a Treaty of Amity and Commerce between the United States of America and His Majesty, the King of Siam.

Now know ye, that I, Edmund Roberts, Envoy as aforesaid, do conclude the fore-going Treaty of Amity and Commerce, and every Article and Clause therein contained; reserving the same, nevertheless, for the final Ratification of the President of the United States of America, by and with the advice and consent of the Senate of the said United States.

Done at the Royal City of Sia-Yut'hia (commonly called Bangkok), on the 20th day of March, in the year of our Lord 1833, and of the Independence of the United States of America the 57th.

EDMUND ROBERTS.

This is to Certify that Edmund Roberts a Special Envoy of the United States of America, delivered and exchanged a ratified Treaty on the day 3 date hereafter mentioned, and which was signed and sealed in the Royal City of Sia-Yuthia, (being the Capital of the Kingdom of Siam) on the twentieth day of March Anno Domini One thousand, eight hundred and thirty three, corresponding to the fourth month of the year of the Dragon.

In witness whereas of, our the Magnificent King of Siam do ratify and corefirm the said Treaty, by affixing hereunto Our Royal Seal, as well as the Seals of all our great Ministers of States, at the City of Sia-Yuthia on the fourteenth day of the fifth month of the year called the Mongey, corresponds to the fourteenth day of the month of April, being the year of Christ One thousand, eight hundred and thirty six.

ภาคผนวก ^{*} ๕

Proposed Treaty submitted to the Chow Kun Praklang

Her Majesty the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan, and His Majesty the King of Siam, being desirous of putting an end to the misunderstandings which have arisen, and of preserving peace between the two countries, have resolved to conclude a Treaty containing the following Articles:

ARTICLE I

Peace and friendship shall from henceforward and for ever subsist between Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan, and His Majesty the King of Siam, and between their respective heirs and successors and subjects.

ARTICLE II

The subjects of Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan shall have full liberty to reside in and trade with all parts of the dominions of His Majesty the King of Siam, and they shall enjoy therein all the privileges and advantages with respect to commerce or otherwise which are now or which may hereafter be granted to the subjects of the most favoured nation whatsoever; and the subjects of His Majesty the King of Siam shall have full liberty to reside in and trade with all parts of the dominions of Her Majesty the Queen of Great

* Sir James Brook, "Inclosure 6," Papers Respecting Siam, pp. 12-14.

Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan, and they shall enjoy therein all the privileges and advantages with respect to commerce or otherwise which are now or which may hereafter be granted to the subjects of the most favoured nation whatsoever.

ARTICLE III

His Majesty the King of Siam engages to permit the free worship of the Christian religion throughout his dominions, and to allot fitting and proper cemeteries for the interment of the dead of the Christian faith; and Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan engages to permit the free worship of the religion of Siam throughout Her dominions, and to allot fitting and proper cemeteries for the disposal of the dead of the Bhuddist persuasion.

ARTICLE IV

Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan on the one hand, and His Majesty the King of Siam on the other, do hereby record their resolution to conclude a Supplementary Treaty to regulate commerce in a manner advantageous to both countries.

ARTICLE V

Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan hereby engages that no regulation shall in future be authorized within Her dominions which shall be injurious to the trade carried on by the subjects of His Majesty the King of Siam, and His Majesty the

King of Siam in in like manner engages that no regulation shall in future be authorized within His dominions which shall be injurious to the trade carried on by the subjects of Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan.

ARTICLE VI

His Majesty the King of Siam agrees to the appointment of Consuls or Superintendents of Trade at the various trading ports within His dominions, should Her Britannic Majesty consider the presence of such officers necessary for the protection of British subjects or for the advantage of trade; and these officers shall be duly empowered to consider and decide, in conjunction with the Siamese authorities, in all cases where disputes and differences shall arise between British subjects, and between British subjects and the subjects of His Majesty the King of Siam; and Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan fully concedes the same privilege to His Majesty the King of Siam.

ARTICLE VII

His Majesty the King of Siam engages to permit the ships of war of Her Britannic Majesty and those of the East India Company freely to enter into the ports, rivers, and creeks situated within His dominions, and to allow such ships to provide themselves at a fair and moderate price with such supplies, stores, and provisions as they may from time to time stand in need of; and Her Majesty the Queen of Great Britain

and Ireland and Sovereign of Hindostan grants the same privileges to the ships of war of His Majesty the King of Siam entering into the ports within Her dominions.

ARTICLE VIII

If any vessel under the British flag should be wrecked on the coast of the dominions of His Majesty the King of Siam, His Majesty engages to give all the assistance in His power to recover for and to deliver over to the owners thereof all the property which can be saved from such vessels; His Majesty further engages to extend to the officers and crew and to all other persons on board such wrecked vessel, full protection both as to their persons and as to their property; and Her Majesty the Queen of Great Britain and Ireland and Sovereign of Hindostan engages to afford similar aid to all vessels under the Siamese flag which may be wrecked on the coasts of Her dominions.

ARTICLE IX

All agreements, rights, or privileges which have been conferred by the existing Capitulation between His Majesty the King of Siam and the East India Company are confirmed now and for ever, except in as far as may be specifically altered by the present Treaty or in the Convention stipulated for therein.

ร่างสนธิสัญญาที่เซอร์เจมส์บรุคเสนอแก่ฝ่ายไทยบางมาตรา* (เพิ่มเติมจากที่ไม่ได้กล่าวไว้ในตัว
ปริญญานิพนธ์)

.....

ข้อ 4 ท่านผู้เป็นอธิบดีไทยครองเมืองเกรตบริตันเมืองอิรแลนต์ แลเมืองอินดุสตามฝ่ายหนึ่ง
แลท่านผู้เป็นกระษัตริย์ครองกรุงเทพพระมหานครฝ่ายหนึ่ง ยังปลงพระไทยพรหมกันจะตั้งคำสัญญา
อีกฉบับหนึ่ง ว่าควหาทางค้าขายแก่กัน ประวรพระโไทยการนี้มีประโยชน์ยิ่งมากขึ้นแก่เมืองทั้งสอง

ข้อ 7 ถ้าแลเรือรบของเจ้าแผ่นดินอังกฤษ แลของกบฏนี้ที่ครองเมืองอินเคียมีเหตุจะมาถึงที่จอด
ถึงแม่น้ำแห่งใด ๆ ในแคว้นแคว้นกรุงเทพ ฯ ประวรณจะซื้อเข้าของอินสำหรับจะใช้ในเรือ
คือเครื่องอาหารแลอื่นเป็นต้น ฝ่ายท่านผู้เป็นกระษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ ท่านก็ยอม
สัญญาไว้ว่าจะทำได้แล้ว ครั้นจะซื้อเข้าของนั้นยอมให้ซื้อตามราคาอันควรควรขรรคม ถ้าแล
กำปั่นเรือรบอันเป็นของเจ้าแผ่นดิน ณ กรุง มีเหตุจะเข้าในที่จอดแลแม่น้ำใด ๆ ที่แผ่นดิน
อังกฤษ ฝ่ายท่านผู้ครองเมืองเกรตบริตัน เมืองอิรแลนต์ แลเมืองอินดุสตามท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่า
จะทำได้เหมือนกันมิให้ขัดประการใด

ข้อ 8 ถ้าแลกำปั่นเรือใด ๆ ที่ใช้ซึ่งอังกฤษจะเกณฑ์หาทนาย โคนหินแตกอัมปางใกล้ฝั่งเซครแทน
กรุงเทพ ฯ ฝ่ายท่านกระษัตริย์ครองกรุงเทพนั้น ท่านยอมสัญญาไว้ว่า ถ้ามีของจะช่วยเหลือให้
ช่วยจนเต็มกำลัง เกมเรือเกมเจ้าของนั้นรักษาไว้ จะได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของกวยก็ อนึ่ง
ควนายเรือลูกเรือที่เสียทั้งนั้น กับทั้งเข้าของ ๆ เขา พวกไทยจะรักษามารุงไว้ให้ปราศจาก
อันตราย แลถ้ากำปั่นแลเรือลำใด ๆ ที่ใช้ซึ่งไทยได้ถึงที่แตกเสียใกล้แผ่นดินอังกฤษท่านผู้ครองเมือง
อังกฤษก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะให้พวกอังกฤษสมเคราะห์ช่วยในคนแลเข้าของให้ปราศจากอันตรายใด

ข้อ 9 ถ้าเวไนเวหาข้อความที่เปลี่ยนแล้วในหนังสือฉบับนี้ แลที่จะเปลี่ยนในฉบับอันจะสัญญาด้วย
การค่านั้น ข้อใด ๆ อันอันเป็นคุณประโยชน์แก่เมืองทั้งสอง ก็จงจำไว้ว่าตามหนังสือสัญญาเก่า
ที่กบฏอินครองเมืองอินเคียได้สัญญาไว้กับท่านกระษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ แลมหานคร ให้จำไว้
แต่ไปทราบทั่วกาลปาวะสาน

*

หอสมุดวิจิตราน จกหมายเหตุ ร. 3 จ.ศ. 1212 เซอร์เจมส์บรุค ทำสัญญา
ระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ เลขที่ 187

ภาคผนวก ท.

อธิบายเรื่องมิชชันนารีอเมริกันโดยสังเขป

พวกมิชชันนารีอเมริกัน ได้เริ่มเข้ามาทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์เถียนิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) แล้ว¹ พวกมิชชันนารีเหล่านี้ส่วนใหญ่มีความรู้ทางด้านการแพทย์ จึงได้ทำการรักษาโรคควบคู่ไปกับการเผยแผ่ศาสนา² คนไทยจึงเรียกพวกมิชชันนารีว่า "หมอ" นอกจากนั้นพวกมิชชันนารีเหล่านี้ยังได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อีกหลายอย่าง เช่น เปิดโรงเรียนสอนหนังสือและวิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก พวกมิชชันนารีอเมริกันจึงได้รับความนิยมนิยมชอบจากชาวไทยและบรรดาขุนนางไทย³ และคงเนื่องจากพวกหมอสอนศาสนาชาวอเมริกันได้ทำประโยชน์แก่ไทยหลายอย่างดังกล่าว จึงอาจมีผลทำให้คนไทยในสมัยนั้นนิยมชาวอเมริกันมากเป็นพิเศษกว่าชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ แต่ต่อมาในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ก็เกิดความขัดใจกันขึ้นระหว่างพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพวกหมอสอนศาสนา กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2392 ได้เกิดไข้พ่วงระบาศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงประกาศให้ห้ามมิให้มีการปล่อยสัตว์ที่กักขังไว้ พวกบาทหลวงฝรั่งเศสจัดพระบรมราชโองการจึงถูกเนรเทศ แต่พวกบาทหลวงโปรเตสแตนต์ยินยอมทำตามเพราะเห็นว่าไม่ได้ขัดกับศาสนาแต่อย่างใด⁴ ปีต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพิโรธที่พวก

¹ เคนเนท อี แวลล์ ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 6.

² วอลเตอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจุ ทองโสภิต (แปล) หน้า 68.
(อ้างอิงจาก Bangkok Calendar 1849, 1850)

³ ก. หน้า 69.

⁴ ก. หน้า 70. (อ้างอิงจาก Bangkok Calendar 1850)

มิชชันนารีโปรเตสแตนต์เอาพระราชกำหนดกฎหมายไปพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของพวกเขา และตัวตัวภาษาบาลีไปพิมพ์พระคัมภีร์ไบเบิลที่แปลเป็นภาษาไทย และการเอาหนังสือชดกับหลักศาสนาพุทธเข้ามาในราชอาณาจักรก็เป็นอีกเหตุหนึ่ง¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ พวกมิชชันนารีอเมริกันก็ได้รับความปลดปล่อยและสิทธิพิเศษต่าง ๆ มากขึ้น แต่สภาพการเหล่านี้ก็มีไม่นาน เพราะในปี พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) มีปากหลวงฝรั่งในกรุงเทพฯ เขียนจดหมายไปลงในหนังสือพิมพ์ในสิงคโปร์ ซึ่งมีความไปในทางหมิ่นพระบรมเชษฐาภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว² พวกมิชชันนารีอเมริกันจึงถูกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกลียดชัง จึงถูกกำจัดเสรีภาพและถูกบีบคั้น

ผู้สนใจงานของพวกมิชชันนารีอเมริกันในประเทศไทย อาจศึกษาได้จาก

กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 31 จกหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย 2493.

เคนเนธ อีแวลด์ ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย 1828 - 1958 สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย 1958.

¹วอลเตอร์ เอฟ เวลดา แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ นิจุ ทองโสภิต (แปล) หน้า 71. (อ้างอิงจาก Bradley, "Abstract of the Journal of Rev. Dan Beach Bradley, M.D." Medical Missionary in Siam 1835 - 1837, pp. 126 - 127)

²Nibondh Sasidhorn, The United States and Extra-Territoriality in Thailand, p. 46.